

ΚΟΚΚΙΝΟ #12

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

άνοιξη 2019

Περιεχόμενα

της σύνταξης	3	Αφιέρωμα: Λατινική Αμερική	
Αφιέρωμα:		Εισαγωγή	47
Ευρώπη και ακροδεξιά		Πάνος Πέτρου	
Εισαγωγή	5	Η μάχη για τη Βενεζουέλα	49
Συνέντευξη με τον Αντονέλο Ζέκα		Συνέντευξη με τον Βαλέριο Αρκάρι	
Η Ιταλία του Σαλβίνι	9	Βραζιλία:	
Μιγκέλ Ουρμπάν		Πόσο βαριά η ήττα;	71
Ο Φράνκο δεν		Ερίκ Τουσέν και Ναθάν Λεγκράν	
ξεριζώθηκε ποτέ	17	Νικαράγουα: Μια προδομένη	
Μανόλο Γκαρί και Χάιμε Παστόρ		επανάσταση	89
Ποδέμος: Ένας νεκραναστημένος		Αντώνης Νταβανέλος	
ευρωκομμουνισμός ενάντια		Γιατί ηττηθήκαμε στη δεκαετία	
στον κεντρώο νέο-λαϊκισμό	27	του '40;	109
Χρήστος Σταυρακάκης		Παναγιώτης Λίλλης	
Τα τέρατα επιστρέφουν		Η εκστρατεία στην Ουκρανία	
με γραβάτες	37	το 1919	137

Βιβλιοκριτικές

Νικόλας Κολυτάς		Κατερίνα Καλλέργη	
Ο ΜαυροΚόκκινος		Μεξικό 1968: Η εξέγερση. Οι	
Δεκέμβρης	145	άνθρωποι. Τα κείμενα	153
Μαριλένα Καρρά		Εύα Παπατζανή	
Καρλ Μαρξ, κείμενα από τη		Δημόσιος χώρος, πόλη και	
δεκαετία του 1850.	149	εξουσία	159

ΚΟΚΚΙΝΟ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Συντακτική Επιτροπή:

Σωτήρης Μάρταλης
Αντώνης Νταβανέλος
Πάνος Πέτρου
Κατερίνα Σεργίδου
Πέτρος Τσαγκάρης

Σελιδοποίηση:

Απόλλωνας Πετρόπουλος

Διόρθωση:

Γιώτα Οικονομίδου

Συνδρομές:

Ετήσια (4 τεύχη): 25 ευρώ

Εξωτερικού: 40 ευρώ

Κατάθεση συνδρομών:

Αρ. Λογ.: 081/757379-00, Εθνική Τράπεζα

Υπεύθυνος διανομής:

Δημήτρης Μπάρκας

Ιδιοκτησία-Έκδοση:

«Διεθνιστική Εργατική Αριστερά»
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία

Διεύθυνση:

Κλαζομενών 1-3, Τ.Κ.: 10440, Αθήνα

Επικοινωνία:

τηλ.: 210 3306286

fax: 210 3303566

e-mail: kokkino@dea.org.gr

issn **2459-2765**

της σύνταξης...

Το τεύχος 12 του περιοδικού «Κόκκινο» κυκλοφορεί σε μια περίοδο που οι ευρωεκλογές ανοίγουν πλατιά τη συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης.

Στον σχετικό φάκελο, ένα σημείωμα της σύνταξης θέτει το γενικό πλαίσιο με το οποίο στεκόμαστε σ' αυτή τη συζήτηση. Ακολουθεί μια συνέντευξη του Ιταλού συντρόφου Αντονέλο Ζέκα για την Ιταλία του Σαλβίνι, όσον αφορά τη «νέα κατάσταση» που έχει διαμορφωθεί εκεί. Στη συνέχεια παρατίθενται δύο άρθρα από συντρόφους από το Ισπανικό Κράτος. Ο Μιγκέλ Ουρμπάν γράφει για την αναδυόμενη ισπανική ακροδεξιά, που για πρώτη φορά εδώ και δεκαετίες εκφράζεται αυτόνομα στη χώρα της Ιβηρικής, μέσω του Vox. Οι Χάιμε Παστόρ και Μανόλο Γκαρί γράφουν για την κατάσταση στην ισπανική Αριστερά, όπου –με αφορμή κάποια ξεχωριστά κατεβάσματα στις αυτοδιοικητικές εκλογές– ξεδιπλώνεται μια γενικότερη κρίση προσανατολισμού του Ποδέμος. Ο Χρήστος Σταυρακάκης συνοψίζει τη συζήτηση για τη γενικότερη άνοδο της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς και προτείνει τους πολιτικούς άξονες αντιμετώπισής της από τη ριζοσπαστική Αριστερά.

Ακολουθεί ο φάκελος για τη Λατινική Αμερική, δίνοντας συνέχεια σε προηγούμενα αφιερώματα. Ο Πάνος Πέτρου σκιαγραφεί τα σενάρια που ανοίγονται για το μέλλον της Βενεζουέλας, καθώς ξεδιπλώνεται το ιμπεριαλιστικό πραξικόπημα εναντίον της, ενώ δίνει συνέχεια στη συζήτηση εκτίμησης του «μπολιβαριανισμού». Ο Βαλέριο Αρκάρι, σε συνέντευξή του, συζητά το πόσο βαριά υπήρξε η ήττα στη Βραζιλία κι επιχειρεί να ερμηνεύσει την άνοδο του Μπολσονάρο, εντάσσοντάς την στη «μακρά ιστορία» του κοινωνικού σχηματισμού και του πολιτικού αγώνα στη Βραζιλία, ανοίγοντας και την ενδιαφέρουσα συζήτηση περί «νεοφα-

σιμού». Ο Ερίκ Τουσέν και ο Ναθάν Λεγκράν παρουσιάζουν έναν απολογισμό της πορείας των Σαντινίστας στη Νικαράγουα: τις αδυναμίες και τα λάθη της επανάστασης τη δεκαετία του 1980, την πορεία μετάλλας του κόμματος τη δεκαετία του '90 και τις πολιτικές Ορτέγκα μετά την επιστροφή του στην εξουσία, αποδεικνύοντας ότι η σημερινή κυβέρνηση σέκεται στον αντίποδα όσων εξέφρασε η σαντινιστική επανάσταση 40 χρόνια πριν.

Στη συνέχεια του τεύχους, ο Αντώνης Νταβανέλος καταπιάνεται με το ερώτημα «γιατί πτηθήκαμε τη δεκαετία του '40;». Με το ΚΚΕ να αναθεωρεί απόψεις για το ΕΑΜ, την Αντίσταση και την τότε πολιτική του Κόμματος, θέτοντας σε αμφισβήτηση «μύθους» με τους οποίους διαμορφώθηκε ένα πλατύ στρώμα αριστερών στελεχών για δεκαετίες, ανοίγει μια συζήτηση για τη στρατηγική που τότε οδήγησε στην ήττα, που είναι πολύτιμη και για τη σύγχρονη ριζοσπαστική Αριστερά.

Ο Παναγιώτης Λίλλης καταπιάνεται με μια πολύ καλά κρυμμένη πτυχή της ιστορίας του ελληνικού κράτους, με αφορμή τη φετινή της επέτειο: την εκστρατεία στην Ουκρανία το 1919, ενάντια στο νεογέννητο σοβιετικό κράτος.

Την ύλη συμπληρώνουν 4 ενδιαφέρουσες βιβλιοκριτικές. Ο Νικόλας Κολυτάς γράφει για το «ΜαυροΚόκκινο Δεκέμβρη» του Δημοσθένη Παπαδάτου-Αναγνωστόπουλου. Η Μαριλένα Καρρά παρουσιάζει την δίτομη ανθολογία κειμένων του Καρλ Μαρξ της δεκαετίας του 1850. Η Κατερίνα Καλλέργη γράφει για το 1968 στο Μεξικό και το σχετικό βιβλίο του Κρίτωνα Ηλιόπουλου. Τέλος, η Εύα Παπατζανή παρουσιάζει το «Δημόσιος χώρος, πόλη και εξουσία», του Δημήτρη Πέττα.

Καλή ανάγνωση.

Μπροστά στις ευρωεκλογές

Της σύνταξης

Οι επερχόμενες ευρωεκλογές θα είναι μια σημαντική πολιτική μάχη, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα.

Οι κυρίαρχες τάξεις έχουν ήδη αποδείξει ότι δεν έχουν πρόθεση να υποχωρήσουν από το «σχέδιο ΕΕ», το οποίο ταυτίζουν με τη γενίκευση των βάρβαρων πολιτικών των νεοφιλελεύθερων αντιμεταρρυθμίσεων, παρά την εκδήλωση σημαντικών πλευρών κρίσης αυτού του «σχεδίου».

Πρόκειται για σημεία που σχετίζονται με τη γενικότερη οικονομική και κοινωνική αστάθεια/κρίση του διεθνούς καπιταλισμού, όπως αναδεικνύονται από την εξέλιξη του Brexit. Στη Βρετανία αποδεικνύεται ότι η «αποδέσμευση» από την ΕΕ, ακόμα και μιας οικονομίας που διαθέτει τη σημαντική «ενδοχώρα» της παλιάς Βρετανικής Κοινοπολιτείας και των ειδικών στενότερων σχέσεων με τις ΗΠΑ, δεν είναι καθόλου απλή υπόθεση: προκαλεί διχασμούς και συγκρούσεις στο εσωτερικό της κυρίαρχης τάξης. Όμως ταυτόχρονα, αποδεικνύεται ότι η «αποδέσμευση» έχει και άλλες εκδοχές: Είναι πλέον φανερό ότι ένα τμήμα της εγγλέζικης αστικής τάξης υποστηρίζει την ολοκλήρωση της ρήξης με τις Βρυξέλλες.

Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνει μια πολιτική θέση που υποστήριξε ένα τμήμα της μαρξιστικής ριζοσπαστικής Αριστεράς: Η ελληνική εμπειρία του 2015 έχει πλήρως επιβεβαιώσει ότι η ρήξη με το ευρώ και την ΕΕ είναι, από τη σκοπιά των συμφερόντων της εργατικής τάξης, μια υποχρεωτική, μια αναγκαία προϋπόθεση για την ανατροπή των πολιτικών γενικευμένης λιτότητας. Δεν είναι όμως και η

ικανή προϋπόθεση: η ρήξη με το ευρώ και την ΕΕ δεν αρκεί, δεν οδηγεί «αυτόματα» σε πιο φιλεργατικές, πιο φιλολαϊκές λύσεις. Η σύνδεση ανάμεσα στο στόχο της ρήξης με την ΕΕ και το γενικότερο «μεταβατικό» πρόγραμμα της εργατικής πολιτικής, είναι ο απαραίτητος παράγοντας για κάθε πολιτικό σχέδιο που λογοδοτεί στον αντικαπιταλισμό και τη σοσιαλιστική προοπτική.

Αυτόν το βασικό ισχυρισμό φωτίζει ακόμα καλύτερα η ανάπτυξη της ακροδεξιάς. Του ρεύματος που συνδυάζει τη σταθερή υποστήριξη των νεοφιλελεύθερων αντιμεταρρυθμίσεων (βλ. πχ τις πολιτικές Ορμπάν στην Ουγγαρία ή του συνασπισμού Δεξιάς-ακροδεξιάς στην Αυστρία κ.ο.κ.), με την επαναφορά των πολιτικών του προστατευτισμού και του οικονομικού εθνικισμού σε όλη την Ευρώπη. Την ανάδειξη αυτού του «μίγματος» οικονομικής-κοινωνικής πολιτικής υπηρετεί η έξαλλη ρατσιστική πολιτική της ακροδεξιάς που στοχοποιεί τους πρόσφυγες και τους μετανάστες. Ο στόχος τους να διαιρέσουν αποφασιστικά τις λαϊκές μάζες και κυρίως την εργατική τάξη, αποδεικνύεται από τον απίστευτο μισογυνισμό της ακροδεξιάς (πχ στην Ισπανία, όπου το Vox δε διστάζει να καλύπτει πολιτικά τους βιαστές) και την αναβάθμιση της ομοφοβίας.

Η σύγχρονη ρατσιστική και εθνικιστική ακροδεξιά, προκειμένου να χτίσει μαζικό ρεύμα, προσπαθεί να διαχωριστεί από το παρελθόν του φασισμού και του ναζισμού. Δεν διστάζει να οικειοποιείται συνθήματα και «στρατηγικές» από το οπλοστάσιο της μεταρρυθμιστικής Αριστεράς της σχολής των «σταδίων». Προσπαθεί να παρουσιάσει τον εαυτό της σαν μια εκδοχή «εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα» (ενάντια στα «δεσμά» μιας τάχα άυλης παγκοσμιοποίησης που, λέει, κυριαρχείται από τους «Εβραίους» τραπεζίτες, τους πράκτορες του Σόρος κλπ).

Δεν είναι τυχαίο ότι το «σύμφωνο» συνεργασίας και πανευρωπαϊκού συντονισμού της ακροδεξιάς, το σύμφωνο Λεπέν-Σαλβίνι, που συντάχθηκε υπό τις οδηγίες του «γκουρού» του Τραμπ, Στίβεν Μπάνον, έχει ως κεντρική ιδέα το σύνθημα: «Επιστροφή στην Ευρώπη των κυρίαρχων Εθνών-Κρατών!».

Η απειλητική εμφάνιση αυτής της δύναμης δημιουργεί ειδικά καθήκοντα στη ριζοσπαστική Αριστερά. Που, αφενός, οφείλει να επιμένει στην πάλη ενάντια στην κυρίαρχη εκδοχή του ασιτισμού: στην πάλη ενάντια στους «θεσμούς» της ΕΕ και τις κυβερνήσεις των χωρών-μελών της, στην πάλη ενάντια στο «ακραίο κέντρο» που δημιουργείται από τη σύγκλιση μεταξύ Δεξιάς και σοσιαλδημοκρατίας, με την υποστήριξη ενός σημαντικού τμήματος της παλιάς Αριστεράς, όπως το Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ) και ο εγχώριος νέο-μνημονιακός ΣΥΡΙΖΑ. Που όμως, αφετέρου, οφείλει να επίσης να συγκρουστεί με τη νέα ακροδεξιά, να μη συγχέει τον «ευρωσκεπτικισμό» των Φάρατζ και των Σαλβίνι με τις επιθυμίες του κόσμου μας για ρήξη με τη λιτότητα και την ΕΕ.

Σε αυτήν την προσπάθεια, το παρόν τεύχος του «Κόκκινου» συγκέντρωσε τη συνέντευξη του σ. Αντονέλο Ζέκα για την πραγματική πολιτική του Σαλβίνι στην Ιταλία, το άρθρο του σ. Μιγκέλ Ουρμπάν για τις ρίζες του ακροδεξιού Vox στην Ισπανία και το άρθρο των σ. Μ. Γκαρί και Χ. Παστόρ, που εξηγούν την εξέλιξη του Ποδέμος στην Ισπανία. Ο Χρ. Σταυρακάκης υποστηρίζει την πολιτική της

ΔΕΑ και του Κόκκινου Δικτύου μέσα στις διεργασίες για τη συγκρότηση του ευρω-ψηφοδελτίου της ΛΑΕ.

Το περιοδικό «Κόκκινο», σε όλη τη διαδρομή του, έχει υποστηρίξει την ανάγκη για ενότητα στη δράση της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ειδικότερα, έχουμε επιμείνει ότι η συνεργασία των δυνάμεων της ΛΑΕ και της ΑΝΤΑΡΣΥΑ, που θα μπορούσαν να συγκεντρώσουν γύρω τους και πολλούς και σημαντικούς άλλους, θα ήταν μια πρωτοβουλία που θα απειλούσε τους πολιτικούς/εκλογικούς σχεδιασμούς αντιπάλων μας (και ειδικότερα του κυβερνητικού ΣΥΡΙΖΑ), θα βελτίωνε τις δυνατότητες παρέμβασης όλων μας μαζί και του καθενός ξεχωριστά, ενώ θα δημιουργούσε μια νέα βάση για πιο προωθημένη αντιμετώπιση στις μελλοντικές αναμετρήσεις.

Αυτό δεν έγινε εφικτό με τις ευθύνες να βαραίνουν σε πολλές και διαφορετικές πλευρές. Οι προεκλογικές συνθήκες δεν είναι ο καταλληλότερος χρόνος για τον καταλογισμό τους. Αυτή η συζήτηση θα γίνει αναπόφευκτη στην «επόμενη μέρα» των εκλογών.

Έχοντας δώσει μια μάχη για τα πολιτικά χαρακτηριστικά και για τη σύνθεση του ευρω-ψηφοδελτίου της ΛΑΕ, θεωρούμε ότι καλύπτει τις βασικές ανάγκες του σήμερα και καλούμε σε πολιτική και εκλογική ενίσχυση αυτής της επιλογής. Θεωρούμε επίσης θετική τη συγκρότηση του πανευρωπαϊκού «συνδυασμού» *Maintenant Le Peuple* (Και Τώρα ο Λαός) που βάζει στο στόχαστρο την πολιτική της ΕΕ, σε ρήξη με το ΚΕΑ και το «υπόδειγμα» ΣΥΡΙΖΑ, συνενώνοντας υπαρκτές και μάχιμες δυνάμεις της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη.

Το ξέσπασμα κινημάτων όπως τα Κίτρινα Γιλέκα στη Γαλλία, η μαζικότητα των αντιρατσιστικών-αντιφασιστικών κινητοποιήσεων σε πολλές χώρες, η ορμητική επανεμφάνιση του γυναικείου κινήματος και τα πρώτα βήματα ενός μαζικού αγώνα ενάντια στην απειλή της κλιματικής αλλαγής, είναι για εμάς οι πιο χαρμόσυνες ειδήσεις.

Αυτός είναι ο κόσμος αναφοράς μας. Σε αυτόν τον κόσμο θα πρέπει να λογοδοτήσουν όλες οι διεργασίες ανασυγκρότησης που, αναπόφευκτα, θα αρχίσουν στην «επόμενη μέρα», μετά τις κρίσιμες εκλογικές αναμετρήσεις της φετινής άνοιξης.

Συνέντευξη με τον Αντονέλο Ζέκα

Η Ιταλία του Σαλβίνι

Ο αγωνιστής της ιταλικής Αριστεράς, Αντονέλο Ζέκα, απαντάει σε ερωτήματα για τον χαρακτήρα της ιταλικής κυβέρνησης, το πολιτικό της πρόγραμμα, τις σχέσεις της με τις κοινωνικές τάξεις και τις προοπτικές της αντίστασης. Τη συνέντευξη πήρε ο Σωτήρης Μάρταλης, στα περιθώρια του συνεδρίου της Sinistra Anticapitalista στις 8-10 Φλεβάρη.

Πώς θα περιέγραφες την κυβερνητική συμμαχία; Δεν είναι σαν τις προηγούμενες δεξιές συγκυβερνήσεις, όπου η Λέγκα ήταν ο μικρός εταίρος του Μπερλουσκόνι. Η Λέγκα είναι πιο ισχυρή τώρα. Αλλά η ερώτηση αφορά επίσης το Κίνημα Πέντε Αστέρων, που ισχυριζόταν ότι είναι πέρα από τη δεξιά και την αριστερά, ενώ πολλοί αναλυτές έτειναν να το βλέπουν σαν «προοδευτικό». Τι ισχύει; Συνεργάζονται ομαλά; Οι υποστηρικτικές των Πέντε Αστέρων το βρίσκουν εντάξει που το κόμμα τους συμμαχεί με την ακροδεξιά; Ο σημερινός κυβερνητικός συνασπισμός στην Ιταλία δεν έχει καμιά σχέση με τους προηγούμενους δεξιούς συνασπισμούς που διακυβέρνησαν πολλές φορές στο

Ο Αντονέλο Ζέκα είναι μέλος της Εθνικής Ηγεσίας της Sinistra Anticapitalista

παρελθόν τη χώρα. Η Λέγκα ενισχύθηκε σε μια σχετικά σύντομη χρονική περίοδο, επειδή κατάφερε να εκμεταλλευτεί αφενός την κρίση πολιτικής εκπροσώπησης της αστικής τάξης και αφετέρου την «αυτοκτονική» ήττα της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Βέβαια, η Λέγκα διατηρεί από καιρό στενούς δεσμούς με συγκεκριμένες ισχυρές μερίδες της άρχουσας τάξης, ιδιαίτερα με τον χρηματοπιστωτικό και βιομηχανικό κόσμο στη βόρεια Ιταλία. Επιπλέον έχει αξιοποιήσει την κυβερνητική ικανότητα που επέδειξε το πολιτικό της προσωπικό σε σημαντικές πόλεις και περιφέρειες του βόρειου τμήματος της χώρας. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως νεοφιλελεύθερο λαϊκιστικό κόμμα, που προσομοιάζει περισσότερο στον Μπολσονάρο και άλλους τέτοιους σχηματισμούς από ό,τι στα «κλασσικά» λαϊκιστικά κόμματα.

Το Κίνημα Πέντε Αστέρων γεννήθηκε μέσα από το ίδιο πολιτικό κενό, το οποίο κατόρθωσε να εκμεταλλευτεί και η Λέγκα για να πετύχει την εντυπωσιακή της ενίσχυση. Οι πολιτικές του ρίζες βρίσκονται στα όλο και πιο περιθωριοποιούμενα και φτωχοποιούμενα στρώματα της μικροαστικής τάξης και ιδιαίτερα στη νεολαία της, της οποίας οι προοπτικές κοινωνικής προόδου εμφανίζονται όλο και πιο ζοφερές σε σχέση με των γονιών της. Υιοθέτησε κάποια από τα πιο σημαντικά θέματα της ατζέντας της Αριστεράς (όπως η οικολογία, η αντίσταση στις ιδιωτικοποιήσεις κλπ) και τα προσάρμοσε σε ένα γενικό πολιτικό πλαίσιο, του οποίου τα κεντρικά συνθήματα ήταν «άμεση (ψηφιακή) δημοκρατία» και «πάλη ενάντια στη διαφθορά», με την έμφαση να δίνεται κυρίως στο δεύτερο. Ισχυρίζεται ότι αυτό που χρειάζεται για να ξαναβρεί το κράτος το δρόμο του είναι η εντιμότητα και ότι το μόνο που χρειάζεται για να ξανασταθεί στα πόδια της η Ιταλία είναι να τοποθετηθούν οι σωστοί άνθρωποι στις σωστές θέσεις.

Ταυτόχρονα, επιχειρούσαν να εντάξουν στο σχεδιασμό τους και την προσέλκυση ψηφοφόρων της Δεξιάς και της ακροδεξιάς, οι οποίοι έλκονταν από ένα πολιτικό αφήγημα στο οποίο κυριαρχούσε το αίσθημα εκδίκησης ενάντια στη λεγόμενη «κάστα των πολιτικών» και η τοποθέτηση «Ούτε Αριστερά, ούτε Δεξιά».

Για να μη μακρηγορώ, είναι ένα κόμμα του «λαϊκιστικού κέντρου», το οποίο γέρνει προς τα δεξιά και είναι διαταξικό.

Η συνεργασία με τη Λέγκα είναι πάντως προβληματική, με δεδομένες τις θεμελιώδεις διαφορές που υπάρχουν στις κοινωνικές τους αναφορές, οι οποίες δεν συμπίπτουν παρά μόνο εν μέρει, και στις πολιτικές τους ιδεολογίες. Έχουν διαφορετικά πολιτικά σχέδια –και οι εντάσεις εμφανίζονται στους τομείς των μεγάλων έργων υποδομών, στην κοινωνική πολιτική και αλλού– αν και στην πράξη αυτά δεν είναι «ασύμβατα». Οι υποστηρικτές των Πέντε Αστέρων δεν ενοχλήθηκαν από τη συμμαχία με τη Λέγκα, στο βαθμό που μοιράζονται με αυτήν κάποια βασικά στοιχεία, στα οποία στηρίζεται η αντιδραστική ηγεμονία που είναι σήμερα σε άνοδο στην Ιταλία. Με βασικότερο το αντιμεταναστευτικό αίσθημα.

Η ακροδεξιά στην εξουσία είναι μια σχετικά νέα κατάσταση. Πώς λειτουργούν; «Θεσμοποιούνται»; Υπάρχει αντίκτυπος σε επίπεδο δράσης στο δρό-

μο; Είτε από την ίδια τη Λέγκα, είτε από άλλες πιο σκληροπυρηνικές νεο-φασιστικές ομάδες; Και τι κάνουν άλλες ακροδεξιές δυνάμεις που έχουν εκλογική δύναμη, αλλά είναι εκτός κυβέρνησης, όπως οι Fratelli d' Italia;

Η Λέγκα, η οποία αυτή τη στιγμή είναι με διαφορά η μεγαλύτερη ακροδεξιά δύναμη, δεν υπήρξε ποτέ δύναμη «μάχης στους δρόμους». Χτίστηκε με τα χρόνια, συνδυάζοντας «τελετουργικές» διαδηλώσεις που στόχευαν να διαμορφώσουν την ταυτότητά της, με μια πιο «ρουτινιάρικη» και «πεζή» διαχείριση των δημοτικών συμβουλίων, την ίδια ώρα που ενίσχυε τους δεσμούς της με τις καθεστωτικές δυνάμεις. Για να μην αναφερθούμε στην παλιότερη εμπειρία των κυβερνήσεων Μπερλουσκόνι ή τη συνεχιζόμενη ως σήμερα συμμαχία με την παραδοσιακή κεντροδεξιά σε μια σειρά από σημαντικά περιφερειακά συμβούλια.

Με μια έννοια, η Λέγκα είχε ήδη «θεσμοποιηθεί» πλήρως.

Ο αντίκτυπος στη δραστηριότητα σε επίπεδο δρόμου δεν ήταν εκτεταμένος. Ωστόσο, οι οργανωμένες ακροδεξιές ομάδες του περιθωρίου, αλλά πάνω απ' όλα μεμονωμένα άτομα ή ομάδες, έχουν αναθαρρήσει από την παρουσία στην κυβέρνηση του «επικεφαλής προστάτη τους». Ένωσαν ότι έχουν επιτέλους την άδεια να παρενοχλούν και μερικές φορές να ξυλοκοπούν μετανάστες στους δρόμους. Σε τουλάχιστον ένα διαβόητο περιστατικό, που συνέβη πέρσι, ο νεοφασίστας και μέλος της Λέγκας, Τζιανλούκα Τραϊνι, βγήκε για δολοφονικό κυνήγι εναντίον μαύρων ανθρώπων στη Ματσεράτα, μια πόλη στην περιφέρεια Μάρτσε.

Πρόσφατα, στις εκλογές για την τοπική κυβέρνηση της περιφέρειας Αμπρούτσο, οι Fratelli d' Italia σημείωσαν εντυπωσιακή άνοδο από το 2,95% στις προηγούμενες τοπικές εκλογές στο 7% σήμερα. Είναι νωρίς για να εκτιμήσουμε αν αυτή η δυναμική θα επιβεβαιωθεί στις ερχόμενες ευρωεκλογές, αλλά, με δεδομένες τις επικρατούσες τάσεις, δεν αποκλείεται να συμβεί.

Υπήρξε πολύς θόρυβος γύρω από τη σύγκρουση με τις Βρυξέλλες. Τι αφορά και πόσο σοβαρή είναι; Κάποιοι –ακόμα και στην Αριστερά– τείνουν να πιστεύουν ότι, αφού ο Σαλβίνι αμφισβητεί τους κανόνες της ΕΕ, κάτι καλό θα έχει ο προϋπολογισμός του ή θα αξίζει υποστήριξη. Ποια είναι η πραγματικότητα της οικονομικής πολιτικής και των σχέσεών του με τους εργάτες, τα μεσοστρώματα, τους μεγάλους καπιταλιστές;

Η σύγκρουση με τις Βρυξέλλες ήταν περισσότερο μια καλά σχεδιασμένη θεατρική παράσταση, παρά μια πραγματική αμφισβήτηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας στην ΕΕ. Και η Λέγκα και το K5A έκαναν μια προεκλογική εκστρατεία ενάντια στους «γραφειοκράτες» των Βρυξελλών και τους περιοριστικούς κανόνες της ΕΕ, φτάνοντας ακόμα και στο σημείο να ανακοινώσουν ότι σύντομα θα έμπαινε τέλος στην εποχή της λιτότητας. Έπρεπε με κάποιον τρόπο να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των ψηφοφόρων τους, που αντανakλούσαν τις ανάγκες μικροαστικών στρωμάτων τα οποία αποτελούσαν την αυθεντική τους κοινωνική βάση, και ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων που είχαν σιχαθεί τα πεπραγμένα αυτών που αντιλαμβάνονταν ως «Αριστερά», δηλαδή το Δημοκρατικό Κόμμα. Από

την άλλη, η κυβέρνηση δεν μπορούσε να πάει σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της μεγαλοαστικής τάξης και ήταν δεδομένο ότι θα αναζητούσε μια συμφωνία που θα της επέτρεπε να διασώσει την εικόνα στους ψηφοφόρους της.

Παρότι η κυβέρνηση έκανε μεγάλο θόρυβο για μια υποτιθέμενη «νίκη ενάντια στην Κομισιόν», όσον αφορά την αύξηση του ελλείμματος ως ποσοστό του ΑΕΠ στο 2% περίπου, η πραγματικότητα πίσω από αυτήν τη φάρσα είναι ότι συνεχίζονται τα πρωτογενή πλεονάσματα. Επιπλέον, ο τελευταίος νόμος που αφορά τον προϋπολογισμό και πέρασε το Γενάρη, προβλέπει μια θηριώδη αύξηση του ΦΠΑ (στο 26,5%!) την επόμενη χρονιά, εφόσον η κυβέρνηση δεν πιάσει τους δημοσιονομικούς στόχους της. Επομένως, είτε η κυβέρνηση θα υποχρεωθεί να περάσει νέο προϋπολογισμό, είτε να διεκπεραιώσει θηριώδεις περικοπές κοινωνικών δαπανών και ιδιωτικοποιήσεις. Η κυβέρνηση είχε «χώρο» για να περάσει μόνο δύο από τα εμβληματικά μέτρα τα οποία είχε υποσχεθεί προεκλογικά: το «quota 100» και το «reddito di cittadinanza». Το πρώτο αφορά μια ψευδή μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης, η οποία υποτίθεται ότι καταργεί την αντιμεταρρύθμιση που είχε περάσει η προηγούμενη κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος (του νόμου Φορνέρο, όπως ονομάστηκε από τον σχεδιαστή του). Αυτό το μέτρο όμως επιβάλλει τεράστιες μειώσεις στο ποσό της σύνταξης, εάν ο/η συνταξιούχος αποφασίσει να συνταξιοδοτηθεί πρόωρα. Το δεύτερο δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα επίδομα ανεργίας, σε αντάλλαγμα του οποίου ο άνεργος είναι υποχρεωμένος να αποδεχτεί οποιαδήποτε θέση εργασίας του προσφέρει αμοιβή ίση με το επίδομα. Δικαιούται να αρνηθεί ως τρεις προσφορές (η πρώτη είναι για εργασία σε απόσταση ως 100 χλμ. από τον τόπο διαμονής του, η δεύτερη πηγαίνει στα 250 χλμ. και η τρίτη τον στέλνει σε οποιοδήποτε σημείο της χώρας). Το μέγιστο ποσό του επιδόματος θα κινείται μεταξύ 500 και 780 ευρώ (το οποίο ούτως ή άλλως είναι κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας στην Ιταλία και κάτω από το όριο της απόλυτης φτώχειας σε κάποιες περιοχές της χώρας), ενώ ο άνεργος θα ελέγχεται αυστηρά ως προς το τι αγοράζει με τα χρήματα που παίρνει και θα εργάζεται υποχρεωτικά τουλάχιστον 8 ώρες τη βδομάδα στις υπηρεσίες του Δήμου όπου είναι καταγεγραμμένος. Για να μην αναφέρουμε τη σκληρή ποινή (ως 6 χρόνια φυλάκιση), αν δώσει λάθος/ψευδείς πληροφορίες.

Τα κριτήρια πρόσβασης σε αυτό το επίδομα είναι πάρα πολύ αυστηρά και δεν αποτελούν καν πρώτο βήμα αντιμετώπισης των συνθηκών σχετικής φτώχειας. Αυτό ίσως ωθήσει κάποιους να επιχειρήσουν να «ξεγελάσουν» τις Αρχές, προκειμένου να αποκτήσουν το επίδομα, και εκεί έρχεται ο σκληρός (για τους φτωχούς) πέλεκος του νόμου... Από την άλλη, το Υπουργείο Εργασίας και Οικονομικής Ανάπτυξης (του Λουίτζι Ντι Μάιο των Πέντε Αστέρων) είχε ήδη περάσει έναν νόμο που ονομάστηκε «Νομοσχέδιο Αξιοπρέπειας». Με αυτήν τη νομοθεσία τέθηκαν κάποιοι λίγοι περιορισμοί στους συνεχόμενους μήνες για τους οποίους μπορεί μια εταιρεία να απασχολεί έναν εργαζόμενο με βραχυπρόθεσμες συμβάσεις (από 36 μήνες στους 24). Επίσης αύξησε τις αποζημιώσεις στις εταιρίες που, μέσα σε 5 χρόνια από την καταγραφή τους σε εθνικό έδαφος, μεταράπηκαν σε offshore.

Ωστόσο, δεν κατέργησε το λεγόμενο «Jobs Act» της προηγούμενης κυβέρνησης του Δημοκρατικού Κόμματος, το οποίο ακύρωσε το δικαίωμα επαναπρόσληψης του εργαζόμενου σε περίπτωση που είχε απολυθεί παράνομα.

Αν θα έπρεπε να δώσουμε έναν σύντομο ορισμό της φύσης αυτής της κυβέρνησης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στηρίζεται στις διάφορες φτωχοποιημένες μερίδες της μικροαστικής τάξης, υποχρεούται να λογοδοτεί στη μεγάλη αστική τάξη και προς το παρόν ενσωματώνει ένα μη-αμελητέο τμήμα της εργατικής τάξης (χοντρικά, η Λέγκα το κάνει αυτό στο Βορρά και το K5A στο Νότο).

Υπάρχει κάποια στροφή από τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό; Όχι σε φιλεργατική κατεύθυνση φυσικά, αλλά κάτι που να θυμίζει τον οικονομικό εθνικισμό και τον προστατευτισμό του Ντόναλντ Τραμπ;

Με μια έννοια ναι, υπάρχει μια απομάκρυνση από τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό. Αυτή η κυβέρνηση δεν είναι ακριβώς ίδια με εκείνη του Δημοκρατικού Κόμματος, για να μην επεκταθούμε στις διαφορές ανάμεσα στις δύο δυνάμεις του κυβερνητικού συνασπισμού. Σε τελική ανάλυση, ο πυρήνας της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της κυβέρνησης δεν διαφοροποιείται θεμελιωδώς από της προηγούμενης κυβέρνησης. Ωστόσο είναι διαφορετικός σε ταξικούς όρους και πολιτικά αυτό μεταφράζεται σε μια πιο έντονη προώθηση πολιτικών απασχόλησης, με μια ταυτόχρονη προσπάθεια να μειωθούν ακόμα πιο επιθετικά οι φόροι των πλουσίων και των εταιριών (ξεκινώντας από το ανώτερο στρώμα των αυτοαπασχολούμενων). Ταυτόχρονα, έχουν ενισχύσει όλες τις ιδεολογικές πτυχές του δεξιού λαϊκισμού, δηλαδή τον εθνικισμό, το κατασταλτικό κράτος, ένα είδος κοινωνικής ρητορικής και σε ένα βαθμό τον προστατευτισμό (αν και αυτό το στοιχείο δεν είναι εξίσου σημαντικό όσο στην περίπτωση του Τραμπ). Φυσικά δεν υιοθετούν ούτε ρητορική υπέρ της ελεύθερης αγοράς και επικρατεί μια θολή γραμμή ανάμεσα στα δύο. Μερικές φορές αυτό γίνεται σκόπιμα. Το βασικό ιδεολογικό σημείο σύγκλισης ανάμεσα στη Λέγκα και το K5A είναι ο ρατσισμός και αυτός στην ουσία αποτελεί το «σύνδεσμο» της εκλογικής βάσης του ενός με μεγάλο τμήμα της εκλογικής βάσης του άλλου.

Ποια είναι η κατάσταση για τους μετανάστες; Υπάρχει πλέον το Διάταγμα Σαλβίνι. Πώς μπορείς να περιγράψεις το περιεχόμενό του και τις συνέπειές του, αν αρχίσει να εφαρμόζεται;

Οι μετανάστες έχουν βρεθεί στο στόχαστρο αδιάκοπων επιθέσεων από τη στιγμή που ορκίστηκε η κυβέρνηση. Όχι ότι έλειπαν αυτές οι επιθέσεις κατά τις θητείες των προηγούμενων κυβερνήσεων, αλλά με τη νέα κυβέρνηση κλιμακώθηκαν σχεδόν μέσα σε μια νύχτα. Οι ρατσιστές, η ακροδεξιά και πάνω απ' όλα, δυστυχώς, απλοί πολίτες που δηλητηριάστηκαν από τη ρατσιστική προπαγάνδα, αισθάνθηκαν ότι μπορούν να κάνουν «στόχο» τους μετανάστες, καθώς ένιωθαν ότι η κυβέρνηση τους παρέιχε την ασυδοσία να το κάνουν.

Ο Νόμος Σαλβίνι αποτελεί την πιο σκληρή επίθεση που έχει γίνει ως τώρα,

όχι μόνο κατά των μεταναστών, αλλά και σε άλλους ανθρώπους που αγωνίζονται για τα δικαιώματά τους, και είναι ένα μεγάλο εμπόδιο για τους κοινωνικούς αγώνες. Ανάμεσα στα χειρότερα μέτρα του, προβλέπει: την κατάργηση του καθεστώτος ανθρωπιστικής προστασίας, την αυστηροποίηση των κριτηρίων για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες να καταθέσουν αίτημα αναγνώρισης της κατάστασής τους, την επιμήκυνση του χρόνου κράτησης στα CPR (κέντρα όπου οι μετανάστες στοιβάζονται, πριν τους αναγνωριστεί οποιοδήποτε νομικό καθεστώς). Όσον αφορά την επίθεση στους κοινωνικούς αγώνες, προβλέπει τη σκλήρυνση της γραμμής στην κατεύθυνση βίαιων εκκενώσεων κατειλημμένων κτιρίων, την άδεια στην αστυνομία να χρησιμοποιεί όπλα τείζερ και την μετατροπή του αποκλεισμού δρόμων σε ποινικό αδίκημα. Από τη μία επιχειρούν να αποτρέψουν το ξέσπασμα κοινωνικών συγκρούσεων, αλλά ταυτόχρονα προετοιμάζονται για την περίπτωση που ξεσπάσουν τελικά αγώνες μεγάλων διαστάσεων. Σε κάθε περίπτωση, αυτό το νομοσχέδιο είναι ήδη αποτελεσματικό στο να κάνει πιο δύσκολους τους κοινωνικούς αγώνες και την οργάνωσή τους. Αλλά δεν μπορεί να υπάρξει μια μόνιμη αποτροπή των κοινωνικών αγώνων.

Όταν είναι στην αντιπολίτευση και χτίζει τις δυνάμεις της, η ευρωπαϊκή ακροδεξιά συνήθως επιτίθεται κυρίως ενάντια στον σοσιαλφιλελευθερισμό και την παγκοσμιοποίηση και κρύβει το πραγματικό της πρόγραμμα πίσω από τέτοιους λαϊκιστικούς θορύβους. Ο Μπολσονάρο στη Βραζιλία ήταν ίσως ο πρώτος που έδειξε το πραγματικό πρόσωπο αυτών των αντιδραστικών: Επιτέθηκε ως κύριο εχθρό του στα κοινωνικά κινήματα και την Αριστερά. Με τον Σαλβίνι και τη Λέγκα τι ισχύει;

Η Λέγκα επιχειρεί να συγκροτηθεί ακολουθώντας τα χνάρια άλλων μεγάλων ακροδεξιών και αντιδραστικών δυνάμεων στην Ευρώπη και αλλού. Σωστά ανέφερε τον Μπολσονάρο και η Λέγκα συμμερίζεται αρκετά από τα πολιτικά του χαρακτηριστικά. Μετά τους μετανάστες, που είναι η κυρίαρχη ιδεολογική συγκολλητική της ουσία, αντιμετωπίζει την Αριστερά και τα κοινωνικά κινήματα ως τους χειρότερους εχθρούς της. Ο Σαλβίνι, ως υπουργός Εσωτερικών, άρχισε τώρα να επιτίθεται στα Κοινωνικά Κέντρα και στα κατειλημμένα κτίρια, με στόχο να εξαφανίσει κάθε εμπόδιο στην πλήρη άνθιση του «εξευγενισμού» στα κέντρα πολλών ιταλικών πόλεων. Από την άλλη, η Λέγκα ακολουθεί το μοτίβο της νέας ακροδεξιάς, που δεν καταφεύγει (ακόμα) σε θηριώδη κρατική βία με την υποστήριξη οργανωμένων παραστρατιωτικών ομάδων για να καταργήσει τα δημοκρατικά δικαιώματα. Χρησιμοποιεί τους φιλελεύθερους θεσμούς για να διαβρώσει τη δημοκρατία από τα μέσα. Παράλληλα, έχει εστιάσει προσεκτικά στην οικοδόμηση της ιδεολογίας που την στηρίζει πάνω στην ισλαμοφοβία, την «παράδοση», τον εθνικισμό, το μίσος για τον φτωχό και τον περιθωριακό, προκειμένου να συγκροτήσει μια μαζική ηγεμονία που θα μπορεί να συνενώσει διαφορετικά στρώματα της κοινωνίας, ακόμα κι αυτά που έχουν διαφορετικά, ή και ευθέως ανταγωνιστικά συμφέροντα.

Υπάρχουν σημάδια αντίστασης; Σε κάθε επίπεδο. Στο αντιρατσιστικό/αντι-φασιστικό μέτωπο, στους συνδικαλιστικούς αγώνες, ή ακόμα και όσον αφορά το λαϊκό αίσθημα απέναντι στην κυβέρνηση.

Αν και η γενική εικόνα είναι μάλλον σκληρή, δεν πρέπει να υποτιμηθεί η αρχή της ανάδυσης κάποιας αντίστασης σε διάφορα επίπεδα: Στις 10 Νοέμβρη του περασμένου χρόνου, μια μαζική αντιρατσιστική διαδήλωση συγκέντρωσε τουλάχιστον 20 χιλιάδες ανθρώπους στη Ρώμη. Αν οι 20.000 ακούγονται λίγοι, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε ότι δεν γίνονταν τέτοιες διαδηλώσεις εδώ και πολλά χρόνια στη χώρα. Για να μην αναφερθούμε στο γυναικείο κίνημα («Ούτε Μία Λιγότερη»), το οποίο δεν έχει σταματήσει καθόλου όλα αυτά τα χρόνια και τώρα ετοιμάζεται για τη φεμινιστική απεργία στις 8 Μάρτη. Γενικότερα στην ιταλική κοινωνία υπάρχουν σημάδια αντίστασης εδώ και εκεί, αλλά κανείς δεν πρέπει να ξεγελαστεί και να πιστέψει ότι ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού είναι έτοιμο να ξεσηκωθεί ενάντια στην κυβέρνηση. Έχουμε πολύ δρόμο μπροστά μας για κάτι τέτοιο, με δεδομένο ότι η κυβέρνηση εξακολουθεί να έχει μεγάλο πολιτικό κεφάλαιο και δεν αντιμετωπίζει καμιά αξιόπιστη και ελκυστική εναλλακτική.

Φαντάζομαι δεν μπορούμε να εμπιστευτούμε τον «αντιφασισμό» του Δημοκρατικού Κόμματος ως σοβαρή εναλλακτική. Ποια είναι η κατάσταση στη ριζοσπαστική Αριστερά; Το Ποτέρε Αλ Πόπολο έδειχνε να παίρνει έναν άλλο δρόμο σε σχέση με παλιές ατυχείς επιλογές που έμοιαζαν περισσότερο με εκλογικές «παρακάμψεις» (όπως η Λίστα Τσίπρα στις ευρωεκλογές ή η Επανάσταση Πολιτών σε συμμαχία με τον Ντι Πιέτρο και τον Ινγκρόια σε προηγούμενες εθνικές εκλογές). Τουλάχιστον έτσι έδειχνε κατά την ίδρυσή της...

Το Δημοκρατικό Κόμμα, όπως και τα περισσότερα πρώην σοσιαλδημοκρατικά κόμματα σε όλη την Ευρώπη, έστρωσε το δρόμο για την άνοδο της Δεξιάς και της ακροδεξιάς στο ιταλικό πολιτικό τοπίο. Αξίζει να θυμηθούμε ότι ο υπουργός Εσωτερικών της κυβέρνησης Ρέντσι, ο Μάρκο Μινίτι, ήταν αυτός που έβαλε τις βάσεις για να περάσει σήμερα ο Νόμος Σαλβίνι.

Η ριζοσπαστική Αριστερά είναι σε αποδιοργάνωση αυτή τη στιγμή, γιατί ακόμα δεν έχει ανακάμψει από την ιστορική ήττα της εποχής της Κομμουνιστικής Επανάστασης, η οποία εξακολουθεί να βαραίνει στους ώμους των παλιότερων αγωνιστών, αλλά και στη νεότερη γενιά.

Οστόσο, το Potere Al Popolo έμοιαζε ότι θα μπορούσε να γίνει ένας βιώσιμος τρόπος να χτιστεί ένα νέο ενιαίο μέτωπο των κατακερματισμένων δυνάμεων της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Με αυτήν την αντίληψη η Sinistra Anticapitalista συμμετείχε από τη στιγμή που εμφανίστηκε το PaP. Έφερε κοντά πολλές πολιτικές οργανώσεις της Αριστεράς, ενώ ταυτόχρονα ξύπνησε το ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό πολλών παλιότερων αγωνιστών, αλλά και νεότερων. Δυστυχώς, εξαιτίας των λαθών που έκανε κυρίως η Κομμουνιστική Επανάσταση, η οποία αποδέχτηκε τις αντιδημοκρατικές απαιτήσεις της βασικής ιδρυτικής δύναμης

του PaP (συγκεκριμένα, της πρώην OPG, ενός Κοινωνικού Κέντρου στη Νάπολη με μαοϊκές καταβολές), το PaP μετατράπηκε σε ένα ακόμα «κόμμα» μέσα στην Αριστερά. Διαλύθηκε η δυνατότητα που υπήρχε να σχηματιστεί ένας πλουραλιστικός συνασπισμός της ριζοσπαστικής Αριστεράς, ικανός να προωθεί τους κοινούς αγώνες, ενώ θα κρατά ανοιχτό τον πολιτικό και στρατηγικό διάλογο.

Εμείς, ως Sinistra Anticapitalista, πιστεύουμε ότι αυτός παραμένει ο δρόμος που πρέπει να ακολουθηθεί και θα επιμένουμε πεισματικά σε αυτή την κατεύθυνση. Ενώ κάνουμε έκκληση για τη μεγαλύτερη δυνατή ενότητα, προκειμένου να χτίσουμε αποτελεσματικούς κοινωνικούς αγώνες, θέλουμε επίσης να συνεχίσουμε να χτίζουμε ανεξάρτητα την οργάνωσή μας ως ένα χρήσιμο αντικαπιταλιστικό και επαναστατικό σοσιαλιστικό ρεύμα για τις εποχές που έρχονται.

Ξέρουμε ότι δεν υπάρχουν παρακάμψεις, ούτε εκλογικές, ούτε «κοινωνικές». Θα χρησιμοποιούμε την εκλογική αρένα όποτε είναι εφικτό, γνωρίζοντας ταυτόχρονα ότι στο εξωκοινοβουλευτικό πεδίο μπορεί να επιλυθεί τελικά η κρίση υπέρ της εργατικής τάξης.

Εξηγώντας την ανάδυση της αυτόνομης ακροδεξιάς στην Ισπανία

Ο Φράνκο δεν ξεριζώθηκε ποτέ

Του Μιγκέλ Ουρμπάν

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο Jacobin, μετά τις εκλογές στην Ανδαλουσία το Δεκέμβριο του 2018, όταν το ακροδεξιό Vox σημείωσε την πρώτη του εκλογική επιτυχία. Τη μετάφραση έκανε η Στέλλα Μούσμουλα.

Ο Μιγκέλ Ουρμπάν είναι ευρωβουλευτής, μέλος των Αντικαπιταλιστών μέσα στο Ποδέμος.

Η ισπανική ακροδεξιά απολαμβάνει τη μεγαλύτερη άνοδό της μετά τη δεκαετία του 1970. Ξεφυτρώνει όμως μέσα από έναν αντιδραστικό βάλτο, όπου κακοφύρμιζε από την εποχή της δικτατορίας του Φράνκο.

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 οι περισσότεροι Ευρωπαίοι πίστευαν ότι κάθε πιθανή αναδιοργάνωση του φασισμού με οποιαδήποτε μορφή θα οικοδομούνταν στις παρυφές των ερειπίων των μεσογειακών δικτατοριών

στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία. Ωστόσο, αν και η Χρυσή Αυγή παραμένει μια ισχυρή έκφραση του νεοφασισμού στην Ελλάδα, στις άλλες δύο χώρες η εκτίμηση αυτή δεν δικαιώθηκε. Τα κόμματα που συνδέονται με την άκρα δεξιά, τείνουν, τις τελευταίες δεκαετίες, να έχουν χειρότερα αποτελέσματα στην Ιβηρική χερσόνησο από οπουδήποτε αλλού στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Τουλάχιστον αυτό ίσχυε μέχρι τις εκλογές στην Ανδαλουσία, στις αρχές του περασμένου Δεκέμβρη, όπου το ακροδεξιό κόμμα Vox εξέπληξε με την άνοδό του στο 10%, εκλέγοντας δώδεκα βουλευτές. Αυτό αποτέλεσε έναν εκλογικό σεισμό, όχι μόνο επειδή η ακροδεξιά μπήκε στο Κοινοβούλιο της πολυπληθέστερης περιοχής της Ισπανίας, αλλά επίσης επειδή η Αριστερά [ΣτΜ: στον όρο «Αριστερά» συμπεριλαμβάνεται το σοσιαλδημοκρατικό PSOE] έχασε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία εκεί. Όπως δείχνουν τα πράγματα, η Δεξιά πρόκειται να κυβερνήσει την Ανδαλουσία για πρώτη φορά μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας –και η κυβέρνησή αυτή θα βασιστεί στην κοινοβουλευτική υποστήριξη του Vox.

Ας μη γελιόμαστε, οι προηγούμενες εκλογικές αποτυχίες της ισπανικής ακροδεξιάς δεν σήμαιναν ότι οι αξίες της δεν ενυπήρχαν μέσα στους θεσμούς της χώρας. Αντίθετα, η «αθέατη παρουσία» της συγκάλυπτε την επιβίωση ενός νεοσυντηρητικού και ξενοφοβικού φρανκισμού. Από αυτόν τον πολιτικό χώρο αναμφίβολα έλειπε, μέχρι τώρα, η διακριτή πολιτική έκφραση, καθώς επιβίωνε «καλυμμένος» μέσα στο «πολυσυλλεκτικό» Λαϊκό Κόμμα (Partido Popular – PP), το κυρίαρχο συντηρητικό κόμμα της Ισπανίας. Αυτός ο χώρος τώρα αναζωογονείται με το Vox, ένα κόμμα με βαθιές ρίζες στην ιστορία της οργανωμένης ακροδεξιάς.

Ματαιώση

Η ιστορία της ισπανικής ακροδεξιάς ως εκλογικής δύναμης αρχίζει με το τέλος της δικτατορίας. Κατά το λυκόφως του καθεστώτος του Φράνκο σχηματίστηκε μια παρασκηνιακή ομάδα που έγινε γνωστή με το όνομα Búnker (οχυρωμένο καταφύγιο), στην οποία έχουν τις ρίζες τους τα περισσότερα από τα ακροδεξιά κόμματα που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου της «μετάβασης» της Ισπανίας σε δημοκρατικό καθεστώς, στα τέλη της δεκαετίας του '70. Σε αυτόν τον πολιτικό/κοινωνικό «χώρο» ηγεμόνευσαν δύο οργανώσεις, η «Νέα Δύναμη» (Fuerza Nueva) και η «Εθνική Συνομοσπονδία Πρώην Μαχητών» (Confederación Nacional de Ex Combatientes).

Η εξτρεμιστική καθολική οργάνωση «Νέα Δύναμη» (Fuerza Nueva) είχε ιδρυθεί το 1967, με επικεφαλής τον Blas Piñar. Συγκέντρωσε πολλές δυνάμεις νοσταλγών του Φράνκο και επίσης διέθετε μια πολύ ενεργή νεολαϊστική πτέρυγα με μεγάλες δυνατότητες κινητοποίησης –ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της ισπανικής ακροδεξιάς. Όπως το έθεσε ένας ιστορικός, «Η πρώτη της προτεραιότητα ήταν να γίνει ο άξονας ενός κινήματος που θα αποτελούσε πόλο έλξης όλων των φρανκιστών, που νοσταλγούσαν το πνεύμα της εποχής της

(αντι-κομμουνιστικής) “Σταυροφορίας”, καθώς και εκείνων που ήθελαν εντονότερη καταστολή της αντιπολίτευσης από το καθεστώς σε τέτοιο βαθμό, που θα επέτρεπε την επιβίωσή του».

Πράγματι, η «Νέα Δύναμη» (Fuerza Nueva), η οποία έγινε κόμμα το 1976, είναι το μόνο ακροδεξιό κόμμα που έχει καταφέρει να εκπροσωπηθεί στο εθνικό κοινοβούλιο της Ισπανίας (το 1979 κέρδισε 379.463 ψήφους). Αυτή ήταν η κορυφαία του στιγμή και σε οργανωτικό επίπεδο: εκείνη την εποχή ο αριθμός των μελών της κυμαίνονταν από 40 έως 70 χιλιάδες, διέθετε το δικό της συνδικάτο ονόματι «Εθνική Δύναμη Εργατών» (Fuerza Nacional del Trabajo) και ένα περιοδικό, «Το Αλκαζάρ» (El Alcázar), το οποίο είχε κυκλοφορία 45.000 αντίτυπα την εβδομάδα και αριθμούσε 13.000 συνδρομητές.

Η αποτυχημένη απόπειρα στρατιωτικού πραξικοπήματος στις 23 Φλεβάρη 1981 και το άσχημο εκλογικό αποτέλεσμα της επόμενης χρονιάς έκλεισαν το δρόμο στην άκρα δεξιά, η οποία στάθηκε ανίκανη να ανακόψει τη διαδικασία μεταρρυθμίσεων, που είχε ξεκινήσει από την ύστερη περίοδο της δικτατορίας του Φράνκο. Αυτό αποθάρρυνε και αποπροσανατόλισε τους κεντρικούς πυρήνες της ακροδεξιάς και την κατάσταση αυτή επιδείνωσε περαιτέρω η διάλυση της Fuerza Nueva το 1982, που ανακοινώθηκε την ημέρα της έβδομης επετείου του θανάτου του Φράνκο.

Τα περισσότερα μέλη και στελέχη της αισθάνθηκαν εγκαταλελειμμένα και προδομένα από αυτή την επιλογή. Αρκετοί πύκνωσαν τις γραμμές άλλων μικρών ακροδεξιών οργανώσεων, αλλά η πλειοψηφία τους βρήκε καταφύγιο στη «Λαϊκή Συμμαχία» (Alianza Popular) –το μετέπειτα «Λαϊκό Κόμμα» (Partido Popular). Η διάλυση της Fuerza Nueva σήμανε το τέλος της κυριότερης πολιτικής οργάνωσης που προέκυψε μέσα από τη Φρανκική «Βύνκερ». Με τη διάλυσή της, καθώς και με το κλείσιμο του περιοδικού «Το Αλκαζάρ» το 1988, άρχισε για τους οπαδούς της ένα μακρύ ταξίδι στην έρημο.

Λαϊκή Συμμαχία: Ένας Τόπος Ανασύνταξης

Η διαδικασία της «Μετάβασης» στην Ισπανία μετέφερε αρκετά στοιχεία της δικτατορίας στο δημοκρατικό σύστημα. Σε αυτή την άρρηκτη διαδικασία θεσμικής συνέχειας, υπολογίσιμα τμήματα της δομής του καθεστώτος του Φράνκο έμειναν ανέπαφα, χωρίς να επέλθει ποτέ κάθαρση. Διάφοροι συγγραφείς έχουν επισημάνει αυτήν την ατιμωρησία, ως έναν σημαντικό λόγο για τον οποίο δεν μπόρεσε ποτέ να αναδυθεί στην Ισπανία μια ισχυρή δύναμη διακριτής ανασύνταξης της ακροδεξιάς. Συγκριτικές μελέτες πάνω στο ζήτημα της αναζωογόνησης των ακροδεξιών κομμάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη αναγνωρίζουν ότι αυτή η ιδιαιτερότητα της Ισπανίας (δηλαδή η έλλειψη ενός τέτοιου κόμματος) σχετίζεται, μεταξύ άλλων, με την ιδιαίτερη μορφή που πήρε το μαζικό δεξιό κόμμα που έχει δημιουργηθεί εδώ.

Υπό αυτή την έννοια, πρέπει να θυμόμαστε ότι το Λαϊκό Κόμμα, το βασικό

συντηρητικό κόμμα της Ισπανίας, προέρχεται από τη «Λαϊκή Συμμαχία» (Alianza Popular), που ίδρυσε ο Manuel Fraga τον Σεπτέμβριο του 1976. Αυτός ο σχηματισμός δημιουργήθηκε από μια ομάδα επιφανών προσωπικοτήτων του φρανκισμού και χαρακτηρίστηκε όχι μόνο από τη χτυπητή συμμετοχή αξιωματούχων της δικτατορίας σε αυτό, αλλά κυρίως από το γεγονός ότι επεδίωκε να δημιουργήσει μια κοινωνική και εκλογική βάση αντίστασης ενάντια σε οποιαδήποτε θεσμική ρήξη με το Φρανκικό καθεστώς.

Παρά τα περιορισμένα αποτελέσματα στις πρώτες εκλογικές δοκιμασίες, αυτή η τακτική «αντίστασης» σύντομα επέτρεψε στη «Λαϊκή Συμμαχία» να σημειώσει επιτυχίες. Στις εθνικές εκλογές του 1982 άντλησε ψήφους τόσο από το «Δημοκρατικό και Κοινωνικό Κέντρο» (Centro Democrático y Social) του Adolfo Suárez (ο Suárez υπήρξε ο πρώτος πρωθυπουργός κατά την περίοδο της δημοκρατίας, έχοντας αρχικά διοριστεί από τον βασιλιά, πριν κερδίσει τις εκλογές του 1977 και του 1979) όσο και από τη «Νέα Δύναμη» (Fuerza Nueva), παίρνοντας περίπου το 1/3 των ψήφων αυτού του κόμματος και συμβάλλοντας στη διαδικασία κατάρρευσής του.

Όπως είπαμε και προηγουμένως, πολλά μέλη και στελέχη της Fuerza Nueva πύκνωσαν τις γραμμές της «Λαϊκής Συμμαχίας», ώστε πρώτα αυτό το κόμμα και μετά το «Λαϊκό Κόμμα» αποτέλεσαν τη μόνη εκλογική έκφραση αυτού που οι Ισπανοί ονομάζουν «κοινωνικό Φρανκισμό». Όπως το θέτει ο Aquilino Duque:

Δεν θα έλεγα ότι όλοι οι ψηφοφόροι του «Λαϊκού Κόμματος» είναι Φρανκιστές, αλλά όλοι ή σχεδόν όλοι οι Φρανκιστές στην Ισπανία ψηφίζουν το «Λαϊκό Κόμμα». Μεταξύ άλλων, επειδή δεν έχουν άλλη επιλογή και επειδή –όση ντροπή κι αν του προκαλεί αυτό– το «Λαϊκό Κόμμα» κάνει ό,τι μπορεί για να υπερασπιστεί τις αξίες που αποτέλεσαν το λόγο ύπαρξης του Φρανκισμού: την πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια.

Η αντοχή ενός βαθιά ριζωμένου κοινωνικού Φρανκισμού 40 χρόνια μετά το τέλος της δικτατορίας δείχνει τα όρια της δημοκρατίας «χαμηλής έντασης», το κληροδότημα του καθεστώτος που δημιουργήθηκε το 1978, το οποίο δεν μπόρεσε καν να τιμωρήσει τα εγκλήματα του Φράνκο. Η ατιμωρησία γι' αυτά τα εγκλήματα είναι επομένως ένα θεμελιώδες στοιχείο της «ισπανικής ιδιαιτερότητας». Αυτή, με τη σειρά της, εξηγεί πολλά από τα προβλήματα που αναμόχλευσε η επονομαζόμενη καταλανική κρίση ή την αναστάτωση που προκάλεσε η προσπάθεια εκταφής του πτώματος του δικτάτορα Φράνκο από το μνημείο στη Valle de Cuelgamuros.

Ακροδεξιά και Κέντρο

Κάποιοι πολιτικοί αναλυτές θεωρούν ότι ο μετασχηματισμός της «Λαϊκής Συμμαχίας» σε «Λαϊκό Κόμμα» αποτέλεσε στροφή προς το κέντρο. Αλλά ακριβέστερα θα τον ορίζαμε ως πρόθεση δημιουργίας ενός «πολυσυλλεκτικού» κόμματος, το

οποίο να περικλείει τους πάντες, από την άκρα δεξιά μέχρι τον λεγόμενο «κεντρώο χώρο». Σ' αυτή τη νέα πολιτική πρόταση, ο νεοφιλελευθερισμός και ο αμερικανικού τύπου νεοσυντηρητισμός πάνε χέρι χέρι με τον ισπανικό εθνικισμό, που βρίσκεται σε αδιαμφισβήτητη συνέχεια με τον φρανκικό προκάτοχό του.

Παράλληλα, αυτό εμπόδισε το κόμμα από το να κάνει οποιαδήποτε στροφή προς την κοσμικότητα και να διαρρήξει τους δεσμούς του με τον καθολικισμό, ο οποίος κυριαρχεί σε ένα ευρύ φάσμα της εκλογικής του βάσης. Επιπλέον, η υιοθέτηση της νεοσυντηρητικής αφήγησης περί «σύγκρουσης των πολιτισμών» επέτρεψε τη σταδιακή εισαγωγή μιας ξενοφοβικής θεματολογίας. Με αυτήν επιχειρεί επίσης να εκμεταλλευτεί τη δυσφορία των φτωχότερων τμημάτων του ντόπιου πληθυσμού, που έχουν πληγεί από την κρίση, στρέφοντάς τα εναντίον των μουσουλμάνων μεταναστών εργαζομένων, στο όνομα της «υπεράσπισης των δυτικών αξιών».

Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το μίγμα πολιτικού λόγου, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε το «Λαϊκό Κόμμα» είτε ως ένα κλασικό κεντροδεξιό κόμμα, όπως η Χριστιανοδημοκρατική Ένωση της Άνγκελας Μέρκελ, είτε απλά να το ταυτίσουμε με την ακροδεξιά ή τον νεοφασισμό άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Έχει ιστορικές διαφορές από το πρώτο είδος κομμάτων, αφού ποτέ δεν αποκήρυξε τις Φρανκικές του ρίζες, και καθώς έχει επιδείξει μια τάση για εξωκοινοβουλευτική κινητοποίηση ασυνήθιστη στα παραδοσιακά κεντροδεξιά κόμματα (αν εξαιρέσει κανείς ακραίες καταστάσεις, όπως στη Γαλλία το Μάη του '68). Αλλά διαφέρει και από τα ακροδεξιά κόμματα, γιατί, ενώ υιοθετεί ένα μέρος του πολιτικού τους λόγου και των μορφών κινητοποίησης που χρησιμοποιούν, δεν το κάνει με την ιδεολογική επιθετικότητα αυτών των ομάδων και σίγουρα δεν έχει αυτά τα ζητήματα ως προμετωπίδα στην πολιτική του ατζέντα.

Μπορούμε να πούμε ότι η κρίση του Λαϊκού Κόμματος μετατράπηκε σε κρίση της ισπανικής Δεξιάς. Και, με τη σειρά της, αυτή η κρίση άνοιξε ένα παράθυρο ευκαιρίας για την ακροδεξιά, να διεκδικήσει έναν δικό της εκλογικό χώρο για πρώτη φορά εδώ και δεκαετίες. Πράγματι, το πιο παραδειγματικό στοιχείο αυτής της κρίσης είναι ο άνευ προηγουμένου εκλογικός ανταγωνισμός για τη διεκδίκηση ενός πολιτικού χώρου που μέχρι τώρα ηγεμονευόταν αποκλειστικά από το Λαϊκό Κόμμα.

Μια επιτυχημένη διάσπαση

Παρά την αιφνιδιαστική εκλογική και μιντιακή του άνοδο, το Vox δεν είναι νέο κόμμα. Ιδρύθηκε το Δεκέμβριο του 2013 και πριν κατορθώσει να εισέλθει στο Ανδαλουσιανό κοινοβούλιο, είχε μακρά ιστορία εκλογικών αποτυχιών. Προέκυψε ως διάσπαση του Λαϊκού Κόμματος, καθοδηγούμενη από εκείνους που κατηγορούσαν τον τότε πρωθυπουργό Μαριάνο Ραχόι ότι έχει απομακρυνθεί από τις πιο συντηρητικές αρχές του κόμματος (πράγματι, αυτή ήταν ακριβώς η περίοδος κατά την οποία ο πρώην πρωθυπουργός του Λαϊκού Κόμματος, Χοσέ Μαρία Αθνάρ, και η βασική του σύμμαχος, Εσπεράντζα Αγκίρε, άρχισαν να εκφράζουν

δημόσια τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στην κομματική ηγεσία).

Αρχικά, επικεφαλής του Vox ήταν δύο από τα πιο γνωστά ηγετικά στελέχη του Λαϊκού Κόμματος, που συμμετείχαν στη διάσπαση, δηλαδή ο Aleix Vidal-Quadras (ευρωβουλευτής και πρώην πρόεδρος του καταλανικού Λαϊκού Κόμματος) και ο Santiago Abascal, πρώην βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος στη Χώρα των Βάσκων και πρώην πρόεδρος του Ιδρύματος για την Υπεράσπιση του Ισπανικού Έθνους (Foundation for the Defense of the Spanish Nation – DENAES).

Αν και μπορούμε να πούμε ότι το Vox αποτελεί την ισπανική έκφραση ενός αντιδραστικού και αυταρχικού φαινομένου που έχει πλέον αποκτήσει ρίζες σε ολόκληρο τον κόσμο, έχει επίσης τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που προκύπτουν από την ιστορία και το πολιτικό πλαίσιο της Ισπανίας. Σε αντίθεση με τα περισσότερα αντίστοιχά του ευρωπαϊκά κόμματα, το Vox αποτελεί μια διάσπαση της Ισπανικής Δεξιάς και όχι ένα νέο φαινόμενο που αναδύεται στις παρυφές της, όπως το Εθνικό Μέτωπο στη Γαλλία ή η Λέγκα του Βορρά στην Ιταλία. Είναι ίσως η πρώτη επιτυχημένη διάσπαση απ' τα δεξιά του Λαϊκού Κόμματος, σε αντίθεση με το PADE [ΣτΜ: Ισπανικό Δημοκρατικό Κόμμα που αυτοδιαλύθηκε το 2008] το οποίο σχηματίστηκε το 1997 και το μεγαλύτερό του επίτευγμα ήταν να εκλέξει μια χούφτα δημοτικών συμβούλων στη Μαδρίτη.

Ός ένα βαθμό το Vox αντιπροσωπεύει αυτόν τον κοινωνικό Φρανκισμό που επιβίωσε για τόσα χρόνια μέσα στις γραμμές του Λαϊκού Κόμματος και ο οποίος στερούνταν αυτόνομης πολιτικής έκφρασης, αφότου διαλύθηκε η Νέα Δύναμη (Fuerza Nueva). Αλλά αντιπροσωπεύει επίσης και επιπρόσθετα νεοσυντηρητικά στοιχεία, που μέχρι τώρα λειτουργούσαν ως μια ομάδα επιρροής στο εσωτερικό του Λαϊκού Κόμματος, περίπου σαν μια ισπανική εκδοχή του Tea Party. Μεταξύ αυτών των τελευταίων στοιχείων βρίσκουμε μέσα ενημέρωσης και δίκτυα κινητοποίησης συγκεντρωμένα γύρω από τον Όμιλο Ψηφιακής Ελευθερίας και Διακρατικής Οικονομίας (Digital Freedom and Inter-Economy Group), τον Όμιλο Στρατηγικών Μελετών (Strategic Studies Group, GEES, ένα νεοσυντηρητικό think-tank) και διαδικτυακές πλατφόρμες όπως η Hazte Oír.

Οι ιστορικές καταβολές της ισπανικής ακροδεξιάς δεσμεύουν το Vox σε μια στάση απέναντι στη θρησκεία, που ταιριάζει περισσότερο με τα ακροδεξιά κόμματα της Ανατολικής Ευρώπης όπως το «Νόμος και Δικαιοσύνη» της Πολωνίας, παρά με το Εθνικό Μέτωπο της Μαρίν Λεπέν. Τα ζητήματα της εθνικής ενότητας και της καταπολέμησης του σεπαρατισμού –με κεντρικό το θέμα της Καταλονίας– αναζωογονούν την ιστορική κληρονομιά της Ισπανικής Φάλαγγας του Χοσέ Αντόνιο [Πρίμο ντε Ριβέρα]. Ο τελευταίος είχε εστιάσει στην ιδέα του «Κοινού Καθολικού Πεπρωμένου», η οποία αργότερα αποτυπώθηκε στις «Αρχές του Εθνικού Κινήματος» (από το 1958 ένας από τους Θεμελιώδεις Νόμους του καθεστώτος του Φράνκο) στις οποίες διακηρύσσονταν ότι: «η ενότητα της Πατρίδας αποτελεί έναν εκ των πυλώνων της νέας Ισπανίας και γι' αυτό την υπεράσπισή της από οποιαδήποτε εσωτερική ή εξωτερική προσβολή εγγυάται ο στρατός».

Αυτή είναι η αφετηρία της κεντρικής για τη Δεξιά θέσης περί της επιστροφής

της Ισπανίας στο συγκεντρωτισμό (το τέλος της αυτονομίας των περιφερειών, το κλείσιμο της Γερουσίας κ.ο.κ.), θεωρώντας την Ισπανία ως ένα εθνικά ενιαίο κράτος και απορρίπτοντας όλους τους άλλους εθνικισμούς. Στον πολιτικό λόγο του Vox, αυτή η κεντρική θέση είναι συνυφασμένη με την καταπολέμηση της διαφθοράς, των πελατειακών σχέσεων και της σπατάλης δημόσιου χρήματος, τα οποία ταυτίζει με τις διάφορες περιφερειακές κυβερνήσεις.

Στο κοινωνικό ζήτημα, ο πολιτικός λόγος του Vox είναι σαφώς νεοφιλελεύθερος. Αυτός ο πολιτικός λόγος το διακρίνει, τουλάχιστον εν μέρει, από άλλες ακροδεξιές δυνάμεις που συνδυάζουν έστω και δημαγωγικά τις υπόλοιπες πολιτικές θέσεις τους με διακηρύξεις προστατευτισμού (όπως ο Ντόναλντ Τραμπ στις Ηνωμένες Πολιτείες), κρατισμού (όπως ο Ματέο Σαλβίνι στην Ιταλία) ή «σοβινιστικού» κοινωνικού κράτους (όπως η Λεπέν). Ο ηγέτης του Vox, Σαντιάγκο Αμπασκάλ, έχει περισσότερο ως πρότυπο τον Μπολσονάρο παρά τη Λεπέν.

Πρόσφατα, το Vox αποδείχθηκε άριστος μαθητής των αμερικανών νεοσυντηρητικών, των οποίων θαυμαστές ήταν ο Αθνάρ και η Αγκίρε στις μέρες τους. Δεν φοβάται να επιτεθεί σε ιδέες τις οποίες οι προσδευτικές δυνάμεις είχαν καταφέρει στο παρελθόν να εμποδώσουν στην κοινωνία ως κοινή λογική. Ένα καλό παράδειγμα είναι η σταυροφορία που διεξάγει ενάντια στο φεμινιστικό

κίνημα πάνω σε θέματα όπως η άμβλωση, η αμφισβήτηση της ύπαρξης αντρικής βίας και οτιδήποτε άλλο τοποθετεί στην κατηγορία «ιδεολογία του φύλου». Αυτό κλείνει σαφώς το μάτι στα πιο ακραία στοιχεία –όπως την Ιεραρχία της Καθολικής Εκκλησίας, την Hazte Oir και το Ισπανικό Φόρουμ για την Οικογένεια (Foro Español de la Familia) μεταξύ άλλων– εκλαϊκεύοντας μια αντίληψη περί «ιδεολογίας του φύλου», η οποία χρησίμευσε ως ο πολιτικός καταλύτης και το συγκολλητικό στοιχείο της ακροδεξιάς σε άλλες χώρες, ιδιαίτερα στην Πολωνία.

Μελετώντας πολιτικές εμπειρίες από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, το Vox υιοθέτησε επίσης στοιχεία και συνθήματα του Τραμπισμού, όπως, για παράδειγμα, την επωδό του «Να ξανακάνουμε την Ισπανία μεγάλη». Αντίστοιχα, με την εμφατική του πρόταση για το χτίσιμο ενός συνοριακού τείχους στις Σεούτα και Μελίγια (δύο μικροσκοπικές περιοχές που βρίσκονται στη Βόρεια Αφρική και ανήκουν στην ισπανική επικράτεια), με στόχο να προκαλέσει διαμάχη για τη μεταναστευτική πολιτική της κυβέρνησης και την αύξηση του αριθμού των μεταναστών. Φυσικά, στην εποχή μας τα τείχη δεν αφορούν κυρίως τον ίδιο τον τρόπο ελέγχου των συνόρων, αλλά περισσότερο χρησιμοποιούνται ως βασικό εργαλείο πολιτικής προπαγάνδας: Υπάρχει καλύτερος τρόπος απεικόνισης της έννοιας μιας «ασφάλειας» που απειλείται από την «εισβολή» των μεταναστών

Ως ένα βαθμό το Vox αντι-προσωπεύει αυτόν τον κοινωνικό Φρανκισμό που επιβίωσε για τόσα χρόνια μέσα στις γραμμές του Λαϊκού Κόμματος και ο οποίος στερούνταν αυτόνομης πολιτικής έκφρασης.

από την τοποθέτηση ενός φυσικού εμποδίου;

Σε τέτοιου είδους «στυλοβάτες» στηρίζεται ο στιγματισμός όχι μόνο των μεταναστών, αλλά και των φτωχών εν γένει, μέσω ενός διαρκούς συσχετισμού μεταξύ εγκλήματος, ανασφάλειας και μετανάστευσης. Προωθεί μηχανισμούς αποκλεισμού τους οποίους ο φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας ορίζει ως χαρακτηριστικό του «σοβινιστικού κοινωνικού κράτους», που εστιάζει στην κλιμάκωση ενός λανθάνοντα ανταγωνισμού ανάμεσα στην ιδιότητα του πολίτη και την εθνική ταυτότητα.

Η κοινωνική δυσφορία και η πολιτική πόλωση, οι οποίες προκλήθηκαν από τις πολιτικές λιτότητας, φορτώνονται κατ' αυτόν τον τρόπο στον πιο αδύναμο κρίκο: στο μετανάστη, στον ξένο ή απλώς στον «άλλο», ενώ οι πολιτικές και οικονομικές ελίτ, που είναι πραγματικά υπεύθυνες, μένουν στο απυρόβλητο. Γιατί αν «δεν έχουμε αρκετά για να την περάσουμε», τότε «δεν χωράμε όλοι». Αυτή είναι η βάση πάνω στην οποία χτίστηκε η ισχύς του συνθήματος «Πρώτα οι Ισπανοί».

Τα χαρακτηριστικά αυτά του Vox δείχνουν ότι το συγκεκριμένο κόμμα πατάει τα πόδια του τόσο στο παρελθόν όσο και στο παρόν: έχει κάποιες θέσεις που το τοποθετούν στο πλευρό της νέας Ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, αλλά έχει και κάποιες άλλες που διατηρούν ιδιόρρυθμα χαρακτηριστικά, τα οποία το καθιστούν περίπου μια «αναβαθμισμένη έκδοση» της ισπανικής ακροδεξιάς της ύστερης Φρανκικής περιόδου και της εποχής της Μετάβασης. Το κάλεσμά του για την «Επανακατάκτηση της Ισπανίας» (ΣτΜ: Reconquista, η εποχή των πολέμων των χριστιανικών βασιλείων για ανακατάληψη της Ιβηρικής Χερσονήσου από τους μουσουλμάνους) συνοψίζει ίσως καλύτερα αυτή την αίσθηση του παρελθόντος και του παρόντος: Αυτό το σύνθημα το συνδέει όχι μόνο με τη σύγχρονη αφήγηση των ακροδεξιών ομάδων περί «σύγκρουσης των πολιτισμών» και «μεταναστευτικής απειλής», αλλά και με την νοσταλγική ιδέα της Σταυροφορίας για την επανάκτηση της Ισπανίας από τα χέρια των «Κόκκινων», κατά τη στρατιωτική ανταρσία του Φράνκο στις 18 Ιούνη του 1936.

Γιατί τώρα;

Το γεγονός ότι το Vox σημειώνει σήμερα τις επιτυχίες του οφείλεται πρώτα απ' όλα στην κρίση στο Λαϊκό Κόμμα, που υπήρξε επί μακρόν το μοναδικό κόμμα της ισπανικής Δεξιάς, αλλά που σήμερα είναι αποδυναμωμένο εξαιτίας των αποκαλύψεων για την εκτεταμένη διαφθορά του. Αυτό έχει προκαλέσει έναν ασυνήθιστο εκλογικό ανταγωνισμό στο χώρο της Δεξιάς, που συμπεριλαμβάνει την άνοδο του κόμματος των «Πολιτών» (Ciudadanos). Η ιδέα ότι η ψήφος στο Λαϊκό Κόμμα ήταν η μόνη «χρήσιμη ψήφος» για τους δεξιούς λειτούργησε για καιρό ως τείχος προστασίας απέναντι στην ανάδυση άλλων συντηρητικών εκλογικών επιλογών. Όμως αυτή η λειτουργία πλέον έχει καταρρεύσει, καθώς τώρα πια το δεξιό εκλογικό σώμα έχει διασκορπιστεί μεταξύ διαφόρων κομμάτων.

Επιπλέον, αυτός ο ενδο-δεξιός ανταγωνισμός έχει πυροδοτήσει μια δεξιά ριζοσπαστικοποίηση των προτάσεων του Λαϊκού Κόμματος και των Πολιτών σε

σημαντικά θέματα, όπως η μετανάστευση ή η πολιτική σύγκρουση στην Καταλονία και αυτό με τη σειρά του συνέβαλλε στη «νομιμοποίηση» του Vox. Κατά την προεκλογική εκστρατεία στην Ανδαλουσία για τις εκλογές της 2ας Δεκεμβρίου, τα παραπάνω κόμματα αρνήθηκαν να χαρακτηρίσουν το Vox ως ακροδεξιά δύναμη. Και σήμερα, προς έκπληξη των Ευρωπαίων πολιτικών συμμάχων τους, προσπαθούν να «τα βρουν» μαζί του, ώστε να μπορέσουν να σχηματίσουν κυβέρνηση. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα (PSOE) επικαλέστηκε επίσης το Vox κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, ακριβώς με σκοπό να απονομιμοποιήσει το Λαϊκό Κόμμα και τους Πολίτες. Έτσι, το ακροδεξιό μόρφωμα έτυχε απροσδόκητης προβολής.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο ανεβαίνει σήμερα το Vox είναι ότι το παγκόσμιο κύμα ξενοφοβικών και τιμωρητικών/ρεβανσιστικών λαϊκιστικών δυνάμεων έχει αυξήσει το ενδιαφέρον του κοινού και των μέσων μαζικής ενημέρωσης για θέματα τα οποία δεν επικρατούσαν στην ισπανική πολιτική συζήτηση, όπως οι επιθέσεις εναντίον της υποτιθέμενης μουσουλμανικής απειλής. Στη συγκέντρωση-παρωδία συνεδρίου που έκανε στο Vistalegre, το Vox έφτασε να επικαλεστεί την Ισπανία της μάχης του Lepanto (ναυμαχία του 1571 που κατέληξε σε νίκη επί των Οθωμανών), η οποία μάχη παρουσιάζεται ότι «έσωσε τον δυτικό πολιτισμό από τη βαρβαρότητα».

Επίσης η άνοδος του λαμβάνει χώρα μέσα στο κυρίαρχο πλαίσιο της εδαφικής διαμάχης για την Καταλονία. Το γεγονός ότι το Vox προσέφυγε στο Ανώτατο Δικαστήριο κατά της διαδικασίας υπέρ της ανεξαρτησίας της Καταλονίας, έδωσε στο κόμμα τεράστια προβολή, επιτρέποντάς του να καθιερωθεί ως μια «σκληρή» αντι-σεπαρατιστική εναλλακτική λύση. Σε αυτήν την κούρσα καθεμιά από τις δεξιές δυνάμεις ανταγωνίζεται τις υπόλοιπες, προκειμένου να αναδειχθεί αυτή ως ο πιο αυθεντικός υπερασπιστής της ενότητας της Ισπανίας.

Ταυτόχρονα, η διαμάχη που δημιουργήθηκε από τα σχέδια της κυβέρνησης των Σοσιαλιστών για εκταφή του πτώματος του Φράνκο από το μνημείο στη Valle de Cuelgamuros προκάλεσε μια μεγάλη επανακινητοποίηση των Φρανκικών στοιχείων, που στην πραγματικότητα δεν είχαν εξαφανιστεί ποτέ. Αυτό είχε φέρει το «νόμο περί ιστορικής μνήμης» στο επίκεντρο της συζήτησης, πριν ακόμη προλάβει το Vox να σκώσει με σαφήνεια το λάβαρο της αντιπαράθεσης.

Το ευρύτερο φόντο της ανόδου του Vox είναι οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόζονται σε συνθήκες μιας συστημικής κρίσης στην οποία ζούμε για περισσότερο από μια δεκαετία. Αυτές οι πολιτικές έχουν κλονίσει την κοινωνική συνοχή, αυξάνοντας την ανεργία, την οικονομική επισφάλεια και την κοινωνική δυσφορία. Αυτή η κατάσταση είναι ιδιαίτερα σοβαρή στην Ανδαλουσία, την πολυπληθέστερη περιοχή της Ισπανίας, η οποία έχει υποφέρει περισσότερο απ' ό,τι οι υπόλοιπες περιοχές από την κρίση, με ακόμη χαμηλότερα μέσα εισοδήματα, μεγαλύτερη ανεργία, υψηλότερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού, περισσότερη ενεργειακή φτώχεια και μεγαλύτερη ανισότητα. Αυτή η πόλωση των εισοδημάτων, η οποία έχει αδειάσει τους τραπεζικούς λογαριασμούς της εργατικής και της μεσαίας τάξης, με τη σειρά της πολώνει ολόκληρο το πολιτικό σκηνικό, γεγονός το οποίο έχει άμεση επίδραση στη σταθερότητα του κομματικού συστήματος.

Πού βαδίζουν οι Ποδέμος;

Ο Πάμπλο Ιγγλέσιας απέναντι στον Ινίχο Ερεχόν

Των Μανόλο Γκαρί και Χάιμε Παστόρ

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στις 30 Γενάρη στην ιστοσελίδα VientoSur με τίτλο «Ένας νεκραναστημένος ευρωκομμουνισμός ενάντια στον κεντρικό νέο-λαϊκισμό» και αναδημοσιεύτηκε στα γαλλικά στην ιστοσελίδα A l'Encontre. Τη μετάφραση από τα γαλλικά έκανε ο Σπύρος Μπενετάτος.

Ο Μ. Γκαρί και ο Χ. Παστόρ είναι βετεράνοι αγωνιστές με μακρά διαδρομή στον τροτσικιστικό χώρο. Σήμερα είναι ηγετικό στελέχη των Anticapitalistas μέσα στους Ποδέμος.

Λίγες μέρες μετά τη δημόσια ανακοίνωση της συμφωνίας μεταξύ της δημάρχου της Μαδρίτης Μανουέλα Καρμένα και του Ινίχο Ερεχόν για την πλατφόρμα *Más Madrid* (ΣτΜ: Περισσότερη Μαδρίτη) στις προσεχείς αυτοδιοικητικές εκλογές, αλλά και τη σκληρή απάντηση του Πάμπλο Ιγγλέσιας (για να μην αναφερθούμε σε αυτήν του γραμματέα της οργάνωσης Πάμπλο Ετσενίκε), γίνεται πλέον φανερό ότι το Ποδέμος, όπως το γνωρίσαμε τα τελευταία πέντε χρόνια, θα πάψει

σύντομα να υπάρχει [σο: το Ποδέμος ιδρύθηκε επισήμως στις 17 Ιανουαρίου 2014].

Θα γνωρίσουμε από 'δω και πέρα ένα άλλο Ποδέμος, αναμφίβολα περιορισμένο να αντιπροσωπεύει ένα κυρίως πολιτικό ρεύμα, αυτό που είναι στενά συνδεδεμένο με τον «rablismo» [από το Pablo, το μικρό όνομα του Ιγγλέσιος]. Παράλληλα, αναδύεται ένας κεντρικός νεολαϊκισμός, κοντινός πιθανόν με αυτό που εκπροσωπούν οι γερμανοί Πράσινοι ή το ιταλικό Κίνημα των 5 Αστέρων. Αυτός ο τελευταίος, χωρίς καμιά αμφιβολία, θα αξιώσει την προοπτική αυθεντικής έκφρασης του Ποδέμος. Σε όσους και όσες, όπως εμείς, δεν αναγνωρίζουν τον εαυτό τους ούτε στο ένα ούτε στο άλλο από αυτά τα εγχειρήματα, αρμόζει να ανοίξουν έναν νέο χώρο αριστερά τους. Ελπίζουμε, έτσι, να προτείνουμε έναν νέο διακριτό δρόμο, ικανό να επικαιροποιήσει μια πρωτοβουλία ρήξης και συγκρότησης. Έναν χώρο που θα αντιπροσωπεύει μια δημοκρατική εναλλακτική λύση, πλουραλιστική και αντι-νεοφιλελεύθερη, φεμινιστική, αντιρατσιστική και οικοσοσιαλιστική, που θα λειτουργεί ως υποδοχή για μια κοινή δράση και για τη συνεργασία ενός πλατιού φάσματος ακτιβιστών. Έναν χώρο ικανό να διεκδικήσει την εκλογική υποστήριξη ενός μεγάλου μέρους των «από κάτω», που αντιτίθενται στη λιτότητα και στις αυταρχικές πολιτικές.

Προφανώς, τα εκλογικά αποτελέσματα στην Ανδαλουσία,¹ όπως και η αντιδραστική στροφή που δείχνουν οι δημοσκοπήσεις ενόψει των εκλογών στις 26 Μαΐου [ευρωπαϊκές, δημοτικές, αλλά και κοινοβουλευτικές στις 13 από τις 17 Αυτονομίες], επέσπευσαν την απόφαση του Ινίχο Ερεχόν.² Αυτός πείστηκε ότι πρέπει να έρθει σε οριστική ρήξη με τον Πάμπλο Ιγγλέσιος και την παρέα του. Γνώριζε επίσης ότι μπορούσε να υπολογίζει στην υποστήριξη της Μανουέλα Καρμένα, προκειμένου να δώσει κάποια αξιοπιστία στο σχέδιό του, που παρουσιάζεται ως ο μόνος δρόμος που μπορεί να αντισταθεί στο αντιδραστικό μπλοκ.

Η άνοδος και η παρακμή

Πώς όμως φτάσαμε ως εδώ; Τους τελευταίους μήνες, η πολιτική που ακολούθησε ο νυν γενικός γραμματέας του Ποδέμος [σο: ο Ιγγλέσιος] υιοθετούσε μια τακτική απέναντι στο PSOE παρόμοια πρακτικά με αυτήν που πρότεινε ο Ερεχόν στο Συνέδριο Vistalegre II [11-12 Φλεβάρη 2017]. Ο Ιγγλέσιος έφτασε μάλιστα να υποστηρίξει ότι αντίπαλος δεν είναι πλέον το καθεστώς, ούτε καν οι IBEX 35 [σο: ο χρηματιστηριακός δείκτης του Χρηματιστηρίου της Μαδρίτης, που περιλαμβάνει 35 επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων η Inditex –δηλαδή οι φίρμες Zara, Bershka, P&B, Massimo Dutti, Stradivarius, Oysho κλπ-, η Repsol, το υπερεθνικό χρηματιστηριακό γκρουπ Santander της οικογένειας Botín κλπ], αλλά μόνο το «αντιδραστικό μπλοκ». Παρ' όλα αυτά, παραμένουν διαφορές μεταξύ των δύο ρευμάτων, ως προς το «αφήγημα» που διατυπώνουν προκειμένου να προσεγγίσουν νέες μερίδες εκλογέων και, κυρίως, ως προς την αξιολόγηση της φθοράς του τίτλου *Podemos* τους τελευταίους μήνες.

Ας ξεκινήσουμε από τον παμπλισμό. Άπαξ και αναλυθεί ο ανερχόμενος κύκλος του, αν παρατηρήσουμε τα ντοκουμέντα και συσχετίσουμε τις πρακτικές, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι αυτό το ρεύμα αντιπροσωπεύει ένα πολιτικό σχέδιο που αντλεί τις αναφορές του στον ευρωκομμουνισμό του τέλους της δεκαετίας του '70. Μια καλή ένδειξη γι' αυτό έγκειται στην «αναθεώρηση» του Ιγγλέσιας στις κριτικές τις οποίες είχε ασκήσει στο παρελθόν εναντίον της «Μετάβασης» [σ: της πολιτικο-θεσμικής διαδικασίας «εξόδου» από τον φρανκισμό] –και του ρόλου που έπαιξε σ' αυτή τη διαδικασία ο ηγέτης του ισπανικού Κομμουνιστικού Κόμματος, ο Σαντιάγκο Καρίγιο. Σήμερα, ο Πάμπλο Ιγγλέσιας υπογραμμίζει ότι «έκαναν αυτό που μπορούσαν» κι ότι εξέφρασαν μια συνέχεια του Κράτους.

Από μια τέτοια αναθεώρηση, όπως κι από τη διαπίστωση ότι έχει εξαντληθεί ο κύκλος που άνοιξε από το κίνημα των αγανακτισμένων το 2011, το 15M (σ: η 15M είναι αναφορά στις 15.5.2011, όταν ξέσπασε το κίνημα της «αγανάκτησης»), συνάγεται η αναγκαιότητα επικέντρωσης στον στόχο να είναι το Ποδέμος ένα «κυβερνητικό κόμμα». Μια διάσταση που δεν αποκρύπτεται, όπως μαρτυρεί η εμμονή στο «να κυβερνήσουμε!» από τον Ιγγλέσιας, στη συνέντευξή του στον σημαίνοντα υποδιευθυντή της ημερήσιας εφημερίδας *La Vanguardia*, Ενρίκ Τζουλιάννα, που δημοσιεύθηκε πρόσφατα σε μορφή βιβλίου (*Nudo España*, σ. 321).

Έτσι, η πρόθεση για κυβέρνηση σε συνεργασία με το PSOE, στο πλαίσιο του ισχύοντος πολιτικού καθεστώτος, αντικαθιστά το σχέδιο ρήξης που καθόριζε τη γέννηση του Ποδέμος που ήθελε να παρουσιάζεται ως η πολιτική έκφραση του «πνεύματος του 15M» και το οποίο, στη συνέχεια, κατά το διάστημα μετά τις ευρωεκλογές του Μαΐου του 2014, έσπασε μια «εκλογική πολεμική μηχανή» με στόχο να διεξαγάγει έναν «πόλεμο-αστραπή», ο οποίος αποδείχθηκε μια αποτυχία.

Όταν πια διαψεύστηκαν οι προσδοκίες της εκλογικής «εφόδου στον ουρανό», μέσω ενός λαϊκίστικου σχεδίου [με την έννοια των απόψεων που υποστηρίζει ο κύκλος γύρω από την Σαντάλ Μουφ], συμπυκνωμένου γύρω από έναν «χαρισματικό ηγέτη» και βασισμένου σε μια δημοψηφισματική δημοκρατία [δια μέσου της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, έξω από κάθε πραγματική συζήτηση διαβούλευσης], αυτά αντικαταστάθηκαν σταδιακά, κυρίως κατόπιν του συνέδριου του Vistalegre II, με μια προσαρμογή στον παραδοσιακό άξονα αριστερά-δεξιά, βλέποντας το PSOE ως τον κύριο σύμμαχο που θα έπρεπε να «σαγηνεύσουν». Το σημείο κατάληξης, για την ώρα, αυτής της διαδρομής φαίνεται στον ρόλο που έχει αναλάβει ο Πάμπλο Ιγγλέσιας ως διαμεσολαβητής στη διαπραγμάτευση για τον γενικό προϋπολογισμό του Κράτους, προσπαθώντας να προσελκύσει στο άρμα του Πέδρο Σάντσεθ τους Καταλανούς αυτονομιστές βουλευτές.³

Αυτή η «εμμονή στη διακυβέρνηση» είναι φανερά στο βιβλίο που προαναφέρθηκε. Αν και σ' αυτό ο Πάμπλο Ιγγλέσιας επιβεβαιώνει την άρνησή του να επιτρέψει στον Πέδρο Σάντσεθ, μετά τις εκλογές του Δεκεμβρίου του 2015, να σχηματίσει κυβέρνηση στη βάση μιας συμφωνίας με τους Ciudadanos⁴ (στον αντίποδα αυτού που σκεφτόταν και σκέφτεται ακόμη ο Ερεχόν), η μόνη αυτοκριτική που μπορεί κανείς να διακρίνει στον απολογισμό του είναι ότι το Ποδέμος

δεν συμμετείχε στις τοπικές κυβερνήσεις της Βαλένθια ή της Αραγονίας. Εκφράζει πάντως την ικανοποίησή του που το πολιτικό του σχήμα συμμετείχε στην κυβέρνηση της Καστίλλης-Λα Μάντσα. Μια κυβέρνηση, εντούτοις, στην οποία προήδρευε ένας βαρόνος του PSOE [José García Molina], ο οποίος δεν κρύβει τη συμπάθειά του προς τους Ciudadanos, ούτε τη θέλησή του να τεθεί εκτός νόμου ο καταλανικός αυτονομισμός.

Ο Ιγγλέσιος δεν κρατά καμιά κριτική απόσταση προς το μοντέλο του ιεραρχημένου υπερσυγκεντρωτικού κόμματος που καταστέλλει κάθε διαφωνία, ούτε απέναντι σε απόπειρες εργαλειακής εκμετάλλευσης ορισμένων κοινωνικών κινητοποιήσεων ή σε επινοήσεις όπως το *Vamos* [ένα αποτυχημένο εγχείρημα οικοδόμησης μιας προσποιητής τοπικής γείωσης, γύρω από διεκδικήσεις σχετικές με τις «ανάγκες» του κόσμου. Η πρωτοβουλία αυτή υποτίθεται ότι θα κορυφωνόταν με τοπικές κινητοποιήσεις στις 25 Μαρτίου του 2017].

■ Ο Ιγγλέσιος δεν κρατά καμιά κριτική απόσταση προς το μοντέλο του ιεραρχημένου υπερσυγκεντρωτικού κόμματος που καταστέλλει κάθε διαφωνία, ούτε απέναντι σε απόπειρες εργαλειακής εκμετάλλευσης ορισμένων κοινωνικών κινητοποιήσεων

Προκειμένου να δικαιολογήσει την εμμονή του να μπει στην κυβέρνηση, ο Πάμπλο Ιγγλέσιος δεν διστάζει να σφετεριστεί το πορτογαλικό παράδειγμα παραποιώντας το. Όπως ισχυρίζεται, αγωνίζεται για «να συστηματοποιήσει έναν δρόμο διακυβέρνησης μέσω ενός μοντέλου συνασπισμού σε δήμους και σε Αυτονομίες παρόμοιο με αυτό που έγινε στην Πορτογαλία». Εντούτοις, όπως γνωρίζει καλά, αυτό που στην πραγματικότητα συμβαίνει σ' αυτή τη γειτονική χώρα είναι μια συμφωνία για ψήφο

ανοχής προς την κυβέρνηση των σοσιαλδημοκρατών, που επιτρέπει σε δυνάμεις όπως το Μπλόκο της Αριστεράς [σσ: αλλά και το ΚΚ Πορτογαλίας] να διατηρούν την αυτονομία τους, καθώς και την ελευθερία κριτικής προς το Σοσιαλιστικό Κόμμα.

Μια τέτοια στρατηγική στροφή, όπως προτείνει ο αρχηγός του Ποδέμος, συνεπάγεται έναν «πραγματισμό σε πολλά επίπεδα». Σε αυτό ας συνυπολογίσουμε την αυξανόμενη φθορά της ηγεσίας του Πάμπλο Ιγγλέσιος, καθώς και τις βαθιές εσωτερικές κρίσεις σε πολλές Αυτονομίες. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτές οι δύο πλευρές έχουν ως αποτέλεσμα την σταδιακή διάβρωση του κεντρικού δυναμικού του Ποδέμος και την απώλεια της ικανότητάς του να αποτελεί κινητήρα σύγκλισης διαφορετικών δυνάμεων. Με όλα αυτά συνδυάζεται η οριστική γραφειοκρατικοποίηση ενός κόμματος, του οποίου η στρατευμένη βάση βαθμιαία μειώνεται, ενώ ενισχύεται όλο και περισσότερο μια νέα «πολιτική τάξη», που η έγνοια της πλέον είναι το δικό της μέλλον. Για τούτο, η δήλωση στο προαναφερθέν βιβλίο ότι «οι κύκλοι [οι οποίοι, στο αρχικό σχέδιο, επρόκειτο να είναι ο τόπος συνάντησης της βάσης των στρατευμένων και των συμπαθούντων] αποτελούν

μια σαφή ένδειξη ότι δεν θέλουμε να οικοδομήσουμε ένα παραδοσιακό κόμμα μελών» (σελ. 149) είναι μια κυνική ομολογία, από τη στιγμή που όλος ο κόσμος γνωρίζει ότι οι «κύκλοι» σήμερα είναι πολύ συχνά σε προχωρημένη κατάσταση διάλυσης, όταν δεν έχουν απλώς εξαφανιστεί [σο: οι «κύκλοι» στη γλώσσα του Ποδέμος ήταν κάτι αντίστοιχο με τις οργανώσεις βάσης].

Είναι μια ιστορία που, προφανώς, θυμίζει τις εσωτερικές κρίσεις που πέρασε το ΚΚ Ισπανίας, το 1980-1982, απέναντι σε ένα PSOE που αυτοπροσδιοριζόταν ως «κόμμα της αλλαγής» και το οποίο κατάφερε να κατακτήσει έναν ευρύ πολιτικό χώρο σε βάρος αυτού που υπήρξε κάποτε το βασικό κόμμα του αντιφρανκισμού. Μια ιστορία που θα μπορούσε να έχει συνέχεια, αν το δίδυμο Μανουέλα Καρμένα-Ινίχο Ερεχόν καταφέρει να επιτύχει καλά εκλογικά αποτελέσματα.

Στο πλαίσιο του μαγειρεμένου γι' αυτό το νέο στάδιο «αφηγήματος» του Πάμπλο Ιγγλέσιας, υπάρχουν αφηγηματικοί άξονες που το διαφοροποιούν από τον ευρωκομμουνισμό του Σαντιάγκο Καρίγιο, αλλά επίσης, όπως θα δούμε κι από το «αφήγημα» του Ερεχόν. Ο ένας από αυτούς τους άξονες είναι η θέση που καταλαμβάνει στην αφήγησή του, παρά την ασάφειά της, η υπεράσπιση της ιδέας μιας πολυεθνικής Ισπανίας και της αναγκαιότητας ενός δημοψηφίσματος, σε διαπραγμάτευση με το Κράτος, στην Καταλονία. Αυτό, σε συνδυασμό με την αντίρρηση στην εφαρμογή του Άρθρου 155⁵ και στις κατηγορίες που απαγγέλθηκαν στους Καταλανούς αυτονομιστές για στάση και ανταρσία, συνιστά βέβαια μια σημαντική θέση. Αν μη τι άλλο, διότι εστιάζει σε μια θεμελιακή ρωγμή στον τοίχο του καθεστώτος και του Κράτους. Όμως, ας μην κοροϊδευόμαστε: αυτή η διάσταση, στην περίπτωση του Ιγγλέσιας, θα περιορίζεται ολοένα και περισσότερο σε μια υπεράσπιση ρητορικού χαρακτήρα, που δεν θα δεσμεύει σε καμιά «κόκκινη γραμμή», στην προοπτική μιας συμφωνίας διακυβέρνησης με το PSOE.

Ένας άλλος άξονας διαφοροποίησης είναι εκείνος που έχει να κάνει με την απόφαση που πάρθηκε τον τελευταίο καιρό, να συμπεριληφθεί στην «αφήγηση» μια μετριοπαθής κριτική του ρόλου που παίζει ο μονάρχης Φίλιππος ο 4^{ος}, κυρίως έπειτα από την τηλεοπτική ομιλία του στις 3 Οκτωβρίου 2017 [πολύ σκληρή εναντίον των Καταλανών αυτονομιστών και υπέρ της αδιαπραγμάτευτης ενότητας της Ισπανίας]. Το (αδύναμο) επιχείρημα το οποίο επικαλείται ο Ιγγλέσιας είναι ότι η μοναρχία έπαιξε βέβαια κάποιον ρόλο στην παρεμπόδιση του πραξικοπήματος της 23^{ης} Φεβρουαρίου 1981 (sic), αλλά η παρεμπόδιση αυτή στερείται πλέον σημασίας... Φαίνεται λοιπόν επίσης, ότι λόγω της αναμφίβολης εμφάνισης ενός νέου μαζικού λαϊκού ρεπουμπλικανισμού, η υποστήριξη από τον Ιγγλέσιας της ρεπουμπλικανικής επιλογής πρόκειται να έχει μια χαμηλών τόνων παρουσία στην πολιτική σκηνή.

Τούτο νχέι ως αντίθεση προς τη σιωπή που επιβλήθηκε στο παρελθόν γύρω από το θέμα της μοναρχίας –όπως και στο θέμα της λεγόμενης ιστορικής μνήμης [δηλαδή για οτιδήποτε συνδέεται με την έρευνα για τους μαζικούς τάφους του εμφύλιου πολέμου, καθώς και για τις αναμνηστικές τελετές, θεσμικές ή μη, αυτού του ιστορικού γεγονότος]– από την ηγετική ομάδα του Ποδέμος και στην

οποία επιμένει και σήμερα ο Ερεχόν.

Τούτοι οι «αφηγηματικοί» άξονες, συνδυασμένοι με τη βοναπαρτιστική ροπή με την οποία ο αρχηγός μπορεί να ελίσσεται μεταξύ των θεσμικών πιέσεων και αυτών που ενδέχεται να αναδυθούν από τις κινητοποιήσεις σε μια συγκυρία πολιτικής πόλωσης (όπως είδαμε πρόσφατα, στις 22 Ιανουαρίου, στην ψηφοφορία εναντίον του διατάγματος της κυβέρνησης για τα ενοίκια⁶), εξηγούν γιατί το Ποδόδεμος αντιμετωπίζεται ακόμα ως ένα κόμμα μη ενσωματώσιμο στην καθεστηκυία τάξη. Δεν είναι λοιπόν περίεργο το γεγονός ότι, παρά την αρνητική εξέλιξη του πολιτικού σχηματισμού, ο IBEX 35 και, κατά συνέπεια, η πλειοψηφία των ΜΜΕ παραμένουν δύσπιστοι απέναντι στο κόμμα του Ιγγλέσιος. Ο στόχος τους, τον οποίο συμμερίζεται και το PSOE, είναι να συρρικνωθεί το Ποδόδεμος σε μια εκλογική αντιπροσώπευση παρόμοια με αυτήν που είχε στο παρελθόν η Ενωμένη Αριστερά⁷, κάνοντας έτσι τις δυνατότητες συμμετοχής τους στη διακυβέρνηση να ταυτίζονται με το να γίνουν ένα δεκανίκι για το κόμμα του Πέδρο Σάντσεθ.

Μπροστά στις αντιφάσεις μεταξύ ορισμένων πλευρών του αφηγήματος του Ποδόδεμος και την θέληση να γίνουν ένα «κυβερνητικό κόμμα» στο πλευρό του PSOE, συνυπολογίζοντας επίσης την έκδηλη επιθυμία του Πάμπλο Ιγγλέσιος να έχει τον άμεσο έλεγχο μέσα στο Unidos Podemos και πάνω στην επίσημη πολιτική του (παρόλο που δεν το επιτυγχάνει πάντοτε, όπως είδαμε στην Ανδαλουσία⁸), εκδηλώθηκε η απόφαση του Ινίχο Ερεχόν να «απελευθερωθεί» από το φορτίο αυτό και να ζευγαρώσει με τη Μανουέλα Καρμένα, προκειμένου να υποσχεθεί μια «αναζωογόνηση» και να αντιδράσει σε αυτό που προέκυψε στην Ανδαλουσία [με επακόλουθο την κυβέρνηση της δεξιάς] μέσω ενός εγχειρήματος το οποίο «ανανεώνει τον ενθουσιασμό και την εμπιστοσύνη».

Ζήτημα λογότυπου, ζήτημα μάρκετινγκ;

Μπροστά στη φθορά του τίτλου Ποδόδεμος, ο Ινίχο Ερεχόν προτείνει το Más Madrid (Περισσότερη Μαδρίτη) ως τη μόνη εναλλακτική ικανή να συγκεντρώσει μεγαλύτερα τμήματα κόσμου γύρω από μια αφήγηση η οποία, θα υπερβαίνει τον άξονα «αριστερά-δεξιά», διεκδικώντας επιρροή χωρίς κόκκινες γραμμές, που θα τους επιτρέπει να κυβερνήσουν την Αυτονομία και τον Δήμο της Μαδρίτης... μαζί με το PSOE. Αν, όπως μας λένε στο κοινό γράμμα της Καρμένα και του Ερεχόν, το πρόγραμμά τους θα βασίζεται στη «συνέχεια της κυβέρνησης αλλαγής στον Δήμο, καθώς και στην επέκταση του παραδείγματός του στην Αυτονομία της Μαδρίτης», δεν μπορούμε να έχουμε πολλές αυταπάτες για ένα εγχείρημα που δικαιολογεί πολιτικές όπως η Madrid-Chamartín⁹ [επιχειρήσεις ακινήτων] καθώς και τις αυταρχικές πρακτικές στο πλαίσιο της Κίνησης Ahora Madrid [του συνασπισμού κινημάτων και οργανώσεων, που αρχικά ήταν ένα «συμμετοχικό εγχείρημα», το οποίο νίκησε στις δημοτικές εκλογές τον Μάιο του 2014]. Είναι αλήθεια ότι υπόσχονται «ένα πρόγραμμα σύγκλισης και συμμετοχικότητας», η εμπειρία όμως που έχουμε από την πόλη της Μαδρίτης δημιουργεί βάσιμους

φόβους ότι ο επιδιωκόμενος στόχος είναι να ζητήσουν από τους ψηφοφόρους λευκή επιταγή, έτσι ώστε οι δύο προσωποκεντρικοί ηγέτες να μπορέσουν να σπηρίξουν μια «καλή διαχείριση», σε βάρος των πραγματικά συμμετοχικών προγραμμάτων και διαδικασιών, σαν αυτά που υποσχέθηκε η Καρμένα για να πάρει τη δημαρχία της Μαδρίτης το 2014, που ήταν τα ίδια που η Καρμένα εγκατέλειψε κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών.

Γι' αυτόν το λόγο, τούτο το σχέδιο μας φαίνεται ότι απέχει πολύ από τις ωραίες ευχές που διατύπωσε πρόσφατα στον νέο σχηματισμό ο Santiago Alba,¹⁰ προειδοποιώντας όμως ακόμα ότι «Δεν θα είναι αρκετή η ηλικιακή ανανέωση και η χαρισματικότητα. Θα είναι επίσης αναγκαίο ένα πρόγραμμα στα αριστερά του PSOE, όπως κι ένα στίλ δράσης στους αντίποδες του *Podemos*». Τούτο όμως δεν ήταν αυτό που χαρακτήριζε ως τώρα τη Μανουέλα Καρμένα ή τον Ινίχο Ερεχόν, ούτε ως προς το πρόγραμμα, ούτε ως προς τον εσωτερικό πλουραλισμό. Ας θυμηθούμε ότι στο παρελθόν ο Ερεχόν ήταν πρόθυμος να εγκρίνει μια κυβέρνηση μεταξύ του PSOE και των Ciudadanos. Δεν φαίνεται ότι απορρίπτει μια συμφωνία με τους Ciudadanos, αν αυτό οδηγούσε στο να πετύχει διακυβέρνηση, μαζί με το PSOE, στην Αυτονομία της Μαδρίτης, όπως δείχνουν ορισμένες δημοσκοπήσεις. Όσον αφορά τη σχέση τους με τις άλλες δυνάμεις, αυτό που απαιτούν είναι η προσχώρηση, με όρους υποταγής, σε ένα εγχείρημα ραμμένο στα μέτρα μιας ηγετικής ομάδας που δεν δέχεται καμία αμφισβήτηση, διότι αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως το μοναδικό κέντρο που μπορεί να νικήσει.

Πρόκειται για ένα εγχείρημα το οποίο θα μπορούσε στο μέλλον να επεκταθεί στο σύνολο του Ισπανικού Κράτους, με την επέκταση των τίτλων («*Más España*»; Περισσότερη Ισπανία;), που, όπως έχουμε ήδη αρχίσει να παρατηρούμε, οδηγούν περισσότερο στην προσαρμογή στο πλαίσιο του κυρίαρχου ισπανικού εθνικισμού (ακόμα και σε εμβληματικά γνωρίσματά του) παρά στην αναγνώριση της πολυεθνικής πραγματικότητας και στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών που ζουν στο Ισπανικό Κράτος.

Αναζητώντας λύσεις

Θεμελιώσαμε τη διαπίστωση ότι το Ποδέμος, ως κινητήρια δύναμη αλλαγής, είναι πλέον εξαντλημένο και χωρίς ελπίδα, ότι το *Más Madrid*, παρά τα πιθανά καλά εκλογικά αποτελέσματα, παίρνει τη σκυτάλη προς ένα «δημοκρατικό προοδευτισμό» με θολά περιγράμματα. Με αυτά τα δεδομένα, όσοι συνεχίζουμε να υιοθετούμε το πνεύμα του 15M και του μανιφέστου *Mover ficha* [που προέκυψε τον Ιανουάριο του 2014], με το οποίο ιδρύθηκε το Ποδέμος, οφείλουμε, μαζί με το νέο δυναμικό που αναπτύχθηκε στον κοινωνικό ακτιβισμό, να ανοίξουμε έναν νέο δρόμο, αυτόν της συλλογικής απελευθέρωσης, του σεβασμού του πλουραλισμού και της αναλογικότητας, της λαϊκής γείωσης [*empoderamiento*], και να παλέψουμε για πρότυπα στην πόλη και στην Αυτονομία [σσ: Περιφέρεια] που θα συγκρούονται με τις πιέσεις του μπλοκ των χρηματοπιστωτικών εταιρειών και

των εταιρειών ακινήτων.

Γνωρίζουμε καλά ότι το να στρατευθούμε σ' αυτόν τον δρόμο θα είναι πιο δύσκολο σήμερα, γιατί η συγκυρία είναι ριζικά διαφορετική από εκείνη που επικρατούσε το 2011-2014. Αλλά είναι ακόμα πιο αναγκαίο, αν θέλουμε να αποφύγουμε την παραίτηση ή τις ψευδείς υποσχέσεις των νέων πολιτικών περί «μικρότερου κακού» ως συνταγή για να αντιμετωπίσουμε την αντιδραστική απειλή, τις πολιτικές που καταλήγουν τελικά σε μεγαλύτερους συμβιβασμούς και δι' αυτών σε μεγαλύτερες απογοητεύσεις, όπως μπορούμε να δούμε ότι συνέβη σε άλλες χώρες [σο: Είναι φανερό ότι εδώ αναφέρονται και στις εξελίξεις στην Ελλάδα του ΣΥΡΙΖΑ και του Αλ. Τσίπρα].

Άλλωστε, έχουμε επαρκώς επιβεβαιώσει στη διάρκεια των πέντε τελευταίων ετών ότι η υποταγή σε χαρισματικές ηγεσίες, που γρήγορα γίνονται αυταρχικές, μας απομακρύνει από το πνεύμα του 15Μ και καταλήγει να αναπαράγει τις χειρότερες μορφές της παλιάς πολιτικής. Οφείλουμε να μείνουμε σταθερή στην κατεύθυνση που, όπως μας προειδοποιούσε ο αγαπητός μας φίλος Μιγκέλ Ρομέρο [σο: βετεράνος αγωνιστής της αντίστασης στο Φράνκο, ηγετικό στέλεχος του εργατικού κινήματος και της επαναστατικής Αριστεράς, που πέθανε έχοντας μια γενική πολιτική αναγνώριση] τον Αύγουστο του 2013, προειδοποιώντας μας για «απόκλιση»:

«κανένας χαρισματικός ηγέτης δεν μπορεί να υποκαταστήσει ένα πρόγραμμα μέσα στο οποίο η κοινωνική πλειοψηφία αναγνωρίζει τον εαυτό της και μοιράζεται την ποικιλία των ανεκπλήρωτων διεκδικήσεων που καθιστούν εφικτή τη συγκρότηση ενός κοινωνικού στρατοπέδου ανταγωνιστικού προς την κατεστημένη εξουσία. Ενός κοινωνικού στρατοπέδου το οποίο, στο ισπανικό Κράτος (είναι απαραίτητο να το επαναλαμβάνουμε), οφείλει να αρθρωθεί με μια εξισωτική μορφή ανάμεσα στις διαφορετικές εθνικές πραγματικότητες».¹¹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι εκλογές στην Αυτονομία της Ανδαλουσίας έγιναν την Κυριακή, 2 Δεκεμβρίου και τα αποτελέσματα ήταν τα εξής: PSOE-A 27,94% (-7,47%), PP 20,75% (-5,99%), Ciudadanos 18,28% (+9%), Adelante Andalucía ("Εμπρός, Ανδαλουσία" - ο συνδυασμός που υποστηρίχθηκε από το Podemos) 16,19% (-5,56%), Vox 10,96% (+10,5%). [Σ.τ.Μ.]

2. Το τελευταίο «βαρόμετρο», που πραγματοποιείται κατά κανόνα κάθε μήνα, του Κέντρου Κοινωνιολογικών Ερευνών (CIS) είναι της 1ης Νοεμβρίου 2018, πριν, δηλαδή, από τις εκλογές της Ανδαλουσίας. Η πρόθεση ψήφου, σύμφωνα με αυτό, είχε ως εξής: 31,2% για το PSOE, 19,1% για το PP, 18,2% για τους Ciudadanos, 18% για το Unidos Podemos, 4,8% για την Καταλανική Ρεπουμπλικανική Αριστερά (ERC) και 2,5% για το Vox.

Μια σύνθεση (<https://electocracia.com>) δέκα δημοσκοπήσεων πραγματοποιημένων για διάφορα ΜΜΕ μεταξύ 22 Φεβρουαρίου και 18 Μαρτίου δίνει το ακόλουθο αποτέλεσμα: PSOE 28%, PP 20,4%, Ciudadanos 16,8%, Unidos Podemos 13,3% & Vox 12%. [Σ.τ.Μ.]

3. Εγχείρημα το οποίο απέτυχε, διότι τελικά, στη σχετική ψηφοφορία (13-2-2019) οι Καταλανοί αυ-

τονομιστές τον καταψήφισαν και, ακόλουθα, ο Πέδρο Σάντσεθ προκήρυξε πρόωρες εκλογές. [Σ.τ.Μ.]

4. Αυτό οδήγησε σε νέες εκλογές τον Ιούνιο του 2016.

5. Θυμίζουμε ότι τον Οκτώβριο του 2017 ο τότε πρωθυπουργός Μαριάνο Ραχόι, ενεργοποιώντας το Άρθρο 155 του Ισπανικού Συντάγματος, κατήργησε την κυβέρνηση της Καταλονίας και επέβαλε την άμεση διακυβέρνηση της Καταλονίας από τη Μαδρίτη [Σ.τ.Μ.]

6. Διάταγμα το οποίο εκδόθηκε τον Δεκέμβριο του 2018, με το οποίο επιχειρήθηκε να μειωθεί η πίεση στους ενοικιαστές, καθιστώντας πενταετή τη διάρκεια των νέων μισθωτηρίων και περιορίζοντας τη μέγιστη αρχική εγγύηση στο ύψος δύο μισθωμάτων. Το Ποδέμος απαιτούσε δραστικότερα μέτρα και συγκεκριμένα νομοθετικά μέτρα ως προς το επιτρεπτό ύψος των μισθωμάτων.

7. Η Ενωμένη Αριστερά συγκροτήθηκε με πρωτοβουλία του ΚΚ Ισπανίας το 1986 (μετά την αποτυχία του στις εκλογές του 1982), ως συνασπισμός επτά αριστερών κομμάτων. Υιοθέτησε αρχικά ριζοσπαστικότερη στρατηγική από αυτήν που είχε ακολούθησει μέχρι τότε το ΚΚ, αρνούμενη τη συνεργασία με το PSOE.

8. Όπου είναι ισχυροί και έπαιζαν ρόλο στη χάραξη πολιτικής στην περιοχή οι Αντικαπιταλιστές. Στην κρίση που έχει ξεσπάσει μέσα στο Ποδέμος, πλέον η Ανδαλουσία έχει βρεθεί στο στόχαστρο της κεντρικής ηγεσίας γύρω από τον Ιγγλέσιος.

9. Luis Suárez Carreño, “El caso Madrid-Chamartín. La ciudad usurpada”, viento sur, 21 janvier 2019.

10. “Más Madrid, menos Podemos”, ctxt, 20/01/2019 [Ο Santiago Alba Rico, γεννημένος το 1960, είναι φιλόσοφος, αραβιστής (έχει μεταφράσει πολλά αραβικά λογοτεχνικά κείμενα από τα αραβικά στα ισπανικά) και ζει, εδώ και πολλά χρόνια, στην Τυνησία. Επικρίνοντας την ισπανική Αριστερά, που υιοθετεί συχνά μια οπτική «στρατοπέδων», παρενέβη πολλές φορές για να υπερασπιστεί τον λαϊκό ξεσηκωμό εναντίον του δικτάτορα Αλ Άσαντ. Ένας από τους συνυπογράφοντες το μανιφέστο Mover ficha, ο Santiago Alba Rico, στο αναφερθέν άρθρο, εκφράζει τα σημεία συμφωνίας και διαφωνίας του προς δύο «αντικαπιταλιστές συντρόφους», διακείμενος, εν τέλει, θετικά προς το εγχείρημα Καρμμένα-Ερεχόν.

11. “Desvío al líder”, viento sur, 04/08/2013.

Η επικίνδυνη άνοδος της ακροδεξιάς

Τα τέρατα επιστρέφουν με γραβάτες

Του Χρήστου Σταυρακάκη

Το άρθρο που ακολουθεί, επιχειρεί να αναδείξει τις αιτίες ανόδου της διεθνούς ακροδεξιάς, το «πρόγραμμα» της, αλλά και το κοινό μοτίβο του φαινομένου, πέρα από τις ανά χώρα διαφορές στις εκφράσεις που παίρνει. Με βάση αυτά, προτείνει κάποιους πολιτικούς άξονες αντιμετώπισής της.

Τραμπ, Μπολσονάρο, Ορμπάν, Σαλβίνι, Λεπέν. Ο κίνδυνος της ανόδου της ακροδεξιάς είναι σοβαρός. Η αγνόσή του από την Αριστερά και την εργατική τάξη θα συνιστά ένα εγκληματικό λάθος. Σε όλο τον κόσμο αναδύονται πολιτικές δυνάμεις της ακροδεξιάς, οι οποίες απέχουν πλέον πολύ από την εικόνα μικρών και σχετικά απομονωμένων νεοναζιστικών ομάδων. Αντίθετα, η ακροδεξιά εμφανίζεται «γραβατωμένη», διεκδικεί κυβερνητικές θέσεις και αυξανόμενη πολιτική επιρροή. Ο πολιτικός και κοινωνικός αγώνας ενάντια σε αυτή την ακροδεξιά είναι εξαιρετικής σημασίας.

Είναι νέα η ακροδεξιά;

Η ακροδεξιά δεν αποτελεί ένα καινούριο φαινόμενο. Ακόμα και μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την ήττα του ναζισμού-φασισμού, όταν οι δυνάμεις της ήταν σαφώς απονομιμοποιημένες σε μαζικό επίπεδο, συνέχισαν να συντηρούνται και να αναπαράγονται κυρίως με «υπόγειο» τρόπο και σε σύνδεση με τον σκληρό πυρήνα του αστικού κράτους (στρατός, αστυνομία κλπ). Εξάιρεση στην Ευρώπη αποτελούσαν οι στρατιωτικές δικτατορίες (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα) που υπήρξαν οι καθεστωτικές «απαντήσεις» σε παλιότερα προβλήματα της ταξικής πάλης στον 20ό αιώνα.

Με την επέλαση του νεοφιλελευθερισμού από τη δεκαετία του '70 και έπειτα εμφανίζεται ένα κύμα στρατιωτικών δικτατοριών στη Λατινική Αμερική, οι οποίες σε επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής ήταν εξαιρετικά νεοφιλέλευθερες, σε συνδυασμό με τον

ακραίο αυταρχισμό στα ζητήματα δημοκρατικών δικαιωμάτων και με διαρκή πόλεμο απέναντι στην Αριστερά, το εργατικό κίνημα και τις οργανώσεις του. Η ιδεολογία που λίγο πολύ υιοθετούσαν αυτά τα καθεστώτα (ανεξάρτητα από το πόσο «συνεπή» ήταν με αυτή) μπορεί να συνοψιστεί στον εθνικισμό και την πατριδοκαπλία, τον κοινωνικό συντηρητισμό (επιστροφή π.χ. στις αξίες της «παραδοσιακής» πυρηνικής οικογένει-

■ Ο γρίφος της σημερινής κρίσης δεν μπορεί να λυθεί και συνεπώς μπορεί δυνητικά η σημερινή ακροδεξιά να αποτελεί μία πιθανή εκδοχή πολιτικής διαχείρισης για τους καπιταλιστές.

ας) τη θρησκεία και το μίσος απέναντι στην Αριστερά και το εργατικό κίνημα.

Η σημερινή ακροδεξιά απέχει από το να είναι καθαρά φασιστική ή νεοναζιστική ή από το να διεκδικεί την εξουσία με στρατιωτικά πραξικοπήματα. Παρά το γεγονός ότι είναι δύσκολη η κατασκευή ενός σχήματος κατανόησης συνολικά του φαινομένου, λόγω των διαφορετικών κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών συνθηκών σε κάθε περίπτωση, αυτό δεν μας απαλλάσσει από την υποχρέωση να κατανοήσουμε κάποια κοινά βασικά χαρακτηριστικά και να οργανώσουμε την πολιτική και κοινωνική απάντηση.

Τόσο ο ναζισμός-φασισμός όσο και οι υπερ-νεοφιλελεύθερες στρατιωτικές δικτατορίες είχαν έναν διπλό πολιτικό ρόλο. Από τη μία έπρεπε να «απαντήσουν» πολιτικά στις δυσκολίες του ίδιου του καπιταλισμού και από την άλλη να εμποδίσουν είτε τον κίνδυνο εξάπλωσης της σοσιαλιστικής επανάστασης στις συνθήκες μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είτε να τερματίσουν τη νέα μαζική ριζοσπαστικοποίηση που γέννησε ο παγκόσμιος Μάης του '68 στη πιο σύγχρονη περίοδο. Ο γρίφος της σημερινής κρίσης στο στρατόπεδο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης δεν μπορεί να λυθεί μετά από μία δεκαετία –και μάλιστα απειλεί με μία νέα υποτροπή πολύ μεγαλύτερων διαστάσεων– και συνεπώς μπορεί δυνητικά η

σημερινή ακροδεξιά να αποτελεί μία πιθανή εκδοχή πολιτικής διαχείρισης για τους καπιταλιστές. Τι έχει «ανοίξει» το δρόμο για την ακροδεξιά σήμερα και ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της;

Οικονομικός εθνικισμός, ρατσισμός, λαϊκισμός

Το άνοιγμα του κύκλου της καπιταλιστικής κρίσης το 2008 αποτέλεσε προϊόν της κρίσης του νεοφελεύθερου χρηματοπιστωτικού μοντέλου και ήταν/είναι μια δομική κρίση, μια κρίση των σχημάτων αναπαραγωγής του κεφαλαίου, παρότι η «αιχμή του δόρατος» της κρίσης παραμένει η σφαίρα του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Μέσα σε αυτή τη δεκαετία οι καπιταλιστές διεθνώς προέκριναν τη λύση «περισσότερος νεοφιλελευθερισμός», παρότι γνώριζαν ότι αυτό δεν πρόκειται να οδηγήσει σε κάποιον νέο φωτεινό κύκλο την παγκόσμια οικονομία. Μετά από μία δεκαετία που εγκυμονεί μία νέα σοβαρή υποτροπή της κρίσης και λύση δεν διαφαίνεται για τους καπιταλιστές, ένα τμήμα τους φαίνεται πως έχει αρχίσει να «φλερτάρει» με πολιτικές εθνικής αναδίπλωσης και έμφασης στις εθνικές οικονομίες, ιδιαίτερα στις πιο δυνατές οικονομίες του πλανήτη, σαν να λένε «εάν δεν μπορούμε να σώσουμε τον παγκόσμιο καπιταλισμό, ας σώσουμε τουλάχιστον τη χώρα μας». Αυτό μπορεί να εξηγήσει εν πολλοίς γιατί ένα τμήμα των καπιταλιστών έχει επιλέξει να πριμοδοτήσει πολιτικά και οικονομικά δυνάμεις όπως τον Τραμπ και τον Μπολσονάρο, που μέχρι πριν λίγα χρόνια ήταν τελείως περιθωριακοί και γραφικοί ακόμα και για τις πένες του αστικού Τύπου. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης ακροδεξιάς είναι ο οικονομικός εθνικισμός, ο προστατευτισμός, σε συνδυασμό με πολύ σκληρή πολιτική λιτότητας απέναντι στην εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα, τους/ις μετανάστες/τριες και τους πρόσφυγες. «Πρώτα η Αμερική», κραυγάζει ο Τραμπ. «Πρώτα η Βραζιλία», ο Μπολσονάρο. «Δουλειά για τους Γάλλους», η Λεπέν.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο υποτιθέμενος «αντιελιτισμός» τους ή ο ευρωσκεπτικισμός της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς και τα πυρά ενάντια στη γραφειοκρατία των Βρυξελλών μόνο αντικαθεστωτικός δεν είναι. Στην πολιτική ορολογία που χρησιμοποιεί η ακροδεξιά, οι ελίτ περιγράφονται περίπου ως σκοτεινές συναντήσεις απάτριδων πολιτικών-οικονομικών παραγόντων, που καθορίζουν πολιτικά και οικονομικά την πορεία των χωρών της ΕΕ ενάντια στις αποφάσεις ή τη θέληση των κυρίαρχων εθνών-κρατών, με αποτέλεσμα πολλές φορές αυτή η συλλογιστική να «συνομιλεί» ανοιχτά ή καλυμμένα με τις πιο παράλογες θεωρίες συνωμοσίας. Όσο και αν είναι προφανές πλέον ότι οι ιμπεριαλιστικοί μηχανισμοί της ΕΕ και της Ευρωζώνης δεν έχουν τη διάθεση να δείξουν τον παραμικρό σεβασμό στις δημοκρατικές αποφάσεις των λαών (δημοψήφισμα στην Ελλάδα το 2015, δημοψήφισμα στη Μακεδονία το 2018, Brexit κλπ), άλλο τόσο προφανές θα έπρεπε να είναι ότι οι φορείς αυτών των αντιδημοκρατικών διαδικασιών/πρακτικών είναι οι ίδιες οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ των χωρών μελών, οι εθνικές αστικές τάξεις και οι τραπεζίτες. Έτσι, ο αντιελιτισμός και ο ευρωσκεπτικισμός της

ακροδεξιάς δεν έχει να κάνει ούτε με τη δημοκρατία ούτε με τη λαϊκή κυριαρχία, αλλά με τον ανταγωνισμό της κυρίαρχης τάξης κάθε χώρας με τις υπόλοιπες κυρίαρχες τάξεις, έχει να κάνει με τους ενδοϊμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς. Οι δυνάμεις της ακροδεξιάς εμφανίζονται με έμφαση ως εχθροί του αστικού κοινοβουλευτισμού και των δημοκρατικών δικαιωμάτων. Ο λαϊκισμός τους προκρίνει το «αλάθπητο» και τις ηγετικές ικανότητες του εκάστοτε αρχηγού που θα ηγηθεί του «λαού» και σε αυτό το σχήμα δεν χωράει δημοκρατία.

Όσοι στήριξη και να απολαμβάνουν από μερίδες της αστικής τάξης οι πολιτικές δυνάμεις της ακροδεξιάς, έχουν αποκτήσει τη δύναμή τους και επειδή έχουν οπαδούς και ψηφοφόρους, συνεπώς έχουν καταφέρει να σπάσουν το φράγμα της πολιτικής περιθωριοποίησης. Σίγουρα η ρευστότητα και η αστάθεια του πολιτικού εποικοδομήματος κατά την τελευταία δεκαετία έχουν παίξει σημαντικό ρόλο (στην κατάρρευση και αναξιοπιστία των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων εξουσίας), αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να οδηγηθούμε στο μηχανικό συμπέρασμα ότι η «κρίση ευνοεί την ακροδεξιά και τον εθνικισμό». Ο ακραίος νεοφιλελευθερισμός ως οικονομική και κοινωνική πολιτική την τελευταία δεκαετία τουλάχιστον, στην ΕΕ και στις ΗΠΑ έχει συνδυαστεί με μία εξαιρετικά σκληρή ρατσιστική πολιτική. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Ομπάμα, είχαμε τις περισσότερες απελάσεις μεταναστών και τις περισσότερες δολοφονίες μαύρων από την αστυνομία, σε σχέση με κάθε προηγούμενο πρόεδρο στις ΗΠΑ και μάλιστα αυτό συνέβη διαψεύδοντας ηχηρά τις προσδοκίες εκατομμυρίων Αμερικανών από τον «πρώτο μαύρο πρόεδρο». Αντίστοιχα, οι πολιτικές της Ευρώπης-Φρούριο και της Frontex μετατρέπουν την Ευρώπη σταθερά σε ένα αδιάβατο φράχτη για τους μετανάστες και πρόσφυγες, την ίδια στιγμή που είναι μία φυλακή λιτότητας και αυταρχισμού για όσους έχουν την «τύχη» να ζουν σε αυτή. Οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις (είτε της νεοφιλελεύθερης σοσιαλδημοκρατίας είτε της δεξιάς) έχουν οργανώσει μία ρατσιστική πολιτική ατζέντα, η οποία μετά την προσφυγική κρίση του 2014 έγινε ακόμα πιο σκληρή με το ουσιαστικό κλείσιμο των συνόρων. Παρότι οι «πρωτοπόρες» σε σχέση με την αντιπροσφυγική πολιτική κυβερνήσεις ήταν οι λεγόμενες χώρες του Βίζενγκραντ, την υλοποίηση του κλεισίματος των συνόρων και την εφαρμογή της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας ανέλαβε η «προοδευτική» κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ οικειοθελώς, στρατιωτικοποιώντας ακόμα περισσότερο τον έλεγχο με την πρόσκληση του ΝΑΤΟ στο Αιγαίο. Το αποτέλεσμα της στρατιωτικοποίησης του ελέγχου στη θάλασσα, κυρίως από Ελλάδα-Ιταλία-Ισπανία, είναι η κατακόρυφη αύξηση των νεκρών στη Μεσόγειο τα τελευταία χρόνια, η φυσική εξόντωση δηλαδή του απειλητικού «ξένου». Αυτό που προπαγανδίζει η ακροδεξιά το εφαρμόζουν οι επίσημες ευρωπαϊκές πολιτικές.

Η ιδεολογική βάση αυτής της πολιτικής είναι ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας», ενάντια στους «βάρβαρους μουσουλμάνους» που υποτίθεται ότι έχουν κρυφό σχέδιο να ισλαμοποιήσουν την Ευρώπη. Η ιδεολογική εκστρατεία της ισλαμοφοβίας από τις κυρίαρχες τάξεις είναι στα όρια του παραλογισμού, αφού προσπαθεί να παρουσιάσει τα θύματα των πολέμων –που οι ίδιες οι ιμπεριαλιστικές

δυνάμεις έχουν εξαπολύσει— ως θύτες, ως τρομοκράτες και ως απειλή για την ασφάλεια. Οπότε, εάν αυτά είναι τα χαρακτηριστικά των προσφύγων (και των μεταναστών/τριών), προκύπτει ως «φυσιολογική» η πολιτική να κρατηθούν με κάθε θυσία εκτός συνόρων, ακόμα και αν αυτό σημαίνει τη μετατροπή της Μεσογείου σε έναν απέραντο υγρό τάφο.

Προφανώς, δεν είναι αντικείμενο αυτού του άρθρου η ανάλυση της ρατσιστικής-αντιπροσφυγικής πολιτικής των κυρίαρχων τάξεων, αλλά η σταχυολόγηση των βασικών πολιτικών-ιδεολογικών αιχμών μιας τέτοιας πολιτικής ατζέντας, η οποία δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά από την πολιτική ατζέντα της ακροδεξιάς. Η αντιμεταναστευτική-αντιπροσφυγική υστερία της ακροδεξιάς βρίσκει απήχηση ακριβώς επειδή αυτές οι πολιτικές εδώ και χρόνια υλοποιούνται. Με αυτόν τον τρόπο οι ιδέες της ακροδεξιάς βγαίνουν από το περιθώριο και γίνονται τμήμα της κεντρικής πολιτικής ατζέντας των κυβερνήσεων. Έτσι η ακραία ρατσιστική πολιτική του Τραμπ, με το τείχος στα σύνορα ΗΠΑ-Μεξικού, όσο παράλογη και αν φαίνεται, έχει αποδοχή από ένα τμήμα του πληθυσμού, που είχε προετοιμαστεί από τη ρατσιστική πολιτική απέναντι στην πολύχρωμη αμερικανική εργατική τάξη κατά τη θητεία του προέδρου Ομπάμα, αλλά και των προηγούμενων προέδρων.

Σε μία περίοδο δομικής καπιταλιστικής κρίσης, όπου το ταξικό κενό μεταξύ εκμεταλλευτών και εκμεταλλεζόμενων βαθαίνει, η ακροδεξιά επιχειρεί να απαντήσει στοχοποιώντας κοινωνικά τους πρόσφυγες, τους/ις μετανάστες/τριες, τις γυναίκες, τους ομοφυλόφιλους, τους τσιγγάνους κ.ο.κ.

Αντεργατικός οδοστρωτήρας και κοινωνικός συντηρητισμός

Η «νέα» ακροδεξιά με τις γραβάτες ήδη σε αρκετές χώρες ασκεί πολιτική από κυβερνητική θέση, η οποία, πέρα από τη διαφορετική αντιμετώπιση που χρειάζεται (σε σχέση με δυνάμεις είτε εξωκοινοβουλευτικές, είτε οργανώσεις-ομάδες με καθαρά φασιστική ή νεοναζιστική δραστηριότητα), έχει δώσει δείγματα γραφής ως προς το κοινωνικό και οικονομικό πρόγραμμα αυτών των δυνάμεων. Παρά το «λαϊκισμό» τους και τον υποτιθέμενο αντιελιτισμό, η πολιτική που υιοθετούν αυτές οι κυβερνήσεις είναι απολύτως εχθρικές για την εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα. Και μόνο το γεγονός ότι καμία από αυτές τις δυνάμεις δεν αμφισβητεί τη νεοφιλελεύθερη λιτότητα —ούτε σε επίπεδο διακηρυκτικό— θα μπορούσε να είναι αρκετό. Υπάρχουν ωστόσο και πιο συγκεκριμένα παραδείγματα «εφαρμοσμένης πολιτικής», με χαρακτηριστικότερο ίσως τον λεγόμενο «νόμο της δουλείας» που ψήφισε η κυβέρνηση Ορμπάν στην Ουγγαρία, σύμφωνα με τον οποίο θεσμοθετούνται οι δώδεκα ώρες εργασίας, αντί του μέχρι τώρα νόμιμου οκτώωρου. Αυτή η επίθεση είναι ενδεικτική των προθέσεων, αλλά και των ταξικών συμφερόντων που εξυπηρετούν αυτές οι κυβερνήσεις: η κατάργηση με νόμο —και όχι δια της ολισθήσεως (όπως συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις με τις σχεδόν

υποχρεωτικές υπερωρίες ή με την εκ περιτροπής εργασία)– μιας εκ των θεμελιωδών κατακτήσεων του εργατικού κινήματος εδώ και πάνω από έναν αιώνα είναι κήρυξη ταξικού πολέμου. Δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά, από τη στιγμή που μία μερίδα καπιταλιστών σε αρκετές χώρες επιλέγει να «εκπροσωπηθεί» πολιτικά από τέτοιες πολιτικές δυνάμεις, απολαμβάνοντας τα αντίστοιχα οφέλη: μείωση της φορολογίας των κερδών και του συσσωρευμένου πλούτου, μαζικές ιδιωτικοποιήσεις κλπ. Παρ' όλα αυτά η προεκλογική ρητορική της ακροδεξιάς επιμένει να εμφανίζεται ως «εθνικά φιλεργατική»: «Δουλειά στους Γάλλους εργάτες», κραυγάζει η Λεπέν και το κόμμα της, προσπαθώντας να αποσπάσει την εργατική-λαϊκή υποστήριξη και ψήφο, ενώ ταυτόχρονα διεκδικεί παραδοσιακά ακροατήρια της Αριστεράς. Αφενός αυτό είναι εφικτό λόγω των πολιτικών

■ Εάν και υπάρχουν κοινά στοιχεία, μια πολιτική και ιδεολογική ραχοκοκαλιά ανάπτυξης της σύγχρονης ακροδεξιάς διεθνώς, χρειάζεται να υπογραμμίσουμε ότι υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις σε κάθε χώρα

αδυναμιών της Αριστεράς. Αφετέρου είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτικής εξαπάτησης, αφού οι πολιτικές που πράγματι υποστηρίζουν, είναι ακραία αντικοινωνικές. Η υιοθέτηση από την ακροδεξιά μεμονομένων συνθημάτων, που μπορεί να μοιάζουν αντισυστημικά ή αντικαπιταλιστικά, είναι συστατικό στοιχείο της προσπάθειας να μετατρέψουν την εργατική-λαϊκή ψήφο σε υποστήριξη αντιδραστικών-νεοφιλελεύθερων πολιτικών.

Η διεθνής ακροδεξιά, πέρα από την βαθιά απέχθειά της απέναντι στα εργατικά δικαιώματα, απέναντι στους μετανάστες/τριες και πρόσφυγες, έχει βάλει στο στόχαστρό της τις γυναίκες. Ιδιαίτερα ο Τραμπ στις ΗΠΑ και ο Μπολσονάρο στη Βραζιλία, τόσο στην προεκλογική τους εκστρατεία όσο και έπειτα, χαρακτηρίζονται από έναν ακραίο μισογυνισμό και μια σεξιστική ρητορική, η οποία εκφέρεται δημόσια χωρίς καμία αναστολή. Αυτό συνοδεύεται συνήθως από λίβελους κατά του «πολιτικά ορθού λόγου» ως ένα χαρακτηριστικό του δημόσιου πολιτικού διαλόγου ή του πολιτικού συστήματος, το οποίο θεωρείται «σάπιο» και άρα δεν χρειάζεται κανένα σεβασμό. Ωστόσο, αυτή η δημόσια εκφρασμένη ρητορική δημιουργεί ένα πολιτικό πλαίσιο νομιμοποίησης των πιο κοινωνικά αντιδραστικών στοιχείων. Στις ΗΠΑ, μετά την εκλογή του Τραμπ, εμφανίστηκαν συντονισμένες οι δυνάμεις της σκληρής Δεξιάς (Alt Right) και οι νεοφασίστες, ομάδες που ζητούν την απαγόρευση της άμβλωσης και τη μετατροπή της σε ποινικό αδίκημα. Ακόμα περισσότερο αυξήθηκαν οι εργοδότες που απολύουν έγκυες γυναίκες ή τις αμείβουν με σημαντικά χαμηλότερους μισθούς από τους άντρες συναδέλφους τους. Δεν είναι τυχαίο ότι σχεδόν αμέσως μετά την εκλογή του Τραμπ ξεδιπλώθηκε ένα πρωτοφανές σε μαζικότητα και ριζοσπαστισμό γυναικείο κίνημα στις ΗΠΑ. Η κυβέρνηση στην Πολωνία, κάτω από την πίεση της ακροδεξιάς, αποφάσισε να προχωρήσει στην απαγόρευση των αμβλώσεων,

με αποτέλεσμα να βρει μπροστά της ένα σημαντικό γυναικείο κίνημα, το οποίο τελικά την ανάγκασε σε υποχώρηση. Στη Βραζιλία, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του Μπολσονάρο, το μεγαλύτερο βάρος της κοινωνικής αντιπολίτευσης το «ανέλαβαν» οι γυναίκες, χωρίς να υπάρχει ωστόσο και η αντίστοιχη πολιτική εκπροσώπηση.

Το κοινό μοτίβο μέσα από τις διαφορές

Εάν όλα τα παραπάνω αποτελούν τα κοινά στοιχεία, την πολιτική και ιδεολογική ραχοκοκαλιά ανάπτυξης της σύγχρονης ακροδεξιάς διεθνώς, χρειάζεται να υπογραμμίσουμε ότι υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις σε κάθε χώρα ή σε κάθε περίπτωση. Έχουν να κάνουν με τους συγκεκριμένους τρόπους –αλλά και τις εντάσεις– με τους οποίους εκφράζεται σε κάθε χώρα η καπιταλιστική κρίση, με την ιστορία του εργατικού κινήματος και της Αριστεράς και συνεπώς την ικανότητα ανάπτυξης πολιτικών και κοινωνικών «αντισωμάτων», με τον χαρακτήρα των κομμάτων της Δεξιάς και της Σοσιαλδημοκρατίας, ακόμα και με την εξέλιξη στάση των πολιτικών κομμάτων και τις αλλαγές στις κοινωνικές τους συμμαχίες λόγω της συθέμελης συντάραξης του πολιτικού εποικοδομήματος. Για παράδειγμα, στην Πορτογαλία, μια χώρα που υπέστη την κοινωνική επίθεση των μνημονίων για αρκετά χρόνια, δεν αναπτύχθηκε μια σημαντική ακροδεξιά δύναμη. Αντίθετα στη Σουηδία, της σκανδιναβικής σοσιαλδημοκρατικής «ευημερίας», υπάρχει πλέον μια αρκετά ισχυρή ακροδεξιά. Αυτό, ωστόσο, περισσότερο αναδεικνύει την πολυπλοκότητα της κατάστασης, τους κινδύνους για την εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα. Δεν πρέπει να αποπροσανατολίζει από την άμεση ανάγκη οικοδόμησης πολιτικής απάντησης από την αντικαπιταλιστική Αριστερά. Από την άλλη, εάν δεν μπορέσουμε να αντιληφθούμε το πολιτικό και ιδεολογικό μοτίβο γύρω από το οποίο αναπτύσσεται η ακροδεξιά σε όλο τον πλανήτη, τότε είναι περίπου προφανές ότι ούτε τον κίνδυνο θα μπορέσουμε να συλλάβουμε, ούτε θα είμαστε σε θέση να οργανώσουμε ιδεολογικά, πολιτικά, πρακτικά τον αγώνα απέναντι στις «ακροδεξιές γραβάτες», που επιχειρούν να επιστρέψουν από τον ιστορικό βούρκο, ενδεδυμένοι τη γραβάτα και εμφανιζόμενοι ως κάτι το καινούριο και «άφθαρτο».

Από τα ιδεολογικά και πολιτικά χαρακτηριστικά, προκύπτει και ένα ζήτημα ορισμού το οποίο προφανώς έχει να κάνει και με τον τύπο πολιτικής εκπροσώπησης, εννοώντας τις οργανωτικές μορφές συγκρότησης, αλλά και τις κοινωνικές συμμαχίες. Εδώ, το ζήτημα είναι αρκετά πιο περίπλοκο και ως εκ τούτου δυσκολότερη η ταξινόμηση ή η κατηγοριοποίηση. Για παράδειγμα, ο Τραμπ είναι σίγουρα ακροδεξιός, ρατσιστής, σεξιστής, φιλοπόλεμος, ωστόσο αναδείχθηκε μέσα από τις γραμμές του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, ενός εκ των δύο βασικών πόλων του αμερικάνικου δικομματισμού. Από την άλλη ο Μπολσονάρο, ηγέτης ενός πολύ μικρού κόμματος, απολαμβάνει τη στήριξη του στρατού και των καπιταλιστών, αλλά και ενός πολύ σημαντικού τμήματος της μικροαστικής

τάξης, χωρίς όμως αυτό να είναι συγκροτημένο (τουλάχιστον ακόμα) σε φασιστικού τύπου μαζικό κίνημα. Το κόμμα της Λεπέν είναι ο ιστορικός χώρος των νεοφασιστών στη Γαλλία, που είχε μέχρι πολύ πρόσφατα στις γραμμές του (έστω και ανεπίσημα) τα νεοφασιστικά τάγματα εφόδου, τα οποία προσπαθεί αγωνιωδώς να «ξεφορτωθεί», χωρίς να κόβει οριστικά τις γέφυρες επικοινωνίας, στην προσπάθεια να παρουσιαστεί ως ένα πιο σοβαρό αστικό κόμμα. Υπάρχουν οι δυνάμεις σαν τη Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα, με τα κλασσικά χαρακτηριστικά μιας νεοναζιστικής εγκληματικής οργάνωσης, που πλέον παίζει σημαντικό πολιτικό ρόλο. Ακόμα, η περίπτωση του βρετανικού ακροδεξιού UKIP και η στενή σχέση επικοινωνίας του με το κόμμα των Τόρπηδων με συνεχείς μετακινήσεις στελεχών, αναδεικνύει μία ακόμα πτυχή του ζητήματος. Άρα η αναδυόμενη ακροδεξιά συγκροτείται πολιτικά με διαφορετικούς τρόπους, είναι ένας «πολιτικός χαμαιλεοντισμός» που χρειάζεται προσοχή για να αντιμετωπιστεί πολιτικά.

Να τους φράξουμε το δρόμο με αντικαπιταλισμό, διεθνισμό, αλληλεγγύη

Συνοπτικά, τα κοινά χαρακτηριστικά διεθνώς της ακροδεξιάς είναι η υποτιθέμενη πάλη ενάντια στις διεφθαρμένες ελίτ, ο πραγματικός αυταρχισμός, μια καταπιεστική και αντιδραστική ιδεολογία σε συνδυασμό με την εξαπόλυση μιας σκληρής επίθεσης στην εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα, καθώς και η μη ανοχή σε κάθε «διαφορετικότητα» (φυλετική, θρησκευτική, έμφυλη). Αυτές είναι οι πολιτικές αιχμές που πρέπει να απαντηθούν πολιτικά από το κίνημα, που σημαίνει καθήκοντα στο επίπεδο της πολιτικής γραμμής, αλλά και των πολιτικών κοινωνικών συμμαχιών που μπορούν να την υπηρετήσουν.

1. Έχουμε καθήκον να επιμένουμε ότι το κέντρο είναι το κοινωνικό ζήτημα: ο μισθός, η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, αποκαλύπτοντας διαρκώς αφενός την ακροδεξιά προπαγάνδα και αφετέρου αναδεικνύοντας τη στρατηγική σύγκλιση της ακροδεξιάς με τις παραδοσιακές δυνάμεις της Δεξιάς και της Σοσιαλδημοκρατίας, που είναι το τσάκισμα της κοινωνικής δύναμης της εργατικής τάξης. Η πηγή των δεινών για τα λαϊκά στρώματα και τη νεολαία είναι η άγρια λιτότητα και η βίαιη μεταφορά πλούτου από τα χαμηλά στρώματα της κοινωνίας στους καπιταλιστές και τους τραπεζίτες. Συνεπώς, ο εχθρός δεν είναι γενικά οι κάποιες διεφθαρμένες πολιτικές και οικονομικές ελίτ, που ενδεχομένως να βρίσκονται και εκτός των εθνικών συνόρων, αλλά σε κάθε χώρα η ίδια η κυρίαρχη τάξη: «ο εχθρός βρίσκεται στην ίδια μας τη χώρα». Πρακτικά, αυτό μεταφράζεται στην επιμονή οργάνωσης της κοινωνικής-εργατικής αντίστασης ενάντια στη νεοφιλελεύθερη επέλαση, με αντικαπιταλιστικά αιτήματα. Εδώ το πρόσφατο παράδειγμα των Κίτρινων Γιλέκων μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμο και διδακτικό. Ζούμε σε μία περίοδο όπου τα μαζικά κινήματα αντίστασης στον νεοφιλελευθερισμό δεν προκύπτουν κατ' εντολή οιοδήποτε κομματικού γραφείου και άρα η αντικαπιταλιστική Αριστερά πρέπει να «μπαίνει» και να παλεύει για τον

πολιτικό προσανατολισμό τους, τα αιτήματα, τις μορφές πάλης κλπ. Όμως αυτό δεν χρειάζεται να το κάνει μόνο απέναντι σε ρεφορμιστικές ή νεο-ρεφορμιστικές δυνάμεις, αλλά πλέον και απέναντι στην ακροδεξιά, που μπορεί να επιχειρήσει να δεισοδύσει σε αυτά με τρόπο δημαγωγικό. Η «φόρμουλα» της έμφασης στο κοινωνικό ζήτημα από την Αριστερά και τα συνδικάτα ήταν αυτή που κατάφερε να περιορίσει την ακροδεξιά στο κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων στη Γαλλία.

2. Έχουμε καθήκον να μην υποχωρήσουμε ούτε κατ' ελάχιστο από τη διεθνιστική πολιτική. Το πρώτο διεθνιστικό καθήκον της αντικαπιταλιστικής Αριστεράς και του εργατικού κινήματος σε κάθε χώρα είναι να παλέψει ενάντια στη «δική της» κυβέρνηση, ενάντια στους «δικούς της» καπιταλιστές, στην προσπάθεια διαμόρφωσης παραδείγματος και έμπνευσης των κινημάτων αντίστασης σε άλλες χώρες, σπάζοντας τον αδύναμο κρίκο. Προφανώς, αυτό σημαίνει και ότι έχουμε καθήκον να οργανώνουμε τη διεθνή αλληλεγγύη σε κάθε αγώνα ενάντια στην εκμετάλλευση και την καταπίεση. Επειδή «ο εχθρός είναι στην ίδια μας τη χώρα», για να τον αντιμετωπίσουμε χρειαζόμαστε και τις αντίστοιχες πολιτικές και κοινωνικές συμμαχίες. Κατά τη γνώμη μας, η γραμμή της αντιμετώπισης έχει τις ρίζες της στην παράδοση του Ενιαίου Μετώπου των πολιτικών και κοινωνικών οργανώσεων της εργατικής τάξης, δηλαδή τις οργανώσεις και τα κόμματα της Αριστεράς, τα συνδικάτα, τις κινηματικές συλλογικότητες κ.ο.κ. Όποια τμήματα της Αριστεράς «αλληθωρίζουν» προς αναδυόμενες δυνάμεις της ακροδεξιάς και του εθνικιστικού χώρου, οι οποίες τάχα μου είναι ενάντια στην παγκοσμιοποίηση ή τοποθετούνται φραστικά ενάντια στην ΕΕ και την Ευρωζώνη, κάνουν εγκληματικό πολιτικό λάθος. Μία πολιτική επιστροφής στην «εθνική οικονομία», που δεν αμφισβητεί πρωταρχικά και κυρίαρχα τις αντικοινωνικές και αντεργατικές πολιτικές, δεν μπορεί παρά να είναι νερό στο μύλο του εθνικισμού και της ακροδεξιάς. Μια τέτοια πολιτική θα απαιτούσε διαταξικές κοινωνικές συμμαχίες σε ένα πεδίο σκληρής ταξικής πόλωσης, έναν ταξικό συμβιβασμό που θα οδηγήσει αναπόφευκτα στην υποστολή της σημαίας του αγώνα υπέρ της εργατικής τάξης και των φτωχών και ενάντια στους καπιταλιστές.

3. Έχουμε καθήκον να οργανώσουμε την αλληλεγγύη στους πρόσφυγες και μετανάστες/τριες, να παλέψουμε ενάντια στις πολιτικές του θεσμικού ρατσισμού που δολοφονούν. Η αντικαπιταλιστική Αριστερά οφείλει να είναι στην πρωτοπορία του αγώνα ενάντια σε κάθε μορφή καταπίεσης και εκμετάλλευσης, το οποίο έχει συνέπειες ως προς τα αιτήματα και την πρακτική μας δράση: να οργανώσουμε ντόπιοι και ξένοι κοινούς αγώνες απέναντι στις ευρωπαϊκές και κυβερνητικές πολιτικές που στοιβάζουν τους πρόσφυγες σε hot-spot φυλακές. Να διεκδικήσουμε ίσα δικαιώματα για όλους/ες, να διεκδικήσουμε από κοινού την παρουσία μας στον δημόσιο χώρο και στις γειτονιές μας. Οι κυριολεκτικά δολοφονικές πολιτικές ενάντια στους κολασμένους αυτού του κόσμου είναι επίθεση σε όλους τους/ις καταπιεσμένους/ες. Ο ρατσισμός και η ισλαμοφοβία, όπως και ο σεξισμός, είναι όπλα στη φαρέτρα των κυρίαρχων τάξεων για να διαιρούν την τάξη των εκμεταλλευόμενων και η ακροδεξιά το εκφράζει με τον πιο σκληρό και

αυταρχικό τρόπο. Ο κοινός αγώνας μας ενάντια σε αυτές τις διαιρετικές γραμμές και στις πολιτικές που τις υπηρετούν είναι σημείο κλειδί για την πάλη απέναντι στην ακροδεξιά. Αυτό έχει και άλλες πρακτικές συνέπειες: η αντικαπιταλιστική Αριστερά οφείλει να είναι απόλυτα εχθρική σε κάθε πολιτική εκδοχή των κλειστών συνόρων και στην τάχα ενδιάμεση στάση που λέει «δεν μας φταίνε μεν οι μετανάστες/πρόσφυγες, αλλά η χώρα δεν χωράει άλλους», που καταλήγει να νομιμοποιεί τη βαρβαρότητα των δρακόντειων συνοριακών ελέγχων και τη διαιώνιση του καθεστώτος «χωρίς χαρτιά» για τους πρόσφυγες και μετανάστες. Αυτά τα επιχειρήματα, όταν μένουν χωρίς συστηματικό αντίλογο και χωρίς συστηματικές δράσεις αντιπαράθεσης, παίρνουν την κτηνώδη δύναμη του αυτονόητου και ανοίγουν το δρόμο στους κάθε λογής Σαλβίνι.

Οι δυνάμεις της ριζοσπαστικής και αντικαπιταλιστικής Αριστεράς οφείλουμε να πάρουμε πολύ σοβαρά υπόψη τον κίνδυνο της ακροδεξιάς και να πάρουμε μαζικές, ενωτικές πολιτικές και κινηματικές πρωτοβουλίες για να τους φράξουμε το δρόμο. Έχουμε χρέος να μην αφήσουμε τα τέρατα να επιστρέψουν, είτε φοράνε αρβύλες και μαχαιρώνουν αριστερούς και μετανάστες, είτε «σοβαρεύουν» φορώντας γραβάτες.

Μαύρα σύννεφα στη Λατινική Αμερική

Της σύνταξης

Θεωρώντας τη Λατινική Αμερική ένα κορυφαίο «εργαστήρι» για τα κινήματα και την Αριστερά διεθνώς, συνεχίζουμε και σε αυτό το τεύχος την εκτεταμένη σχετική αρθρογραφία.

Στο «Κόκκινο», έχουμε παρακολουθήσει στενά την κρίση του «ροζ κύματος» τα τελευταία χρόνια, καθώς η υποχώρηση αυτού που για ένα διάστημα εμφανίστηκε ως νέο ή και μοναδικό «παράδειγμα» για τη διεθνή Αριστερά έχει πολύτιμα διδάγματα για τη στρατηγική συζήτηση διεθνώς.

Δυστυχώς, καθώς κυκλοφορεί το νέο τεύχος, τον κυρίαρχο τόνο στην περιοχή εξακολουθεί να δίνει η «δεξιά παλινόρθωση», η κρίση ή και ο εκφυλισμός των «προοδευτικών κυβερνήσεων», αλλά πλέον και η αντεπίθεση του αμερικανικού ιμπεριαλισμού στην ιστορική «αυλή» του.

Σε αυτό το αφιέρωμα συγκεντρώνουμε τρία άρθρα.

Το πρώτο αφορά την κατάσταση στη Βενεζουέλα. Η χώρα του Μπολιβάρ βρίσκεται στο επίκεντρο της επικαιρότητας ως το «τελευταίο οχυρό», το οποίο όμως υπόκειται πλέον σε μια άγρια, διαρκή «πολιορκία». Το γεγονός ότι η «Μπολιβαριανή Διαδικασία» υπήρξε στο «αριστερό άκρο» του φάσματος των ροζ κυβερνήσεων, είναι αυτό που εξηγεί τη σφοδρότητα της μάχης για τη Βενεζουέλα, δηλαδή και την ιμπεριαλιστική-δεξιά επιθετικότητα, αλλά και τα κοινωνικά «καύσιμα» κινητοποίησης εναντίον της. Το ίδιο γεγονός κάνει την έκβαση αυτής της μάχης καθοριστικής σημασίας ως προς τον πολιτικο-ιδεολογικό αντίκτυπο που θα έχει

σε όλη τη Λατινική Αμερική.

Το δεύτερο αφορά την κατάσταση στη Βραζιλία. Μια χώρα που βρέθηκε στο «δεξί άκρο» του «ροζ κύματος», το οποίο εν μέρει εξηγεί γιατί εκεί η κατάρρευση του PT υπήρξε τόσο θεαματική. Η Βραζιλία βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο της επικαιρότητας: Εκεί η ήττα υπήρξε η βαρύτερη από κάθε άλλη χώρα, μέσα από την άνοδο του νεοφασίστα Μπολσονάρο στην εξουσία. Η κατανόηση της ήττας, άρα και των προοπτικών της διακυβέρνησης Μπολσονάρο έχει επίσης εξαιρετικά σημασία για την πορεία των εξελίξεων σε όλη την περιοχή. Η επιτυχία ή η αποτυχία του Μπολσονάρο ως μορφή σκληρής «απάντησης» της αστικής τάξης στην κρίση θα έχει επίσης καθοριστικό πολιτικό-ιδεολογικό αντίκτυπο.

Το τρίτο άρθρο αφορά τη διαδρομή των Σαντινίστας στη Νικαράγουα, από τη δεκαετία του '70 μέχρι σήμερα. Αυτή η αναδρομή έχει πολλαπλή αξία. Αφενός, σαράντα χρόνια μετά τη λαμπρή λαϊκή νίκη του 1979, τα λάθη που έγιναν τη δεκαετία του '80 από μια πολύ ριζοσπαστικότερη απόπειρα μετασχηματισμού στη Λατινική Αμερική (προϊόν μαζικής-ένοπλης εξέγερσης κι όχι απλά εκλογικής νίκης) και οδήγησαν τελικά στην απώλεια της εξουσίας από τους Σαντινίστας έχουν σημασία και στις μάχες του σήμερα. Αφετέρου, η δεξιά προσαρμογή και μετάλλαξη των Σαντινίστας όταν βρέθηκαν σε θέση αντιπολίτευσης τη δεκαετία του '90 προειδοποιεί για τον δρόμο που δεν πρέπει να πάρουν τα κινήματα στη νέα φάση που περνάνε, αυτήν της πάλης ενάντια στη Δεξιά που έχει επιστρέψει στην κυβερνητική εξουσία. Τέλος, η περιγραφή του αντιδραστικού χαρακτήρα της διακυβέρνησης Ορτέγκα από το 2006 μέχρι σήμερα, υπενθυμίζει ότι τα «οχυρά» πέφτουν κι από μέσα. Η Νικαράγουα, που εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται ως ένα από τα τελευταία προπύργια της Αριστεράς στην περιοχή, έχει δυστυχώς πάψει να αποτελεί τέτοιο εδώ και πολλά χρόνια...

Η μάχη για τη Βενεζουέλα και οι προοπτικές

Του Πάνου Πέτρου

Το άρθρο εξετάζει τις κοινωνικές-πολιτικές δυνάμεις που συγκρούονται στη Βενεζουέλα, για να καταλήξει σε κάποιες πρώτες εκτιμήσεις για τις πιθανές καταλήξεις της τρέχουσας σύγκρουσης. Επίσης δίνει συνέχεια στη συζήτηση απολογισμού της «μπολιβαριανής διαδικασίας».

Στο παρόν άρθρο για τη Βενεζουέλα είχαμε να αντιμετωπίσουμε δύο δυσκολίες. Η πρώτη αφορά το γεγονός ότι η απόπειρα πραξικοπήματος –που ίσως αποδειχθεί «παρατεταμένη» και με αρκετά επεισόδια – είναι σε πλήρη εξέλιξη, καθώς γράφονται αυτές οι γραμμές. Η δεύτερη αφορά το γεγονός ότι δεν έχει περάσει πολύς καιρός αφότου δημοσιεύσαμε έναν απολογισμό της «μπολιβαριανής διαδικασίας» και πιο συγκεκριμένα της διακυβέρνησης Μαδούρο μετά το 2013, που οδήγησε στην αντιπίθεση της Δεξιάς (Ο αναγνώστης που ενδιαφέρεται, μπορεί να ανατρέξει στο άρθρο «Η ναυαρχίδα του ροζ κύματος στη Λατινική Αμερική σε θανάσιμο κίνδυνο», τεύχος 9 του περιοδικού).

Το παρόν άρθρο θα δώσει μια συνέχεια στη συζήτηση για τις κυβερνήσεις της Αριστεράς στη Λατινική Αμερική, που είναι σε εξέλιξη διεθνώς, θεωρώντας ωστόσο –από τη μεριά μας– ότι αρκετά πράγματα «έχουν ήδη ειπωθεί». Αλλά κυρίως εδώ θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τα κίνητρα και τις κατευθύνσεις των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που δρουν στην τελευταία κρίση, ελπίζοντας να φωτίσουμε, στο μέτρο του δυνατού, το περιεχόμενο των πιθανών μελλοντικών καταλήξεών της.

Ωμή ιμπεριαλιστική επιθετικότητα

Σε σύγκριση με προηγούμενες απόπειρες της Δεξιάς που απέτυχαν, πρώτη φορά (μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2002) φέτος υπάρχει τέτοια κλιμάκωση που διαμορφώνει την αίσθηση μιας μετωπικής σύγκρουσης «μέχρι τέλους». Η ποιοτική αυτή διαφορά έχει ως αιτία την πρωταγωνιστική εμπλοκή του αμερικανικού ιμπεριαλισμού.

Η Βενεζουέλα αντιμετωπίζει μια ανοιχτή ιμπεριαλιστική απειλή. Δεν πρόκειται για τον έμμεσο, υποστηρικτικό ρόλο που συχνά παίζει κάποιο ιμπεριαλιστικό κράτος σε διάφορες «εσωτερικές» πολιτικές συγκρούσεις υπέρ της πιο φιλικής προς αυτό δύναμης, με στόχο να βελτιώσει τις επιδιώξεις της. Δεν πρόκειται επίσης για μια παρέμβαση «διαχείρισης κρίσης», όπως αυτές που υλοποιήθηκαν στον αραβικό κόσμο μετά τις εξεγέρσεις του 2011. Στην περίπτωση των όσων συμβαίνουν στη Βενεζουέλα από τις 23 Γενάρη 2019 κι έπειτα (όταν ο Γκουαϊδό αυτοανακηρύχθηκε «μεταβατικός πρόεδρος» κι αναγνωρίστηκε από τις ΗΠΑ μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα), είναι σαφές ότι οι αποφάσεις παίρνονται στην Ουάσινγκτον, οι ενέργειες συντονίζονται από αυτήν (όπως η διαβόητη απόπειρα να περάσει αμερικανική «ανθρωπιστική βοήθεια» τα σύνορα Κολομβίας-Βενεζουέλας στις 23 Φλεβάρη, με πραγματικό στόχο μια ανταρσία του στρατού και την ανατροπή του Μαδούρο) και η επιτυχία τους εξαρτάται σχεδόν απόλυτα από την κινητοποίηση του αμερικανικού παράγοντα. Επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής για τη Βενεζουέλα ορίστηκε ο Έλιοτ Έιμπραμς, ο άνθρωπος πίσω από τους Κόντρας στη Νικαράγουα και τα Τάγματα Θανάτου στο Ελ Σαλβαδόρ, που ενορχήστρωσε κι έκρυψε αμέτρητα εγκλήματα κατά τους εμφυλίους ενάντια στα αριστερά κινήματα στην Κεντρική Αμερική στην άγρια δεκαετία του 1980.

Αυτή η πρώτη παρατήρηση για το ρόλο των ΗΠΑ «φωτίζει» διάφορα συμπεράσματα.

α) Ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός επαναδιεκδικεί την «αυλή» του. Φυσικά η αμερικάνικη παρουσία στη Λατινική Αμερική δεν εξαφανίστηκε ούτε στα χρόνια που η υπο-ήπειρος απέκτησε μεγαλύτερο «χώρο κινήσεων» (με την προώθηση διάφορων ανεξάρτητων από τις ΗΠΑ «περιφερειακών ολοκληρώσεων»), καθώς ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός καθλωνόταν στη Μέση Ανατολή (αποτυχίες σε Αφγανιστάν και Ιράκ, ξέσπασμα των αραβικών εξεγέρσεων).

Η επανενεργοποίηση του 4ου Στόλου στις θάλασσες της περιοχής το 2008

(για πρώτη φορά μετά το 1945), η ενεργή υποστήριξη στο πραξικόπημα στην Ονδούρα το 2009, ο «Πόλεμος κατά των ναρκωτικών» ως τρόπος (παρα)στρατιωτικοποίησης ολόκληρων κοινωνιών, η μετατροπή της Κολομβίας σε «Ισραήλ της Λατινικής Αμερικής», είναι μόνο τα πιο εξόφθαλμα παραδείγματα, πέρα από την επιβίωση των πολυπλόκαμων μηχανισμών διασύνδεσης με τα λατινοαμερικανικά κράτη και τις μυστικές υπηρεσίες τους, που οικοδομήθηκαν στις δεκαετίες του Ψυχρού Πολέμου.

Όσο παραμένει γεγονός ότι τα προηγούμενα χρόνια οι ΗΠΑ έχασαν έδαφος και το ίδιο διάστημα η Κίνα απέκτησε πολύ ισχυρά ερείσματα στην περιοχή. Αναδείχθηκε σε σημαντικό οικονομικό «παίκτη» όχι μόνο ως αγοραστής πρώτων υλών, αλλά και ως επενδυτής και πιστωτής. Η σημερινή αμερικανική αντιπερίθεση περιγράφει την πραγματική ατζέντα των οπαδών της «απαγκίστρωσης από τη Μέση Ανατολή» και του «πίβου προς την ανατολική Ασία»: Η σύγκρουση με την Κίνα δεν θα εξελιχθεί μόνο στον Ειρηνικό, αλλά και σε γωνιές του πλανήτη, όπου τα αμερικανικά συμφέροντα υπονομεύθηκαν από την κινέζικη διεξόδουση. Η Λατινική Αμερική έρχεται πρώτη σε αυτή την κατηγορία, λόγω της ιστορικής αντιμετώπισής της ως «αυλή» από τις ΗΠΑ. Ο Τραμπ μπορεί να εμφανίζεται ως «απομονωτιστής», όταν θεωρεί την εμπλοκή στη Συρία «άχρηστη» για τα αμερικανικά συμφέροντα (και σε μεγάλο βαθμό έχει δίκιο), αλλά αποδεικνύεται «παγκόσμιο γεράκι» σε όποιο μέρος του πλανήτη κρίνει απαραίτητο να επέμβει για τα αμερικανικά συμφέροντα.

β) Το σύνθημα του Τραμπ «Πρώτα η Αμερική» είχε παρουσιαστεί ως σχεδόν φιλειρηνικό από διάφορους δημαγωγούς της (ακρο)δεξιάς αντιπαγκοσμιοποίησης. Κάτι αντίστοιχο επιχειρείται με το σύνθημα «Ευρώπη των Κυρίαρχων Εθνών» –που αποτελεί το οραματικό «άθροισμα» των «Πρώτα οι Γάλλοι», «Πρώτα οι Ιταλοί», «Πρώτα οι Ισπανοί» κ.ο.κ. Η ωμότητα με την οποία διαχειρίζεται η Ουάσινγκτον το ιμπεριαλιστικό πραξικόπημα στη Βενεζουέλα αναδεικνύει το πραγματικό νόημα αυτής της αντίληψης.

Μέχρι σήμερα είχαμε δει πώς στέκεται αυτός ο αναδυόμενος αμερικάνικος εθνικισμός απέναντι σε «συμμάχους που είναι και ανταγωνιστές» (πχ οι εντάσεις ΗΠΑ-ΕΕ) ή σε «αντιπάλους με τους οποίους μπορεί να αναζητηθεί νέος τρόπος συνύπαρξης» (πχ οι διακυμάνσεις στη σχέση με τη Ρωσία). Για πρώτη φορά βλέπουμε πώς στέκεται απέναντι σε όποιον θεωρεί «επικίνδυνο για τα εθνικά συμφέροντα αντίπαλο».

γ) Η ωμότητα της παρέμβασης στη Βενεζουέλα αναδεικνύει κι άλλη μια πτυχή του «τραμπισμού» –και συνεπώς της «ακροδεξιάς διεθνούς» η οποία εμπνέεται από αυτόν: Το μίσος απέναντι στην Αριστερά. Στις πολεμικές τοποθετήσεις του ενάντια στη Βενεζουέλα, ο Τραμπ ανασύρει τον ψυχροπολεμικό λόγο. Η επέμβαση δεν στηρίζεται πλέον τόσο από το λεξιλόγιο της «υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (άλλωστε ενάντια σε αυτό το λεξιλόγιο ξεσαλώνουν και οι οπαδοί του Τραμπ, όταν δημαγωγούν ενάντια στον Σόρος και την «παγκοσμιοποίηση»). Στηρίζεται περισσότερο σε μια ανοιχτή επίθεση στο σοσιαλισμό και το μαρξισμό

ως δεινά που πρέπει να εξαλειφθούν.

Η πρώτη φορά που ακροδεξιός πολιτικός εγκατέλειψε την παραδοσιακή αντι-σοσιαλφιλελεύθερη δημαγωγία κι έστρεψε τα βέλη του απευθείας στα κινήματα και την Αριστερά, ήταν στη Βραζιλία. Και είναι κοινό μυστικό ότι κορυφαίος μυστικοσύμβουλος του Μπολσονάρο σε αυτή την προεκλογική αντι-αριστερή «σταυροφορία» ήταν ο Στιβ Μπάνον, ο παλιός μέντορας του Τραμπ που πλέον λειτουργεί ως «συντονιστής» (και χρηματοδότης...) της ακροδεξιάς ανασυγκρότησης στην Ευρώπη.

Στην αντιαριστερή σταυροφορία συμπίπτουν οι πολιτικοϊδεολογικοί στόχοι του Τραμπ και της λατινοαμερικάνικης Δεξιάς. Οι εκπρόσωποι της δεύτερης, στο φόντο της περιπέτειας (και της κρίσης) του «ροζ κύματος», θέλουν «να τελειώνουν» με κάθε απόχρωση Αριστεράς. Ο ίδιος ο Τραμπ διεξάγει αυτόν τον ιδεολογικό αγώνα και μέσα στις ΗΠΑ. Απέναντι στην ανερχόμενη δημοφιλία του «σοσιαλισμού» στους νέους, στο ρεύμα Σάντερς, στην ανάδειξη στελεχών όπως η Αλεξάντρια Οκάσιο Κορτέζ κ.ο.κ. σπκώνει το γάντι, διακηρύσσοντας ότι «οι ΗΠΑ δεν θα γίνουν ποτέ σοσιαλιστική χώρα», ενώ και τα δεξιά ΜΜΕ συντονίζονται με πυκνή αντι-σοσιαλιστική αρθρογραφία.

Ανεξάρτητα από την ενδο-αριστερή συζήτηση και τις αριστερές κριτικές για την «Μπολιβαριανή Διαδικασία», στα μάτια και των λατινοαμερικάνων δεξιών και της αμερικάνικης Δεξιάς η συντριβή αυτού που λειτούργησε ως ναυαρχίδα του «ροζ κύματος» τα προηγούμενα χρόνια και που λειτουργεί ως το τελευταίο οχυρό του σήμερα, έχει μετατραπεί σε «ιερή σταυροφορία».

Αυτό το ιδεολογικό κίνητρο –να σταλεί μήνυμα διεθνώς για τη μοίρα που επιφυλάσσεται σε όποιον παρεκκλίνει έστω και κατ' ελάχιστο από το ΤΙΝΑ– μαζί με το υλικό κίνητρο (της ανάκτησης της πρωτοβουλίας στη διανομή του πετρελαϊκού πλούτου και της ανάσχεσης της Κίνας) εξηγούν και την πλατιά, υπερκομματική συναίνεση που απολαμβάνει ο Τραμπ.

Είναι συνηθισμένο τα αστικά ΜΜΕ, που συνηθίζουν να τον επικρίνουν για τις «χοντράδες» του και την «ακαταλληλότητά» του, να στοιχίζονται αμέσως πίσω του και να του αναγνωρίζουν ότι «τώρα λειτούργησε ως πραγματικός πρόεδρος», όποτε οι «χοντράδες» του αφορούν την προβολή αμερικάνικης ισχύος στο εξωτερικό. Αλλά σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για κάτι βαθύτερο: Η εκστρατεία τιμωρίας ενάντια στη Βενεζουέλα στηρίζεται από όλες τις πτέρυγες του κεφαλαίου ακριβώς γιατί συμμερίζονται την ανάγκη να σταλεί διεθνές μήνυμα «να μην σας μπαίνουν ιδέες».

Είναι αλήθεια ότι τα τελευταία χρόνια η Βενεζουέλα έχει πάψει να εμπνέει στο βαθμό που ενέπνευσε τα προηγούμενα χρόνια ως «πείραμα». Τα λάθη και οι αποτυχίες του μπολιβαριανισμού μάλιστα έχουν συμβάλει στο να λειτουργεί πλέον όχι ως «φάρος» για τις δυνάμεις της λατινοαμερικάνικης Αριστεράς, αλλά ως «σκιάχτρο» στα χέρια της Δεξιάς. Πράγματι, από την εποχή που κεντροαριστεροί ηγέτες κέρδιζαν εκλογικές μάχες, στηριζόμενοι στο παράδειγμα της Βενεζουέλας κι έχοντας ως «παράσημο» την καλή σχέση με τον Τσάβες, περάσαμε στην εποχή

που η Δεξιά σε μια σειρά χώρες της Λατινικής Αμερικής στηρίζει τις προοπτικές της στο προεκλογικό ερώτημα «θέλετε να γίνουμε Βενεζουέλα;», στο φόντο της δραματικής οικονομικής κατάστασης στη χώρα του Μπολιβάρ. Σε αυτό –την κρίση του «μπολιβαριανισμού»– θα αναφερθούμε παρακάτω.

Αλλά εδώ χρειάζονται πρώτα δύο επισημάνσεις:

α) Ούτε μια ασθμαίνουσα, βυθισμένη σε κρίση, Βενεζουέλα είναι αρκετή ως διεθνές «αντιπαράδειγμα» για τη Δεξιά και τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό, όσο συνεχίζει να βρίσκεται στην εξουσία μια κυβέρνηση που αναφέρεται στον «τσαβισμό». Η πρόσφατη νίκη του κεντροαριστερού Αντρέ Λόπεζ Ομπραδόρ στο Μεξικό, σε πείσμα μιας δεξιάς προεκλογικής καμπάνιας επικεντρωμένης στο «μπαμπούλα» της Βενεζουέλας, ή οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Δεξιά αφότου επέστρεψε στην κυβερνητική εξουσία (πχ Αργεντινή) οδηγεί στην πίεση να συντριβεί βίαια κάθε κατάλοιπο της «μπολιβαριανής διαδικασίας», για να περιφέρεται το κουφάρι της ως ακόμα πιο τρομαχτικό σκιάχτρο.

β) Πέρα από τις δομικές αδυναμίες της βενεζουελάνικης οικονομίας και τις ευθύνες του κυβερνητικού PSUV, το «σκιάχτρο» της οικονομικής κατάρρευσης έχει σοβαρό ιμπεριαλιστικό αποτύπωμα. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να καταγραφεί ο αντίκτυπος που έχουν οι αμερικάνικες (και διεθνείς) κυρώσεις στην επιδείνωση της οικονομικής κρίσης τα τελευταία χρόνια. Σωρευτικά, αφότου ο Ομπάμα ανακήρυξε τη Βενεζουέλα «ασυνήθιστη απειλή»(!) για τις ΗΠΑ, αλλά πολύ πιο δραματικά αφότου ο Τραμπ κλιμάκωσε το εύρος και το μέγεθος του αποκλεισμού. Για να το περιγράψουμε σύντομα, θα δανειστούμε τον τίτλο του σχετικού ντοκιμαντέρ του infowar που κυκλοφόρησε πρόσφατα για τη Βενεζουέλα, το οποίο ανακαλεί εύστοχα την εντολή του Νίξον για τη Χιλή του Αλιέντε: «Κάντε την οικονομία να ουρλιάξει»!

Αυτές οι παρατηρήσεις διαμορφώνουν και μια πρώτη πολιτική στάση απέναντι στις εξελίξεις. Για όλους τους λόγους που περιγράφηκαν παραπάνω, αφετηρία οφείλει να είναι η πάλη ενάντια στην ιμπεριαλιστική επέμβαση, η καταγγελία των συνεπειών της και η υπεράσπιση του δικαιώματος του λαού της Βενεζουέλας να αποφασίζει χωρίς έξωθεν επιβολή.

Ο δεξιός ρεβανσισμός

Συζητώντας τα αμερικάνικα κίνητρα, υποχρεωτικά βάλαμε ήδη στη συζήτηση τα κίνητρα της βενεζουελάνικης Δεξιάς. Ο Γκουαϊδό και οι φίλοι του έχουν «ιερό καθήκον» απέναντι στους ομογάλακτους τους σε όλη τη λατινοαμερικάνικη ήπειρο να ολοκληρώσουν τη «δεξιά παλινόρθωση», δίνοντας τη χαριστική βολή στο «τελευταίο κάστρο» και βουλιάζοντας τη «ναυαρχίδα». Έχουν το χρέος να «ανακαταλάβουν» για λογαριασμό των παλιών ελίτ τη χώρα στην οποία αυτές υπέστησαν τις μεγαλύτερες ταπεινώσεις τα προηγούμενα χρόνια. Οφείλει κανείς να πάρει υπόψη την προωθητική δύναμη που άσκησε ο «τσαβισμός» στην ανάδειξη ακόμα και των πιο μετριοπαθών εκδοχών του «ροζ κύματος», για να

αντιληφθεί το διεθνές μένος εναντίον του. Οφείλει επίσης να κατανοήσει τη βαθιά «ιδιοκτησιακή» αντίληψη που έχουν οι παλιές πολιτικές ελίτ της Λατινικής Αμερικής για τις χώρες τους και τα σινικά τείχη που τις χωρίζουν από τη φτωχολογία (συχνά και με όρους χρώματος στο δέρμα ή καταγωγής). Μόνον έτσι θα αντιληφθεί το μέγεθος του σοκ που πέρασαν τα προηγούμενα χρόνια, όταν στις χώρες τους αυτή η «πλέμπα» αποκτούσε (στοιχειώδη, «αστικοδημοκρατικό») δημόσιο χώρο και ορατότητα. Μπροστά στις βαθιές διαιρετικές τομές της Λατινικής Αμερικής και τις αντιλήψεις που διαμορφώνουν στις ελίτ της περιοχής, οι εν Ελλάδι φιλελεύθεροι οπαδοί της «αριστείας» ή το «στερπητικό σύνδρομο» των ΝΔ-ΠΑΣΟΚ στα τελευταία 4 χρόνια εκτός κυβέρνησης είναι ανέκδοτα.

Για τη βενεζουελάνικη αντιπολίτευση η ανάκτηση της «κουτάλας» από το PSUV είναι από μόνη της κίνητρο. Αλλά πολύ ισχυρότερο κίνητρο είναι να αποκαταστήσει την εξουσία και το κύρος της πάνω στη φτωχολογία των «μπάριο», που «έβγαλαν γλώσσα» τα τελευταία 20 χρόνια.

Πρόκειται για μια πολιτική ελίτ που δεν συμφιλιώθηκε ποτέ με την ήττα της. Σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, η σχετική αδράνεια της Δεξιάς κατά τα «χρυσά χρόνια» του «ροζ κύματος» προέκυπτε και από ένα έδαφος μίνιμουμ συνεννόησης με τις «ροζ δυνάμεις» (ακόμα και συγκυβερνώντας ή έστω «συνυπάρχοντας» αρμονικά). Στη Βενεζουέλα, η παράλυση της Δεξιάς ήταν αποτέλεσμα «εξαναγκασμού». Προέκυψε από την πλήρη αποδιοργάνωση στην οποία την είχαν οδηγήσει διαδοχικές εκλογικές και κοινωνικές ήττες (η αποτυχία του πραξικοπήματος το 2002 και του λοκ άουτ το 2002-2003, οι διαδοχικές εκλογικές συντριβές). Για τους ίδιους λόγους πρόκειται για μια πολιτική ελίτ που αισθάνθηκε περισσότερο από κάθε άλλη ότι απειλείται πραγματικά η ύπαρξή της και τα προνόμιά της. Αυτό το πρόσφατο παρελθόν την καθιστά άγρια ρεβανσιστική κι αδιάστακτη στις διαθέσεις της.

Μερικές φορές ξεχνάμε, όταν γράφουμε για «αντιπολίτευση» στη Βενεζουέλα, ότι πρόκειται για μια πιατιά ομπρέλα: Ξεκινά από μετανοημένους τσαβίστας που ήθελαν μια πιο παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατική πολιτική κι αποστασιοποιήθηκαν «προς τα δεξιά», περνά από φιλελεύθερους κεντροαριστερούς και φτάνει στη Δεξιά και την ακροδεξιά. Η τελευταία προσπάθεια ενοποίησης υπήρξε το MUD (το λεγόμενο «στρογγυλό τραπέζι») και η υποψηφιότητα Καπρίλες το 2013. Η ένταση μεταξύ μετριοπαθών (που θέλουν κυβερνητική εναλλαγή) και σκληροπυρηνικών (που θέλουν ριζικό ξήλωμα του «μπολιβαριανισμού») δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει. Η μετριοπαθής πτέρυγα εκφράστηκε με την υποψηφιότητα του Φαλκόν στις προεδρικές εκλογές του 2018, ηττήθηκε εμφατικά (και λόγω του μπόϊκοτάζ των σκληρών δεξιών) και αποδέχτηκε την ήττα της. Στις σημερινές εξελίξεις, την πρωτοβουλία κινήσεων έχουν οι σκληροπυρηνικές δυνάμεις που προτίμησαν να μην κατέβουν στις εκλογές (ακόμα κι αν υπήρχε σοβαρή περίπτωση να νικήσουν!), για να χτίσουν έπειτα μια δράση «ανένδοτου» ενάντια σε μια «κόκκινη δικτατορία».

Αυτή είναι άλλη μια υπενθύμιση για τα σημερινά επίδικα. Το τμήμα που

στηρίζει τον Γκουαϊδό, εντάσσεται σε ένα λατινοαμερικάνικο δεξιό ρεύμα για το οποίο προειδοποιεί ο ειδικός για ζητήματα Λατινικής Αμερικής Τζέφρεϊ Γουέμπερ (βλ. συνέντευξη στο τεύχος 11 του «Κόκκινου») ότι καταφεύγει στα πλέον «άγρια» μέσα για να επιστρέψει στην εξουσία. Και η ριζοσπαστικότητα της μεθόδου που επιλέγει κανείς για να καταλάβει την εξουσία συνήθως προϊδεάζει για το πόσο ριζοσπαστικά σκοπεύει και να την ασκήσει. Στις δίπλα σελίδες, ο Βραζιλιάνος μαρξιστής Βαλέριο Αρκάρι υπενθυμίζει σοφά ότι οι τελευταίες δεκαετίες «κλασικής αστικοφιλελεύθερης δημοκρατίας» στη Λατινική Αμερική υπήρξαν εξαίρεση κι όχι κανόνας.

Μετά τη νίκη του Μπολσονάρο, ένας Αργεντίνος μαρξιστής επισήμανε ότι, αν ο Βραζιλιάνος νεοφασίστας πετύχει να υλοποιήσει το πρόγραμμά του, ίσως μπουν ιδέες στα μυαλά των μεσοστρωμάτων και της άρχουσας τάξης στην Αργεντινή να στραφούν σε μια παρόμοια λύση «πυγμής», αν ο νεοφιλελεύθερος Μάκρι αποδειχθεί πολύ «μαλακός» για να κάνει τη δουλειά. Με τον Μάκρι να αντιμετωπίζει όντως διαδηλώσεις κι απεργίες, είναι σαφές ότι στη Βενεζουέλα η άρχουσα τάξη και τα μεσοστρώματα κλίνουν περισσότερο προς μια λύση τύπου Μπολσονάρο.

Αυτή η πραγματικότητα, φωτίζει το τι θα σημαίνει μια νίκη των δυνάμεων που υποστηρίζουν τον επίδοξο «μεταβατικό πρόεδρο» της Βενεζουέλας. Πρόκειται για ένα πολιτικό ρεύμα επικίνδυνο για όλες τις εκδοχές Αριστεράς και για τις κοινωνικές οργανώσεις των «από κάτω».

Ακόμα κι αν (ως δια μαγείας) εξαφανιζόταν ο παράγοντας της ιμπεριαλιστικής επιβολής, που ακυρώνει κάθε δημοκρατική νομιμοποίηση του Γκουαϊδό, και πάλι δεν θα υπήρχε κανένας χώρος αυταπατών που να τον αντιμετωπίζουν ως έναν απλό «πολιτικό αντίπαλο». Ακόμα και αναγνωρίζοντας όψεις «ενδοαστικής» σύγκρουσης ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα (με δεδομένο το ρόλο που παίζει πλέον η λεγόμενη «μπολιμπουρζουαζία», δηλαδή η ανώτερη κρατική-κομματική γραφειοκρατία που λειτουργεί ως νέο τμήμα της άρχουσας τάξης), κατανοούμε απόλυτα την ποιοτική διαφορά που θα έχει μια νίκη των επιδιώξεων του Γκουαϊδό: Το σκληρό ερώτημα που θα μας απασχολήσει μετά από μια πιθανή νίκη του πραξικοπήματος δεν θα είναι «τι θα απογίνει ο Μαδούρο» ή «αν θα αμνηστευτούν οι στρατηγοί». Αλλά τι θα απογίνουν οι κοινωνικές οργανώσεις της βάσης του «τσαβισμού», που μπορεί σήμερα να στραγγαλίζονται από την κυβέρνηση στην οποία αναφέρονται, αλλά σε ένα τέτοιο σενάριο θα αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο της πλήρους συντριβής.

Ο οικονομικός πόλεμος

Όλοι αυτοί οι σχεδιασμοί δεν συμβαίνουν σε κοινωνικό κενό. Η παλιά πολιτική ελίτ, πέρα από τα ιδιοτελή της κίνητρα, εκφράζει τις προσδοκίες και τους στόχους της βενεζουελάνικης αστικής τάξης. Για τους καπιταλιστές στη Βενεζουέλα ισχύει η ίδια παρατήρηση με αυτήν που κάναμε για το παραδοσιακό τους πολιτικό προσωπικό: Δεν συμβιβάστηκε ποτέ με τη «νέα κατάσταση» που δημιουργήθηκε

μετά την πρώτη εκλογική νίκη του Ούγκο Τσάβες το 1999. Ήταν άλλωστε αυτό το τμήμα της κοινωνίας που οργάνωσε τις πρώτες απόπειρες ανατροπής του Τσάβες, και μάλιστα αδιαμεσολάβητα: Ο ίδιος ο πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων ανέλαβε «μεταβατικός πρόεδρος» κατά τις λίγες μέρες του πραξικοπήματος που πητήθηκε το 2002. Ενώ το 2002-2003 οι εργοδότες προχώρησαν σε οικονομικό λοκ άουτ με στόχο την ανατροπή της κυβέρνησης Τσάβες. Έδειξαν μια σκληρή «δυσανεξία» ακόμα και στις μετριοπαθείς μεταρρυθμίσεις της πρώτης περιόδου του «τσαβισμού» (που ήταν εξαιρετικά ήπιες ακόμα και με σοσιαλδημοκρατικούς όρους), φτάνοντας στην προσπάθεια να τον ανατρέψουν βίαια, για να τις ανακόψουν. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Τσάβες, η απόφαση μετατροπής της «Μπολιβαριανής Διαδικασίας» σε «σοσιαλιστική» από «προοδευτική εθνικιστική» (η στροφή που πρωτο-διατυπώθηκε ρητορικά από τον ίδιο το 2005) οφειλόταν ακριβώς στο «τείχος αντίστασης» που συνάντησε από τους καπιταλιστές το αρχικό μπολιβαριανό σχέδιο –το οποίο βασιζόταν στη στήριξη μιας κάποιας «εθνικής» αστικής τάξης, που θα έπαιζε έναν κάποιο «προοδευτικό» ρόλο.

Φυσικά δεν υπήρξε πραγματική «σοσιαλιστική» στροφή, στο βαθμό που συνεχίζουμε να πιστεύουμε ότι ο σοσιαλισμός προϋποθέτει την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και την απαλλοτρίωση των εκμεταλλευτών. Η αστική τάξη διατήρησε τη θέση της, τον έλεγχό της πάνω στην οικονομία και συνέχισε να κάνει «δουλειές». Υπήρξαν αρκετές συγκρούσεις με μεμονωμένους καπιταλιστές και φίρμες (που κατέληξαν και σε αρκετές εθνικοποιήσεις, που όμως συνήθως ήταν εξαγορές), αλλά ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα παρέμεινε κυρίαρχος στην οικονομία. Τα «γεράκια» του εισαγωγικού τομέα (από τον οποίο εξαρτάται η Βενεζουέλα για πολλά βασικά είδη) παρέμειναν κυρίαρχα, ενώ ιδιωτικές εταιρίες συνέχισαν να δρουν ως «συνεργάτες» σε κρατικά σχέδια (από το πετρέλαιο μέχρι τις κατασκευές κατοικιών) με λίγο πιο «κοινωνικά ανταποδοτικούς» όρους, αλλά πάντοτε εξασφαλίζοντας κέρδη.

Αυτό που όμως πράγματι επιχειρήθηκε από τον «τσαβισμό» ήταν να μπει «χαλινάρι» στον ιδιωτικό τομέα και να αντιμετωπιστούν οι διαβρωτικές (για τους από κάτω) συνέπειες τη δράσης του. Αυτό που ονομάζεται «οικονομικός πόλεμος» συχνά ταυτίζεται με μια καλά οργανωμένη συνωμοσία με αμιγώς πολιτικά κίνητρα αποσταθεροποίησης (πχ η «αποθήκευση» αγαθών που σαπίζουν ή πωλούνται στο εξωτερικό και η παύση/επιβράδυνση της παραγωγής σε κάποιους τομείς). Υπάρχει και αυτή η διάσταση. Αλλά σε μεγάλο βαθμό ο «οικονομικός πόλεμος» είναι μια πολύ πιο «αυθόρμητη εξέγερση» του κεφαλαίου ενάντια στους κρατικούς περιορισμούς (έλεγχος στις τιμές, στο συνάλλαγμα κ.ο.κ.), ενάντια στο «χαλινάρι» που επιχειρήσε να τουβάλει ο «τσαβισμός».

Η προτίμηση να πωλούνται αγαθά στο εξωτερικό αντί να διατίθενται στα κρατικά σουπερμάρκετ Μερκάλ σε προσιτές τιμές, η άνθηση της μαύρης αγοράς, τα κερδοσκοπικά παιχνίδια γύρω από την πρόσβαση σε δολάρια και τον καθορισμό των «πραγματικών» τιμών κλπ είναι η ενστικτώδης κίνηση του κεφαλαίου προς τη μέγιστη κερδοφορία και η δυνατότητά του να «παρακάμπτει» τις κρατικές

περιοριστικές πολιτικές, όσο αυτό διατηρεί σε τελική ανάλυση την οικονομική εξουσία. Τα προβλήματα στην παραγωγή, τα αδρανή εργοστάσια κλπ είναι η παλιά καλή «απεργία επενδύσεων»: Το βασικό όπλο στη φαρέτρα των καπιταλιστών απέναντι σε κάθε αριστερή-μεταρρυθμιστική κυβέρνηση ιστορικά.

Αυτό που επιχειρεί να τεκμηριώσει αυτή η περιγραφή είναι ότι η συνύπαρξη του «μπολιβαριανισμού» με την κυρίαρχη τάξη ήταν μια σχέση διαρκούς έντασης. Ακόμα κι ενώ η αστική τάξη άρπαζε ευκαιρίες και (ευνοημένοι) εκπρόσωποί της συναγελάζονταν με την «μπολιμπουρζουαζία» και δήλωναν ότι «ο σοσιαλισμός μπορεί να συνυπάρξει με την επιχειρηματικότητα», στη Βενεζουέλα ποτέ δεν υπήρξε η αρμονική, οικειοθελής συνεργασία που υπήρξε στις κυβερνήσεις ταξικής συνεργασίας στη Βραζιλία ή η «κριτική ανοχή» που υπήρξε στις προσπάθειες του Κίρχνερ να σταθεροποιήσει τον καπιταλισμό με «ετερόδοξες» πολιτικές στην Αργεντινή.

Η αστική τάξη λειτούργησε για χρόνια σε ένα καθεστώς ενάντια στο οποίο δυσφορούσε, κυρίως γιατί βρέθηκε σε θέση αδυναμίας, μετά τις ήττες του 2002-2003 και τη ριζοσπαστικοποίηση του εργατικού κινήματος μετά από τη νίκη του σ' αυτή την κορυφαία ταξική σύγκρουση. Τα «ομαλά» χρόνια της Βενεζουέλας δεν οφείλονταν ακριβώς σε ένα «κοινωνικό συμβόλαιο» (με την έννοια της οικειοθελούς συμφωνίας). Είχαν ισχυρές δόσεις «εξαναγκασμού» στην αστική τάξη να αποδεχτεί να συνεχίσει να δρα σε συνθήκες από τις οποίες θα κανονικά θα ήθελε να απαλλαγεί άμεσα.

Με την κρίση να χτυπά τη Λατινική Αμερική, οι αστικές τάξεις κρίνουν ότι «το κοινωνικό συμβόλαιο» της προηγούμενης περιόδου έχει γίνει πλέον «πολύ ακριβό», κι επιχειρείται να ξηλωθεί. Στη Βενεζουέλα, αυτή η αντίδραση είναι πολύ πιο ισχυρή. Η δραματικότητα των εκκλήσεων «να μπει ένα τέλος στο καθεστώς Μαδούρο» έχει μια ειλικρίνεια από τη μεριά των αστών. Με τον εθνικό πλούτο να μειώνεται, η πίεση να αρπάξουν το μέγιστο δυνατό κομμάτι της «πίτας» αυξάνεται. Τα ρίσκα που είναι πρόθυμοι να αναλάβουν (αποσταθεροποιώντας δραματικά τη χώρα και οικονομικά και πολιτικά), υπογραμμίζουν τη «λύσσα» με την οποία ρίχνονται στη μάχη. Η σημερινή κλιμάκωση ωστόσο δεν αφορά μόνο το ότι αισθάνονται «ασφυξία». Αφορά και το ότι βλέπουν ότι υπάρχει «ευκαιρία». Διατηρώντας αυτά τα χρόνια την οικονομική δύναμη, έχουν τη δυνατότητα να «στραγγαλίζουν» τη χώρα και ταυτόχρονα να επωφελούνται από τη διάβρωση που προκαλεί στην κοινωνική βάση του «τσαβισμού» η αγριότητα της οικονομικής κρίσης και η ανικανότητα της κυβέρνησης Μαδούρο να την αντιμετωπίσει.

Αυτή η πραγματικότητα οδηγεί σε μια ακόμα πολιτική θέση. Είναι απολύτως λάθος ο φιλελεύθερος ισχυρισμός ότι στη Βενεζουέλα απέτυχε ο «σοσιαλισμός». Αλλά επίσης δεν επαρκεί ως περιγραφή το ότι «φταίνε οι καπιταλιστές». Στη Βενεζουέλα βλέπουμε τι συμβαίνει, όταν μια κυβέρνηση επιχειρεί να «ρυθμίσει» τη λειτουργία του καπιταλισμού ή και να «περιορίσει» τη δράση των καπιταλιστών, χωρίς όμως να τολμήσει ποτέ να θίξει σε βάθος και ουσιαστικά το ποια τάξη έχει τον έλεγχο της οικονομίας, του εμπορίου και της παραγωγής.

Στις δίπλα σελίδες επίσης, ο Βαλέριο Αρκάρι καταρρίπτει έναν αφελή μύθο για τη Βραζιλία, που έχει όμως γενικότερη στρατηγική αξία για την Αριστερά: Αν το ΡΤ έκανε ριζοσπαστικότερες μεταρρυθμίσεις, θα είχε τη μεγάλη πλειοψηφία στο πλευρό του και άρα ο δρόμος θα ήταν στρωμένος με ροδοπέταλα. Αυτό που ισχυρίζεται είναι ότι, με ριζοσπαστικότερες μεταρρυθμίσεις, θα μπορούσε όντως να υπολογίζει στην πολιτική κινητοποίηση της εργατικής τάξης. Και πράγματι αυτό θα του έδινε την πιθανότητα να πολεμήσει, αντί να καταρρεύσει. Αλλά δεν θα απέφευγε τον πόλεμο, το αντίθετο: Αν οι μεταρρυθμίσεις ήταν ακόμα πιο ριζοσπαστικές, η αντίδραση της αστικής τάξης και των μεσοστρωμάτων, που «λύσσαξαν» ακόμα και ενάντια σε ένα ήπιο αναδιανεμητικό πρόγραμμα, θα ήταν ακόμα πιο άγριες: *«Θα οδεύαμε σε εμφύλιο πόλεμο, θα γινόμασταν Βενεζουέλα».*

Αυτό είναι μια έμμεση νηπιή προειδοποίηση για τις διαθέσεις της αστικής τάξης στη Βενεζουέλα: Αν στη Βραζιλία κατέφυγαν σε λύσεις τύπου Μπολσονάρο για να απαλλαγούν από τη «δικτατορία» της διεύρυνσης του συστήματος υγείας και παιδείας, καταλαβαίνει κανείς τι διαθέσεις θα δείξουν οι αστοί για να απαλλαγούν από ελέγχους στις τιμές, προγράμματα διανομής τροφίμων, κοπερατίβες, κομούνες, «σοσιαλιστικές ζώνες», πολιτοφυλακές, προσπάθειες αυτοδιαχείρισης κ.ο.κ.

Αυτά εξηγούν τις διαθέσεις της πολιτικής και οικονομικής Δεξιάς, όπου ο όρος «ρεβανσισμός» αποκτά το πραγματικό του νόημα, πολύ πιο σκληρό από τις κυβερνητικές εναλλαγές που συμβαίνουν πχ στην Ευρώπη. Αυτά επιπλέον εξηγούν και τη στάση μιας πολύ σημαντικής μερίδας των «από κάτω» στη Βενεζουέλα που, παρ' όλες τις δυσκολίες και τις δυσφορίες, κινητοποιούνται υπέρ του Μαδούρο –ή ακριβέστερα κατά των προσπαθειών ανατροπής του. Αντιλαμβάνονται ενστικτωδώς τι θα σημαίνει για τους ίδιους η παλινόρθωση (όπως συμπτωνώνεται στο δημοφιλές σύνθημα *«Δεν θα γυρίσουν!»*). Ενώ τα όσα θετικά έγιναν τα προηγούμενα 20 χρόνια, έχουν δημιουργήσει «καύσιμα» κινητοποίησης που δεν υπήρξαν πχ στη Βραζιλία, όταν η Δεξιά ανέτρεψε τη Ντίλμα Ρούσεφ. Πολλοί εργάτες και φτωχοί αισθάνονται ότι έχουν πράγματα να υπερασπιστούν, τα οποία ταυτίζουν με τη «μπολιβαριανή διαδικασία».

Φθορά της λαϊκής στήριξης

Όμως η «αντισυσπείρωση», που έχει προκαλέσει σε αυτή τη συγκυρία η εμφανής προκλητικότητα του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού και της σκληρής πτέρυγας της Δεξιάς, δεν μπορεί να κρύψει μια μεγάλη εικόνα: Αυτή της «κόπωσης» και του αισθήματος αδιεξόδου στα οποία έχει οδηγηθεί η «Μπολιβαριανή Διαδικασία» τα τελευταία χρόνια κι αποτελεί μια από τις αιτίες που δίνει δυνατότητες στην αντιπολίτευση να ελπίζει σε νίκη.

Ένα παράδειγμα είναι η μετανάστευση. Αυτή αφορά πλέον ένα 7-10% του πληθυσμού. Το μέγεθος θα αρκούσε να πείσει και τον πλέον δύσπιστο για την κοινωνική σύνθεση των μεταναστών. Αλλά υπάρχουν και ποιοτικά στοιχεία που

αναδεικνύουν ότι έχει αλλάξει το κοινωνικό προφίλ των μεταναστών: Δεν είναι πλέον (μόνο) τα μορφωμένα μεσοστρώματα που επί Τσάβες έφευγαν (κι αυτά περιορισμένα) αναζητώντας αλλού ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης. Δεν πρόκειται σίγουρα για το αντίστοιχο των «Κουβανών της Φλόριντα». Τα τελευταία 1-2 χρόνια μεταναστεύουν φτωχοί και εργάτες, γιατί δεν μπορούν πλέον να επιβιώσουν (ή να στηρίξουν τις οικογένειές τους) στη Βενεζουέλα.

Ένα δεύτερο ζήτημα αφορά τα θύματα της αστυνομικής καταστολής. Εδώ η δεξιά δημαγωγία για ένα «ολοκληρωτικό κράτος» που «φυλακίζει και δολοφονεί ειρηνικούς διαδηλωτές» ξεσαλώνει. Δεν συμμεριζόμαστε τον χαρακτηρισμό «πολιτικοί κρατούμενοι» για ακροδεξιούς που φυλακίστηκαν επειδή δολοφόνησαν «τσαβίστας» (ή υπόπτους για «τσαβισμό» λόγω... χρώματος). Γνωρίζουμε καλά ότι πολλοί διαδηλωτές –ειδικά στα «μπλόκα» που στήνει η Δεξιά– δεν είναι «ειρηνικοί» και ότι η ηγεσία γύρω από τον ακροδεξιό (σε κατ' οίκον περιορισμό) Λεοπόλδο Λόπεζ δεν είναι αθώα περισσότερα που διώκονται «για τις ιδέες τους».

Αλλά χρειάζεται προσοχή σε μια «αριστερή νομιμοποίηση» της κρατικής καταστολής. Η κοινωνική οργάνωση *Surgentes* πρόσκειται φιλικά προς τον «μπολιβαριανισμό» και στις καταγραφές της σπλητεύει με συγκεκριμένα στοιχεία τη δράση της Δεξιάς και τις ευθύνες της για τη βία στους δρόμους και αρκετούς από τους θανάτους: 28,5% των διαδηλώσεων επιτέθηκαν στην αστυνομία με διάφορα πυρομαχικά, υπήρξαν περιπτώσεις λιντσαρίσματος από πλευράς διαδηλωτών, επιχειρηματίες που δολοφόνησαν υπερασπίζοντας τα καταστήματά τους κ.ο.κ. Ωστόσο η ίδια αυτή οργάνωση αποδίδει ένα 42,8% θανατηφόρων περιστατικών σε αποκλειστική ευθύνη των κατασταλτικών δυνάμεων. Αλλά το πιο ενδιαφέρον είναι ότι επικαλούμενη τα στοιχεία της έρευνάς της, αναφέρει ότι «οι δυνάμεις ασφαλείας του κράτους ακολουθούν ένα μοτίβο ταξικής και ρατσιστικής δράσης, που έχει εδραιωθεί μετά το 2013. Οι φτωχές περιοχές αντιμετωπίζονται ως κατεχόμενες και ως πληθυσμοί που πρέπει να ελεγχθούν». Είναι αυτά τα «αόρατα» θύματα του αυταρχισμού, για τα οποία δεν κάνει θόρυβο η Δεξιά και τα οποία αποσιωπούνται από την κυβέρνηση, τα οποία μας ενδιαφέρουν, όταν κάνουμε κριτική στις πρακτικές της κυβέρνησης Μαδούρο. Η *Surgentes*, καλώντας τον Μαδούρο να αλλάξει τακτική, υπενθυμίζει μια ομιλία του Τσάβες για τα χαρακτηριστικά της αστυνομίας (ταξική, ρατσιστική κ.ο.κ.) «με τα οποία ακόμα παλεύουμε, με αυτά τα παλιά δηλητήρια που μολύνουν την αστυνομία και τις δυνάμεις ασφαλείας» και την προκλητική του δήλωση, μετά από ένα κρούσμα δολοφονικής βίας της αστυνομίας, ότι «[από το να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση] επαναλαμβάνω ότι προτιμώ να μην έχουμε καθόλου αστυνομία».

Το τρίτο ζήτημα είναι το «ποιοι διαδηλώνουν». Προφανώς η παραδοσιακή βάση της Δεξιάς αποτελεί τον πυρήνα που κινητοποιείται όλα αυτά τα χρόνια στα μεσοαστικά προάστια και που σήμερα δηλώνει ότι υποστηρίζει τις κυρώσεις ενάντια στη χώρα ή ακόμα και μια ξένη επέμβαση. Όμως –όπως φαίνεται και από την ταυτότητα των θυμάτων της καταστολής– τα πράγματα δεν είναι τόσο «τακτοποιημένα». Οι αντικυβερνητικές διαδηλώσεις στις 23 Γενάρη (κατά

τη διάρκεια των οποίων ο Γκουαϊδό άρπαξε την ευκαιρία να αυτοανακηρυχθεί πρόεδρος) αιφνιδίασαν εκθρούς και φίλους της κυβέρνησης Μαδούρο με το μέγεθός τους. Οι πιο έντιμοι απολογισμοί παραδέχονται ότι πλάι στους «συνήθεις υπόπτους» εκείνη τη μέρα διαδήλωσε σημαντικό τμήμα φτωχών και εργατών, μεταξύ των οποίων και συνδικάτα που μέχρι πολύ πρόσφατα ταυτίζονταν με τον «μπολιβαριανισμό». Η δυσφορία στον φτωχό πληθυσμό είναι υπαρκτή. Άλλωστε στη «σκιά» των δεξιών-πολιτικών κινητοποιήσεων εξελίσσονται πολλές άλλες, μικρότερες, με λαϊκότερη σύνθεση και κοινωνικά αιτήματα (για την κατάρρευση των δημόσιων υπηρεσιών πχ).

Όλα αυτά δεν «αθρώνουν» το χαρακτήρα των αντιπολιτευτικών διαδηλώσεων, ούτε αλλάζουν το αντιδραστικό πολιτικό τους πρόσημο. Άλλωστε η κάμψη της συμμετοχής, μετά το «σεισμό» της 23ης Γενάρη, δείχνει ότι τα λαϊκά στρώματα, που διαδήλωσαν «γενικώς αντικυβερνητικά» εκείνη τη μέρα, πήραν αποστάσεις, όταν διαπίστωσαν ότι αυτή η διαδήλωση ήταν αφετηρία της προσπάθειας του Γκουαϊδό να υφαρπάξει την εξουσία. Αλλά αξίζει να καταγραφεί ότι υπάρχει πλέον ένα υπολογίσιμο τμήμα των ανθρώπων που μας ενδιαφέρουν, το οποίο έχει σοβαρούς (δικούς του) λόγους να διαδηλώνει ενάντια στην κυβέρνηση και μπορεί να «ρυμουλκηθεί» από την κίνηση των μεσοστρωμάτων –και με ευθύνη της κυβέρνησης Μαδούρο και με δεδομένη την απουσία αριστερής εναλλακτικής στα αδιέξοδα που έχει οδηγήσει αυτή.

Αυτά τα τρία σημεία υπογραμμίζουν τη μεγάλη εικόνα «φθοράς»: την απόσταση που δημιουργείται ανάμεσα στην κυβέρνηση Μαδούρο και την κοινωνική βάση του «μπολιβαριανισμού». Αυτή σήμερα καλύπτεται από την τρέχουσα «αντισυσπείρωση» απέναντι στη Δεξιά και τον ιμπεριαλισμό. Η επίθεση διεξάγεται με τέτοια ωμότητα, που τους γυρίζει μπούμερανγκ στη μάχη της λαϊκής στήριξης. Οι διαδηλώσεις «ενάντια στο πραξικόπημα» μέσα στο Φλεβάρη έπιασαν μεγέθη που ο «τσαβισμός» είχε να ζήσει από τα πλέον ένδοξα χρόνια του και που δεν μπορούσε να διανοηθεί την περίοδο της κάμψης (2013-2018). Αλλά εξετάζοντας το μέλλον της Βενεζουέλας με όρους «μακράς διάρκειας», η γενικότερη τάση αποσυσπείρωσης δεν πρέπει να υποτιμηθεί.

Μια «λαϊκή κυβέρνηση»;

Γράφοντας παραπάνω για την «εξέγερση του κεφαλαίου», καταγράψαμε και τη βασική ευθύνη της κυβέρνησης Μαδούρο για τη σημερινή κρίση: την άρνηση να συγκρουστεί μαζί του. Πρέπει να του πιστωθεί η προσπάθεια «αμυντικών» μέτρων προστασίας των φτωχών. Οι CLAPS (που διανέμουν τρόφιμα σε φτωχογειτονίες), οι διαδοχικές μισθολογικές αυξήσεις σε απάντηση στον εκρηκτικό πληθωρισμό, η προσπάθεια να υπάρχουν είδη πρώτης ανάγκης σε προσιτές τιμές, είναι προοδευτικά μέτρα που όμως έχουν αποδειχθεί ανεπαρκή να αντιμετωπίσουν την καταστροφή που ζουν οι φτωχοί. Η δεξιά προπαγάνδα μπορεί να λέει τερατώδη ψέματα, ή να επιχειρεί λαθροχειρίες, καθώς κρίνει μια περιφερειακή χώρα με

όρους «δυστικού» επιπέδου διαβίωσης. Αλλά «λαθροχειρία» είναι και η προσπάθεια κάποιων μπουλιβαριανών στελεχών ή και αλληλέγγυων του εξωτερικού να αποδείξουν ότι «όλα είναι υπό έλεγχο». Υπάρχουν όντως γεμάτα εστιατόρια, αλλά αυτό δεν εξηγεί ποια κοινωνική τάξη είναι αυτή που έχει τη δυνατότητα να τρώει σε αυτά. Πολλές φορές τα ράφια των σούπερ μάρκετ είναι γεμάτα, αλλά το πρόβλημα είναι ότι τα προϊόντα είναι πανάκριβα. Άλλωστε η ίδια η κυβέρνηση της Βενεζουέλας ζητά βοήθεια (από τον ΟΗΕ ή από συμμαχικές κυβερνήσεις) για είδη πρώτης ανάγκης, ενώ κάθε προγραμματική απάντηση φιλολαϊκής διεξόδου από την κρίση από διάφορες ριζοσπαστικές συλλογικότητες συνήθως υποχρεούται, μαζί με τα αντικαπιταλιστικά μέτρα που προτείνει, να περιλαμβάνει και τη «διεθνή έκκληση για υλική βοήθεια/αλληλεγγύη», παίρνοντας υπόψη το μέγεθος των ελλείψεων.

Στη Βενεζουέλα υπάρχει μια πολύ βαθιά οικονομική κρίση, που θίγει πρώτα τους «από κάτω». Σε πρόσφατη αποστολή του Κ. Χαρίτου στη Βενεζουέλα, στη διάρκεια συνέντευξης, ένας ανοικτά δηλωμένος ένθερμος «μπουλιβαριανός» δήλωσε ότι ανήκει στους «τυχερούς» που έχουν τρεις δουλειές, τις οποίες έχει ανάγκη «για να βγει ο μήνας». Η δραματική κατάρρευση του ΑΕΠ είναι μια πραγματικότητα. Το πώς αυτή μεταφράζεται στις παρεχόμενες υπηρεσίες, στη στασιμότητα ή τη συρρίκνωση της παραγωγής, στα είδη πρώτης ανάγκης που εισάγονται κλπ, είναι μια σκληρή πραγματικότητα που βιώνει πρώτη η κοινωνική βάση του «τσαβισμού». Το μέγιστο ζήτημα και το πλέον καταστροφικό για τους εργάτες και τους φτωχούς είναι ο ασύλληπτος υπερπληθωρισμός που θυμίζει δραματικά τη Γερμανία της Βαϊμάρης.

Για ένα πιο έντιμο τμήμα της μπουλιβαριανής ηγεσίας, η κριτική αφορά την ανικανότητα/ατολμία να προχωρήσει σε ριζοσπαστικά αντικαπιταλιστικά μέτρα που (να επιχειρούν έστω) να αντιμετωπίσουν τον «οικονομικό πόλεμο». Αλλά υπάρχει κι ένα τμήμα το οποίο καταγγέλλεται για συνενοχή: Η «μπουλιμπουρζουαζία», το τμήμα της ανώτερης κρατικής γραφειοκρατίας που όντως συμμετέχει στη διαφθορά και που είναι συνυπεύθυνο για την κερδοσκοπία του εισαγωγικού τομέα, τα παιχνίδια με το συνάλλαγμα κ.ο.κ., βγάζοντας κέρδη από αυτές τις διαδικασίες.

Υπάρχουν κάποιες εμβληματικές αποφάσεις της κυβέρνησης Μαδούρο που «συμπυκνώνουν» το πρόβλημα. Η πρώτη είναι η αποπομπή του Χόρχε Τζιορντάνι από τον Μαδούρο, λίγο καιρό μετά την πρώτη εκλογική του νίκη το 2013. Ο Τζιορντάνι εφάρμοσε κάποιες ετερόδοξες νομισματικές πολιτικές (με διάφορες ταχύτητες «ισοτιμίας» του εθνικού νομίσματος με το δολάριο και με υπερσύνθετους μηχανισμούς ελέγχου του συναλλάγματος) που είχαν αμφιλεγόμενα αποτελέσματα και η αιτία απόλυσής του θεωρήθηκε αυτή η αποτυχία. Ωστόσο ήταν μια ενέργεια που –τότε– πανηγυρίστηκε από τον διεθνή οικονομικό Τύπο. Ο Τζιορντάνι υπήρξε ο «Τσάρος» του οικονομικού σχεδιασμού σε όλη τη διακυβέρνηση Τσάβες, ένας από τους θεωρητικούς της «μετάβασης στο σοσιαλισμό» και είχε τη φήμη του «σκληρού μαρξιστή» στις χρηματαγορές. Τα όσα (δεν) έκανε από κορυφαία κυβερνητική θέση επί 15 χρόνια και η πικρία της αποκαθίλωσης

δημιουργούν ζήτημα για την αξιοπιστία του, όταν εξαπολύει σήμερα κριτικές στον Μαδούρο, αλλά τα πανηγύρια στις «αγορές» για την αποπομπή του δείχνουν την κατεύθυνση που σηματοδοτούσε αυτή.

Το δεύτερο αφορά το Νόμο που διευκολύνει τις εξορύξεις. Δεν καταπατά μόνο περιβαλλοντικές προστασίες και δικαιώματα των ιθαγενών (στο παρελθόν παρόμοια σχέδια είχαν «παγώσει» γι' αυτούς τους λόγους), αλλά «παραδίδει» τις περιοχές προς εξόρυξη σε πολυεθνικές, υπό την εποπτεία του στρατού (που στη Ζώνη Ορινόκο ήδη βαρύνεται από εγκλήματα κατά ιθαγενών που μάχονται ενάντια στις εξορυκτικές εταιρίες). Για κάποιους αριστερούς, αυτό το διάταγμα θεωρήθηκε «η στιγμή της αντεπανάστασης».

Με αφορμή το Ορινόκο, θα υπενθυμίσουμε την ανησυχητική αναβάθμιση του ρόλου του στρατού στην κυβέρνηση. Υπάρχει στη διεθνή βιβλιογραφία η εκτίμηση ότι ο Τσάβες είχε εμπιστοσύνη σε τρεις δυνάμεις: Τον εαυτό του, το στρατό (πιο σωστά σε μερίδα του) και τη λαϊκή πρωτοβουλία. Ο ίδιος πλέον λείπει και η λαϊκή πρωτοβουλία δείχνει σε μεγάλο βαθμό αποδυναμωμένη. Ο Μαδούρο στηρίζεται όλο και περισσότερο στην αφοσίωση των στρατηγών. Αυτή έχει παίξει ρόλο στην επιβίωση της κυβέρνησής του κατά την πρώτη φάση της ιμπεριαλιστικής επιθετικότητας (που πόνταρε σε μια ανταρσία μέσα από το Επιτελείο), αλλά εγείρονται δύο ζητήματα. Το πρώτο αφορά ακόμα και την ίδια τη βιωσιμότητα ενός τέτοιου σχεδίου: Η ιστορική εμπειρία, ο μαρξισμός, το ταξικό ένστικτο συγκλίνουν στο να μη χωράει η παραμικρή εμπιστοσύνη στην κάστα των στρατιωτικών. Το δεύτερο αφορά την «ποιότητα» του σχεδίου: Ένας «μπολιβαριανισμός» που θα στηρίζεται στο Στρατιωτικό Επιτελείο για την επιβίωσή του, όχι μόνο δεν είναι «σοσιαλιστικός», αλλά απομακρύνεται ακόμα και από το δρόμο της «συμμετοχικής δημοκρατίας» που αποτελούσε κεντρική διακήρυξη από το 1999 και μετά.

Για όποιον δεν είναι αρκετά αφελής, ώστε να πιστεύει ότι η στρατιωτική ιεραρχία κινείται με γνώμονα κάποια «μπολιβαριανή ιδεολογική διαπαιδαγώγηση» (που επιχειρήθηκε όντως) στις ένοπλες δυνάμεις τα τελευταία 20 χρόνια, είναι σαφές ότι τα κίνητρα της νομιμοφροσύνης της είναι πολύ πιο υλικά κι αφορούν τα προνόμια που έχει αποσπάσει το σώμα των στρατιωτικών, και μάλιστα σε καιρούς που κάθε πόρος θα έπρεπε να είναι διαθέσιμος για την αντιμετώπιση της κρίσης που χτυπά τους φτωχούς. Σε ένα άρθρο στο «τσαβικό» venezuelanalysis περιγράφεται η αλλαγή που έχει συμβεί σε αυτό που ονομάστηκε «πολιτικοστρατιωτική συμμαχία»: Η παλιά εικόνα του νεαρού, σκουρόχρωμου, ταπεινής καταγωγής υπαξιωματικού που αντιλαμβάνεται ως καθήκον να αγωνίζεται στο πλευρό των εργατών ενάντια στα πραξικοπήματα και τα λοκ άουτ, δίνει σταδιακά τη θέση της στην εικόνα του ανώτερου στρατηγού που δηλώνει «μπολιβαριανός», αλλά έχει ως καθήκον να καταστέλλει ιθαγενείς στο Ορινόκο ή να διαχειρίζεται κρίσιμους τομείς της οικονομίας.

Αυτές οι αναφορές (στις ευθύνες του Μαδούρο και τις διαχρονικές ανεπάρκειες της Μπολιβαριανής Διαδικασίας) έχουν επίσης πολιτική αξία ως προς τα συμπεράσματα. Καταρχήν φωτίζουν μια άλλη πτυχή των αιτιών που απειλούν

τη «Διαδικασία» με ήττα. Ενώ, ειδικά στην ενδο-αριστερή συζήτηση, αυτές οι επισημάνσεις έχουν εξαιρετική σημασία για τη δική μας στρατηγική και δεν βοηθά να «αποσιωπούνται».

Αν μείνει κανείς στην καταγγελία του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού ή της βενεζουελάνικης Δεξιάς χωρίς καμιά κριτική, θα καταλήξει να «υιοθετεί» μια στρατηγική η οποία έδειξε τα όριά της. Αν θεωρήσει ότι «όλα είναι καλώς καμωμένα» στη Βενεζουέλα από τη μεριά του «τσαβισμού», κινδυνεύει σε περίπτωση ήττας να καταλήξει σε επικίνδυνα συμπεράσματα: Είτε ότι ο ιμπεριαλισμός είναι ανίκητος, είτε ότι οι μάζες «γύρισαν την πλάτη» στο σοσιαλισμό.

Σε μια πρόσφατη συνέντευξή του, ο Στάλιν Πέρες Μπόρχες, βετεράνος επαναστάτης σοσιαλιστής και συνδικαλιστικό στέλεχος, παίρνει σαφείς αποστάσεις από πρώην συντρόφους του, που τοποθετούνται πλέον στην «αντιτσαβική» ή έστω «αντιμαδουρική» Αριστερά. Ως τέτοια περιγράφουμε ένα τμήμα της που εκτιμά ότι έχει υπάρξει ένα καταστροφικό «μπολιβαριανό Θερμιδώρ», υιοθετεί μια ανοιχτά αντικυβερνητική στάση και καταλήγει σήμερα να φλερτάρει με «ίσες αποστάσεις» στην παρούσα κρίση. Πολλές από τις αναλύσεις και τις κριτικές αυτών των αγωνιστών έχουν αξία, ανεξάρτητα από τη στάση που κρατάνε. Ωστόσο επιλέγουμε να παραθέσουμε την άποψη του Στάλιν Πέρες Μπόρχες για το κρίσιμο ζήτημα της οικονομικής κατάστασης και της κυβερνητικής πολιτικής, ακριβώς γιατί πρόκειται για έναν αγωνιστή που συγκρούστηκε με αυτούς τους παλιούς συντρόφους του, διαφωνώντας με την πλήρη ρήξη με τον «μπολιβαριανισμό».

Αφού περιγράφει τον κύριο και βασικό ρόλο του εμπορικού αποκλεισμού στη σημερινή δραματική κατάσταση, προχωράει σε άλλες διαπιστώσεις:

«Η δεύτερη αιτία είναι η διαφθορά, η ανικανότητα και η ατιμωρησία, που παραφούσκωσε τα τελευταία 5 χρόνια, αν και οι ρίζες της υπήρχαν και νωρίτερα. Το επίπεδο διαφθοράς στην κυβέρνηση είναι μεγάλο και καταστροφικό. Σε πολλές περιπτώσεις, συνεργεί με το σαμποτάζ των ελίτ και τον ιμπεριαλισμό, με τη συνενοχή στρατιωτικών και πολιτικών, όσον αφορά την κερδοσκοπία πάνω στα αγαθά που έχει ανάγκη ο λαός.

Η δομική αιτία είναι η πολύ χαμηλή παραγωγική δυνατότητα της χώρας. Αυτό καθορίζεται και από το ιστορικά υψηλό επίπεδο πετρελαϊκού εισοδήματος, που μετέτρεψε την ντόπια αστική τάξη σε πολύ παρασιτική... Προτιμά να εισάγει παρά να παράγει... Αυτό καθόρισε και την παλιά αστική τάξη και τη διεφθαρμένη κρατική γραφειοκρατία, όπως και την αναδυνάμενη «μπολιμπουρζουαζία» τα τελευταία 18 χρόνια.

Επί Τσάβες, παρότι υπήρξαν προγράμματα και σχέδια για να βελτιωθεί η παραγωγή, αυτά έμειναν στα χαρτιά... Από το 2007 ως το 2012, αυτή η χαμηλή παραγωγική ικανότητα δεν προκάλεσε δυσφορία, καθώς οι υψηλές τιμές του πετρελαίου ήταν αρκετές για τις εισαγωγές. Αλλά

από το 2013 μέχρι σήμερα, επί Μαδούρο, πληρώθηκε μεγάλο τμήμα γι' αυτό το λάθος...».

Πιο σημαντική είναι η κατακλείδα του:

«Αυτή είναι η Αχίλλειος Πτέρνα της κυβέρνησης. Αν δεν δράσει σύντομα, αντιμετωπίζοντας τις συνέπειες της οικονομικής και κοινωνικής στασιμότητας, αυτές θα προκαλέσουν μεγαλύτερη καταστροφή από κάθε πύραυλο κι από κάθε ιμπεριαλιστική “ανθρωπιστική επέμβαση”. Αν δεν ελέγξει τα προβλήματα, όπως η κερδοσκοπία στο συνάλλαγμα, οι ελλείψεις, οι τιμές τροφίμων και φαρμάκων, αν δεν ενθαρρύνει την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, μεσοπρόθεσμα θα χάσει την κοινωνική της βάση και θα δυσκολευτεί να επιβιώσει. Μεταξύ άλλων μέτρων πρέπει να αποφασίσει να σταματήσει να αποπληρώνει το ξένο χρέος, να μπλοκάρει τη φυγή κεφαλαίων, να επιβάλει προσδεντική φορολόγηση στις περιουσίες και να προωθήσει τη διανομή και τον έλεγχο των αγαθών από ένα κομουναλικό κράτος των εργατών. Αλλιώς θα αποτύχουμε».

Εξετάζοντας τις προοπτικές

Τα όσα γράφει ο Στάλιν Πέρεζ Μπόρχες σκιαγραφούν ένα «πρόγραμμα» το οποίο έχουν διατυπώσει και πολλοί άλλοι αγωνιστές και συλλογικότητες που συμμερίζονται το στόχο της «επανάστασης μέσα στην επανάσταση» ως μοναδική διέξοδο. Δυστυχώς πρόκειται είτε για μειοψηφίες, είτε για ανοργάνωτες πλειοψηφίες: ένας «γαλαξίας» αγωνιστών ή τοπικών κινηματικών πρωτοβουλιών που ζητά μια τέτοια κατεύθυνση, όμως είτε δεν θέλει, είτε δεν μπορεί να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία της ηγεσίας του PSUV, που έχει αποδειχθεί απρόθυμη να ακολουθήσει έναν τέτοιο προσανατολισμό.

Για να αλλάξει η κατεύθυνση, απαιτείται μια παρέμβαση του «από μηχανής θεού», δηλαδή η «κάθοδος των φτωχών από τους λόφους» με τον τρόπο που το έκαναν το 2002-2003, παίρνοντας τα πράγματα στα χέρια τους κι ανοίγοντας έτσι το δρόμο όχι μόνο στη διάσωση του Τσάβες, αλλά και στη ριζοσπαστικοποίηση της «Διαδικασίας». Χωρίς αυτή την προοπτική, τα όσα γράψαμε σε αυτό το άρθρο επιτρέπουν κάποιες εκτιμήσεις για τα σενάρια που μπορεί να φέρει το μέλλον.

α) Σε κάθε περίπτωση, το οικονομικό αδιέξοδο θα συνεχιστεί. Η αδυναμία της εσωτερικής παραγωγής, η θηριώδης εξάρτηση από τις εισαγωγές, η στρέβλωση που έχει προκαλέσει ιστορικά στη βενεζουελάνικη οικονομία το πετρέλαιο («ευλογία και κατάρα») κάνει και το πιο ριζοσπαστικό σχέδιο να δείχνει ανεπαρκές από μόνο του («σε μία μόνο χώρα...»). Πόσο μάλλον όσο ένα τέτοιο σχέδιο δεν υλοποιείται από τη βενεζουελάνικη κυβέρνηση. Τα όσα (δεν) έγιναν τα τελευταία 20 χρόνια έχουν μεγεθύνει τα σημερινά προβλήματα. Ενώ οι νεοφιλελεύθερες απαντήσεις (είτε από μια νίκη της Δεξιάς, είτε από ένα βάθεμα της δεξιάς

«προσαρμογής» του Μαδούρο ή τμήματα του «τσαβισμού») επίσης δεν θα δώσουν διέξοδο στην κρίση, ενώ θα επιδεινώσουν δραματικά την κατάσταση των «από κάτω».

β) Πολιτικά είναι εμφανές ότι η νίκη του πραξικοπήματος θα είναι μια τεράστια καταστροφή. Για να επιτευχθεί, θα έχει να επιβληθεί με τη βία στην κοινωνική βάση του «τσαβισμού», να αφοπλίσει τις πολιτοφυλακές, να εξαλείψει κάθε θεσμό «αυτό-οργάνωσης» που επιβιώνει ακόμα, για να μπορέσει να επιβάλει στη συνέχεια το ξήλωμα των κοινωνικών κατακτήσεων και να επαναφέρει το «πετρελαϊκό πλεόνασμα» στα χέρια των ελίτ και των συμμάχων τους στις ΗΠΑ. Θα είναι ένα ζοφερό σενάριο για τους «από κάτω» στη Βενεζουέλα, αλλά και μια μεγάλη ιδεολογική νίκη για τη Δεξιά στη Λατινική Αμερική.

γ) Ένα τμήμα του λεγόμενου «κριτικού τσαβισμού» προκρίνει μια «δημοκρατική διέξοδο». Κάτω από αυτή την ταμπέλα συνυπάρχουν πολλές διαφορετικές δυνάμεις: από σοσιαλδημοκράτες που διαφοροποιήθηκαν εκ δεξιών από τον τσαβισμό και απλά περιφέρουν τον τίτλο του «παλιού τσαβίστα» για να εμφανίζονται ως «αριστερές φωνές», μέχρι στελέχη όπως ο Τζιρντάνι που υπήρξαν όντως «δίπλα στον Τσάβες», ως και δυνάμεις της επαναστατικής Αριστεράς. Μια πρωτοβουλία (που απαρτίζεται κυρίως από τη δεύτερη και την τρίτη κατηγορία «κριτικών τσαβιστών») έχει συσπειρωθεί σήμερα στην Πλατφόρμα «Για την Υπεράσπιση του Συντάγματος». Υιοθετούν την πολιτική: Με κάθε θυσία αποφυγή του εμφυλίου πολέμου (ή και της ξένης επέμβασης) και άρα έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας μέσω ενός δημοψηφίσματος που θα αποφασίσει αν θέλει νέες εκλογές και για την Εθνοσυνέλευση (ελεγχόμενη από τη Δεξιά) και για την Προεδρία (ελεγχόμενη από το PSUV) της χώρας.

Τα στελέχη που απαρτίζουν αυτή την πρωτοβουλία συμμετείχαν στις εκλογές του 2018, που έβγαλαν νικητή τον Μαδούρο και αναγνώρισαν το αποτέλεσμα. Στις διακηρύξεις τους αναγνωρίζουν ότι ο Γκουαϊδό δεν έχει καμιά νομιμοποίηση. Παρ' όλα αυτά «νομιμοποιούν» την απαίτηση για εκλογές, λίγες βδομάδες μετά την ορκωμοσία του προέδρου Μαδούρο, λόγω μιας κρίσης που προκάλεσε ένα σχέδιο πραξικοπήματος που παραμένει σε πλήρη εξέλιξη.

Σε αυτή τη συγκυρία, ένα «γενικά σωστό» σύνθημα αποδεικνύεται αφελές. Από την ελκρινή αγωνία «να αποφευχθούν τα χειρότερα» ή κι από μια εκτίμηση ότι ο Μαδούρο έχει χάσει τη λαϊκή πλειοψηφική στήριξη, επιδιώκεται να λυθεί «συντεταγμένα» μια σύγκρουση που εξελίσσεται σε απολύτως ανώμαλες συνθήκες. Με τον ιμπεριαλιστικό σχεδιασμό για πολιορκία και πραξικόπημα σε εξέλιξη και τον Γκουαϊδό να λειτουργεί ως ενεργούμενο αυτών των σχεδιασμών, είναι απίθανο να φαντάζεται κανείς ότι μπορεί να δοθεί σήμερα μια ομαλή εκλογική διέξοδος –υπό τις κόννες των όπλων και με στραγγαλισμένη την οικονομία. Είναι επίσης ένας προσανατολισμός που οδηγεί σε πολύ σοβαρά «φάουλ». Αναγνωρίζοντας τον επίδοξο πραξικοπηματία ως «έναν από τους συνομιλητές», στα πλαίσια αναζήτησης «ομαλής διεξόδου», η Επιτροπή συναντήθηκε μαζί του, προκαλώντας δίκαιες επικρίσεις από πολλούς αριστερούς τσαβίστας.

Ο Κλαούντιο Κατζ επιμένει ορθά σε άρθρο του ότι ο «διάλογος» και η «δημοκρατική λύση» μπορεί να έρθει μόνο μετά το τσάκισμα του πραξικοπήματος. Η άρση της «οικονομικής πολιορκίας» και η απόκρουση της ιμπεριαλιστικής επιθετικότητας θα ήταν τα πρώτα καθήκοντα σήμερα, πριν ανοίξει η συζήτηση για μια πραγματική απόφαση του «κυρίαρχου λαού». Αυτά αποκαλύπτουν και την υποκρισία της ΕΕ, όταν πίσω από το τάχα «ουδέτερο» αίτημα για άμεσες εκλογές, κρύβει έναν αμείλικτο εκβιασμό.

δ) Υπάρχει μια εκδοχή «ομαλής λύσης» στο τραπέζι, που ξεφεύγει από τα χέρια και τις προθέσεις των συντρόφων της Πλατφόρμας. Αφορά τις διαβουλεύσεις που γίνονται με πρωτοβουλία των κυβερνήσεων του Frente Amplio της Ουρουγουάης και του Λόπεζ Ομπραδόρ του Μεξικού, επικοινωνούν με πρωτοβουλίες του Πάπα, του ΟΗΕ κ.ά. σε απόσταση από την άγρια επιθετικότητα των ΗΠΑ και της Ομάδας Λίμα (το «ενιαίο μέτωπο» των δεξιών κυβερνήσεων της Λατινικής Αμερικής) κι έχουν την αποδοχή της κυβέρνησης Μαδούρο. Το πώς θα οδηγηθούμε σε μια τέτοια λύση («υπό την κάνη των όπλων» ή μετά από αποτυχία του πραξικοπήματος) έχει εξαιρετική σημασία για να απολογίσει κανείς μια τέτοια πιθανή εξέλιξη. Επιπλέον πρέπει κανείς να δει το περιεχόμενό της, αφού δεν αποκλείεται ένας συμβιβασμός, που θα μοιάζει ότι «αποτρέπει τα χειρότερα», να αποτελέσει τελικά πίσωπλατη μαχαιριά στη μπολιβαριανή διαδικασία από την ίδια την ηγεσία της (ή τμήμα της).

ε) Αυτές οι δύσκολες επιλογές βάζουν ένα τμήμα αγωνιστών διεθνώς στον πειρασμό να υπερασπιστούν το «να μην παραδώσει την εξουσία ο Μαδούρο», ό,τι κι αν χρειαστεί να κάνει.

Καταρχήν, εξετάζοντας προοπτικές πιο μεσοπρόθεσμα, το ενδεχόμενο να αντέξει ο Μαδούρο, διαιωνίζοντας όμως την υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων, δεν αρκεί για να προκαλέσει πανηγυρισμούς. Προφανώς η απόκρουση του πραξικοπήματος είναι το άμεσο καθήκον, αλλά μόνο ως προϋπόθεση για να συνεχίσει να υπάρχει ο όποιος «χώρος» για το κίνημα να ανασυνταχθεί. Διαφορετικά, η σημερινή στασιμότητα και διάβρωση είτε θα δώσει νέες ευκαιρίες στη Δεξιά και τον ιμπεριαλισμό, είτε θα ολοκληρώσει ένα πραγματικό «μπολιβαριανό Θερμιδώρ», όπου δεν θα έχουν μείνει και πολλά για να υπερασπιστεί κανείς (ο δρόμος που πήρε το Εκουαδόρ, όπου κυβερνά ο «διάδοχος του Κορέα», αλλά σε τελείως διαφορετική κατεύθυνση, είναι ενδεικτικός).

Επιπλέον, η εναντίωση στην εκβιαστική επιβολή εκλογών σήμερα είναι ένα ζήτημα. Είναι όμως άλλο να υψωθεί αυτή η στάση σε θέση αρχής, κάνοντας αυτοσκοπό την παραμονή του Μαδούρο στην εξουσία ακόμα κι αν χάσει τη λαϊκή στήριξη. Στις δίπλα σελίδες, ο Ερίκ Τουσέν καταγράφει τη διαδρομή των Σαντινίστας. Εξηγεί τα λάθη που οδήγησαν στην εκλογική ήττα του 1991, την οποία θεωρεί πτωγύρισμα. Αλλά απαντά σε μια δημοφιλή άποψη, που ισχυρίστηκε κατόπιν εορτής ότι τελικά δεν έπρεπε να πάνε σε εκλογές ή δεν έπρεπε να αποδεχτούν το εκλογικό αποτέλεσμα. Ο Τουσέν, χωρίς να παραγνωρίζει τον εκβιαστικό χαρακτήρα των εκλογών του '91 («αν νικήσουν οι Σαντινίστας, ο εμφύλιος

θα ξαναρχίσει»), ισχυρίζεται ότι το λάθος βρισκόταν σε όσα δεν έγιναν τη μεγάλη δεκαετία του '80 και οδήγησαν στην απώλεια της λαϊκής στήριξης και όχι στην αποδοχή της ήττας του 1991, η οποία έπρεπε να γίνει δεκτή. Κάτι αντίστοιχο θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί και στη σημερινή συζήτηση για το μέλλον του Μαδούρο.

Ζ) Αν ο «μπολιβαριανισμός» χάσει την κυβερνητική εξουσία, με σχετικά ομαλό τρόπο, η Νικαράγουα έχει επίσης να διδάξει πολλά και να διαμορφώσει κριτήρια για να εκτιμήσουμε μια τέτοια εξέλιξη. Οι περιγραφές του Τουσέν για το πώς οργανώθηκε η «μετάβαση», που υπήρξε η αρχή της μετάλλαξης των Σαντινίστας σε «εγγυητή της κοινωνικής ειρήνης» επί Δεξιάς διακυβέρνησης κι έστρωσε το δρόμο να επιστρέψουν στην εξουσία ως ένα κόμμα αγνώριστο για όσους αγωνίστηκαν το '70 και το '80 στις γραμμές του, δείχνουν όλα όσα ΔΕΝ πρέπει να γίνουν σε μια τέτοια περίπτωση στη Βενεζουέλα.

Επιστρέφοντας σε έναν στρατηγικό απολογισμό

Δυστυχώς τα πιθανά σενάρια που παραθέσαμε, δεν προμηνύουν κάτι καλό. Η πηγή της κακοδαιμονίας βρίσκεται σε όσα δεν έγιναν στα 20 χρόνια μπολιβαριανών κυβερνήσεων. Θα δώσουμε το λόγο στον ίδιο τον Ούγκο Τσάβες, υπεράνω πάσης υποψίας για «εύκολη κριτική από μακριά». Τα αποσπάσματα είναι από τον λόγο του στο πρώτο υπουργικό συμβούλιο μετά την τελευταία εκλογική του νίκη. Ως τέτοιος, έβαζε κατευθύνσεις για την 5ετία που θα ακολουθούσε. Τον κυκλοφόρησε γραπτά, για να μην μείνει μόνο μέσα στους κόλπους του υπουργικού του συμβουλίου. Λίγο αργότερα θα πέθαινε. Αυτά τον κατέστησαν τμήμα της «πολιτικής διαθήκης» του.

«Η αυτοκριτική. Σε πολλές περιπτώσεις, επιμένω σε αυτό. Πού είναι η Κομμούνα; Μήπως η Κομμούνα αφορά μόνο το Υπουργείο Κομμουνών; Το σκέφτηκα πολλές φορές αυτό και σκέφτομαι να καταργήσω το σχετικό υπουργείο. Ξέρετε γιατί; Γιατί πολλοί πιστεύουν ότι είναι δουλειά μόνο αυτού του υπουργείου να ασχολείται με τις Κομμούνες. Είναι ένα πολύ σοβαρό λάθος που κάνουμε.

Είμαι σίγουρος ότι οι Κομμούνες δεν υπάρχουν στα περισσότερα κυβερνητικά σχέδια, είτε μικρά, είτε μεσαία, είτε μεγάλα... ακόμα και στις επιχειρήσεις που απαλλοτριώσαμε, οι κομμούνες δεν υπάρχουν. Πού θα τις ψάξουμε; Στο φεγγάρι; Στο Δία;

Επιτρέψτε μου φίλοι μου να είμαι όσο σκληρός μπορώ και πρέπει να είμαι, όσον αφορά τη νέα αυτοκριτική μας σε αυτό το θέμα. Για παράδειγμα, ο Ραφαέλ Ραμίρεζ θα έπρεπε ήδη να έχει περίπου 20 Κομμούνες στην PDVSA, αλλά η PDVSA δεν πιστεύει ότι πρέπει να έχει οποιαδήποτε σχέση μαζί τους...

Αυτοκριτική: Κομμούνα ή τίποτα!

Η Κομμούνα, η λαϊκή εξουσία, δεν εκπορεύεται από το Προεδρικό

Μέγαρο, ούτε από τα γραφεία του υπουργείου. Δεν θα επιλυθούν εκεί τα προβλήματα.

Δεν πιστεύουμε ότι τελειώσαμε τη δουλειά, επειδή θα ανοίξουμε το εργοστάσιο Cemento Cerro Azul ή το εργοστάσιο υπολογιστών ή το εργοστάσιο δορυφόρων, ή το ένα ή το άλλο εργοστάσιο που μόλις χτίσαμε. Όχι. Ούτε τελειώσαμε τη δουλειά, επειδή εθνικοποιήσαμε την τσιμεντοβιομηχανία.

Προσέχετε, αν δεν το καταλάβουμε αυτό, ξοφλήσαμε. Και δεν ξοφλήσαμε μόνο εμείς, αλλά θα είμαστε και οι καταστροφείς του σχεδίου μας... Κάναμε πράγματα για το συμφέρον της μετάβασης. Αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε φίλοι μου τον πυρήνα του σχεδίου μας. Δεν πρέπει να συνεχίσουμε να ανοίγουμε εργοστάσια που λειτουργούν σαν νησιά μέσα στη θάλασσα του καπιταλισμού, γιατί η θάλασσα θα τα καταπιεί.

Μια φορά ήμουν με τον Καριζάλες, τον υπουργό Μεταφορών και Υποδομών, στο ελικόπτερο και είδα ανθρώπους να δουλεύουν στην εθνική οδό. Είπα ας σταματήσουμε εδώ. Ρώτησα τους εργάτες: Πού ζείτε; Εδώ, στο Μαντεκάλ, Ελόρζα. Πόσοι έχετε δικό σας σπίτι; Κανένας τους. Σε τι ζείτε; Καλύβια. Είπα στον Καριζάλες: δες την εθνική οδό, ολόκληρα χιλιόμετρα, χιλιάδες και χιλιάδες εκτάρια γης κατά μήκος της και το αποτέλεσμα είναι ότι οι ίδιοι οι εργάτες που τη φτιάχνουν, δεν έχουν σπίτι... με τα μηχανήματα που χρησιμοποιήσαμε για την εθνική οδό, με εκατομμύρια μπολίβαρ, με τεχνικούς και μηχανικούς, αυτοί οι εργάτες που δεν έχουν σπίτι, θα μπορούσαν να χτίσουν μια γειτονιά για τους ίδιους...

Είναι θλιβερό ότι μένουμε σιωπηλοί για να μη φανούμε αδύναμοι. Είμαστε η επαναστατική κυβέρνηση της Βενεζουέλας, που εγκρίθηκε από το λαό πριν 2 βδομάδες. Αλλά που επίσης δέχεται σοβαρές κριτικές από το λαό και τις δέχεται για κάποιο λόγο. Και ο λόγος αφορά την αναποτελεσματικότητά μας».

Ανεξαρτήτως των όσων (δεν) έγιναν επί Τσάβες ή των προθέσεων του για υλοποίηση της έκκλησης σε «αποφασιστική στροφή αριστερά» λίγο πριν πεθάνει, η «διαθήκη» θίγει ζητήματα τα οποία θα όφειλε να συζητά ανοιχτά η διεθνής Αριστερά.

Κατά τη γνώμη μου, ο Ούγκο Τσάβες υπήρξε ίσως ο πιο έντιμος «ριζοσπάστης μεταρρυθμιστής» των τελευταίων δεκαετιών, τουλάχιστον από όσους βρέθηκαν να διεκδικούν ή και να ασκήσουν κυβερνητική εξουσία. Η διαρκής «επανεκπαίδευσή» του (από πατριώτης αξιωματικός σε «μαθητής» του μαρξιστή Μέσαρος), οι αυτοκριτικές του, οι αριστερές «αλλαγές πορείας» σε όλη τη διαδρομή του στην κυβέρνηση, έρχονται σε αντίθεση με τη διαδρομή άλλων, «κομμουνιστογενών» ηγετών που έκαναν την αντίθετη πορεία από τον αντικαπιταλισμό προς τον «κυβερνητικό ρεαλισμό».

Κοιτάζοντας προς τα πίσω, αυτό κάνει τη «Μπολιβαριανή Διαδικασία» ένα συναρπαστικό πείραμα. Ένας πλήρης απολογισμός (που δεν χωρούσε σε αυτό το

άρθρο) για τις πολιτοφυλακές, τις κομμούνες, τις κοπερατίβες, τις «σοσιαλιστικές βιομηχανικές ζώνες» που είχαν την ενθάρρυνση του Τσάβες, ως «σταδιακός» τρόπος να επικρατήσουν του αστικού κράτους και της ιδιωτικής οικονομίας, θα περιέγραφε ίσως μια σοβαρή προσπάθεια να δοκιμαστούν στην πράξη ιδέες που θυμίζουν τις διάφορες θεωρίες «δημοκρατικού δρόμου προς το σοσιαλισμό». Αυτό είναι το ενδιαφέρον. Συνήθως οι πολιτικοί «μαθητές» των θεωρητικών του ριζοσπαστικού μεταρρυθμισμού δίσταζαν να βάλουν σε δοκιμασία ακόμα κι αυτές τις ιδέες.

Στη Βενεζουέλα αυτό επιχειρήθηκε πιο ειλικρινά από οπουδήποτε αλλού. Κι αυτό την ξεχωρίζει από άλλες εμπειρίες «κυβερνώσας Αριστεράς». Τα όρια που έδειξε τελικά αυτός ο σοβαρός πειραματισμός αξίζει πολύ περισσότερο να συζητηθούν. Στη διεθνή συζήτηση εμφανίζεται μια τάση επιστροφής στην «καλή πλευρά» του Κάουτσκι, του οποίου η στρατηγική σύλληψη «δεν δοκιμάστηκε ποτέ πραγματικά» από το SPD.

Οι «νέο-καουτσκιστές» (αντλώντας από τις προπολεμικές ιδέες του παλιού μαρξιστή) παραδέχονται το ενδεχόμενο «αντίδρασης του αστικού κράτους» ή/και της «ανταρσίας των καπιταλιστών» σε μια ριζοσπαστική-αριστερή κυβέρνηση, αλλά επιφυλάσσουν στο εργατικό κίνημα και τις οργανώσεις του έναν ρόλο «αντίβαρου» σε αυτές τις πιέσεις, αρνούμενοι να καταλήξουν στο συμπέρασμα της ανάγκης να επιλυθεί οριστικά αυτή η επισφαλής συνθήκη (της λεγόμενης «δυσάδικης εξουσίας»). Σε ένα άρθρο του, ο Τσάρλι Ποστ απαντά σ' αυτή τη θεωρία («Η καλύτερη πλευρά του Κάουτσκι εξακολουθεί να μην είναι αρκετή»), υπογραμμίζοντας ότι είναι αδύνατο να αποφεύγεται επ' αόριστον η στιγμή της επιλογής: ανάμεσα στην εργατική δημοκρατία και το δρόμο που πήραν οι Μπολσεβίκοι, την υποταγή και το δρόμο που πήραν κατά καιρούς οι σοσιαλδημοκράτες ή την οδυνηρή ήττα και το δρόμο που διάλεξε ο Αλιέντε.

Η εμπειρία της Βενεζουέλας ήταν ό,τι πλησιέστερο έχουμε ζήσει τα τελευταία χρόνια σε ένα στρατηγικό σχέδιο όπου οι «λαϊκοί θεσμοί» λειτουργούν ως «αντίβαρο» στο αστικό κράτος κι όπου η «κοινωνική οικονομία» λειτουργεί ως «αντίβαρο» στην καπιταλιστική, σε συνθήκες ανταγωνιστικής συνύπαρξης. Είχε μάλιστα 20 χρόνια (και ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες) να ξεδιπλωθεί, ικανοποιώντας ακόμα και την προϋπόθεση που θέτουν κάποιοι θεωρητικοί του «δημοκρατικού σοσιαλισμού» για... «διαδοχικές κυβερνητικές θητείες». Ο ίδιος ο Τσάβες, εκτιμώντας αυτή τη διαδρομή, κατέληξε (ρητορικά) στο συμπέρασμα ότι το αστικό κράτος «στραγγάλισε» τους «λαϊκούς θεσμούς» και η καπιταλιστική οικονομία «κατάπιε» τους σοσιαλιστικούς πειραματισμούς.

Το «αντίβαρο» υπήρξε όντως ισχυρό κι αυτό έκανε την «Μπολιβαριανή Διαδικασία» συναρπαστική κι ανοιχτό στοίχημα όλα αυτά τα χρόνια. Αυτό επιτρέπει ακόμα και σήμερα να υπάρχουν κάποιες μικρές ελπίδες να διασωθεί, παρά τα πιεστικά γεγονότα. Αλλά η εικόνα κρίσης-στασιμότητας που επικρατεί και οι προοπτικές που ανοίγονται (όλες δύσκολες), υπενθυμίζουν τα όρια αυτής της στρατηγικής. Κάποιοι λένε ότι «δεν πληγώνεις ένα θηρίο, αν δεν σκοπεύεις να το σκοτώσεις». Ο Σεν Ζυστ έλεγε: «Όποιος κάνει μισή επανάσταση, σκάβει το λάκκο του...».

Συνέντευξη του Βαλέριο Αρκάρι

Βραζιλία: Πόσο βαριά η ήττα;

Η συνέντευξη πάρθηκε τον Δεκέμβριο του 2018 από το περιοδικό International Socialist Journal, του SWP στη Βρετανία. Τη μετάφραση έκανε ο Μάρκος Γαρμπής.

Ο Βαλέριο Αρκάρι υπήρξε στέλεχος της εθνικής ηγεσίας του Κόμματος των Εργαζομένων μέχρι το 1992 και πρόεδρος του PSTU μεταξύ του 1994 και 1998. Είναι μέλος της Resistência εντός του PSOL και Μαρξιστής συγγραφέας.

Ελπίζω να μπορέσουμε σε αυτή τη συνέντευξη να τοποθετήσουμε τη νίκη του Μπολσονάρο μέσα σε ένα ιστορικό και θεωρητικό πλαίσιο. Για τους ανθρώπους εκτός Βραζιλίας, θα ήταν καλό να τοποθετήσουμε αυτή τη νίκη σε ένα φόντο «μακράς διάρκειας» της Βραζιλιάνικης ιστορίας. Ακόμα και με την περιορισμένη γνώση, υπάρχουν δύο στοιχεία που μου φαίνονται ιδιαίτερα σημαντικά ως σημεία αναφοράς. Πρώτο, η ιστορία της αποικιοκρατίας, της δουλείας και του ρατσισμού και δεύτερο, η πιο πρόσφατη ιστορία της στρατιωτικής δικτατορίας. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να ακούσουμε τις απόψεις σου πάνω σε αυτά.

Το πρώτο πράγμα που έχει να πει κανείς, βλέποντας τα

πράγματα μέσα στη «μακρά διάρκεια», είναι ότι ζούμε σε δημοκρατικό-προεδρικό καθεστώς μόνο τα τελευταία 30 χρόνια. Από το 1989 έχουν υπάρξει 9 εκλογικές αναμετρήσεις, με το Κόμμα των Εργαζομένων να έχει κερδίσει 4 από αυτές. Αυτή η περίοδος είναι μια εντυπωσιακή εξαίρεση –δεν ήταν συνηθισμένη στο παρελθόν. Γνωρίζετε μια πρόγνωση που είχε κάνει ο Λέον Τρότσκι τη δεκαετία του '30 για το μέλλον πιθανών δημοκρατικών-αστικοφιλελεύθερων καθεστώτων στις περιφερειακές χώρες. Τη δεκαετία του '30 ο Τρότσκι ήταν δύσπιστος σχετικά με τη δυνατότητα ύπαρξης δημοκρατικών καθεστώτων, ιδιαίτερα στη Λατινική Αμερική. Στο Μεξικό συνομιλούσε με τον Ματτέο Φόσσα, ένα ηγετικό συνδικαλιστικό στέλεχος από την Αργεντινή που είχε πάει να τον βρει στο Κογιοακάν για μια συνέντευξη. Ο Τρότσκι υπογράμμιζε ότι του ήταν πολύ δύσκολο να φανταστεί σταθερά δημοκρατικά καθεστώτα στις περιφερειακές εξαρτημένες χώρες. Δεν ήταν μια «καταστροφολογική» πρόγνωση. Αντίθετα, επαληθεύτηκε στο «εργαστήριο της ιστορίας» στα επόμενα 30 χρόνια. Οι ταξικές συγκρούσεις ήταν τόσο έντονες και ο κίνδυνος της επανάστασης τόσο ρεαλιστικός και άμεσος, που η πολιτική κυριαρχία διατηρήθηκε μέσω διαφόρων τύπων αυταρχικών καθεστώτων, συμπεριλαμβανομένων και των 20 χρόνων στρατιωτικής δικτατορίας στη Βραζιλία από το 1964 και μετά. Το παράδοξο στην παρούσα κατάσταση πραγμάτων είναι ότι για πρώτη φορά είχαμε 30-35 χρόνια με λιγότερο ή περισσότερο σταθερές δημοκρατικές, συνδικαλιστικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ελευθερίες στη Βραζιλία.

Η ειρωνεία της ιστορίας είναι ότι σήμερα ένα μεγάλο κομμάτι της άρχουσας τάξης στηρίζει όχι μόνο την προοπτική της κυβέρνησης του Μπολσονάρο, αλλά και κάποιες αλλαγές στο καθεστώς –δεν πρόκειται για απλή αλλαγή κυβέρνησης, υπάρχει η πιθανότητα ενός Βοναπαρτισμού: Μετασχηματισμούς στο ημι-προεδρικό καθεστώς που ως τώρα διατηρούσε ένα ισοδύναμο μεταξύ του κογκρέσου, της δικαιοσύνης, των ενόπλων δυνάμεων και της εκτελεστικής εξουσίας. Όμως ο νέο-φασιστικός λόγος του Μπολσονάρο δεν είναι μια αντίδραση στον κίνδυνο μιας πιθανής επανάστασης. Είναι η αντίδραση ενός τμήματος της αστικής τάξης, ενισχυμένου από την πλειοψηφία της μεσαίας τάξης, απέναντι στα 13 χρόνια κυβερνήσεων ταξικής συμφιλίωσης από το Κόμμα των Εργαζομένων, μετά από 4 χρόνια οικονομικής ύφεσης και τη χειρότερη κοινωνική κρίση εδώ και μισό αιώνα: Με πάνω από 12 εκατομμύρια ανέργους και 27 εκατομμύρια ελαστικά εργαζόμενους. Αν σκεφτείτε ότι μιλάμε για ένα εργατικό δυναμικό 105 εκατομμυρίων, θα μπορέσετε να έχετε μια ιδέα της καταστροφής.

Η Βραζιλία ήταν η τελευταία χώρα που αποδέχθηκε την κατάργηση της δουλείας, το 1888, και αυτό σήμαινε ότι προηγήθηκαν 350 χρόνια δουλείας. Έτσι λοιπόν υπάρχει μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στη Βραζιλία και τους γείτονές της –την Ουρουγουάη, την Αργεντινή και τη Χιλή. Η κύρια διαφορά είναι ότι η κοινωνική-ταξική δομή είναι διαφορετική. Η κοινωνική ανισότητα είναι ποιοτικά μεγαλύτερη. Φυσικά η Αργεντινή και η Χιλή είναι διαφορετικές από την Ευρώπη, αλλά είναι επίσης χώρες όπου η μεσαία τάξη δεν απέχει και τόσο πολύ

από την εργατική τάξη. Στη Βραζιλία οι μεσαίες τάξεις είναι κοινωνικά και φυλετικά διαχωρισμένες από την εργατική τάξη. Δεν είναι μόνο το ότι δεν υπάρχει κάποιο κομμάτι μαύρης αστικής τάξης. Ακόμα και στις μεσαίες τάξεις οι μαύροι αποτελούν μια απειροελάχιστη μειοψηφία, παρότι η πλειοψηφία του πληθυσμού της χώρας –και σε μερικές επαρχίες η τεράστια πλειοψηφία– κατάγεται από εργάτες-σκλάβους αφρικανικής καταγωγής. Αυτό δεν έχει μόνο γιγαντιαίες πολιτικές επιπτώσεις –σημαίνει πολύ περισσότερα πράγματα. Δεν μπορείς να κατανοήσεις τη χώρα, αν δεν κατανοήσεις τους φυλετικούς φραγμούς που διαχωρίζουν την εργατική τάξη και την πλειοψηφία του πληθυσμού από τις μεσαίες τάξεις.

Έχουμε το σχήμα που δομήθηκε από τον Μαρξισμό μετά τη Ρώσικη Επανάσταση. Βασικά, το σχήμα αυτό προϋποθέτει την παραδοχή ότι, για να αναπτυχθεί η ταξική πάλη, χρειάζεται μια επαναστατική, μαχητική διάθεση στο εσωτερικό της εργατικής τάξης, χρειάζεται να διασπάσει τις κατέχουσες-προνομιούχες τάξεις και επίσης χρειάζεται να κερδίσει ένα μεγάλο τμήμα των μεσαίων τάξεων, αν θέλεις να αλλάξεις την κοινωνία. Ακόμα και η ηγεσία των ρεφορμιστών δουλεύει με βάση αυτό το σχήμα –είναι ένα θεωρητικό μοντέλο. Το σχήμα αυτό είναι χρήσιμο φυσικά ακόμα και για τη Βραζιλία. Όμως είναι μια τελείως διαφορετική πραγματικότητα, όπως είπα, αν συγκρίνεις τη Βραζιλία με την Αργεντινή. Επειδή η εργατική τάξη πράγματι έχει τη δυνατότητα να συσπειρώσει πίσω της την πλειοψηφία του έθνους –αυτό όντως έγινε τα τελευταία χρόνια του αντιδικτατορικού αγώνα– όμως μόνο σε πολύ ιδιαίτερες συνθήκες έχουν υπάρξει αυτά τα απτά παραδείγματα, όπου η εργατική τάξη έδειξε μαχητική διάθεση και η ενέργειά της μπόρεσε να προσελκύσει την πλειοψηφία της μεσαίας τάξης. Εξάιρεση αποτελεί το Rio Grande do Sul, στο μακρινό νότο, καθώς είναι μια πολύ ιδιόμορφη επαρχία της Βραζιλίας, όπου η μετανάστευση από την Ευρώπη δημιούργησε μια πολύ δραστήρια μεσαία αγροτική τάξη.

Υπ’ αυτήν την έννοια, το Rio Grande do Sul μοιάζει περισσότερο με την Αργεντινή;

Ναι, μοιάζει περισσότερο με την Αργεντινή. Αυτή ήταν λοιπόν μια πρώτη παρατήρηση.

Μια δεύτερη παρατήρηση, επίσης στον ιστορικό χρόνο, αλλά και πιο πρόσφατα, είναι ότι το δημοκρατικό καθεστώς υπήρξε σταθερό, όμως η κύρια αιτία γι’ αυτό ήταν μια συνθήκη εξάιρεσης στη Βραζιλία, η οποία δεν ήταν άλλη από την ισχύ του Κόμματος των Εργαζομένων. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη σημερινή νίκη του Μπολσονάρο, αν δεν αναλύσουμε τα 13 χρόνια διακυβέρνησης του Κόμματος των Εργαζομένων. Υπάρχει σήμερα μια συζήτηση πάνω στο αν ουσιαστικά φταίει το Κόμμα των Εργαζομένων για τη νίκη του Μπολσονάρο. Σίγουρα υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό αλήθειας σε αυτόν τον ισχυρισμό, όμως θα ήταν κοντόφθαλμο να το απολυτοποιήσουμε. Είναι επιφανειακό.

Αυτό που βλέπουμε είναι ένα ιστορικό, δραματικό παράδειγμα των περιορισμένων ορίων που έχουν στη Βραζιλία οι κυβερνήσεις ταξικής συνεργασίας. Οι

οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες για προοδευτικές μεταρρυθμίσεις αποδείχτηκαν μικρές και εφήμερες. Το Κόμμα των Εργαζομένων είχε ως στρατηγική την ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών στη διάρκεια της διακυβέρνησής του και πράγματι το έκανε. Αυτό σήμαινε ότι το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα επεκτάθηκε. Για παράδειγμα –εκεί που εργάστηκα εγώ για δεκαετίες– ένα σημαντικό εθνικό δίκτυο Πολυτεχνικών σχολών επέκτεινε την παρουσία του από 27 σε περίπου 600 πόλεις –μια τεράστια επέκταση. Εργαζόμουν στη μεγαλύτερη μονάδα στο Σάο Πάολο, όπου οι φοιτητές μπορούσαν να αποφοιτήσουν σε περίπου 40 ειδικότητες, μηχανολογία, αρχιτεκτονική, φυσική, βιολογία κ.λπ. Το

■ Μετά την κρίση, η μεγάλη πλειοψηφία της κυρίαρχης τάξης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτές οι κοινωνικές υπηρεσίες είχαν γίνει πολύ δαπανηρές και το κράτος είχε γίνει πολύ «μεγάλο»

σύστημα υγείας έγινε καθολικό. Επίσης διευρύνθηκε το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Μεταξύ των ετών 2003 και 2013, όταν η οικονομία αναπτυσσόταν και είχε επιβληθεί η κοινωνική ειρήνη, η πλειοψηφία της αστικής τάξης υποστήριζε τις κυβερνήσεις του Λούλα και της Ντίλμα Ρούσεφ. Μετά τη δραματική επίδραση της διεθνούς οικονομικής κρίσης και τις μαζικές, αυθόρμητες κινητοποιήσεις τον Ιούνιο του 2013, μεταστράφηκε σε μια στάση κριτικής υπο-

στήριξης. Τελικά, μετά το 2015, αποφάσισε να ανατρέψει την κυβέρνηση του Κόμματος των Εργαζομένων.

Η μεγάλη πλειοψηφία της κυρίαρχης τάξης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτές οι κοινωνικές υπηρεσίες είχαν γίνει πολύ δαπανηρές και το κράτος είχε γίνει πολύ «μεγάλο». Εξαπέλυαν πολεμικές στις εφημερίδες, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση: «Το κράτος είναι πολύ μεγάλο, το κράτος είναι πολύ δαπανηρό. Παρέχουμε στους ανθρώπους υπερβολικά πολλές υπηρεσίες. Αν συνεχίσουμε έτσι, η οικονομία θα βαλτώσει για πάντα, θα υποφέρει από μια μακρά και δραματική στασιμότητα». Σε όλο τον κόσμο η νεοφιλελεύθερη ρητορική είναι πάνω-κάτω παρόμοια, όμως αυτή ήταν η πρώτη φορά στη Βραζιλία που η άρχουσα τάξη υποστήριξε κατηγορηματικά ότι το κράτος είναι πολύ μεγάλο, ότι η δημοκρατία είναι πολύ ακριβή και ότι χρειαζόμαστε ένα μικρότερο κράτος. Τη δεκαετία του 1990, ο Φερνάντο Κολόρ, ο πρώτος εκλεγμένος πρόεδρος, άνοιξε μια τέτοια συζήτηση, όμως η κυβέρνησή του αποτέλεσε μια σύντομη περιπετειώδη παρένθεση, που τερματίστηκε με την παραπομπή του σε δίκη το 1992. Κατόπιν είχαμε δύο κυβερνητικές θητείες του Φερνάντο Ενρίκε Καρντόσο, με την υποστήριξη του PSDB, του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της αστικής τάξης, που είχε προκύψει από τη διάσπαση του Κόμματος «Βραζιλιάνικο Δημοκρατικό Κίνημα» (PMDB). Αυτές οι κυβερνήσεις εξέφραζαν παρόμοια ρητορική, αλλά όχι τόσο ακραία. Φυσικά, υλοποίησαν ιδιωτικοποιήσεις κ.ο.κ.

Αυτή είναι η όγδοη προεδρική εκλογή μετά το τέλος της δικτατορίας. Τώρα

με αυτήν την ακροδεξιά –εμείς την αποκαλούμε νεοφασιστική– κυβέρνηση του Μπολσονάρο, ο νεοφιλελεύθερος λόγος έχει γίνει ξεκάθαρος και την επιδιώκουν αυτήν την αναπροσαρμογή. Σίγουρα υπάρχει δόση αλήθειας στον ισχυρισμό που λέει: «Εάν το Κόμμα των Εργαζομένων είχε προβεί σε πιο ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις στη διάρκεια των 13 χρόνων, η κοινωνική βάση του κόμματος στην εργατική τάξη θα ήταν πιο πρόθυμη και εμπνευσμένη να υπερασπιστεί τη Ντίλμα Ρούσεφ όταν άρχισε η μάχη για την ποινική παραπομπή της 2 χρόνια πριν». Αυτό μάλλον ισχύει, δεν παύει όμως να αποτελεί ένα υποθετικό «τι θα είχε γίνει αν...».

Φυσικά, εάν η Ρούσεφ δεν είχε επιλέξει τον Χοακίμ Λέβι ως επικεφαλής του οικονομικού επιτελείου –αυτόν ακριβώς που ήθελε το τραπεζικό σύστημα– και αν είχε κάνει στροφή προς τα αριστερά, παραπέμποντας τους στρατηγούς σε δίκη, συγκρουόμενη με τα μονοπωλιακά επιχειρηματικά ΜΜΕ, ακολουθώντας έναν διαφορετικό προσανατολισμό σε σχέση με την αντιμετώπιση της ανεργίας, ίσως η πολιτική κινητοποίηση της εργατικής τάξης να της είχε δώσει την αναγκαία στήριξη, για να αντιμετωπίσει την επίθεση της αστικής τάξης και την κινητοποίηση των μεσαίων τάξεων το 2016. Όμως νομίζω ότι είναι παρακινδυνευμένο να ισχυριστούμε ότι θα κατορθώναμε να διεμβολήσουμε τις μεσαίες τάξεις και να αποσπάσουμε την πλειοψηφία τους. Αυτή δεν είναι μια στέρη υπόθεση. Πιθανότατα, ακόμα κι αν η τελευταία κυβέρνηση του Κόμματος των Εργαζομένων με επικεφαλής την Ντίλμα Ρούσεφ είχε κάνει στροφή στα αριστερά, και τα οργανωμένα τμήματα της εργατικής τάξης είχαν πεισθεί να πολεμήσουν σοβαρά εναντίον της παραπομπής της, οι μεσαίες τάξεις θα είχαν κάνει στροφή προς τα δεξιά.

Γιατί αυτό που προκάλεσε την κινητοποίηση των μεσαίων τάξεων δεν ήταν ουσιαστικά η ρητορική ενάντια στη διαφθορά –οπωσδήποτε το «λεξιλόγιο» της κινητοποίησης αφορούσε τη διαφθορά, αλλά ας μην είμαστε αφελείς. Αφού παραπέμφθηκε η Ντίλμα, την κυβέρνηση ανέλαβε ο Μισέλ Τεμέρ και η κυβέρνηση του Τεμέρ καταγγέλθηκε επίσης για διαφθορά –για παράλογες καταστάσεις πολύ σοβαρότερες από εκείνες που έπληξαν το Κόμμα των Εργαζομένων. Ο Τεμέρ μαγνητοφωνήθηκε σε μια απίστευτη συνομιλία με έναν απ' τους πλουσιότερους αστούς στη Βραζιλία να λέει: «Θα ήταν καλό να πλήρωνες τον Εντουάρντο Κούνια [τον πρώην πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων στο Εθνικό Κογκρέσο] για να κάτσει ήσυχος στη φυλακή, να μη μας καταγγείλει!» Αυτό καταγράφηκε! Όποιος παρακολουθεί τηλεόραση –δηλαδή 60 εκατομμύρια νοικοκυριά στη Βραζιλία– μπόρεσε να ακούσει τον πρόεδρο της χώρας να λέει σε έναν από τους πλουσιότερους ανθρώπους στη Βραζιλία: «Πλήρωσέ τον για να το βουλώσει!» Και η μεσαία τάξη δεν κουνήθηκε. Επιχειρήσαμε να την κινητοποιήσουμε. Το Εργατικό Κόμμα δεν το προσπάθησε, αλλά το PSOL το έκανε, και οργανώσαμε μεγάλες συγκεντρώσεις στο Σάο Πάολο και στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Αλλά μιλάμε για μεγάλες συγκεντρώσεις των 30 ή 40 χιλιάδων ανθρώπων σε μια πόλη σαν το Ρίο. Αυτό δεν είναι αρκετά μεγάλο για τη Βραζιλία. Είναι μεγάλο για εμάς, αλλά δεν είναι αποφασιστικά μεγάλο για μια χώρα όπως η Βραζιλία.

Γιατί λοιπόν οι μεσαίες τάξεις στράφηκαν προς τα δεξιά; Παρείχαν μαζική υποστήριξη στη διαδικασία παραπομπής της Ντίλμα και κατόπιν, τα 2 τελευταία χρόνια, έκαναν μια δεύτερη μετατόπιση προς ακόμα πιο δεξιές θέσεις, υποστηρίζοντας τον Μπολσονάρο και εγκαταλείποντας το PSDB, το οποίο θα περιγράφαμε ως κεντροδεξιό, φιλελεύθερο κόμμα. Έκαναν αυτή τη μετατόπιση, επειδή, με ιστορικούς όρους, η κοινωνική τους θέση μεταβάλλεται από την πτώση της δικτατορίας κι έπειτα. Η σύγχρονη νέα μεσαία τάξη διατηρεί ακόμη τεράστια προνόμια, με την υλική έννοια, αλλά και με την έννοια της κοινωνικής θέσης. Η μεσαία τάξη αντιστέκεται στις αλλαγές, που έχουν λάβει χώρα σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες. Ποια είναι η κυριότερη μεταβολή; Έχουμε τρία επίπεδα διαστρωμάτωσης των ανθρώπων που ζουν από το μισθό τους: Πρώτα έχουμε τους χειρώνακτες εργάτες, τα μπλε κολάρα. Κατόπιν έχουμε σε ένα δεύτερο επίπεδο, τους εργαζόμενους στις υπηρεσίες που κάνουν απλές δουλειές ρουτίνας σε υπαλληλικές θέσεις (λευκά κολάρα). Αυτούς που υπακούουν σε κανόνες και πρωτόκολλα και δεν τους δίνεται η πρωτοβουλία να αποφασίσουν για οτιδήποτε. Τέλος, υπάρχει ένα τρίτο επίπεδο –οι άνθρωποι με ανώτερη μόρφωση. Έτσι λοιπόν έχουμε τρία επίπεδα μισθών και κοινωνικής θέσης.

Αυτό που συνέβη τα τελευταία 35 χρόνια, και πολύ εντονότερα στα 13 χρόνια των κυβερνήσεων του Κόμματος των Εργαζομένων, είναι ότι από το τέλος της δικτατορίας και μετά ανέβηκε ο μέσος μισθός του χειρώνακτα –συνέβη σταδιακά, στη διάρκεια μιας γενιάς. Αυτό συνέβη, καθώς βρισκόταν σε επίπεδα βιολογικής ένδειας. Επίσης ο κατώτατος μισθός ανέβηκε από τα 100 δολάρια ΗΠΑ στα 250 το μήνα. Στο δεύτερο επίπεδο, οι απολαβές για τους υπαλλήλους, τους δημόσιους εκπαιδευτικούς, τους υπαλλήλους που εργάζονται στο εμπόριο, έμειναν καθηλωμένες. Ο μέσος μηνιαίος μισθός όλου του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ισούται με 2 κατώτατους μισθούς, δηλαδή με 500 δολάρια το μήνα. Οι υπάλληλοι των οποίων οι αποδοχές έχουν καθηλωθεί, παλιότερα έπαιρναν το ισοδύναμο τεσσάρων ή ακόμα και πέντε κατώτατων μισθών. Αυτό που έχει αλλάξει σήμερα είναι ότι δεν υπάρχει σοβαρή διαφορά στους μισθούς μεταξύ υπαλλήλων και εργαζόμενων χειρώνακτικά. Ένας νέος βιομηχανικός εργάτης, όχι σε μεγάλο εργοστάσιο όπως η αυτοκινητοβιομηχανία ή η χαλυβουργία, αλλά ένας μέσος βιομηχανικός εργάτης μπορεί να κερδίζει δύο με δύομισι κατώτατους μισθούς. Ακριβώς με τα ίδια χρήματα ξεκινά κάποιος ως δάσκαλος στο δημόσιο. Και τι συνέβη με τους ανθρώπους με ανώτερη μόρφωση, όπως γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί; Οι αποδοχές τους δεν καθηλώθηκαν απλά, βρίσκονται σε μια αργή, αλλά σταθερή παρακμή. Σήμερα νέοι άνθρωποι με πτυχία κύρους, όταν αρχίζουν να εργάζονται, αν μπορέσουν να βρουν εργασία, το καλύτερο που μπορούν να περιμένουν είναι τέσσερεις ή πέντε φορές τον κατώτατο μισθό.

Φυσικά πρέπει να πάρουμε στα υπόψη και τη μικροαστική τάξη με τις κληρονομίες και τις περιουσίες της. Η μεσαία τάξη διατηρεί ακόμη κληρονομημένα προνόμια. Από πού προέρχονται αυτά; Τα περισσότερα προέρχονται από την ακίνητη ιδιοκτησία και την πολύ ανώτερη μόρφωση. Η κύρια στρατηγική των

γονιών εκείνων από μας, που έχουμε ευρωπαϊκή καταγωγή, οι οποίοι ήταν μετανάστες και δεν είχαν λεφτά, ήταν να επιχειρήσουν να αγοράσουν ή να χτίσουν ένα σπίτι. Ήθελαν να ζουν στην πόλη, δεν ήθελαν να δουλέψουν στη γη, παρόλο που δεν ήταν μορφωμένοι. Συνεπώς το θέμα τους ήταν να αποκτήσουν ένα σπίτι. Πενήντα χρόνια πριν τα σπίτια δεν ήταν ακριβά στη Βραζιλία. Το χτίσιμο ενός σπιτιού δεν ήταν ακριβή υπόθεση, γιατί η χειρωνακτική εργασία παρέχόταν από μισο-σκλάβους. Συνεπώς απέκτησαν σπίτια. Πούλησαν τα σπίτια και αγόρασαν διαμερίσματα. Την τελευταία εικοσαετία τα διαμερίσματα και τα σπίτια γνώρισαν μια εκπληκτική αύξηση της αξίας τους. Η πίεση των διεθνών αγορών στη Βραζιλία ήρθε με την πρόσβαση που απέκτησαν οι Βραζιλιάνικες τράπεζες στη διεθνή χρηματαγορά. Προηγουμένως ήταν εξαιρετικά δύσκολο για το Βραζιλιάνικο τμήμα του χρηματοπιστωτικού συστήματος να έχει πρόσβαση σε πληθώρα διεθνών δανείων. Από τη στιγμή που απέκτησαν πρόσβαση στο δανεισμό, μπορούσαν να δανείσουν πολλούς ανθρώπους για να αγοράσουν σπίτια. Συνεπώς η παλιά ιδιοκτησία σε ακίνητα απέκτησε αξία. Έτσι λοιπόν η πλειοψηφία των Βραζιλιάνικων μεσαίων τάξεων βιοπορίζεται από τους μισθούς που παίρνει, καθώς έχει υψηλή μόρφωση, αλλά επίσης στηρίζεται οικονομικά στην ακίνητη περιουσία της. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνική ανισότητα μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας δεν μειώθηκε κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Κόμματος των Εργαζομένων, παρά μόνο μεταξύ εκείνων που ζουν από το μισθό τους. Το κεφάλαιο είναι εξαιρετικά συγκεντρωμένο –η αστική τάξη είναι πολύ μικρή και πλούσια. Η εργατική τάξη έγινε πιο ομοιογενής και η μεσαία τάξη έχει χάσει σε θέση και κοινωνικό στάτους, αν και ακόμα διατηρεί τεράστια προνόμια.

Δίνω μόνο μερικά παραδείγματα, αλλά το θέμα είναι ότι αυτή η μεσαία τάξη έχασε σε κοινωνική ισχύ μέσα στα τελευταία 35 χρόνια. Δεν είναι σε ολέθρια θέση, καθώς διατηρεί προνόμια, αλλά γι' αυτήν είναι μια εντελώς καινούρια εμπειρία, επειδή από γενιά σε γενιά –αν και η Βραζιλιάνικη ιστορία είναι γεμάτη εκπλήξεις– η μεσαία τάξη κέρδιζε ένα ολοένα και καλύτερο επίπεδο ζωής. Αυτό σημαίνει ότι η μητέρα μου ζούσε καλύτερα από τη γιαγιά μου και εγώ ζω καλύτερα από τη μητέρα μου. Το μέλλον όμως έγινε πολύ λιγότερο βέβαιο. Αντιλαμβάνεστε τώρα τη μεγάλη εικόνα;

Συνεπώς, τα κύρια ζητήματα είναι η δραματική κοινωνική ανισότητα που κληροδοτήθηκε από το δουλοκτητικό παρελθόν, η κοινωνική θέση της μεσαίας τάξης, οι μεταβολές κατά τη διάρκεια του δημοκρατικού καθεστώτος, η δεξιά στροφή της μεσαίας τάξης, και ο ρόλος του Κόμματος των Εργαζομένων. Για να τελειώνω, εάν το Κόμμα των Εργαζομένων είχε κάνει ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις, βλέποντάς το προοπτικά, θα είχαμε εμφύλια σύγκρουση, θα περνούσαμε σε μια κατάσταση παρόμοια με αυτήν της Βενεζουέλας, ή και ακόμη σοβαρότερη. Έχουμε λοιπόν την αντίδραση της αστικής τάξης, με τη μεσαία τάξη ως κοινωνική βάση στήριξης, εναντίον των παραχωρήσεων που υποχρεώθηκε να κάνει ο καπιταλισμός προς την εργατική τάξη τα τελευταία 30 χρόνια, προκειμένου να διατηρήσει το αστικο-δημοκρατικό φιλελεύθερο καθεστώς. Και αν αυτές οι

παραχωρήσεις ήταν ριζοσπαστικότερες και μεγαλύτερες, ακόμα κι αν ήταν ρεφορμιστικές, θα γινόμασταν «Βενεζουέλα», θα ήταν ένα βήμα στην κατεύθυνση του εμφυλίου πολέμου. Θα ήταν καλό –ναι, για εμάς, την επαναστατική Αριστερά, θα ήταν καλό. Όμως θα ήταν πολύ πιο επικίνδυνο καθ' ότι δεν θα είχαμε να αντιμετωπίσουμε έναν «κοινοβουλευτικό φασισμό». Θα είχαμε πιθανότητα να αντιμετωπίσουμε έναν μαχητικό φασισμό, που δεν είναι το ίδιο πράγμα.

Ας επιστρέψουμε στο ζήτημα του φασισμού, αλλά πριν το κάνουμε... Αυτό που λες, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον. Ισχυρίζεσαι ότι το φαινόμενο Μπολσονάρο ενδυναμώθηκε και από τη σχετική υλική παρακμή της μεσαίας τάξης, αλλά και από το είδος του ταξικού ρατσισμού –για να χρησιμοποιήσω μια φράση του Πιερ Μπουρντιέ– που ενυπάρχει στη βραζιλιάνικη κοινωνία; Ακριβώς.

Ο ρατσισμός, τα ταξικά προνόμια και η αίσθηση ταξικής ανωτερότητας ανθούν σε μια κοινωνία όπως της Βραζιλίας. Η σύγκριση με τη Βενεζουέλα είναι ενδιαφέρουσα, επειδή στη στάση απέναντι στον Ούγκο Τσάβες κατά τη διάρκεια της απεργίας των αφεντικών το 2002-2003 μπορούσε κανείς να δει ακριβώς αυτό το είδος ταξικού ρατσισμού. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι αναφέρεσαι σε αυτό που εγώ θα αποκαλούσα η νέα μεσαία τάξη. Με άλλα λόγια, δεν αναφέρεσαι στην κλασσική μικροαστική τάξη –μικρομαγαζάτορες κ.ο.κ.– αλλά σε ανθρώπους σε σχετικά προνομιούχα μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα, συμπεριλαμβανομένων γιατρών, δικηγόρων, πανεπιστημιακών και άλλων.

Απλά για να ολοκληρώσουμε την ανάλυση της εκλογικής βάσης του Μπολσονάρο: Κέρδισε την πλειοψηφία των ψήφων και τα πήγε πολύ καλά ακόμα και στον πρώτο γύρο. Γίνεται μεγάλη συζήτηση πάνω στο θέμα της υποστήριξής του από τούς φτωχούς και στο θέμα του νόμου και της τάξης. Θέλω να πω ότι είναι αδύνατο να κέρδισε μια πλειοψηφία απλά και μόνο με τις ψήφους της νέας μεσαίας τάξης. Πώς κατάφερε να διεισδύσει στα φτωχότερα κομμάτια της κοινωνίας;

Ο νόμος και η τάξη έπαιξαν ένα σημαντικό ρόλο, γιατί οι άνθρωποι αισθάνονται φοβισμένοι από την ενίσχυση του οργανωμένου εγκλήματος. Έχουμε πάνω από 600.000 φυλακισμένους σε ένα τρομακτικό σωφρονιστικό σύστημα. Οι εγκληματικές οργανώσεις πράγματι έγιναν πανίσχυρες στη διάρκεια των τελευταίων 20 χρόνων. Η αύξηση της βίας στις πόλεις είναι συστηματική: οι ανθρωποκτονίες ξεπερνούν τις 60.000 το χρόνο, που σημαίνει πάνω από 30 δολοφονίες για κάθε 100.000 ανθρώπους. Πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη την αντίδραση μιας πιο συντηρητικής, ρατσιστικής, μισογυνιστικής και ομοφοβικής μερίδας της κοινωνίας απέναντι στον αντίκτυπο που είχε η αστικοποίηση, η μεγέθυνση των πόλεων στη γενεαλογική και πολιτισμική εξέλιξη της κοινωνίας. Και τέλος πρέπει να αναφέρουμε το ρόλο που έπαιξαν τα παράνομα fakenews που διακινούνταν

από εφαρμογές όπως το WhatsApp: Ιδιωτικές εταιρίες χρησιμοποιούσαν βάσεις δεδομένων στις ΗΠΑ με στόχο να στέλνουν δεκάδες εκατομμύρια μηνύματα με κάθε είδους παράλογες, ανυπόστατες, παρανοϊκές κατηγορίες εναντίον του υποψηφίου του Κόμματος των Εργαζομένων.

Ο Μπολσονάρο πήρε το 55% των ψήφων. Ο Φερνάντο Χαντάντ, ο υποψήφιος των Εργατικών, το 45%. Έχουμε, λοιπόν, μια τεράστια γεωγραφική διαίρεση μέσα στην εργατική τάξη. Στα βορειοανατολικά ο Μπολσονάρο ηττήθηκε, με το Κόμμα των Εργαζομένων να παίρνει 70% και ο Μπολσονάρο μόνο 30%. Σε αυτές τις περιοχές, ο Μπολσονάρο εκφράζει κυρίως την αστική τάξη, τη μεσαία τάξη και αυτούς που έχουν ευρωπαϊκή καταγωγή. Όμως στα βορειοανατολικά ζει μόνο το 35% του Βραζιλιάνικου πληθυσμού. Η καρδιά της Βραζιλίας είναι στα νοτιοανατολικά, δηλαδή στο τρίγωνο Μίνας Γκεράις, Ρίο και Σάο Πάολο. Και εκεί ο Μπολσονάρο νίκησε, παίρνοντας περίπου 60-65% των ψήφων –πολύ πάνω από το εθνικό του ποσοστό, δηλαδή το 55%. Τμήματα της εργατικής τάξης, εκεί, ψήφισαν Μπολσονάρο.

Όταν μιλάμε για τη Βραζιλία, δεν συναντάμε ακριβώς την ευρωπαϊκή ή την αργεντινική κοινωνική δομή. Είναι διαφορετική κοινωνικά. Έχεις την αστική τάξη, έχεις αρκετά επίπεδα μεσαίων τάξεων, έπειτα έχεις το τμήμα της εργατικής τάξης με σταθερή εργασιακή σχέση και σύμβαση και, χαμηλότερα από αυτούς, διάφορα στρώματα εργαζομένων. Τι σημαίνει αυτό σε αριθμούς; Έχουμε 208 εκατομμύρια πληθυσμό στη Βραζιλία –τα 140 εκατομμύρια είναι πάνω από 18 χρονών και μπορούν να ψηφίζουν. Σχεδόν 34 εκατομμύρια είναι οι συνταξιούχοι. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός υπολογίζεται σε 105 εκατομμύρια. Πρέπει να θυμάστε ότι το 45% των ενήλικων γυναικών είναι νοικοκυρές. Στον ιδιωτικό τομέα, μετά την ύφεση, απασχολούνται 34 εκατομμύρια άνθρωποι. Στο δημόσιο τομέα έχουμε 12 εκατομμύρια υπαλλήλους με σταθερή σύμβαση –σε επίπεδο δήμων, περιφερειών και ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Οι περισσότεροι απ'αυτούς είναι δημοτικοί υπάλληλοι –6 εκατομμύρια εργάζονται στους Δήμους. Κατόπιν έχουμε 4 εκατομμύρια που δουλεύουν στις περιφέρειες –οι περισσότεροι από αυτούς εκπαιδευτικοί και αστυνομικοί. Και κατόπιν έχουμε περίπου 1,5 εκατομμύριο ανθρώπους που εργάζονται για την ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Όμως κάτω από την εργατική τάξη των 45-50 εκατομμυρίων ανθρώπων με σταθερή εργασιακή σχέση, τώρα υπάρχουν 40 εκατομμύρια άνθρωποι που δουλεύουν στην επισφάλεια. Δέκα εκατομμύρια από αυτούς είναι προσαρτημένοι σε μια επιχείρηση, σε έναν καπιταλιστή, έχουν ένα αφεντικό. Δεν έχουν σταθερή σχέση εργασίας και έτσι δεν έχουν τη νομική προστασία που παρέχει μια σύμβαση. Όμως έχουν ένα αφεντικό στο οποίο υπακούουν –είναι εργάτες με την

Έχουμε την αντίδραση της
αστικής τάξης, με τη μεσαία
τάξη ως κοινωνική βάση στή-
ριξης, εναντίον των παραχω-
ρήσεων που υποχρεώθηκε να
κάνει προς την εργατική τάξη

ιστορική έννοια του όρου της εργατικής τάξης. Όμως τα άλλα 30 εκατομμύρια δουλεύουν μεν, αλλά δεν έχουν ένα αφεντικό για το οποίο δουλεύουν. Δουλεύουν για τον εαυτό τους. Και τι κάνουν κυρίως; Αυτοσχεδιάζουν. Για παράδειγμα, αν χαλάσει το ψυγείο μου, ψάχνω για κάποιον να μου το φτιάξει και έρχεται. Δεν είναι μικροαστός, γιατί δεν έχει εταιρία. Απλά ζει κάπου στη γειτονιά και προσφέρει τις υπηρεσίες του ως χειρώνακτας που έχει κάποιες ικανότητες. Άλλοι δουλεύουν στο εμπόριο. Αγοράζουν και πουλούν μικροπράγματα. Αυτοσχεδιάζουν.

Ποια είναι η διαφορά με την Ευρώπη ή ακόμα και με την Αργεντινή, παρότι αυτή η διαφορά σταδιακά μικραίνει; Ουσιαστικά η διαφορά είναι ότι οι άνθρωποι που ζουν από τη δουλειά τους είναι διασπασμένοι. Δύο στους τρεις έχουν αφεντικό, είτε στον ιδιωτικό τομέα, είτε στο δημόσιο, είτε με σταθερή σύμβαση, είτε όχι. Υπάρχει όμως ένα τρίτο της εργατικής τάξης που δεν έχει αφεντικό. Τους αποκαλούμε ημι-προλετάριους και άλλοι τους αποκαλούν υπο-προλετάριους. Αυτό το φαινόμενο στη Βραζιλία είναι τεράστιο, γιγαντιαίο.

Για να κατανοήσουμε την εκλογική νίκη του Μπολσονάρο, πρέπει να καταλάβουμε τη σχέση κάποιων τμημάτων της εργατικής τάξης με τη μεσαία τάξη. Είναι αδύνατον να κατανοηθεί αυτό, αν προηγουμένως δεν δούμε ότι η μετάβαση από την αγροτική κοινωνία στην αστική συνέβη στη Βραζιλία στη διάρκεια μιας γενιάς. Τη δεκαετία του 1950 η Βραζιλία ήταν μια αγροτική κοινωνία. Πόσο αγροτική; Περισσότερο από το 60% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ζούσε στην ενδοχώρα, στην ύπαιθρο. Μέσα σε μια γενιά, αυτό που έκανε η Κίνα σε 300 εκατομμύρια ανθρώπους, η Βραζιλία το έκανε στο 20-25% της εργατικής δύναμης που είχε τις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Μέσα σε 25 χρόνια η χώρα άλλαξε ριζικά. Ενδεχομένως δεν γνωρίζετε ότι περισσότερο από το 80% (το 86% για την ακρίβεια) της εργατικής δύναμης είναι συγκεντρωμένη σε τεράστιες πόλεις και ότι έχουμε σχεδόν 20 πόλεις με πληθυσμό ενός τουλάχιστον εκατομμυρίου. Το Σάο Πάολο και το Ρίο είναι δύο από τις μεγαλύτερες μητροπολιτικές περιοχές στον κόσμο. Είναι διαφορετικά από το Μεξικό. Το Μεξικό εξακολουθεί να έχει το 50% του πληθυσμού του στην αγροτική ενδοχώρα.

Όταν συμβαίνει μια τέτοια αλλαγή, αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι εγκατέλειψαν την περιοχή όπου γεννήθηκαν οι ίδιοι ή οι γονείς τους. Η δημογραφική καμπύλη της βραζιλιάνικης κοινωνίας είναι επίσης πολύ έντονη. Λέγοντας «πολύ έντονη» εννοώ ότι, όταν γύρισα στη Βραζιλία στα 1980, ο δείκτης γονιμότητας των γυναικών ήταν ακόμη 4 παιδιά ανά γυναίκα, ενώ τώρα είναι κάτω από τα δύο. Συνεπώς έχουμε μια δημογραφική καμπύλη εντελώς διαφορετική από της Ουρουγουάης ή της Αργεντινής. Η Βραζιλία μέχρι τη δεκαετία του 1980 ήταν μια χώρα όπου ο μισός πληθυσμός ήταν μωρά και νέοι άνθρωποι και όπου το μέσο προσδόκιμο ζωής ήταν πολύ χαμηλό. Αυτό που συνέβη στη διάρκεια αυτών των τριάντα χρόνων φιλελεύθερου δημοκρατικού καθεστώτος ήταν ότι αυτές οι μεγάλες δομικές αλλαγές, από την αγροτική κοινωνία στην αστική, από την ύπαρξη μεγάλων οικογενειών στην εμφάνιση μικρότερων κ.ο.κ., συνέβησαν πολύ γρήγορα. Όμως οι αλλαγές στη συνείδηση και στην κουλτούρα είναι πολύ πιο αργές.

Με ιδεολογικούς όρους, αν εξετάσουμε τις ιδεολογικές αναφορές της νοοτροπίας, η πλειοψηφία της εργατικής τάξης ζει σε πόλεις, αλλά πολλοί, ειδικά αυτοί που είναι άνω των 50, έχουν ακόμη αγροτική αντίληψη. Έτσι είναι ακραία συντηρητικοί, υπερβολικά θρησκευόμενοι και με πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Σχεδόν το ένα τρίτο του πληθυσμού της ηλικίας 15 και άνω είναι λειτουργικά αναλφάβητοι.

Αυτές οι δομικές αναφορές έχουν σημασία, επειδή το Κόμμα των Εργαζομένων μεγεθύνθηκε τη δεκαετία του '80 και έγινε αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε ένα ιστορικά αργοπορημένο εργατικό κόμμα με μια σημαντική παρουσία στα συνδικάτα. Όμως στη δεκαετία του '90, όταν έγινε ένα δραστήριο, μαζικό εκλογικό κόμμα, η ρητορική του έγινε κυρίως ριζοσπαστική-δημοκρατική. Απευθυνόταν κυρίως στην αριστερή πτέρυγα των μεσαίων τάξεων. Τότε ήταν που ο Λούλα μετατράπηκε σε «Λουλίνιο - Ειρήνη και Αγάπη», όπως έλεγε το σύνθημα στις προεδρικές εκλογές του 2002. Να τι πραγματικά είπε στη χώρα: «Έχω γίνει ένας γλυκός άνθρωπος. Δεν είμαι πια ένας αρνητικός άνθρωπος. Δεν είμαι πια ο άνθρωπος που ήθελε να αλλάξει τη Βραζιλία και να συγκρουστεί με τους πλούσιους. Θέλω να ενθαρρύνω την ταξική συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των τάξεων».

Είναι ένα πράγμα όταν η δύναμη της κινητοποίησης της εργατικής τάξης λειτουργεί ελκτικά, εκλογικά, σε κομμάτια της μεσαίας τάξης και εντελώς διαφορετικό όταν συμβαίνει το αντίθετο και η μεσαία τάξη έλκει την εργατική τάξη. Αυτό που συνέβη στις τελευταίες εκλογές ήταν ότι οι μεσαίες τάξεις άσκησαν έλξη στην εργατική τάξη. Δύο χρόνια πριν, σε ένα συγκλονιστικό, αιφνιδιαστικό και ταυτόχρονα τρομακτικό κίνημα, οι μεσαίες τάξεις κατέβηκαν στους δρόμους κατά εκατομμύρια –κάτι περισσότερο από 5 εκατομμύρια για να ρίξουν την κυβέρνηση Ρούσεφ. Δεν είχε ξανασυμβεί ποτέ στο παρελθόν, με την εξαίρεση του 1984, στην τελική κινητοποίηση ενάντια στη στρατιωτική δικτατορία –αυτό που αποκαλούμε το κίνημα «Diretas», το κίνημα που αξίωνε την άμεση εκλογή του προέδρου με καθολική ψηφοφορία. (Θυμηθείτε ότι εκείνο τον καιρό δεν είχαν δικαίωμα ψήφου οι αναλφάβητοι: το σύνταγμα του 1988 ήταν η πρώτη μεγάλη νομοθετική μεταρρύθμιση και ένα από τα κύρια άρθρα του ήταν το δικαίωμα στην ψήφο για όλους άνω των 18 είτε ήσαν εγγράμματοι είτε όχι).

Σήμερα λοιπόν η μεσαία τάξη έσυρε την εργατική τάξη. Τα κομμάτια της εργατικής τάξης που ψήφισαν τον Μπολσονάρο, το έκαναν πρώτον, επειδή οι εργαζόμενοι αντιμετωπίζουν το ζήτημα της διαφθοράς πολύ σοβαρά. Η μεσαία τάξη είναι πολύ κυνική σε αυτό το θέμα. Για τα μέλη της μπορεί να αποτελεί ένα θέμα συζήτησης, αλλά η πραγματική τους προτεραιότητα είναι μια κοινωνία που να τους δίνει αξία και να σέβεται τα προνόμια που κατέχουν –όπως οι ίδιοι πιστεύουν– αξιοκρατικά.

Στην εργατική τάξη υπάρχει ο ισχυρός φόβος της φτώχειας, ο φόβος της πτώσης στη δεινή θέση του ημι-προλετάριου. Υπάρχει επίσης η ισχυρή πίεση που ασκείται από το λούμπεν προλεταριάτο. Γιατί δεν έχουμε μόνο το προλεταριάτο

και το ημι-προλεταριάτο, έχουμε και μια μάζα λούμπεν προλετάρων, που υποχρεώνονται να επιβιώνουν με παράνομες δραστηριότητες.

Υπάρχουν εκατομμύρια ανθρώπων που επιβιώνουν με εγκληματικές δραστηριότητες –εγκληματικές με την έννοια ότι είναι παράνομες. Θα δώσω μερικούς αριθμούς. Στη Βραζιλία αυτή τη στιγμή έχουμε 600.000 φυλακισμένους. Είμαστε η τέταρτη χώρα διεθνώς σε αριθμό φυλακισμένων, μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Κίνα και τη Ρωσία. Στην περιφέρεια του Σάο Πάολο έχουμε περισσότερους από 200.000 μέσα στις φυλακές. Σε καθέναν απ’ αυτούς αντιστοιχούν 2,5 εξαρτώμενα μέλη. Αυτό σημαίνει ότι [μόνο στο Σάο Πάολο] πάνω από 500.000

άνθρωποι εξαρτώνται από ανθρώπους που ζουν μέσα στη φυλακή. Και έχουμε μια εγκληματική οργάνωση με το καταπληκτικό όνομα Primeiro Comando da Capital (PCC –Πρώτη/Κεντρική Διοίκηση/Κομάντο της Πρωτεύουσας). Είναι μια αριστερή ονομασία, που η ιστορία της πάει πίσω στην εποχή της δικτατορίας –όταν οι αριστεροί πολιτικοί κρατούμενοι συνυπήρχαν στη φυλακή μαζί με τους ποινικούς κρατούμενους. Η PCC έχει οργανώσει ένα σύστημα μέσω του

■ Σε μερικές επαρχίες της Βραζιλίας είναι σχεδόν αδύνατο μια εργατική οικογένεια να μην έχει κάποιο μέλος που συνδέεται με εγκληματικές δραστηριότητες. Έτσι έχουμε ισχυρή πίεση από το λούμπεν στοιχείο

οποίου καταβάλει ένα ελάχιστο επίδομα σε κάθε οικογένεια φυλακισμένου. Αυτό σημαίνει ότι, αν στην περιφέρεια του Σάο Πάολο έχουμε 41 εκατομμύρια ανθρώπους, το ένα εκατομμύριο από αυτούς συνδέονται με την PCC. Συνεπώς, αν μπεις στο μετρό, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα ένας στους 40 επιβάτες στο βαγόνι να ζει από χρήμα που προέρχεται από παράνομες εγκληματικές δραστηριότητες.

Το πιο σημαντικό θέμα είναι η σχέση μεταξύ της εργατικής τάξης, των λούμπεν και των μεσαίων τάξεων. Η εργατική τάξη πιέζεται πολύ από το λούμπεν στοιχείο. Σε μερικές επαρχίες της Βραζιλίας είναι σχεδόν αδύνατο μια εργατική οικογένεια να μην έχει κάποιο μέλος που συνδέεται με εγκληματικές δραστηριότητες. Έτσι έχουμε ισχυρή πίεση από το λούμπεν στοιχείο. Όμως ταυτοχρόνως εξακολουθεί να υπάρχει η ιδεολογική πίεση που προέρχεται από την αντίληψη των μεσαίων στρωμάτων για τον κόσμο. Και στη διάρκεια των 13 χρόνων της διακυβέρνησής του, το Κόμμα των Εργαζομένων δεν έκανε καμία πολιτικο-ιδεολογική προσπάθεια για να δοθεί στην εργατική τάξη ένας διαφορετικός τρόπος κατανόησης του κόσμου. Αγκάλιασε την αντίληψη των μεσοστρωμάτων. Και αυτή συνίσταται στο ότι ο καπιταλισμός είναι σπουδαίος, η οικονομία της αγοράς είναι σπουδαία και αυτό που πρέπει να επικρατήσει είναι η αξιοκρατία –ότι ο καθένας έχει έναν συγκεκριμένο ρόλο να παίξει στην κοινωνία ανάλογα με τις ικανότητές του, τις δεξιότητές του, τις επιθυμίες του και τις κλίσεις του.

Τι ήταν αυτό που είπε ο Μπολσονάρο και βρήκε απήχηση στην εργατική τάξη; Είπε: «Όλο το δημοκρατικό σύστημα είναι διεφθαρμένο κι εγώ θα καταπολεμήσω

τη διαφθορά, όπως επίσης θα καταπολεμήσω το έγκλημα. Θα πολεμήσω τις εγκληματικές δραστηριότητες. Θα πολεμήσω τις εγκληματικές οργανώσεις. Θα καταργήσω τη διαφθορά και θα το κάνω χειρουργικά, με ένα σπαθί –θα είναι σκληρό, αλλά θα είναι γρήγορο». Και όταν παρουσιάστηκε ως μάρτυρας –γιατί τον μαχαίρωσαν– ήταν κάτι που έπαιξε τεράστιο ρόλο. Θυμηθείτε ότι ένα χρόνο πριν είχε μόνο 15% στις δημοσκοπήσεις. Όταν άρχισε η προεκλογική διαδικασία είχε ακόμα 15%. Όταν ο Λούλα δεν μπόρεσε να θέσει υποψηφιότητα, ο Μπολσονάρο ήρθε στην πρώτη θέση και πήγε στο 22%. Μετά το μαχαίρωμα πήγε από το 29% στο 42% στις δημοσκοπήσεις. Το μαχαίρωμα έπαιξε έναν τεράστιο ρόλο.

Έχεις καλύψει πολλά ζητήματα, οπότε τώρα θέλω να εστιάσουμε στο τι ακριβώς αντιπροσωπεύει ο Μπολσονάρο με όρους πολιτικής για την άκρα δεξιά. Και έχεις ανοίξει –κάτι που θεωρώ πολύ χρήσιμο– τη συζήτηση γύρω από τη σχέση του με τον φασισμό. Είναι ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο ερώτημα, γιατί γενικά οι άνθρωποι στη δική μας παράδοση, στην τροτσικιστική παράδοση, είναι πολύ επιφυλακτικοί, όταν ακροδεξιοί πολιτικοί αποκαλούνται φασίστες, επειδή βασιζόμαστε στην πολύ συγκεκριμένη ανάλυση του Τρότσκι. Οπωσδήποτε όμως, θεωρία δεν είναι η απλή επανάληψη αυτού που έχει ειπωθεί στο παρελθόν, αλλά το να καταπιάνεσαι με τα φαινόμενα του παρόντος. Αυτό το ερώτημα δεν αφορά μόνο τη Βραζιλία, καθώς για παράδειγμα βλέπουμε την Αυστρία όπου υπάρχει μια κυβέρνηση συνασπισμού που περιλαμβάνει ένα φασιστικό κόμμα.

Αυτό που με κάνει διστακτικό να χαρακτηρίσω κάποιον σαν τον Μπολσονάρο φασίστα είναι το εξής. Αν εξετάσουμε τα κλασσικά φασιστικά κινήματα, είναι κρίσιμο χαρακτηριστικό τους ότι αποτελούν μαζικά κινήματα, με έναν οργανωμένο κομματικό μηχανισμό που κιντοποιεί τη μικροαστική τάξη και ευρύτερα τις μεσαίες τάξεις και τα καθυστερημένα κομμάτια της εργατικής τάξης γύρω από μια ιδεολογία που έχει, τουλάχιστον στα λόγια, αντι-καπιταλιστικά στοιχεία και παρέχει στη φασιστική ηγεσία έναν βαθμό αυτονομίας και από τον στρατό και από την αστική τάξη. Αυτό μπορούμε να το δούμε πιο καθαρά στο Εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς στη Γερμανία. Για μένα αυτά είναι τα κύρια χαρακτηριστικά του κλασσικού φασισμού –το κίνημα, η πληβειακή αντι-καπιταλιστική ρητορεία και η σχετική αυτονομία του φασιστικού κόμματος στην εξουσία. Ας εξετάσουμε λοιπόν την εξέλιξη του καθεστώτος του Χίτλερ. Ο Τρότσκι έλεγε ότι θα κατέληγε σε μια στρατιωτική δικτατορία. Αλλά μετά τη συνωμοσία του Ιουλίου του 1944 με σκοπό τη δολοφονία του Χίτλερ, ήταν τα SS, ο φασιστικός τομέας της κρατικής γραφειοκρατίας, που εκτέλεσε τους στρατηγούς, και όχι το ανάποδο. Δεν μπορούμε να περιμένουμε την ιστορία άπλα να επαναληφτεί, ξεκάθαρα βλέπουμε μια καινούρια μεταμόρφωση του φασισμού, όμως πόσο σημαντικό είναι το ότι δεν βλέπουμε κάποια απ' τα κλασσικά του χαρακτηριστικά; Το θέμα δεν αφορά μόνο τη Βραζιλία. Στη Γαλλία το Rassemblement National [ΣΤΜ: το κόμ-

μα της Λεπέν, πρώην Εθνικό Μέτωπο] αριθμεί 50.000 μέλη –σε σύγκριση με τους Εθνικοσοσιαλιστές δεν είναι τίποτα, σε σύγκριση με το Εργατικό Κόμμα στη Βρετανία είναι τίποτα –το Εργατικό Κόμμα έχει μισό εκατομμύριο μέλη. Νομίζω ότι έχω περιγράψει ποιο είναι το ερώτημα για μένα.

Είναι ένα καλό ερώτημα και το θέτουμε στον εαυτό μας κάθε μέρα –δεν έχουμε κατηγορηματικές απαντήσεις σε αυτό, δεν είμαστε δογματικοί. Δεν αποκαλούμε τον Μπολσονάρο φασίστα, τον αποκαλούμε νεο-φασίστα. Με τη λέξη «νεο-φασίστας» θέλουμε να πούμε ότι δεν είναι ιστορικός φασισμός. Στη βραζιλιάνικη κοινωνία μάλλον δεν είναι εφικτό να έχουμε ένα φασιστικό κίνημα. Αυτή βέβαια είναι μια εικασία: Ελπίζω να μην είναι εφικτό! Μιλάει ο αισιόδοξος μέσα μου. Για μας η ουσιαστική ιδέα του φασισμού είναι ότι είναι αντεπαναστατικός –είναι και όλα όσα είπες και θα σχολιάσω κάθε πτυχή που έθιξες. Όμως το κύριο θέμα είναι ότι ο φασισμός είναι ένα αντεπαναστατικό πολιτικό εργαλείο, που επιστρατεύεται για να πολεμήσει εναντίον της προλεταριακής σοσιαλιστικής ή αντικαπιταλιστικής επανάστασης –ιστορικά, αυτό συνέβη ενάντια στον κίνδυνο μιας ευρωπαϊκής επανάστασης, ή τον κίνδυνο της Ιταλικής ή της Γερμανικής ή της Πορτογαλικής ή της Ισπανικής επανάστασης. Οι άλλοι παράγοντες έρχονται δευτερευόντως. Ο Μπολσονάρο δεν είναι αυτό, γιατί δεν υπάρχει καμιά προοπτική επανάστασης.

Δυστυχώς...

Έχουμε να κάνουμε με μια αντιδραστική φασιστική ρητορική που υιοθετήθηκε εναντίον ενός ρεφορμιστικού κόμματος, που ήταν στην κυβέρνηση και συνεργαζόταν με τις ισχυρότερες μερίδες της ηγετικής δύναμης της αστικής τάξης, της «Paulista» (που έχει σαν βάση το Σάο Πάολο) αστικής τάξης. Λέμε «νεοφασίστας», γιατί ο Μπολσονάρο είναι αντιδραστικός –όχι αντεπαναστάτης. Όμως έχουμε ανοιχτό μυαλό. Η τελευταία λέξη δεν έχει ειπωθεί ακόμα. Η τελική αποτίμηση εξαρτάται από τη διεθνή κατάσταση του καπιταλισμού, τη στασιμότητα της βραζιλιάνικης οικονομίας, την αντίδραση της εργατικής τάξης εναντίον της κυβέρνησης –εξαρτάται, μπορεί τα πράγματα να χειροτερέψουν. Το βασικό σχέδιο του Μπολσονάρο είναι μια Βοναπαρτιστική κυβέρνηση. Δεν σχεδιάζει μια φασιστική δικτατορία. Οικοδομεί ένα αυτοσχέδιο πολιτικό εργαλείο, που χρησιμοποιεί φασιστική ρητορική, όμως το πολιτικό του σχέδιο δεν είναι ο φασισμός, αλλά μια Βοναπαρτιστική, αυταρχική κυβέρνηση. Θέλει να αλλάξει την ισορροπία μεταξύ των εξουσιών –της εκτελεστικής, της νομοθετικής, της δικαστικής, του στρατού, της αστυνομίας και των ΜΜΕ. Έχει μιλήσει αρκετές φορές για τις σχέσεις μεταξύ αυτών των θεσμών και πώς αυτές πρόκειται να αλλάξουν. Αυτό το έχει πει ξεκάθαρα.

Ο Μπολσονάρο είπε αρκετές φορές : «Φιλελεύθερα ΜΜΕ με ακούτε; Σας το λέω –είστε μόνο fakenews», όπως ακριβώς λέει ο Ντόναλντ Τράμπ. «Από μένα ως πρόεδρο θα στραγγαλιστείτε οικονομικά. Με ακούτε; Μου πήγατε κόντρα, μου κάνατε κριτική –θα καταστραφείτε οικονομικά». Όλα αυτά με ακριβώς αυτές τις λέξεις. Ενάντια στην εφημερίδα Folha de Sao Paulo, εναντίον της οικογένειας

Φρίας που έχει την ιδιοκτησία της. Δεν είμαι σίγουρος για το τι θα συμβεί στη σημαντικότερη εφημερίδα της Βραζιλίας και πρόκειται για μια καθαρά οικογενειακή εφημερίδα. Η οικογένεια Μαρίνιο –ιδιοκτήτρια της μιντιακής αυτοκρατορίας Globo TV– πραγματικά τον φοβάται τον Μπολσονάρο. Συνεπώς πιέζουν και προσπαθούν να τον εναγκαλιστούν και πιθανότατα να επαναποθετηθούν στο πολιτικό πλαίσιο και να τον αποδεχτούν σαν μια ακροδεξιά νόμιμη κυβέρνηση.

Επιστρέφοντας στο κύριο ερώτημα, ας δούμε τώρα τις πτυχές του. Η πρώτη πλευρά: η κινητοποίηση της μεσαίας τάξης. Ο Μπολσονάρο το έκανε αυτό. Είναι η νέα μεσαία τάξη σε μια εξαρτημένη χώρα και τους κινητοποίησε. Ο κόσμος βγήκε στους δρόμους. Η δεύτερη πλευρά: το μαζικό φασιστικό κόμμα. Δεν έχει κάτι τέτοιο. Αλλά έχει κόμμα, το Κοινωνικό Φιλελεύθερο Κόμμα (PLS) –μιλάμε για κάποιες δεκάδες χιλιάδες μέλη– το οποίο όμως δεν είναι μεγάλο. Όμως έχει αρχίσει μια εκστρατεία για να στρατολογήσει 70 εκατομμύρια ανθρώπους μέσω του διαδικτύου. Κάνει εκστρατεία στο ιντερνέτ και στόχος της εκστρατείας είναι: «Οικοδομείστε το Κόμμα! Θα γίνουμε 70 εκατομμύρια!». Δεν υπάρχει καμιά πιθανότητα να μπορέσει να επιτευχθεί κάτι τέτοιο αυτή τη στιγμή. Είναι φούσκα. Ξέρει όμως ότι δεν θα νικούσε χωρίς την αποτελεσματική ενεργοποίηση δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων στις κύριες πόλεις της Βραζιλίας. Αυτό σήμαινε ότι για τα 3 προηγούμενα χρόνια, από το 2015, από τότε δηλαδή που η μεσαία τάξη άρχισε να κινητοποιείται για να ρίξει την κυβέρνηση της Ντίλμα Ρούσεφ, σε κάθε πόλη με αεροδρόμιο, κάθε φορά που έφτανε στο αεροδρόμιο, υπήρχαν χιλιάδες άνθρωποι να τον περιμένουν. Αυτό είναι οργανωμένο. Είναι εργάσιμη μέρα και οι άνθρωποι δεν πάνε στη δουλειά και κάθονται μαζί του όλη μέρα. Και το κάνει αυτό για τρία συναπτά χρόνια. Έχει λοιπόν δεκάδες χιλιάδες. Θα μεγαλώσει αυτός ο αριθμός; Πιθανότατα. Αλλά 70 εκατομμύρια; Αδύνατον. Δεν έχουν τα οργανωτικά στελέχη για να το πετύχουν. Για να στρατολογήσεις 70 εκατομμύρια, θα χρειάζοσουν να οργανώσεις εκατοντάδες χιλιάδες πολιτικά ενεργούς και επαγγελματικά αποτελεσματικούς ανθρώπους. Βέβαια κάποια δύναμη θα κατορθώσει να οργανώσει. Ξέρει ότι χρειάζεται υποστήριξη.

Η σχέση με το στρατό εμπεριέχει συγκρούσεις. Είναι συνεργατική, είναι ισχυρή αλληλεξάρτηση, αλλά οι διάφορες πλευρές έχουν διαφορετικά συμφέροντα. Χθες, για παράδειγμα, ο πιο ισχυρός εν ενεργεία στρατηγός, ο στρατηγός Εντουάρντο Βίγιας Μπόας, έδωσε συνέντευξη στην Folha όπου είπε: «Θα συνεργαστούμε με την κυβέρνηση, αλλά δεν θα είναι μια κυβέρνηση των στρατιωτικών και ανησυχούμε πάρα πολύ ότι η εικόνα των ενόπλων δυνάμεων θα μολυνθεί μαζί με αυτήν της κυβέρνησης. Δεν είμαστε το ίδιο πράγμα». Και ο Μπολσονάρο αντιπαράκειται με τους στρατηγούς δημόσια. Λέει: «Σέβομαι τους στρατηγούς, αλλά ο λοχαγός ήταν αυτός που εξελέγη (ο ίδιος ο Μπολσονάρο, πρώην λοχαγός του στρατού). Κανένας στρατηγός δεν εκλέχτηκε –εγώ όμως εκλέχτηκα». Τους πιέζει κι αυτός από τη μεριά του.

Αυτό δεν είναι φασισμός –το αποκαλούμε νεο-φασισμό. Ο κίνδυνος είναι ένα Βοναπαρτιστικό καθεστώς. Ακόμα και η έννοια του νέο-φασισμού είναι μια

θεωρητική σύλληψη υπό κατασκευή. Δεν κάνουμε συγκρίσεις με τις αναπτυγμένες χώρες. Αυτό εδώ είναι ένα φαινόμενο που έχει τις ιδιαιτερότητες μιας περιφερειακής χώρας. Δεν μπορείς να ισχυριστείς ότι το 55% της χώρας ψήφισε έναν φασίστα, καθώς δεν ξέρουν κάτι τέτοιο. Ψήφισαν έναν συντηρητικό, αυταρχικό υποψήφιο. Αυτοί αυτό βλέπουν.

Επίτρεψέ μου στο τέλος να θέσω το ερώτημα που αφορά τη σχέση του Μπολσονάρο με τον νεοφιλελευθερισμό, γιατί με τον τρόπο που περιγράφεις τις διαθέσεις της αστικής και της μεσαίας τάξης, φαίνεται ότι επιθυμούν μια ριζοσπαστικοποίηση του νεοφιλελευθερισμού –το κράτος είναι υπερβολικά μεγάλο κλπ. Και αυτό είναι ξεκάθαρα το πρόγραμμα μερικών ανθρώπων της κυβέρνησης του Μπολσονάρο, παραδείγματος χάριν, του Πάουλο Γκουέδες, που επιλέχθηκε για τη θέση του υπουργού οικονομικών, ο οποίος έχει το διδακτορικό του από το Σικάγο και ο οποίος λέει ότι θέλει να κάνει στη Βραζιλία ότι έκαναν τα Παιδιά του Σικάγου (Chicago Boys) στη Χιλή του Πινοσέτ. Αυτό και πάλι είναι ένα πρωτότυπο πρόβλημα: Με τη γενικότερη άνοδο της ακροδεξιάς, βλέπουμε μια αυταρχική στροφή του νεοφιλελευθερισμού ή έχουμε κάτι διαφορετικό; Ή ένα συνδυασμό και των δύο; Ρωτάω πάντα σε σχέση με τη βραζιλιάνικη περίπτωση. Βλέπω διάφορα προβλήματα στην προσπάθεια απλά να ριζοσπαστικοποιηθεί ο νεοφιλελευθερισμός: πρώτα-πρώτα, όσον αφορά την επιρροή του στους φτωχούς και στα κομμάτια της εργατικής τάξης που προσεγγίζει ο Μπολσονάρο. Αν υπάρξει μια πραγματική επίθεση στα κοινωνικά προγράμματα που εισήγαγε το PT, ενδεχομένως να αρέσει στη μεσαία τάξη, θα αρέσει όμως στους φτωχότερους; Δεύτερον, ιστορικά η βραζιλιάνικη αστική τάξη είναι βαθειά εξαρτημένη από το κράτος –συνεπώς με το να ιδιωτικοποιηθούν τα πάντα, δεν θα υπάρξει πρόβλημα για κάποια, τουλάχιστον, κομμάτια της μπουρζουαζίας;

Στη Βραζιλία η άρχουσα τάξη αυτοσχεδιάζει πολύ –με αυτήν την έννοια είναι πολύ Αμερικάνοι. Η ιδεολογία δεν έχει μεγάλο βάρος στην άρχουσα τάξη ή στη βραζιλιάνικη κοινωνία. Οι ιδέες δεν παίζουν το ρόλο που παίζουν στη Βρετανία ή στην Ευρώπη. Παίζουν ένα ρόλο στην ιστορία σε κάποιο βαθμό, το γνωρίζουμε αυτό, αλλά η Βραζιλία είναι κατά το πλείστον μη-ιδεολογική κοινωνία. Συνεπώς η αστική τάξη δεν είναι φανατική με κανένα είδος ιδεολογίας –είναι πολύ εμπειρικοί άνθρωποι. Θα υπάρξουν συγκρούσεις και θα υπάρξουν τμήματα της αστικής τάξης που θα θυσιάσουν, όμως το βασικό θέμα είναι ποια θα είναι η σχέση του Μπολσονάρο με τον οικονομικό τομέα της αστικής τάξης του Σάο Πάολο. Αυτό είναι το βασικό ερώτημα, γιατί αυτή είναι η πιο ισχυρή πτέρυγα της αστικής τάξης στη Βραζιλία.

Ο Μπολσονάρο θα προσπαθήσει να καταφέρει ένα σοκ με τον προϋπολογισμό για τον επόμενο χρόνο. Έχουμε το μεγαλύτερο έλλειμμα στον προϋπολογισμό μεταξύ των εξαρτώμενων χωρών –8% του ΑΕΠ. Πολύ περισσότερο από την

Αργεντινή που έχει λιγότερο από 5%. Ο Μπολσονάρο θέλει μηδενικό έλλειμμα του χρόνου. Ποτέ δεν έχει ξαναγίνει κάτι τέτοιο. Η αστική τάξη του Σάο Πάολο το υποστηρίζει αυτό, γιατί το κρατικό χρέος είναι το πλέον σημαντικό ζήτημα: είναι πάνω από το 75% του ΑΕΠ, η υψηλότερη αναλογία στις εξαρτώμενες χώρες. Έτσι υπάρχουν δύο ανωμαλίες στη βραζιλιάνικη οικονομία, μια από τις μεγαλύτερες οικονομίες στις εξαρτώμενες χώρες, με συνολικό ΑΕΠ 2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων. Οι δύο ανωμαλίες είναι το έλλειμμα στον προϋπολογισμό –πάνω από 8% του ΑΕΠ– και το συνολικό κρατικό χρέος της κυβέρνησης, 75% του ΑΕΠ. Ο Μπολσονάρο θέλει να πετύχει μηδενικό έλλειμμα και στη συνέχεια πλεόνασμα στον προϋπολογισμό μέσα σε διάστημα δύο χρόνων. Η αστική μερίδα του Σάο Πάολο στηρίζει αυτό το σχέδιο. Θεωρούν ότι δεν είναι λογικό να γίνει μέσα σε ένα-δυο χρόνια, αλλά το υποστηρίζουν. Συνεπώς θα δώσουν υποστήριξη στο να επιχειρηθεί ένα νεοφιλελεύθερο σοκ.

Το δεύτερο ζήτημα είναι: Θα ιδιωτικοποιήσει ο Μπολσονάρο την Petrobras; Αυτό είναι τεράστιο θέμα. Θα πουλήσει τις δημόσιες τράπεζες; Αυτό είναι τεράστιο θέμα. Θα πουλήσει την κρατική-εθνική εταιρία ηλεκτρισμού, Electrobras; Τεράστιο θέμα. Πιθανότατα να πουλήσει την Correios, την ταχυδρομική εταιρία – είναι μια τεράστια κρατική-εθνική εταιρεία. Αλλά για τις άλλες θα έλεγα: άσε να δούμε πρώτα, είναι πρακτικό το ζήτημα. Ο νεοφιλελευθερισμός είναι μια ιδεολογία: το βασικό ζήτημα είναι πώς την προσαρμόζουν στις εσωτερικές συγκρούσεις της αστικής τάξης.

Εδώ προκύπτει η άλλη πλευρά του θέματος. Δεν είναι δυνατό να καταφέρει αυτό το σοκ στον προϋπολογισμό χωρίς να κάνει μια πολύ ριζοσπαστική μεταρρύθμιση του κοινωνικού συστήματος πρόνοιας και θα υπάρξουν κοινωνικές αντιδράσεις σ' αυτό. Αυτό είναι ένα ακόμη ζήτημα. Χρειάζεται να καθιερώσει ως ελάχιστο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης το 65ο έτος και να καταργήσει τα 5 χρόνια διαφορά ανάμεσα στην ηλικία συνταξιοδότησης των γυναικών και των ανδρών. Η απάντηση σε αυτό δεν είναι εύκολο να δοθεί, γιατί εξαρτάται από μια άλλη ερώτηση για την οποία δεν έχουμε την απάντηση: Τι είδους ήττα υποστήκαμε; Πώς μετράμε αυτή την ήττα; Συνήθως στο κίνημά μας, στο Τροτσκιστικό κίνημα, είμαστε πολύ παθιασμένοι με τις δυνατότητες της εργατικής τάξης. Μας είναι πολύ δύσκολο να «ζυγίζουμε» τις ήττες. Είμαστε αθεράπευτα αισιόδοξοι. Έχουμε αυτή την ταξική πίστη. Είναι στην ψυχή μας. Οι δύο καρδιές του Τροτσκισμού είναι ο διεθνισμός και η εμπιστοσύνη στην εργατική τάξη. Συνεπώς το κύριο ερώτημα είναι: Στα όσα έγιναν τα τελευταία 2-3 χρόνια, που κορυφώθηκαν με την εκλογική νίκη του Μπολσονάρο, ζήσαμε μια ιστορική ήττα ή ήταν απλά μια πολιτική ήττα;

Ο Μπολσονάρο θέλει να πετύχει μηδενικό έλλειμμα και στη συνέχεια πλεόνασμα στον προϋπολογισμό μέσα σε διάστημα δύο χρόνων. Θα επιχειρήσει ένα νεοφιλελεύθερο σοκ

Εμείς –η Resistencia γενικά, κι εγώ ο ίδιος– πιστεύουμε ότι δεν πρόκειται περί ιστορικής ήττας. Όμως είμαστε ανοιχτόμυαλοι. Θα επιβεβαιώσουμε αν έχουμε δίκιο στο επόμενο διάστημα έξι μηνών. Οι δύο τραγικές στιγμές της δικτατορίας, το 1964 και το 1968, ήταν μια ιστορική ήττα, και χρειαστήκαμε 15 με 20 χρόνια για να ξαναφτιάξουμε ένα μαζικό κίνημα το 1984. Ιστορική ήττα σημαίνει ότι μια γενιά αισθάνεται νικημένη, έχει χάσει την αυτοπεποίθησή της. Έτσι λοιπόν κυριαρχεί ο ατομισμός. Οι άνθρωποι αποκαρδιώνονται. Στους χώρους δουλειάς οι εργάτες διασπώνται και συνθλίβονται. Τα συνδικάτα επιβιώνουν, αλλά δεν υπάρχει ένας μαζικός χώρος –και όχι απαραίτητα η πλειοψηφία της εργατικής τάξης– που να ανταποκρίνεται σε αυτά που λένε τα συνδικάτα και η Αριστερά. Η Αριστερά μιλάει στον εαυτό της –δεν έχει μαζικό ακροατήριο.

Το κύριο ερώτημα είναι: Ήταν η δεξιά στροφή της μεσαίας τάξης, η ενοποίηση της αστικής τάξης, η δραματική μορφή που πήρε το τέλος της εμπειρίας του Κόμματος των Εργαζομένων, με την παραπομπή στη δικαιοσύνη της ηγεσίας του και την κάθειρξη του ίδιου του Λούλα, μια ιστορική ήττα; Ο Λούλα στη φυλακή δεν είναι ένα δευτερεύον θέμα, είναι ένα σύμβολο για τα πολιτικοποιημένα και έμπειρα τμήματα της εργατικής τάξης, που με τη σειρά τους επηρεάζουν και τη νεότερη γενιά (δεν υπάρχουν πολλοί ενεργοί αγωνιστές στις μεγάλες επιχειρήσεις που να είναι πάνω από 55 ή 60 χρόνων –τα περισσότερα από τα μαχητικά στελέχη είναι στην ηλικία των 30– αλλά αυτοί που υπάρχουν είναι και αυτοί που έχουν το μεγαλύτερο κύρος). Γι' αυτούς, το ότι ο Λούλα σαπίζει στη φυλακή είναι μια ηχηρή απόδειξη της δύναμης του κράτους και της άρχουσας τάξης.

Δεν πιστεύουμε ότι είναι μια ιστορική ήττα. Νομίζουμε ότι μπορούμε να οργανώσουμε μαζική αντίσταση. Δεν κλείνουμε όμως την πόρτα στη συζήτηση και της άλλης εκδοχής. Αν πρόκειται για ιστορική ήττα, θα πάρει αρκετό καιρό μέχρι μια νέα γενιά να αρχίσει να κινείται. Το κυριότερο είναι να στρέψουμε την προσοχή μας στη νέα γενιά, αυτούς που βγήκαν στη δράση μετά το κίνημα διαμαρτυρίας του 2013. Αυτοί είναι το πιο ενεργητικό τμήμα, το τμήμα που δείχνει την πιο μαχητική διάθεση. Θα βρεθούν απομονωμένοι μέσα στους χώρους δουλειάς, με τον κόσμο να μην ανταποκρίνεται στις εκκλήσεις τους, και κατόπιν με τη σειρά τους θα αποκαρδιωθούν, επειδή θα αισθάνονται το βάρος της απογοήτευσης των μαζών; Πώς θα εξελιχθεί η σχέση μαζικού κινήματος – πρωτοπορίας; Συνεπώς πάνω σ' αυτό το ζήτημα είμαστε προσεκτικοί, περιμένουμε. Και για τις δύο έννοιες –νεοφασισμός και ιστορική ή πολιτική ήττα– θέτουμε τις διαφορετικές εκδοχές και θα δούμε. Θα είμαστε πιο σίγουροι σε 6 μήνες.

Νικαράγουα: Μια προδομένη επανάσταση

Των Ερίκ Τουσέν και Ναθάν Λεγκράν

Το άρθρο περιγράφει τη διαδρομή των Σαντινίστας από την μεγάλη νίκη το 1979 ως τη μετάλλαξη της δεκαετίας του '90 και την σημερινή διακυβέρνηση Ορτέγκα που καμία σχέση δεν έχει με το παρελθόν του «Σαντινισμού». Δημοσιεύτηκε στο cadtm.org.

Ο Ερίκ Τουσέν ταξίδευε συχνά στη Νικαράγουα μεταξύ 1984 και 1992. Συμμετέχοντας στην οργάνωση των διεθνών μπριγάνων εθελοντικής εργασίας, ανέπτυξε σχέσεις με αγωνιστές και οργανώσεις του Σαντινισμού.

Η βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων, που διαμαρτύρονταν ενάντια στις σκληρές νεοφιλελεύθερες πολιτικές, οδήγησε στη Νικαράγουα στη δολοφονία πάνω από 300 ανθρώπων από τις κυβερνητικές δυνάμεις μετά τον Απρίλη του 2018. Γι' αυτό διάφορα αριστερά κοινωνικά κινήματα έχουν καταγγείλει το καθεστώς του Προέδρου Ντανιέλ Ορτέγκα και της Αντιπροέδρου Ροζάριο Μουρίγιο. Η Αριστερά έχει πολύ περισσότερους λόγους να καταγγείλει τις πολιτικές αυτού του καθεστώτος. Για να το κατανοήσουμε αυτό, πρέπει να επιστρέψουμε στο 1979.

Η επανάσταση των Σαντινίστας

Το 1979 είχαμε τη νίκη μιας αυθεντικής ανατροπής στη Νικαράγουα, που συνδύαζε τη λαϊκή εξέγερση, την αυτο-οργάνωση των εξεγερμένων πόλεων και συνοικιών και τη δράση του Σαντινιστικού Μετώπου Εθνικής Απελευθέρωσης (στα ισπανικά *Frente Sandinista de Liberación Nacional* – FSLN), μιας πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης που εμπνεόταν από το μαρξιστικό-γκεβαριστικό/καστρικό υπόδειγμα. Η επανάσταση έβαλε τέλος στην 42ετή αυταρχική διακυβέρνηση της δυναστείας των Σομόζα, η οποία είχε οικειοποιηθεί το κράτος (τις ένοπλες δυνάμεις, τον διοικητικό μηχανισμό και σημαντικό μέρος της οικονομικής περιουσίας του) και είχε εγκαθιδρύσει μια ισχυρή συμμαχία με τις ΗΠΑ. Η δικτατορία των Σομόζα είχε αποδειχθεί αποτελεσματικό ανάχωμα ενάντια στις προοδευτικές πολιτικές δυνάμεις, ενώ οι αμερικανικές πολυεθνικές μπορούσαν να διατηρήσουν και να εντείνουν τη λεηλασία του εθνικού πλούτου της Νικαράγουα, με αντάλλαγμα «προμήθειες» που αύξαναν τον όλο και πιο σημαντικό πλούτο της οικογένειας Σομόζα.

Το FSLN είχε ιδρυθεί τη δεκαετία του '60, ως μια αριστερή οργάνωση που αγωνιζόταν ενάντια στην κυβέρνηση κυρίως με την τακτική του αντάρτικου πολέμου. Δεν θεωρούνταν σημαντική απειλή για τη δικτατορία των Σομόζα μέχρι το Δεκέμβριο του 1974, όταν σε μια εντυπωσιακή δράση, οι αντάρτες αιχμαλωτίσαν ως ομήρους κάποια υψηλόβαθμα μέλη τη άρχουσας τάξης της Νικαράγουα. Νωρίτερα εκείνη τη χρονιά, κάποιες φιλελεύθερες πτέρυγες της αστικής τάξης, δυσφορώντας με τη συγκέντρωση πλούτου κι εξουσίας στα χέρια της άρχουσας κλίκας γύρω από τους Σομόζα, είχαν συγκροτήσει τη Δημοκρατική Ένωση Απελευθέρωσης (στα ισπανικά *Unión Democrática de Liberación* – UDEL), υπό την ηγεσία του Πέδρο Χοακίν Τσαμόρο Καρδενάλ, εκδότη της φιλελεύθερης εφημερίδας *La Prensa*. Επιχειρούσαν να διαμορφώσουν ευνοϊκό πολιτικό κλίμα για τη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος. Μετά την εντυπωσιακή ενέργεια των ανταρτών του FSLN, το καθεστώς κήρυξε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ενίσχυσε τον κατασταλτικό έλεγχο πάνω στη Νικαραγουανή κοινωνία και εξαπέλυσε κυνήγι ενάντια στο FSLN.

Αντιμέτωπο με αυξανόμενες δυσκολίες, το FSLN διασπάστηκε σε τρεις πτέρυγες. Η πτέρυγα του «*παρατεταμένου λαϊκού πολέμου*» παρέμεινε πιστή στη στρατηγική συσσώρευσης δυνάμεων σε απομακρυσμένες περιοχές, μέχρις ότου συγκεντρώσει αρκετή δύναμη για να απελευθερώσει ολόκληρες περιφέρειες της χώρας και να εξαπολύσει μια τελική επίθεση ενάντια στο στρατό του Σομόζα. Η «*προλεταριακή τάση*» προέκυψε ως αμφισβήτηση της στρατηγικής του παρατεταμένου λαϊκού πολέμου, την οποία θεωρούσε ανεπαρκή με δεδομένη την απουσία ενός μόνιμου στρατού κατοχής (άρα οι αγροτικοί πληθυσμοί δεν θα βίωναν άμεσα την ιμπεριαλιστική καταπίεση και δεν θα εντάσσονταν μαζικά στις γραμμές των ανταρτών) και την ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στη χώρα (η οικονομική ανάπτυξη των δεκαετιών του '50 και του '60 είχε δημιουργήσει ένα αγροτικό και βιομηχανικό προλεταριάτο, που αποτελούσε το 40% και

το 10% του ενεργού πληθυσμού αντίστοιχα το 1978). Η «προλεταριακή τάση» εστίαζε στη δημιουργία μαζικών εργατικών οργανώσεων στις πόλεις και στο να κερδίσει την υποστήριξη των βιομηχανικών εργατών, με την προοπτική να εξαπολύσει μια άμεση γενική εξέγερση, όταν οι συνθήκες θα το επέτρεπαν. Τέλος, οι «Τερτσερίστας», με βασικούς ηγέτες τον Ντανιέλ Ορτέγκα και τον αδερφό του Ουμπέρτο, επίσης υποστήριζαν μια τακτική γενικής εξέγερσης, αλλά δήλωναν ανοιχτοί σε τακτικές συμμαχίες με τις φιλελεύθερες πτέρυγες της αστικής τάξης που εναντιώνονταν στον Σομόζα. Ενώ η «προλεταριακή τάση» υπογράμμιζε την ανάγκη για μια μαζική εξέγερση και για αυτό-οργάνωση, οι «Τερτσερίστας» έδειχναν τάσεις υποκατάστασης, υπονοώντας ότι μια ένοπλη επίθεση των οργανωμένων ανταρτών, χωρίς μια ταυτόχρονη μαζική εξέγερση, θα ήταν αρκετή για να ανατραπεί το καθεστώς και να καταληφθεί η εξουσία.

Τελικά, το καθεστώς τερμάτισε την κατάσταση έκτακτης ανάγκης το 1977, πιστεύοντας ότι το αντάρτικο είχε ηττηθεί και ότι υπήρχαν πλέον οι συνθήκες για να μπει σε διαπραγματεύσεις με τη φιλελεύθερη αντιπολίτευση. Αλλά οι οργανώσεις του FSLN αποδείχθηκαν ικανές κι έτοιμες να συνεχίσουν την ένοπλη δράση τους στις πόλεις. Το Γενάρη του 1978, η δολοφονία του Πέδρο Χοακίν Τσαμόρο Καρδενάλ από στρατιώτες του καθεστώτος καταγράφηκε σε βίντεο και προκάλεσε οργή στη φιλελεύθερη αντιπολίτευση, αλλά και στις εργαζόμενες τάξεις. Έγινε μια γενική απεργία με την υποστήριξη της φιλελεύθερης αστικής τάξης, ενώ οι δυνάμεις του FSLN οργάνωναν ένοπλες επιθέσεις ενάντια στην Εθνοφρουρά του Σομόζα. Τον Αύγουστο κηρύχθηκε άλλη μια γενική απεργία, ενώ Σαντινίστας αντάρτες οργάνωσαν μια επίθεση στο Εθνικό Μέγαρο, την ώρα που διεξαγόταν μια κοινή συνεδρίαση των δύο σωμάτων του Κοινοβουλίου. Πήραν εκατοντάδες ομήρους και πέτυχαν την απελευθέρωση πολλών πολιτικών κρατουμένων από τις φυλακές του Σομόζα.

Κυρίως, ξέσπασαν αυθόρμητες εξεγέρσεις ενάντια στο καθεστώς, που βοήθησαν την Αριστερά να πάρει το πάνω χέρι από τη φιλελεύθερη αντιπολίτευση. Αυτό κλιμακώθηκε με πολλές εξεγέρσεις στις πόλεις το Σεπτέμβριο του 1978, μετά από έκκληση του FSLN για ξεσηκωμό. Αν και αυτές οι εξεγέρσεις ηττήθηκαν κατά κράτος από την Εθνοφρουρά, τρόμαξαν τη φιλελεύθερη αντιπολίτευση, της οποίας οι εκπρόσωποι έσπευσαν να μπουν σε διαπραγματεύσεις με το καθεστώς, υπό τη μεσολάβηση του ελεγχόμενου από τις ΗΠΑ Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών (OAS).

Οι «Τερτσερίστας» κατήγγειλαν αυτόν τον ελιγμό και αποχώρησαν από το «Πλατύ Μέτωπο Αντιπολίτευσης» (στα ισπανικά *Frente Amplio Opositor* –FAO), το οποίο είχαν συγκροτήσει μαζί με τη φιλελεύθερη αντιπολίτευση. Αυτή η κίνηση άνοιξε το δρόμο για την επανένωση των τριών τάσεων των Σαντινίστας.

Το Γενάρη του 1979, ο Σομόζα απέρριψε τις προτάσεις της φιλελεύθερης αντιπολίτευσης. Η συγκυρία ευνοούσε πλέον τους Σαντινίστας, που κυριαρχούσαν στο νέο «Πατριωτικό Εθνικό Μέτωπο» (στα ισπανικά *Frente Patriótico Nacional* – FPN), το οποίο δημιουργήθηκε το Φλεβάρη του 1979 και στο οποίο η

φιλελεύθερη αντιπολίτευση βρισκόταν περιθωριοποιημένη. Μετά την επανένωσή του, το FSLN κάλεσε σε γενική απεργία για τον Ιούνιο, ενώ προετοιμαζόταν να εξαπολύσει τότε και μια ταυτόχρονη γενικευμένη στρατιωτική επίθεση.

Ο πληθυσμός πλαισίωσε αυτές τις δράσεις με μαζικές εξεγέρσεις στις πόλεις. Καθώς ο ένοπλος ξεσηκωμός απελευθέρωνε ταχύτατα τη μία μετά την άλλη περιοχές της χώρας, ο στρατός του Σομόζα σε μεγάλο βαθμό αποσυντέθηκε. Όταν έπεσε και το τελευταίο του οχυρό στην πρωτεύουσα, στις 19 Ιούλη του 1979, τα κατάλοιπά του δεν είχαν άλλη επιλογή από το να δραπετεύσουν στο εξωτερικό (ειδικά στη γειτονική Ονδούρα).

Στην κυβέρνηση πλέον, οι επαναστατικές πολιτικές δυνάμεις, με κυρίαρχο το FSLN ανάμεσά τους, υποσχέθηκαν να εγκαθιδρύσουν ένα δημοκρατικό καθεστώς, να εγγυηθούν μια «αδέσμευτη» εξωτερική πολιτική (βάζοντας έτσι τέλος στη συμμαχία με τις ΗΠΑ) και να προωθήσουν μια «μικτή οικονομία», όπου θα ενθαρρυνόταν η ανάπτυξη των κοοπερατίβων και των κρατικών επιχειρήσεων, ενώ δεν θα θιγόταν το ιδιωτικό κεφάλαιο στο βαθμό που αυτό θα εκδηλωνόταν ως «πατριωτικό», δηλαδή νομιμόφρον στη Σαντινιστική επανάσταση κι όχι στο πρώην καθεστώς Σομόζα ή τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό.

Στα δύο πρώτα χρόνια μετά την επαναστατική νίκη, πολλές εξελίξεις έκαναν τη Νικαράγουα διαφορετική από τις άλλες περιπτώσεις που η Αριστερά ήρθε στην εξουσία μέσω εκλογών στη Λατινική Αμερική, όπως η Χιλή το 1970, η Βενεζουέλα το 1998-1999, η Βραζιλία το 2002-2003, η Βολιβία το 2005-2006 και το Εκουαδόρ το 2006-2007. Λόγω της καταστροφής του στρατού του Σομόζα και της φυγής των δυνάμεων του δικτάτορα, το FSLN δεν ανέλαβε μόνο την κυβερνητική εξουσία (αυτό που συνέβη στις άλλες περιπτώσεις μέσω της εκλογικής διαδικασίας). Αντικατέστησε τον στρατό του Σομόζα με έναν νέο στρατό, ο οποίος τέθηκε στην υπηρεσία του λαού, ανέλαβε τον πλήρη έλεγχο των τραπεζών και εγκαθίδρυσε το κρατικό μονοπώλιο στο εξωτερικό εμπόριο. Λόγω του κινδύνου μιας επίθεσης από έξω, ή μιας απόπειρας πραξικοπήματος από τη Δεξιά, διανεμήθηκαν όπλα στο λαό για την αυτοάμυνα. Πρόκειται για θεμελιώδεις αλλαγές που δεν συνέβησαν στις χώρες που προαναφέραμε. Συνέβησαν μόνο στην Κούβα μεταξύ 1959 και 1961, όπου διήρκησαν ως τα μέσα της δεκαετίας του '60.

Στη δεκαετία του '80, είχαμε μια τεράστια κοινωνική πρόοδο στη Νικαράγουα, σε τομείς όπως η υγεία, η παιδεία, η στέγαση (κι ας παρέμεναν σε στοιχειώδες επίπεδο), τα δικαιώματα στην οργάνωση και τη διαδήλωση, η πρόσβαση των μικρών παραγωγών σε πίστωση λόγω της εθνικοποίησης του τραπεζικού συστήματος κ.ο.κ. Όλα αυτά αποτελούσαν μια αναμφίβολη πρόοδο.

Όμως, σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, η κυβέρνηση του FSLN υποχρεώθηκε να διεξάγει έναν δεκαετή πόλεμο ενάντια στις αντεπαναστατικές δυνάμεις, που έγιναν γνωστές ως οι Κόντρας και που είχαν σημαντική υποστήριξη από τις ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ δεν μπόρεσαν ποτέ να υλοποιήσουν την επιθυμία τους για μια άμεση επέμβαση ανατροπής των Σαντινίστας, αλλά συμβιβάστηκαν με μια «χαμηλής έντασης» σύγκρουση, που στραγγάλισε οικονομικά τη Νικαράγουα και

απομόνωσε πολιτικά το FSLN. Ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός και τα τσιράκια του (όπως το καθεστώς του Κάρλος Αντρές Πέρεζ στη Βενεζουέλα και η δικτατορία στην Ονδούρα) έκριναν ότι ήταν αναγκαίο να ανακόψουν την εξάπλωση αυτού του ξεχωριστού πειράματος κοινωνικής απελευθέρωσης και ανανέωσης της εθνικής αξιοπρέπειας. Πράγματι η κοινωνική εξέγερση κάλπαζε στην περιοχή, ειδικά στο Σαλβαδόρ και τη Γουατεμάλα, όπου δρούσαν για δεκαετίες επαναστατικές δυνάμεις που ήταν συγγενικές προς τους Σαντινίστας.

Το 1990, το FSLN ηττήθηκε στις εθνικές εκλογές από τη Δεξιά και εκλέχθηκε πρόεδρος η Βιολέτα Τσαμόρο, η χήρα του Πέδρο Χοακίν Τσαμόρο Καρδενάλ. Κατά τη διακυβέρνηση της Τσαμόρο, η Νικαράγουα θα υιοθετούσε πλήρως τη νεοφιλελεύθερη λιτότητα, που προωθούσε η «Συναινέση της Ουάσινγκτον», με αποτέλεσμα στο τέλος της δεκαετίας η Νικαράγουα να έχει γίνει η δεύτερη φτωχότερη χώρα της αμερικανικής ηπείρου, μετά την Αιτή.

Να αλλάξουμε την κοινωνία χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία;

Στη δεκαετία του '90, ως συνέπεια της διάψευσης των ελπίδων, εμφανίστηκαν κάποιοι που ισχυρίζονταν ότι αυτό που χρειάζεται είναι να αλλάξουμε την κοινωνία χωρίς να πάρουμε την εξουσία. Μια πτυχή της προσέγγισής τους είχε αρκετές αρετές: είναι απολύτως κρίσιμο να προωθηθούν διαδικασίες αλλαγής στη βάση της κοινωνίας, που προϋποθέτουν την αυτο-οργάνωση των πολιτών, την ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα στην κινητοποίηση και την οργάνωση. Αλλά η ιδέα ότι δεν πρέπει να καταληφθεί η εξουσία είναι λάθος, γιατί δεν γίνεται να αλλάξουμε την κοινωνία, αν δεν καταλάβει ο λαός την εξουσία σε κρατικό επίπεδο.

Το πραγματικό ερώτημα είναι άλλο: Πώς χτίζουμε μια αυθεντική δημοκρατία με την πραγματική έννοια της λέξης –δηλαδή μια εξουσία που θα ασκείται άμεσα από το λαό με στόχο την απελευθέρωση; Με άλλα λόγια, μια εξουσία του λαού, από το λαό, για το λαό.

Πιστεύουμε ότι ήταν αναγκαίο να ανατραπεί η δικτατορία του Σομόζα μέσα από τη συνδυασμένη δράση μιας λαϊκής εξέγερσης και την παρέμβαση μιας πολιτικο-στρατιωτικής οργάνωσης. Ως τέτοια, η νίκη του Ιούλη του 1979 παραμένει ένας λαϊκός θρίαμβος, που αξίζει να γιορτάζουμε και να τιμούμε. Πρέπει να τονιστεί ότι, χωρίς την ευφυΐα και την επιμονή που επέδειξε ο λαός μέσα στον αγώνα, το FSLN δεν θα είχε καταφέρει το αποφασιστικό χτύπημα στη δικτατορία του Σομόζα.

Η ηγεσία του FSLN δεν προχώρησε αρκετά τη ριζοσπαστικοποίηση προς όφελος του λαού

Προκύπτουν πολλά ερωτήματα. Μήπως το FSLN «πήγε πολύ μακριά» στις αλλαγές που προκάλεσε στην κοινωνία; Μήπως πήρε λάθος κατεύθυνση; Ή μήπως οι απογοητευτικές εξελίξεις, που ακολούθησαν, ήταν αποτέλεσμα της επιθετικότητας του βορειοαμερικανικού ιμπεριαλισμού και των συμμάχων του –στην

Νικαράγουα και αλλού στην περιοχή;

Εδώ θα υπογραμμίσουμε λάθη που έγιναν σε δύο τομείς.

Πρώτον, η ηγεσία του FSLN δεν προχώρησε αρκετά στη λήψη ριζοσπαστικών μέτρων υπέρ των περισσότερο καταπιεσμένων και εκμεταλλευόμενων τμημάτων του πληθυσμού (ξεκινώντας από τον φτωχό αγροτικό πληθυσμό, αλλά και τους βιομηχανικούς εργάτες και τους εργαζόμενους στην υγεία και την παιδεία, που γενικά παρέμειναν κακοπληρωμένοι). Έκανε πολλές παραχωρήσεις στους καπιταλιστές των πόλεων και της υπαίθρου.

Δεύτερον, η ηγεσία του FSLN, όπως φαίνεται από το εμβληματικό σύνθημα «Εθνική Διεύθυνση – Δώσε μας τις εντολές σου!», δεν υποστήριξε επαρκώς την αυτο-οργάνωση και τον εργατικό έλεγχο. Τους έθεσε όρια, που αποδείχθηκαν εξαιρετικά διαβρωτικά για την επαναστατική διαδικασία.

Φυσικά, η ευθύνη για το ξέσπασμα του πολέμου βρίσκεται εξολοκλήρου στους εχθρούς της κυβέρνησης των Σαντινίστας, η οποία δεν είχε άλλη επιλογή πέρα από το να αμυνθεί απέναντι στην επιθετικότητα. Αλλά έγιναν μεγάλα λάθη στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου: Ο Ουμπέρτο Ορτέγκα, επικεφαλής του στρατού, συγκρότησε έναν τακτικό στρατό εξοπλισμένο με ακριβά βαριά τανκς, ακατάλληλα ενάντια στις αντάρτικες μεθόδους των Κόντρας, ενώ η υποχρεωτική στρατολόγηση των νέων της χώρας, για να ενισχυθεί ο στρατός, δεν έγινε θετικά αποδεκτή από τον πληθυσμό. Αυτά, μαζί με τα λάθη που έγιναν στον τομέα της αγροτικής μεταρρύθμισης, είχαν καταστροφικές συνέπειες. Σε μια πρόσφατη συνέντευξη, ο Χένρι Ρουίζ, ένας από τα 9 μέλη της εθνικής ηγεσίας του '80, υπογραμμίζει αυτό το γεγονός με αυτά τα λόγια:

«Οι καμπεσίνος δεν ευνοήθηκαν [από την αγροτική μεταρρύθμιση]. Αντίθετα επλήγησαν από τον πόλεμο. Τον πόλεμο που διεξήγαγαν οι Κόντρας, αλλά και τον πόλεμο που διεξήγαμε εμείς».

Τα λάθη της ηγεσίας των Σαντινίστας

Τι λάθη έγιναν; Εδώ θα κάνουμε μια συνοπτική παρουσίαση ενός ζητήματος που απαιτεί πολύ μεγαλύτερη συζήτηση.

Το αγροτικό ζήτημα δεν αντιμετωπίστηκε με τον κατάλληλο τρόπο. Η αγροτική μεταρρύθμιση ήταν πολύ ανεπαρκής και οι Κόντρας εκμεταλλεύτηκαν απόλυτα αυτό το γεγονός. Θα έπρεπε να είχε διανεμηθεί πολύ περισσότερη γη στις αγροτικές οικογένειες (με τίτλους ιδιοκτησίας), γιατί υπήρχαν τεράστιες προσδοκίες από ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού, το οποίο είχε ανάγκη από γη και αγωνιζόταν για να αποκτήσει την καλλιεργήσιμη γη των μεγάλων ιδιωτικών κτημάτων –συμπεριλαμβανομένων (αλλά όχι μόνο) εκείνων που ανήκαν στην κλίκα του Σομόζα– μέσα από τη διανομή της σε όσους ήθελαν να τη δουλέψουν. Ο προσανατολισμός που επικράτησε μέσα στην ηγεσία των Σαντινίστας, ήταν να επιτεθούν στα μεγαλύτερα κτήματα του Σομόζα, αλλά να αφήσουν άθικτα τα συμφέροντα μεγάλων ομάδων καπιταλιστών και ισχυρών οικογενειών,

τις οποίες κάποιοι Σαντινίστας ηγέτες ήθελαν να μετατρέψουν σε συμμάχους ή συνοδοιπόρους.

Έγινε κι ένα άλλο λάθος: Το FSLN ήθελε να δημιουργήσει γρήγορα έναν κρατικό αγροτικό τομέα και κοοπερατίβες που θα αντικαθιστούσαν τα μεγάλα κτήματα του Σομόζα, αλλά αυτό δεν συμβάδιζε με τις διαθέσεις του αγροτικού πληθυσμού. Θα έπρεπε να δοθεί προτεραιότητα στα μικρά (και μεσαία) ιδιωτικά αγροκτήματα, διανέμοντας τίτλους ιδιοκτησίας και παρέχοντας υλική και τεχνική υποστήριξη στους νέους καμπεσίνο μικροϊδιοκτήτες. Επίσης θα έπρεπε να είχε δοθεί προτεραιότητα στην υποστήριξη της παραγωγής για την εγχώρια αγορά (που ήταν ήδη σημαντική, αλλά θα μπορούσε να βελτιωθεί και να αυξηθεί) και την περιφερειακή αγορά, αξιοποιώντας στο μέγιστο μεθόδους οργανικής αγροκαλλιέργειας.

Συνοψίζοντας, η ηγεσία του FSLN συνδύασε δύο σοβαρά λάθη: Από τη μία έκανε πολλές παραχωρήσεις στους αστούς τους οποίους θεωρούσε συμμάχους στις αλλαγές που ήταν σε εξέλιξη κι από την άλλη προχωρούσε σε έναν υπερβολικό κρατισμό ή τεχνητό-επιφανειακό κοοπερατισμό. Το αποτέλεσμα θα ερχόταν αργά ή γρήγορα: ένα τμήμα του πληθυσμού, απογοητευμένο από τις αποφάσεις της κυβέρνησης Σαντινίστας, προσελκύνθηκε από τους Κόντρας. Αυτοί είχαν την ευφυΐα να υιοθετήσουν μια ρητορική, που στόχευε στους απογοητευμένους καμπεσίνος, λέγοντάς τους ότι θα τους βοηθήσουν να ανατρέψουν το FSLN, για να ανοίξει ο δρόμος σε μια πραγματικά δίκαιη αναδιανομή της γης και μια πραγματική αγροτική μεταρρύθμιση. Ήταν προπαγανδιστικό ψέμα, αλλά κυκλοφορούσε πολύ πλατιά κι έβρισκε ανταπόκριση.

Αυτό επιβεβαιώνεται από μια σειρά επιτόπιων ερευνών –στις οποίες ο Ερίκ Τουσέν, ένας από τους συγγραφείς αυτού του άρθρου, είχε πρόσβαση από το 1986-1987, μετά από πολλά του ταξίδια στη Νικαράγουα για διεθνιστική αλληλεγγύη. Αυτό αφορά ιδιαίτερα έρευνες που έγιναν σε περιοχές της υπαίθρου, όπου οι Κόντρας είχαν κερδίσει λαϊκή υποστήριξη. Κάποιες δυνάμεις του ίδιου του Σαντινιστικού κινήματος είχαν διεξάγει πολύ σοβαρές επιτόπιες έρευνες και προειδοποιούσαν την ηγεσία των Σαντινίστας για το τι συμβαίνει. Σε αυτές περιλαμβάνεται η εργασία που είχε συντονίσει ο Ορλάντο Νούνιεζ, του οποίου η κατοπινή πολιτική εξέλιξη τον οδήγησε να παραμείνει πιστός στον Ορτέγκα, παρά την αρχική του αριστερή-σαντινιστική στάση. Άλλες εργασίες, που έγιναν από δυνάμεις ανεξάρτητες από την κυβέρνηση και συνδεδεμένες με τη Θεολογία της Απελευθέρωσης, κατέληξαν στα ίδια συμπεράσματα. Μια σειρά αγροτικών οργανώσεων, που συνδέονταν με το Σαντινισμό (UNAG, ATC κλπ), επίσης γνώριζαν τα προβλήματα, αλλά αυτολογοκρίνονταν. Και διεθνιστές ειδικοί στα ζητήματα υπαίθρου, που έρχονταν από το εξωτερικό, επίσης χτυπούσαν καμπανάκια συναγερμού.

Όσον αφορά την αυτο-οργάνωση και τον εργατικό έλεγχο, το FSLN κληρονόμησε την κουβανική παράδοση, η οποία αποδέχεται τη λαϊκή οργάνωση, αλλά σε ένα πολύ ελεγχόμενο και περιορισμένο πλαίσιο. Η Κούβα, που στις αρχές της δεκαετίας του '60 είχε ζήσει ένα πλατύ κίνημα προς την αυτο-οργάνωση, σταδιακά

μετατοπίστηκε προς ένα μοντέλο όπου κυριαρχεί ο έλεγχος από τα πάνω, ειδικά μετά την αύξηση της σοβιετικής επιρροής στα τέλη του '60 και τη δεκαετία του '70. Ένα τμήμα της ηγεσίας του FSLN είχε αποκτήσει την εκπαίδευσή του στην Κούβα εκείνης της περιόδου. Η δεκαετία του '70 έχει χαρακτηριστεί ως η «γκρίζα περιόδου» από μια ολόκληρη γενιά Κουβανών μαρξιστών. Με λίγα λόγια, η ηγεσία των Σαντινίστας κληρονόμησε μια παράδοση η οποία είχε επηρεαστεί σοβαρά από τον γραφειοκρατικό εκφυλισμό της Σοβιετικής Ένωσης και τον καταστροφικό του αντίκτυπο σε μεγάλο τμήμα της Αριστεράς διεθνώς, και στην Κούβα.

Παρόμοια, η εφαρμογή μετά το 1988 ενός προγράμματος «δομικής αναπροσαρμογής», που θύμιζε έντονα τα προγράμματα που επιβάλλονταν σε άλλες χώρες από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα, είναι ένα ακόμα λάθος της κυβέρνησης των Σαντινίστας. Στο συγκεκριμένο ζήτημα, τα μέλη των Σαντινίστας άσκησαν πολύ καθαρά τις κριτικές τους απέναντι στον προσανατολισμό που είχε πάρει η ηγεσία τους. Εκφράσανε τη γνώμη τους και στο εσωτερικό της οργάνωσης και δημόσια, αλλά δυστυχώς δεν επέβαλαν καμιά διόρθωση των λαθών. Η κυβέρνηση συνέχισε να ακολουθεί μια πολιτική που οδηγούσε τη διαδικασία κατευθείαν στο αδιέξοδο και θα κατέληγε στη λαϊκή απόρριψη στις εκλογές και τη νίκη της Δεξιάς το Φλεβάρη του 1990.

Δεν ήταν κάποιες υπερβολικά ριζοσπαστικές πολιτικές αυτές που αποδυνάμωσαν τη Σαντινιστική Επανάσταση. Αυτό που την εμπόδισε να προχωρήσει επαρκώς, με τη στήριξη της πλειοψηφίας του πληθυσμού, ήταν η αποτυχία της να τοποθετήσει το λαό στο επίκεντρο της μετάβασης που ακολούθησε την ανατροπή της δικτατορίας Σομόζα.

Με λίγα λόγια, η κυβέρνηση διατήρησε έναν οικονομικό προσανατολισμό που ήταν συμβατός με τα συμφέροντα της πλούσιας αστικής τάξης στη Νικαράγουα και των μεγάλων ιδιωτικών ξένων εταιριών –δηλαδή, μια οικονομία που ήταν προσανατολισμένη στις εξαγωγές και στηριζόταν στους χαμηλούς μισθούς προκειμένου να παραμείνει ανταγωνιστική στην παγκόσμια αγορά.

Η επανάσταση δεν ήταν καταδικασμένη να καταλήξει έτσι. Θα μπορούσαν να εφαρμοστούν εναλλακτικές πολιτικές. Η κυβέρνηση όφειλε να δώσει περισσότερη προσοχή στις ανάγκες και τις προσδοκίες του λαού, και στην ύπαιθρο και στις πόλεις. Όφειλε να αναδιανείμει τη γη προς όφελος των καμπεσίνος, αναπτύσσοντας και ενισχύοντας τη μικρή ιδιοκτησία γης και, στο βαθμό που ήταν εφικτό, μορφές εθελοντικών κοινοπρατειών. Η κυβέρνηση όφειλε να προωθήσει αυξήσεις μισθών για τους εργάτες, και στον ιδιωτικό και στο δημόσιο τομέα.

Αν οι Σαντινίστας ήθελαν να έρθουν σε ρήξη με το εξαγωγικό, εξτρακτιβιστικό μοντέλο που εξαρτάται από την ανταγωνιστικότητα στη διεθνή αγορά, θα έπρεπε να στραφούν ενάντια στα συμφέροντα των καπιταλιστών, που εξακολουθούσαν να ελέγχουν την εξαγωγική εξτρακτιβιστική βιομηχανία. Θα έπρεπε να κάνουν περισσότερα προς τη σταδιακή εφαρμογή πολιτικών στήριξης των μικρών και μεσαίων παραγωγών, που τροφοδοτούσαν την εγχώρια αγορά, όπως μέτρα προστατευτισμού για να περιοριστούν οι εισαγωγές. Αυτό θα επέτρεπε στους αγρότες

και στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις να μην υποχρεώνονται να κάνουν θυσίες στο όνομα της ανταγωνιστικότητας στη διεθνή αγορά.

Αντί να ενθαρρύνονται οι μάζες να ακολουθούν εντολές που έρχονταν από την κορυφή του FSLN, θα έπρεπε να προωθηθεί η αυτο-οργάνωση των πολιτών σε όλα τα επίπεδα και να δοθεί στους πολίτες ο έλεγχος της δημόσιας διοίκησης, όπως και των λογαριασμών των ιδιωτικών εταιριών. Οι πολιτικοί θεσμοί που δημιούργησε το FSLN, δεν διέφεραν θεμελιωδώς από αυτούς μιας κοινοβουλευτικής δημοκρατίας με ισχυρό ρόλο του προέδρου. Αυτό περιόρισε τη δυνατότητα των μαζών να συγκροτήσουν μια «αντι-εξουσία» μετά την εκλογική νίκη της Δεξιάς το 1990.

Έγιναν παραχωρήσεις στο ντόπιο μεγάλο κεφάλαιο, το οποίο θεωρούνταν λανθασμένα ως πατριωτικό και σύμμαχος του λαού: περιορίστηκαν οι αυξήσεις στους μισθούς, ενώ στα αφεντικά δίνονταν οικονομικά κίνητρα με τη μορφή χαμηλότερης φορολογίας. Κάθε τέτοια συμμαχία έπρεπε να έχει απορριφθεί.

Σε κάθε σημαντικό «σταθμό» αυτής της διαδρομής εμφανίζονταν κριτικές μέσα στο FSLN. Για παράδειγμα το περιοδικό *Ενβίο* ιδρύθηκε το 1981 «ως έκδοση που παρέχει “κριτική υποστήριξη” στην επαναστατική διαδικασία στη Νικαράγουα, από τη σκοπιά της προτεραιότητας που δίνει η Θεολογία της Απελευθέρωσης στους φτωχούς». Αλλά αυτές οι κριτικές δεν εισακούγονταν σοβαρά από την ηγεσία. Αυτή κυριαρχούνταν όλο και περισσότερο από τον Ντανιέλ Ορτέγκα, τον αδερφό του Ουμπέρτο και τον Βίκτορ Τιράδο Λόπεζ –και οι τρεις της πτέρυγας των *«Τερτσερίστας»* (η οποία, όπως εξηγήσαμε παραπάνω, δεν κατανοούσε την ανάγκη της αυτο-οργάνωσης και έρεπε προς τις συμμαχίες με την αστική τάξη). Με αυτούς συμμάχησαν και οι Τόμας Μπόρχε και Μπαγιάρδο Άρτσε της πτέρυγας του *«παρατεταμένου λαϊκού πολέμου»*.

Επιπλέον, τα 4 άλλα μέλη της εθνικής ηγεσίας δεν συγκρότησαν κοινό μπλοκ, για να εναντιωθούν στη συνέχιση και εμβάθυνση των λαθών που γίνονταν.

Είναι πολύ σημαντικό να τονίσουμε ότι διατυπώνονταν προτάσεις για εναλλακτικές πολιτικές και μέσα στο FSLN και απέξω, από πολιτικές ομάδες που ήθελαν να βαθύνει η επαναστατική διαδικασία που εξελισσόταν.

Οι φωνές εποικοδομητικής κριτικής δεν περίμεναν την εκλογική ήττα του Φλεβάρη του 1990 για να προτείνουν αλλαγή κατεύθυνσης. Αλλά δεν εισακούστηκαν και παρέμειναν σχετικά απομονωμένες.

Παράνομο κι απεχθές χρέος

Η ηγεσία του FSLN θα έπρεπε επίσης να αμφισβητήσει την αποπληρωμή του δημόσιου χρέους που κληρονόμησε από τη δικτατορία του Σομόζα και να έρθει σε ρήξη με την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ. Ως εξαρτημένη χώρα σύμμαχος των ΗΠΑ, η Νικαράγουα του Σομόζα δεχόταν τεράστιο ξένο δανεισμό στη δεκαετία του '70, από πολυεθνικούς θεσμούς όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ αλλά και από διεθνείς ιδιωτικές τράπεζες. Αν και τα δάνεια επισήμως προορίζονταν

για την ανάπτυξη, ωφέλησαν την ενίσχυση ενός αυταρχικού καθεστώτος και την αύξηση του πλούτου του Σομόζα και της κλίκας του. Αφού αυτή η κλίκα εγκατέλειψε τη χώρα μαζί με τα περισσότερα ιδιοκτησιακά στοιχεία της, οι νέοι Σαντινίστας κυβερνήτες της Νικαράγουα είχαν απελπιστική ανάγκη χρηματοδότησης για να εφαρμόσουν προοδευτικές πολιτικές και να τονώσουν την εκβιομηχάνιση της χώρας. Το χρέος του Σομόζα θα αποδεικνυόταν σύντομα εμπόδιο και τροχοπέδη στην εφαρμογή τέτοιων πολιτικών. Όταν κατέλαβε την εξουσία το FSLN, το εξωτερικό χρέος βρισκόταν στο 1,5 δισ. δολάρια και το 1981 η εξυπηρέτησή του απορροφούσε το 28% των εσόδων από τις εξαγωγές της χώρας.

Οι Σαντινίστας θα έπρεπε να διεξάγουν έναν λογιστικό έλεγχο του χρέους με πλατιά συμμετοχή των πολιτών. Αυτό είναι ουσιαστικό σημείο. Η συμφωνία της κυβέρνησης Σαντινίστας να συνεχίσει να αποπληρώνει το χρέος ήταν σε συνέχεια της προστασίας της στα συμφέροντα ενός τμήματος της Νικαραγουανής αστικής τάξης, που είχε επενδύσει στα ομόλογα του Σομόζα και είχε δανειστεί χρήμα από αμερικανικές τράπεζες. Για την κυβέρνηση Σαντινίστας αυτός ήταν επίσης ένας τρόπος να αποφύγουν μια σύγκρουση με την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, παρά το γεγονός ότι αυτά είχαν χρηματοδοτήσει τη δικτατορία. Παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης να διατηρήσει τη συνεργασία με τους δύο θεσμούς, αυτοί αποφάσισαν να αναστείλουν τις οικονομικές σχέσεις με τις νέες Αρχές της Νικαράγουα. Αυτό δείχνει ότι ήταν άχρηστες οι παραχωρήσεις που έγιναν προς αυτούς τους θεσμούς.

Οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι δεν ήταν εύκολο για την κυβέρνηση μιας χώρας όπως η Νικαράγουα να αντιμετωπίσει μόνη της τους πιστωτές της. Αλλά θα μπορούσε να ξεκινήσει αμφισβητώντας τη νομιμότητα των χρεών τα οποία διεκδικούσαν η Παγκόσμια Τράπεζα, το ΔΝΤ, τα κράτη και οι ιδιωτικές τράπεζες που είχαν χρηματοδοτήσει τη δικτατορία. Η κυβέρνηση μπορούσε να ξεκινήσει έναν έλεγχο αυτών των χρεών, καλώντας τους πολίτες να συμμετέχουν και θα μπορούσε να κερδίσει υποστήριξη στο αίτημα διαγραφής αυτών των χρεών από το πλατύ διεθνές κίνημα που υποστήριζε το λαό της Νικαράγουα.

Αντί γι' αυτό, το 1988 κι αφού το εξωτερικό χρέος είχε φτάσει τα 7 δισ. δολάρια, η κυβέρνηση έφτασε στο σημείο να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα δομικής αναπροσαρμογής, που υποβάθμιζε τις συνθήκες ζωής των φτωχών, χωρίς να θίγει τους πλούσιους. Θύμιζε πάρα πολύ τους συνηθισμένους όρους που επιβάλλει το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, ακόμα κι ενώ αυτοί οι θεσμοί δεν είχαν ακόμα αποκαταστήσει τις οικονομικές σχέσεις τους με τη Νικαράγουα.

Όσες φορές και να το επαναλάβουμε, θα παραμένουν λίγες: Η άρνηση να αντισταθείς στους δανειστές, που απαιτούν την αποπληρωμή ενός παράνομου χρέους, είναι γενικά η αρχή της εγκατάλειψης του προγράμματος αλλαγής της κοινωνίας. Αν δεν αποκρηυχθεί το βάρος του παράνομου χρέους, ο λαός είναι καταδικασμένος να φορτωθεί αυτό το βάρος.

Το 1979, δύο μήνες μετά την ανατροπή του Σομόζα, ο Φιντέλ Κάστρο είπε σε μια ομιλία του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ:

«Το χρέος των αναπτυσσόμενων οικονομιών έχει ήδη φτάσει τα 335 δισ. δολάρια. Υπολογίζεται ότι οι συνολικές πληρωμές για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους φτάνουν σε πάνω από 40 δισ. δολάρια ετησίως και αντιστοιχούν σε πάνω από το 20% των ετήσιων εξαγωγών τους. Επιπλέον, το κατά κεφαλήν εισόδημα στις ανεπτυγμένες χώρες είναι πλέον 14 φορές μεγαλύτερο από αυτό των υποανάπτυκτων. Αυτή η κατάσταση είναι ήδη αβάστακτη».

Στον Ηπειρωτικό Διάλογο για το Εξωτερικό Χρέος, που έγινε στο Μέγαρο Συνδιασκέψεων της Αβάνα στις 3 Αυγούστου του 1985, είπε: «Τα χρέη των χωρών που έχουν μικρότερη σχετικά ανάπτυξη και είναι σε μια μειονεκτική θέση, είναι αβάστακτα, δεν έχουν καμία λύση και πρέπει να διαγραφούν».

Ως συμμετέχων σε μια μεγάλη διεθνή καμπάνια για τη διαγραφή των παράνομων χρεών, ο Κάστρο σε εκείνο το συνέδριο διατύπωσε μια σειρά επιχειρημάτων, που ταιριάζουν πολύ στην περίπτωση της Νικαράγουα:

«Σε όλους τους ηθικούς, πολιτικούς και οικονομικούς λόγους μπορούμε να προσθέσουμε και αρκετούς νομικούς λόγους: Ποιοι υπέγραψαν τα συμβόλαια; Ποιοι ασκούν κυριαρχία; Στη βάση ποιας αντίληψης μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι οι λαοί δεσμεύτηκαν οι ίδιοι να αποπληρώνουν, ότι αυτοί υπέγραψαν τις πιστώσεις και αυτοί τις έλαβαν; Οι περισσότερες από αυτές τις πιστώσεις εξασφαλίστηκαν από καταπιεστικές στρατιωτικές δικτατορίες, που δεν συμβουλευόνταν το λαό. Πρέπει να πληρωθούν τα χρέη και οι δεσμεύσεις των καταπιεστών από τους καταπιεσμένους; Αυτή είναι η ηθική και φιλοσοφική βάση αυτής της ιδέας. Τα κοινοβούλια δεν διαβουλευτήκαν. Η αρχή της κυριαρχίας παραβιάστηκε. Ποιο κοινοβούλιο συμμετείχε σε αυτή τη διαδικασία υπογραφής χρεών και ήξερε καλά τι κάνει;».

Τονίζουμε το ζήτημα του παράνομου χρέους, γιατί, σε περίπτωση που ανατραπεί το καταπιεστικό καθεστώς των Ντανιέλ Ορτέγκα και Ροζάριο Μουρίγιο, θα είναι κρίσιμο μια λαϊκή κυβέρνηση να αμφισβητήσει την αποπληρωμή των χρεών που απαιτούνται από τη Νικαράγουα. Αν η Δεξιά ηγηθεί της ανατροπής του καθεστώτος, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι δεν θα αμφισβητήσει την αποπληρωμή των χρεών.

Μετά την ήττα στις εκλογές του 1990: Ο Ορτέγκα επεκτείνει την πολιτική ταξικής συνεργασίας

Το 1989, η κυβέρνηση FSLN έφτασε σε συμφωνία με τους Κόντρας για τερματισμό του πολέμου, η οποία ήταν προφανώς μια θετική εξέλιξη. Παρουσιάστηκε ως η νικηφόρα έκβαση της στρατηγικής που είχε ακολουθηθεί. Αλλά ήταν μια Πύρρειος νίκη. Η ηγεσία των Σαντινίστας κάλεσε σε γενικές εκλογές για το Φλεβάρη του 1990 κι αισθανόταν σίγουρη ότι θα τις κερδίσει. Τα αποτελέσματα σόκαραν και προκάλεσαν ένα απίθανο κύμα πανικού στην ηγεσία των Σαντινίστας:

η Δεξιά είχε κερδίσει, εν μέρει απειλώντας ότι μια νίκη του FSLN θα σήμαινε συνέχεια του πολέμου. Πολλοί άνθρωποι ήθελαν να αποφύγουν τη συνέχεια της αιματοχυσίας και γι' αυτό ψήφισαν με δισταγμό τη Δεξιά, ελπίζοντας ότι ο πόλεμος θα τερματιστεί οριστικά. Κάποιοι ήταν επίσης απογοητευμένοι από τις πολιτικές της κυβέρνησης FSLN στην ύπαιθρο (ανεπαρκής αγροτική μεταρρύθμιση) και στις πόλεις (αρνητικές συνέπειες των μέτρων λιτότητας που επέβαλε το πρόγραμμα δομικής αναπροσαρμογής από το 1988 και μετά). Ωστόσο οι Σαντινιστικές οργανώσεις εξακολουθούσαν να έχουν σημαντική υποστήριξη στη νεολαία, τους εργάτες, τους δημόσιους υπαλλήλους όπως και σε ένα σημαντικό αριθμό εργατών γης.

Η ηγεσία των Σαντινίστας εκτιμούσε ότι θα κερδίσει το 70% των ψήφων στις εκλογές, οπότε έμεινε εμβρόντητη, καθώς δεν είχε αντιληφθεί την αυξανόμενη δυσαρέσκεια σε μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Αυτό τονίζει την απόσταση που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στην πλειοψηφία του λαού και μια ηγεσία που είχε συνηθίσει μόνο να δίνει εντολές.

Μετά την ήττα στις εκλογές του Φλεβάρη του 1990, ο Ντανιέλ Ορτέγκα υιοθέτησε μια τακτική που κινούνταν μεταξύ σύγκρουσης με την κυβέρνηση και συμβιβασμού.

Η Σαντινιστική ηγεσία, με επικεφαλής τους Ντανιέλ και Ουμπέρτο Ορτέγκα, διαπραγματεύτηκε τη «μετάβαση» στη νέα κυβέρνηση της Βιολέτα Τσαμόρο. Ο Ουμπέρτο παρέμενε Γενικός Αρχηγός ενός πολύ αποδυναμωμένου στρατού. Τα περισσότερα αριστερά μέλη του στρατεύματος είχαν απολυθεί, με πρόφαση ότι παρείχαν πυραύλους στο Μέτωπο Εθνικής Απελευθέρωσης Φαραμπούντο Μαρτί (FMLN), το οποίο επιχειρούσε να προκαλέσει μια γενική εξέγερση στο Σαλβαδόρ. Στα πλαίσια της προσέγγισης μεταξύ των προέδρων Γκορμπατσόφ και Μπους, οι Σοβιετικές Αρχές κατήγγειλαν το γεγονός ότι πύραυλοι SAM-7 και SAM-14, οι οποίοι είχαν δοθεί στους Σαντινίστας από την ΕΣΣΔ, δόθηκαν στο FMLN και χρησιμοποιήθηκαν για να καταρριφθούν αμερικανικά στρατιωτικά ελικόπτερα που δρούσαν στο Ελ Σαλβαδόρ. Τέσσερις Σαντινίστας αξιωματικοί φυλακίστηκαν με εντολή του Ουμπέρτο Ορτέγκα, ο οποίος έδωσε την εξής ερμηνεία:

«Τυφλωμένοι από το πολιτικό τους πάθος και ακολουθώντας εξτρεμιστικές λογικές, αυτή η μικρή ομάδα αξιωματικών αψήφησε τη στρατιωτική τιμή και την αφοσίωση στην Ηγεσία των Θεσμών και του Στρατού, που ισούται με το να αψηφάς τα ιερά, πατριωτικά κι επαναστατικά συμφέροντα της Νικαράγουα».

Αυτό προκάλεσε ισχυρές επικρίσεις από το Εθνικό Μέτωπο Εργατών (στο οποίο συμμετείχαν και οι Σαντινίστας συνδικαλιστικές οργανώσεις), από τη Σαντινιστική Νεολαία και από μια σειρά μέλη του FSLN. Επιπλέον, μια αριστερή ομάδα πρώην μελών της πτέρυγας του «παρατεταμένου λαϊκού πολέμου», η οποία εξέδιδε το δελτίο *Nicaragua Desde Adentro*, αποδοκίμασε την απόφαση του Ουμπέρτο Ορτέγκα να παραμείνει επικεφαλής του στρατού σε μια δεξιά κυβέρνηση.

Αντιπρότειναν να αφήσει τη θέση του στον αναπληρωτή του, ο οποίος ήταν επίσης μέλος του FSLN, ώστε ο ίδιος να παραμείνει στην ηγεσία του FSLN και να συμμετέχει ενεργά στην πολιτική αντιπαράθεση με το νέο καθεστώς.

Λίγους μήνες μετά την ορκωμοσία της Βιολέτα Τσαμόρο, τον Ιούλη του 1990, ένα μαζικό κίνημα εξαπλώθηκε σε όλη τη χώρα, ενάντια στα σχέδια μαζικών απολύσεων στις δημόσιες υπηρεσίες, αλλά και για άλλα ζητήματα που συνδέονταν με την εφαρμογή μιας φιλικής προς τις αγορές οικονομικής πολιτικής. Η Μανάγκουα και άλλες πόλεις γέμισαν από Σαντινιστικά οδοφράγματα και τα συνδικάτα κάλεσαν σε γενική απεργία. Αυτή η μάχη κατέληξε σε συμβιβασμό με την κυβέρνηση της Βιολέτα Τσαμόρο, η οποία υποχρεώθηκε να αποσύρει κάποια από τα μέτρα, αλλά η βάση των Σαντινίστας ήταν θυμωμένη με την επιλογή της ηγεσίας του FSLN να αναστείλει τις κινητοποιήσεις.

Στη συνέχεια η ηγεσία του FSLN έκανε σταδιακά κι άλλες παραχωρήσεις στην Τσαμόρο, αποδεχόμενη τη διάλυση του δημόσιου τραπεζικού τομέα, τη συρρίκνωση του δημόσιου τομέα και στην αγροτική παραγωγή και στη βιομηχανία, όπως και τον τερματισμό του κρατικού μονοπωλίου στο εξωτερικό εμπόριο. Η Τσαμόρο επίσης οργάνωσε την εκκαθάριση της αστυνομίας και την ένταξη πολλών πρώην Κόντρας σε αυτή.

Πρέπει να σημειωθεί ότι μετά τη νίκη της Δεξιάς, κάποιοι λίγοι ηγέτες των Σαντινίστας οικειοποιήθηκαν προσωπικά ένα σημαντικό μερίδιο της ιδιοκτησίας των Σομοζίστας, που είχε απαλλοτριωθεί μετά τη νίκη του 1979, οι οποίοι συνεπώς ανέλαβαν το ρόλο καπιταλιστών. Αυτή η διαδικασία ονομάστηκε «πινιάτα». Τα στελέχη που την οργάνωσαν, ισχυρίστηκαν ότι αφορούσε την ανάγκη να διασφαλιστούν πόροι για το FSLN απέναντι σε μια κυβέρνηση που ενδεχομένως να επεδίωκε να κατασχέσει την περιουσία του Κόμματος.

Παρά τη ριζοσπαστικοποίηση κάποιων μερίδων του FSLN στη διάρκεια του 1990 και του 1991, άλλοι, όπως ο πρώην Σαντινίστας υπουργός Αλεχάντρο Μαρτίνεζ-Κουένκα, αναφέρονταν ανοιχτά στην ανάγκη για «*co-gobierno*» (συγκυβέρνηση), δηλαδή ένα είδος εξωτερικής υποστήριξης στην κυβέρνηση της Βιολέτα Τσαμόρο και υποστήριζαν τις πολιτικές που επέβαλε το ΔΝΤ, οι οποίες σε ένα βαθμό μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές ως συνέχεια της πολιτικής που ακολουθούσε η Σαντινιστική κυβέρνηση μετά το 1988. Ο Ερίκ Τουσέν ήταν αυτόπτης μάρτυρας στην υποστήριξη τέτοιων πολιτικών ταξικής συνεργασίας από τον Ντανιέλ Ορτέγκα και άλλους ηγέτες του FSLN το 1992, καθώς συμμετείχε στο Τρίτο Φόρουμ του Σάο Πάουλο.

Το 1992, στη Μανάγκουα, ο Ερίκ Τουσέν συνόδευε τον Ερνέστ Μαντέλ, ηγετικό στέλεχος της Τέταρτης Διεθνούς, που είχε προσκληθεί να απευθύνει την εναρκτήρια ομιλία στο Τρίτο Φόρουμ του Σάο Πάουλο. Το Φόρουμ, που είχε ξεκινήσει το 1990 με πρωτοβουλία του βραζιλιάνικου Κόμματος Εργατών (στα πορτογαλικά *Partido dos Trabalhadores* –PT) υπό την ηγεσία του Λούλα Ντα Σίλβα, έφερνε σε επαφή ένα ευρύ φάσμα της Λατινοαμερικάνικης Αριστεράς, από το ΚΚ της Κούβας ως το Frente Amplio της Ουρουγουάης και αντάρτικες οργανώσεις

όπως το FMLN του Ελ Σαλβαδόρ.

Ο Ερνέστ Μαντέλ είχε ως τίτλο της ομιλίας του «Ο σοσιαλισμός και το μέλλον». Ξεκινώντας από την παρατήρηση των μεγάλων δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι δυνάμεις της ριζοσπαστικής Αριστεράς διεθνώς, δήλωσε ότι έπρεπε να δοθεί προτεραιότητα στην έμφαση αιτημάτων που στοχεύουν στην κατάκτηση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ θα διατηρείται ταυτόχρονα η προοπτική του σοσιαλισμού. Κλείνοντας, τόνισε ότι

«Αυτός ο σοσιαλισμός πρέπει να είναι αυτοδιαχειριζόμενος, φεμινιστικός, οικολογικός, ριζοσπαστικά πασιφιστικός, πλουραλιστικός. Πρέπει να διευρύνει ποιοτικά τη δημοκρατία και να είναι διεθνιστικός και πλουραλιστικός –και με όρους πολυκομματικού συστήματος. [...] η απελευθέρωση των εργατών θα είναι έργο των ίδιων των εργατών. Δεν μπορεί να γίνει από κράτη, κυβερνήσεις, κόμματα, υποτιθέμενα αλάνθαστους ηγέτες ή κάθε είδους ειδικούς».

Στη διάρκεια του Φόρουμ, ο Βίκτορ Τιράδο Λόπεζ, ένας από τους κομαντάτε που βρισκόταν πολύ κοντά στον Ντανιέλ Ορτέγκα εκείνη την περίοδο, ζήτησε μια προσωπική συνάντηση με τον Ερνέστ Μαντέλ, ο οποίος ζήτησε από τον Ερίκ Τουσέν να τον συνοδεύσει. Ο Βίκτορ Τιράδο Λόπεζ ξεκίνησε λέγοντας ότι θαύμαζε πολύ το έργο του Ερνέστ Μαντέλ και ειδικά τη Μαρξιστική Οικονομική Θεωρία του. Έπειτα ο κομαντάτε παρουσίασε την ανάλυσή του για τη διεθνή κατάσταση: Σύμφωνα με αυτόν, το καπιταλιστικό σύστημα είχε ωριμάσει, δεν θα περνούσε άλλες κρίσεις και θα οδηγούσε στο σοσιαλισμό χωρίς την ανάγκη άλλων επαναστάσεων. Αυτό ήταν απόλυτος παραλογισμός και ο Ερνέστ Μαντέλ το είπε πεντακάθαρα και με πάθος. Όταν ο Μαντέλ απάντησε ότι οι κρίσεις θα συνεχίζονταν και ότι σε μέρη της Λατινικής Αμερικής, όπως τα βορειοανατολικά της Βραζιλίας, οι συνθήκες ζωής των πιο εκμεταλλευόμενων πληθυσμών επιδεινώνονταν εμφανώς, ο Τιράδο Λόπεζ ανταπάντησε ότι σε αυτές τις περιοχές δεν είχε φτάσει ακόμα ο πολιτισμός που έφερε μαζί του ο Χριστόφορος Κολόμβος πριν πέντε αιώνες. Τότε ο Ερνέστ Μαντέλ και ο Ερίκ Τουσέν διέκοψαν απότομα αυτή την εξωφρενική συζήτηση.

Την επόμενη μέρα, ο Ντανιέλ Ορτέγκα εξέφρασε την επιθυμία να συναντηθεί κατ' ιδίαν με τον Μαντέλ για να του παρουσιάσει το εναλλακτικό πρόγραμμα το οποίο ήθελε να υπερασπιστεί δημόσια ως την πρόταση του FSLN απέναντι στη δεξιά κυβέρνηση της Βιολέτα Τσαμόρο. Αφού το διαβάσαμε, καταλάβαμε ότι το πρόγραμμα δεν κάλυπτε τις ελάχιστες προϋποθέσεις για να αποτελεί μια πραγματική εναλλακτική. Για να το θέσουμε πιο απλά, ήταν συμβατό με τις μεταρρυθμίσεις που εφάρμοζε η δεξιά κυβέρνηση και δεν θα βοηθούσε να συνεχιστεί η αντεπίθεση ενάντια στη Δεξιά. Ο Μαντέλ το είπε πολύ καθαρά στον Ορτέγκα, ο οποίος δεν χάρηκε καθόλου.

Αυτές οι δύο συζητήσεις δείχνουν πόσο βαθιά είχαν «ξεστράτσει» κάποιοι ηγέτες του FSLN. Η επακόλουθη εξέλιξη του Ντανιέλ Ορτέγκα και εκείνων που

συμπορεύτηκαν μαζί του στο δρόμο προς την επιστροφή του στην εξουσία ήταν ήδη εμφανώς αντιληπτή από τις αρχές της δεκαετίας του '90.

Η παγίωση της εξουσίας του Ντανιέλ Ορτέγκα μέσα στο FSLN

Ένα μεγάλο τμήμα των αγωνιστών Σαντινίστας της επαναστατικής περιόδου απέρριπτε αυτόν τον προσανατολισμό στα χρόνια που ακολούθησαν. Χρειάστηκε αρκετό χρόνο και την εκμετάλλευση των αργών αντανakλαστικών στη συνειδητοποίηση του κινδύνου, αλλά ο Ντανιέλ Ορτέγκα κατάφερε να παγιώσει την επιρροή του μέσα στο FSLN και να περιθωριοποιήσει ή να αποκλείσει όσους υπερασπίζονταν έναν διαφορετικό προσανατολισμό.

Ταυτόχρονα, ο Ντανιέλ Ορτέγκα κατάφερε να διατηρήσει προνομιακές σχέσεις με μια σειρά ηγετικών στελεχών των λαϊκών Σαντινιστικών οργανώσεων, οι οποίοι αισθάνονταν ότι μπροστά στην απουσία οποιουδήποτε άλλου, αυτός ήταν ο μόνος ηγέτης που θα μπορούσε να υπερασπιστεί τις κατακτήσεις της δεκαετίας του '80. Αυτό εξηγεί κατά ένα μέρος γιατί, το 2018, το καθεστώς Ορτέγκα εξακολουθεί να έχει την υποστήριξη τμήματος του πληθυσμού και του λαϊκού κινήματος παρά τη χρήση ακραία σκληρών μεθόδων καταπίεσης.

Η παγίωση της εξουσίας του Ορτέγκα μέσα στο FSLN τη δεκαετία του '90 συνοψίζεται με τον καλύτερο τρόπο από τη Μόνικα Μπαλτοδάνο, πρώην κομαντάτα των ανταρτών, πρώην μέλος της ηγεσίας του FSLN και σήμερα μέλος του Κινήματος για τη Διάσωση του Σαντινισμού (στα ισπανικά *Movimiento por el Rescate del Sandinismo* – MrRS):

«Η διαμάχη μέσα στο FSLN μεταξύ 1993 και 1995 [η οποία κορυφώθηκε με την αποχώρηση μεγάλου αριθμού επαγγελματιών, διανοομένων και άλλων, πολλοί εκ των οποίων στη συνέχεια ίδρυσαν το Κίνημα Ανανέωσης του Σαντινισμού (MRS), που είναι διαφορετικό από το MrRS της Μόνικα Μπαλτοδάνο, το οποίο ιδρύθηκε αργότερα] έπεισε τον Ορτέγκα και τον σιδερένιο κύκλο γύρω του για τη σημασία που έχει ο έλεγχος του κομματικού μηχανισμού. Αυτό έγινε πολύ πιο συγκεκριμένη πολιτική στο Συνέδριο του FSLN το 1998, όπου τα απομεινάρια της Εθνικής Διεύθυνσης, δηλαδή η Σαντινιστική Συνέλευση και το ίδιο το Συνέδριο του FSLN αντικαταστάθηκαν από ένα σώμα στο οποίο συμμετείχαν κυρίως οι ηγέτες των κοινωνικών οργανώσεων βάσης που ήταν πιστοί στον Ορτέγκα. Σταδιακά, ακόμα κι αυτή η συνέλευση έπαψε να συνεδριάζει. Τότε συνέβη μια σημαντική τομή. Τότε έγινε πια εμφανές ότι ο Ορτέγκα απομακρυνόταν διαρκώς από τις αριστερές απόψεις και επικέντρωνε τη στρατηγική του στο πώς θα ενισχύσει την εξουσία του. Η έμφασή του βρισκόταν στην εξουσία ως αυτοσκοπό».

Η Μόνικα Μπαλτοδάνο συνεχίζει εξηγώντας την οικοδόμηση συμμαχιών, που τελικά οδήγησαν στην επιστροφή του Ντανιέλ Ορτέγκα στο προεδρικό γραφείο:

«Τότε ξεκίνησε μια διαδικασία οικοδόμησης συμμαχιών για να αυξηθεί τη δύναμή του. Η πρώτη ήταν με τον Πρόεδρο Αρνόλντο Αλεμάν, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του 1999-2000. Οι βασικές επιδιώξεις του Ορτέγκα σε αυτή τη συμμαχία ήταν να μειώσει το ποσοστό που χρειάζεται για να κερδίσεις προεδρικές εκλογές στον πρώτο γύρο, να μοιραστούν τα δύο κόμματα τις κορυφαίες θέσεις όλων των κρατικών θεσμών [όπως το Εκλογικό Συμβούλιο, το Ελεγκτικό Συνέδριο και το Ανώτατο Δικαστήριο] και να κατοχυρώσει την προστασία των προσωπικών περιουσιών και επιχειρήσεων των ηγετών του FSLN [που αποκτήθηκαν στη διάρκεια και μετά την «πινιάτα»]. Σε αντάλλαγμα, εγγυόταν στον Αλεμάν την «κυβερνησιμότητα», βάζοντας φρένο στις απεργίες και σε άλλους αγώνες για τα αιτήματα της βάσης. Το FSLN έπαψε να εναντιώνεται στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Τα επόμενα χρόνια, οι βασικοί ηγέτες των κάποτε μαζικών οργανώσεων του κόμματος έγιναν βουλευτές της Εθνικής Συνέλευσης ή ενσωματώθηκαν στις δομές του κύκλου του Ορτέγκα. Κάπως έτσι έπαψαν να αντιστέκονται και να αγωνίζονται για όλα εκείνα τα οποία κάποτε πίστευαν. Εκείνα τα χρόνια εμφανίστηκαν και οι «δεσμοί» –δεν θα το αποκαλούσα συμμαχία– με τον επικεφαλής της Καθολικής Εκκλησίας, Καρδινάλιο Ομπάντο. Ο βασικός σκοπός αυτής της διασύνδεσης ήταν ο έλεγχος του εκλογικού βραχίονα της κυβέρνησης διαμέσου της προσωπικής στενής σχέσης του Ομπάντο με τον Ρομπέρτο Ρίβας, ο οποίος ηγούνταν του εκλογικού βραχίονα από το 2000. Επίσης αυτό αύξησε την επιρροή του Ορτέγκα και στους πιστούς Καθολικούς και στην ιεραρχία της Εκκλησίας».

Όταν ο Αλεμάν κατηγορήθηκε για διαφθορά και καταδικάστηκε σε 20 χρόνια φυλάκισης, η συμφωνία που είχε κάνει με τον Ορτέγκα αποδείχθηκε επωφελής: Ο Ορτέγκα διασφάλισε ότι οι άνθρωποι που ο ίδιος είχε τοποθετήσει στο δικαστικό σύστημα, θα έδειχναν προνομιακή μεταχείριση στον Αλεμάν, επιτρέποντάς του να εκτίσει την ποινή του σε κατ' οίκον περιορισμό. Αργότερα, το 2009, δύο χρόνια μετά την εκλογή του ως πρόεδρος της Νικαράγουα, ο Ορτέγκα υποστήριξε την απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου να ακυρώσει την καταδίκη του Αλεμάν και να τον απελευθερώσει. Λίγες μέρες μετά, ο Αλεμάν ανταπέδωσε τη χάρη, διασφαλίζοντας ότι η κοινοβουλευτική ομάδα του Φιλελεύθερου Κόμματος, του οποίου ηγούνταν, θα ψήφιζε την εκλογή ενός Σαντινίστα ως προέδρου της Εθνοσυνέλευσης.

Οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του 1999-2000 μείωσαν το απαιτούμενο ποσοστό νίκης στον πρώτο γύρο των προεδρικών εκλογών σε 35% των ψήφων, αν ο υποψήφιος προηγείται πάνω από 5 μονάδες από τον δεύτερο. Ο Ορτέγκα εξελέγη με 38,07% των ψήφων το Νοέμβριο του 2006 και ανέλαβε τη διακυβέρνηση το Γενάρη του 2007. Επανεξελέγη το Νοέμβριο του 2011 και το Νοέμβριο του 2016. Μετά από αυτές τις εκλογές, έγινε αντιπρόεδρος η Ροζάριο Μουρίγιο,

η οποία ήταν εκπρόσωπος Τύπου της κυβέρνησης από το 2007 και την οποία ο Ορτέγκα είχε παντρευτεί στην Εκκλησία με τον Καρδινάλιο Ομπάντο να κάνει την τελετή.

Η Προδομένη Επανάσταση

Από το 2007 και μετά, οι πολιτικές που έχουν εφαρμόσει οι Ορτέγκα και Μουρίγιο μοιάζουν περισσότερο με συνέχεια της πολιτικής των τριών διαδοχικών δεξιών κυβερνήσεων μεταξύ 1990 και 2007, παρά με συνέχεια της Σαντινιστικής εμπειρίας του 1980-1990. Γι' αυτό το ζήτημα, αξίζει να διαβαστεί ολόκληρο το άρθρο της Μόνικα Μπαλτοδάνο, που δημοσιεύτηκε το Γενάρη του 2014 και αναφέρθηκε παραπάνω.

Τα τελευταία 11 χρόνια, η κυβέρνηση του Ντανιέλ Ορτέγκα δεν προχώρησε σε καμία δομική μεταρρύθμιση: ούτε κοινωνικοποίηση των τραπεζών, ούτε νέα αγροτική μεταρρύθμιση παρά την πολύ σημαντική συγκέντρωση γης στα χέρια των μεγαλογαιοκτημόνων, ούτε μεταρρυθμίσεις υπέρ των εργαζόμενων τάξεων των πόλεων, ούτε ταξική μεταρρύθμιση στην κατεύθυνση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι ζώνες όπου επικρατεί καθεστώς ελεύθερου εμπορίου έχουν επεκταθεί. Η σύναψη εσωτερικών και εξωτερικών χρεών συνεχίζεται υπό τους ίδιους όρους που ευνοούν τους δανειστές μέσα από τα επιτόκια που εισπράττουν και τους επιτρέπουν να επιβάλουν τις πολιτικές που προτιμούν μέσω εκβιασμών.

Το 2006, η κοινοβουλευτική ομάδα των Σαντινίστας ψήφισε μαζί με τους δεξιούς βουλευτές υπέρ ενός νόμου που απαγόρευε πλήρως την έκτρωση. Υπό την προεδρία του Ντανιέλ Ορτέγκα, ο οποίος αρνήθηκε να αμφισβητήσει το μέτρο, αυτή η απαγόρευση ενσωματώθηκε στον νέο ποινικό κώδικα και τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιούλη του 2008. Δεν προβλέπεται καμία απολύτως εξαίρεση στην απαγόρευση, ούτε καν σε περιπτώσεις κινδύνου της υγείας ή της ζωής της εγκύου ή σε εγκυμοσύνες που προέκυψαν από βιασμό. Αυτή η οπισθοδρομική νομοθεσία συνοδεύτηκε από σοβαρές επιθέσεις στις οργανώσεις που υπερασπίζονται τα γυναικεία δικαιώματα, οι οποίες υπήρξαν από τις πλέον ενεργές στην αντίσταση στην κυβέρνηση Ορτέγκα. Σε μια άλλη πολύ ενοχλητική εξέλιξη, το καθεστώς χρησιμοποιεί συστηματικά την επίκληση στην Καθολική θρησκεία. Ειδικά η Ροζάριο Μουρίγιο η οποία επιμένει να καταγγέλλει τις γυναικείες οργανώσεις και την υποστήριξη που δέχονται από το εξωτερικό στον αγώνα τους για το δικαίωμα στην έκτρωση ως «Έργο του Διαβόλου».

Η Νικαράγουα εξακολουθεί να καθορίζεται από τους πολύ χαμηλούς μισθούς της. Η Pro Nicaragua, η επίσημη κρατική υπηρεσία που προσελκύει τις ξένες επενδύσεις στη χώρα, καμαρώνει που «ο κατώτατος μισθός είναι ο πιο ανταγωνιστικός σε περιφερειακό επίπεδο, κάτι που κάνει τη Νικαράγουα την ιδανική χώρα για την εγκατάσταση επιχειρήσεων υψηλής έντασης εργασίας».

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί κατακόρυφα η εργασιακή ανασφάλεια: στην ανεπίσημη οικονομία εργαζόταν το 60% των απασχολούμενων το 2009. Το

ποσοστό αυτό έφτασε στο 80% το 2017. Δεν έχει υπάρξει καμία πρόοδος στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και ο αριθμός των εκατομμυριούχων έχει αυξηθεί. Η αύξηση του παραγόμενου πλούτου δεν διανεμήθηκε προς τις εργαζόμενες τάξεις, αλλά ωφέλησε το μεγάλο εθνικό και διεθνές κεφάλαιο, με τη βοήθεια της κυβέρνησης Ορτέγκα. Επιπλέον, ο ίδιος και η οικογένειά του έχουν γίνει πλουσιότεροι.

Ο βασικός πυροδότης των κοινωνικών διαμαρτυριών, που ξεκίνησαν τον Απρίλη του 2018, ήταν η ανακοίνωση της κυβέρνησης Ορτέγκα για νεοφιλελεύθερα μέτρα που θα έθιγαν την κοινωνική ασφάλιση, συγκεκριμένα μια αντιμεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού. Αυτά τα μέτρα υποστηρίζονταν από το ΔΝΤ, με το οποίο ο Ορτέγκα διατηρεί εξαιρετικές σχέσεις από τότε που ανέλαβε την εξουσία το 2007. Σε μια ανακοίνωσή του το Φλεβάρη του 2018, το ΔΝΤ έδινε συχαρητήρια στην κυβέρνηση για τα επιτεύγματά της:

«Η οικονομική επίδοση το 2017 ξεπέρασε τις προσδοκίες και οι προβλέψεις για το 2018 είναι ευνοϊκές... Το Ταμείο προτείνει τα σχέδια μεταρρύθμισης του INSS [Ο Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης της Νικαράγουα] να διασφαλίζουν τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του, να διορθώνουν τις αδικίες εντός συστήματος. Το Ταμείο καλωσορίζει τις προσπάθειες της κυβέρνησης να ελαφρύνει τις χρηματοδοτικές ανάγκες του INSS».

Τα πιο αντιδημοφιλή μέτρα ήταν μια μείωση 5% στις συντάξεις, με την οποία θα χρηματοδοτούνταν οι φαρμακευτικές δαπάνες και ο περιορισμός της ετήσιας αναπροσαρμογής των συντάξεων πάνω από τον πληθωρισμό. Τα μελλοντικά συνταξιοδοτικά επιδόματα για τους περίπου 1 εκατομμύριο εργάτες που είναι ενταγμένοι στο συνταξιοδοτικό σύστημα, θα στηρίζονταν σε λιγότερο ευνοϊκούς υπολογισμούς, οι οποίοι θα οδηγούσαν σε περικοπές στις συντάξεις που θα μπορούσαν να φτάσουν στο 13%.

Αυτά τα μέτρα προκάλεσαν ένα μαζικό κίνημα διαμαρτυρίας, στο οποίο αρχικά συμμετείχαν φοιτητές και νεολαίοι. Το κίνημα γρήγορα ενώθηκε με άλλες κινητοποιήσεις, ειδικά με το αγροτικό-ιθαγενικό κίνημα ενάντια στην οικοδόμηση ενός υπερωκεάνιου καναλιού, που θα λειτουργούσε ως εναλλακτική στη Διώρυγα του Παναμά και το οποίο απειλεί μεγάλα τμήματα του περιβάλλοντος, αλλά και του βιοπορισμού ανθρώπων.

Τελικά ο Ορτέγκα εγκατέλειψε αυτές τις μεταρρυθμίσεις. Αλλά μόνο αφού είχε προκαλέσει ένα εγκληματικό σπινάλι καταστολής, που κατέληξε σε 300 νεκρούς διαδηλωτές από τις δυνάμεις ασφαλείας και από φιλοκαθεστωτικές πολιτοφυλακές. Με τη συμμετοχή και άλλων τμημάτων του πληθυσμού που σοκαρίστηκαν από την κατασταλτική απάντηση του καθεστώτος, οι διαδηλώσεις ριζοσπαστικοποιήθηκαν, φτάνοντας να απαιτούν την ανατροπή του καθεστώτος.

Η κυβέρνηση κατηγόρησε τους διαδηλωτές ως δεξιούς «golpistas» (πραξικοπηματίες) και ως «τρομοκράτες» που επεδίωκαν μια αλλαγή καθεστώτος με την

υποστήριξη του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Αλλά ήταν ανίκανη να παρουσιάσει οποιοδήποτε αυθεντικό στοιχείο για να υποστηρίξει τους ισχυρισμούς της. Στην πράξη, οι ΗΠΑ, που δεν έχουν καμιά διαφωνία με τις νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές του Ορτέγκα, επέβαλαν μάλλον σχετικά ήπιες κυρώσεις ως αντίδραση στην καταστολή, προς το παρόν. Αντίστοιχα, η εξέταση από τη Γερουσία του Νόμου Προϋποθέσεων για Επενδύσεις στη Νικαράγουα του 2017, τον οποίο βέβαια πρέπει να καταγγείλουμε ως ιμπεριαλιστική πολιτική που παραβιάζει την εθνική κυριαρχία της Νικαράγουα, δεν επιταχύνθηκε από τα πρόσφατα γεγονότα.

Επιπλέον, οι Ορτέγκα και Μουρίγιο ενίσχυσαν τη χρήση θρησκευτικών φονταμενταλιστικών αναφορών και κατήγγειλαν τους διαδηλωτές για «Σατανικές» τελετές και πρακτικές, που τους φέρνουν σε αντίθεση με τον Νικαραγουανό λαό, «γιατί ο Νικαραγουανός λαός είναι ο λαός του Θεού!». Στις 19 Ιούλη του 2018, σε μια συγκέντρωση που οργανώθηκε στην επέτειο της Σαντινιστικής Επανάστασης προκειμένου να ενισχύσει τη νομιμοποίησή του, ο Ορτέγκα επανέλαβε αυτούς τους παρανοϊκούς ισχυρισμούς και κάλεσε τους Καθολικούς Επισκόπους να εξορκίσουν τους διαδηλωτές για να διώξουν τους διαβόλους, οι οποίοι υποτίθεται ότι τους έχουν καταλάβει.

Ως τα μέσα Ιούλη, η πολιτική τρομοκρατίας που καθοδήγησε η κυβέρνηση της επέτρεψε να ανακτήσει τον έλεγχο των δρόμων. Έκτοτε, έχουν γίνει μαζικές συλλήψεις και πολλές εκατοντάδες άνθρωποι, στιγματισμένοι ως «τρομοκράτες» από την κυβέρνηση, παραμένουν στη φυλακή. Οι ενώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαγορεύεται να μπουν στις φυλακές, όπως και οι δικηγόροι κάποιων από τους κρατούμενους. Μερικοί κρατούμενοι βασανίστηκαν και υποχρεώθηκαν να δώσουν ψευδείς ομολογίες, που υποστήριζαν τον ισχυρισμό ότι το καθεστώς αντιμετωπίζει μια καθοδηγούμενη από το εξωτερικό συνωμοσία.

Με τη μορφή συμπεράσματος

Η Επανάσταση των Σαντινίστας ξεκίνησε ως μια σπάνια εμπειρία κοινωνικής απελευθέρωσης και ανανέωσης της εθνικής αξιοπρέπειας σε μια εξαρτημένη χώρα της οποίας η θέση ως πίσω αυλή του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού είχε γίνει αποδεκτή για δεκαετίες από τους αυταρχικούς δυνάστες ηγέτες της. Αλλά τα επιτεύγματα της Σαντινιστικής διακυβέρνησης μεταξύ 1979 και 1990 δεν πήγαν αρκετά μακριά. Ενώ βοήθησαν σε σημαντικές βελτιώσεις των συνθηκών ζωής των περισσότερων Νικαραγουανών, δεν ήρθαν σε ρήξη με το εξαγωγικό εξτρακτιβιστικό μοντέλο, το οποίο κυριαρχούνταν από το μεγάλο κεφάλαιο, ούτε προώθησαν σημαντικά την ενεργή συμμετοχή των μαζών στη διαδικασία λήψης οικονομικών και πολιτικών αποφάσεων. Οι πολιτικοί θεσμοί και η εσωτερική οργάνωση του FSLN δεν αναπτύχθηκαν ως εργαλεία που θα ενδυνάμωναν τις μάζες, ένα λάθος που διευκόλυνε τον εκφυλισμό του FSLN κατά τη διαδρομή της επιστροφής του Ορτέγκα στην εξουσία.

Αυτή η κατανόηση της Νικαραγουανής Επανάστασης και του εκφυλισμού της τονίζει την ανάγκη οι επαναστάτες και οι σοσιαλιστές αγωνιστές να ενθαρρύνουν την ευρύτερη εφικτή συμμετοχή των μαζών στην πάλη για την απελευθέρωσή τους, όπως και να συνδράμουν στην αυτο-οργάνωσή τους. Συμπληρωματική σε αυτή την ιδέα είναι η ανάγκη οι επαναστάτες να αγωνίζονται ενάντια στη γραφειοκρατικοποίηση των ηγεσιών των οργανώσεών τους –το οποίο ξεκινά με την οικοδόμηση οργανώσεων που σέβονται την εσωτερική δημοκρατία. Αυτό υποτιμήθηκε πολύ σοβαρά από το FSLN, που παρέμεινε μια πολιτικοστρατιωτική οργάνωση μετά την κατάληψη της εξουσίας και περίμενε ως το 1991 για να οργανώσει το πρώτο του συνέδριο ως πολιτική οργάνωση. Αν και η επιλογή της ηγεσίας των Σαντινίστας να αναγνωρίσουν τη νίκη της Δεξιάς το 1990 ήταν σωστή, τα βήματα που ακολούθησαν υπό τον Ντανιέλ Ορτέγκα, είχαν ξεκάθαρα ως αυτοσκοπό την επιστροφή του στην εξουσία. Η αριστερή πτέρυγα του FSLN, που οργανώθηκε σε «κριτικές» τάσεις στη διάρκεια του '90, ήταν πολύ διστακτική στην αντιπολίτευσή της απέναντι σε αυτές τις κινήσεις.

Τέλος, η διεθνής Αριστερά έχει ανάγκη από μια υλιστική ανάλυση των κοινωνικών και πολιτικών διαδικασιών και όχι να μένει προσκολλημένη σε φαντασιώσεις για τις εμπειρίες του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Η εξέλιξη του FSLN και οι πολιτικές που ακολούθησε στη Νικαράγουα μετά το 2007 πρέπει να αναλύονται με βάση αυτό που είναι και όχι με βάση το τι πίστευαν ο Ντανιέλ Ορτέγκα και η Ροζάριο Μουρίγιο ως αγωνιστές του FSLN τις δεκαετίες του '70 και του '80. Με αυτή την έννοια, το βάθεμα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που ακολουθούσαν οι δεξιοί προκάτοχοί τους, όπως και η πλήρης απαγόρευση των εκτρώσεων από τους Ορτέγκα και Μουρίγιο, πρέπει να καταδικαστούν από τη διεθνή Αριστερά. Επιπλέον, η Αριστερά οφείλει να καταγγείλει με δριμύτητα την εγκληματική καταστολή που οργανώνει σήμερα το καθεστώς ενάντια σε διαδηλωτές και να απαιτήσει την άμεση απελευθέρωση όλων των πολιτικών κρατουμένων. Υιοθετώντας μια τέτοια στάση, η Αριστερά σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αυτοακυρωθεί, δίνοντας στήριξη σε μια δεξιά, φιλο-ιμπεριαλιστική αντιπολίτευση. Αντίθετα, αυτή η στάση πρέπει να συνοδεύεται από προσπάθειες να συνδεθεί και να ενισχύσει τους κριτικούς Σαντινίστας και άλλα μέλη της προοδευτικής αντιπολίτευσης στους Ορτέγκα και Μουρίγιο, ειδικά την νεολαία που κινητοποιήθηκε μαζικά μετά τον Απρίλη του 2018, το φεμινιστικό κίνημα και το αγροτικό-ιθαγενικό κίνημα που εναντιώνεται στο σχέδιο της Διώρυγας και άλλα καταστροφικά σχέδια που συνδέονται με το εξαγωγικό καπιταλιστικό μοντέλο.

Η Αντίσταση, το ΕΑΜ, το ΚΚΕ

Γιατί ηττηθήκαμε στη δεκαετία του '40;

Αντώνης Νταβανέλος

Οι «αναθεωρήσεις» της ηγεσίας του ΚΚΕ σχετικά με την ιστορία του κόμματος, θέτοντας σε αμφισβήτηση «μύθους» που ήταν κυρίαρχοι για δεκαετίες στην Αριστερά, ανοίγουν μια συζήτηση για τη στρατηγική που τότε οδήγησε στην ήττα, που είναι πολύτιμη και για τη σύγχρονη ριζοσπαστική Αριστερά.

Λένε, και σωστά, ότι η ιστορία αποτελεί τη «μνήμη του μέλλοντος». Αυτό ισχύει περισσότερο για την ιστορία του κινήματος. Και ισχύει ακόμα περισσότερο για χώρες όπως η Ελλάδα ή η Ισπανία, όπου η ιστορία του κινήματος έχει χαράξει βαθιές διαχωριστικές γραμμές, με αίμα, ιδρώτα και δάκρυα, με αποτέλεσμα τα ιστορικά συμπεράσματα να αποτελούν τμήμα της τρέχουσας πολιτικής συγκρότησης.

Για την παρούσα γενιά των στελεχών της Αριστεράς και του κομμουνιστικού κινήματος, η ιστορία έχει «γραφτεί» με περιορισμένο σεβασμό στα δεδομένα και ακόμα λιγότερο σεβασμό στην υποχρέωση να «ταιριάζουν» τα ιστορικά δεδομένα μέσα σε μια συνεκτική αντίληψη που να εξηγεί το κομβικό ερώτημα: Γιατί ηττηθήκαμε στη «μεγάλη» δεκαετία του '40;

Η προηγούμενη γενιά κομμουνιστικών στελεχών, οι μανάδες και οι πατεράδες μας, γαλουχήθηκαν με τις απαντήσεις της δεκαετίας του '50, που διαμόρφωσε η ηγεσία του ΚΚΕ που είχε τότε να διαχειριστεί την ήττα.

Μια καλή περιγραφή αυτών των απαντήσεων θα βρει κανείς στο «Βοήθημα για την Ιστορία του ΚΚΕ» (που εκδόθηκε το 1952 από την ΚΕ του ΚΚΕ, με βάση τις «Θέσεις για την Ιστορία του ΚΚΕ» του Ν. Ζαχαριάδη). Το κείμενο αυτό ξεκινά με το ερώτημα: «Πώς πρέπει να μελετάμε την ιστορία του ΚΚΕ;». Το πρώτο κριτήριο, από τα 8 που θέτει, είναι: «Σε σχέση με την ιστορία του ΚΚ (μπ) της ΕΣΣΔ, που

■ Η προηγούμενη γενιά κομμουνιστικών στελεχών γαλουχήθηκε με τις απαντήσεις της δεκαετίας του '50, που διαμόρφωσε η ηγεσία του ΚΚΕ που είχε τότε να διαχειριστεί την ήττα.

είναι η πραγματική εγκυκλοπαίδεια των βασικών γνώσεων του μ-λ και αποτελεί τη βάση για την κατανόηση της ιστορίας του ΚΚΕ. Το ΚΚ (μπ) της ΕΣΣΔ είναι το καθοδηγητικό κόμμα». Και το τελικό, όγδοο, κριτήριο είναι: «Πρέπει σωστά να δούμε το ρόλο του σ. Ν. Ζαχαριάδη στο κόμμα μας... Να γιγαντώσει πιο πολύ μέσα μας η αγάπη και ο σεβασμός προς τον αρχηγό μας και να γίνει ατράνταχτη η πεποίθησή μας, η εμπιστοσύνη και η σιγουριά στη δοκιμασμένη καθοδήγησή

του» (Βοήθημα, Κεφάλαιο 1ο, σελ. 8-12).

Την αφήγηση για την ιστορία του κινήματος που αναπτύσσει το «Βοήθημα» τη στήριξαν για πολλά χρόνια οι οργανωμένες δυνάμεις του ΚΚΕ, αλλά μετά τη Μεταπολίτευση και οι δυνάμεις των μεγάλων μαοϊκών οργανώσεων της εποχής, το ΕΚΚΕ και η ΟΜΛΕ (η τελευταία έκδοση του «Βοηθήματος» είναι μετά το 1974, από τις «Εκδόσεις του Λαού» που συνδέονταν με το ΕΚΚΕ). Αυτός ο όγκος υποστήριξης –που περιλάμβανε πολλά συνέδρια, πολλά αχτίφ στελεχών και δημόσιες εκδηλώσεις, χιλιάδες άρθρα και συζητήσεις– προσέδωσε σταδιακά στην αφήγηση αυτή το χαρακτήρα του αυτονόητου, του κοινού τύπου, έστω και αν η αφήγηση παρουσίαζε τεράστια κενά και εκρηκτικές αντιφάσεις.

Μετά τη διάσπαση του '68, οι δυνάμεις της Ανανεωτικής Αριστεράς, γύρω από το ΚΚΕ Εσωτερικού, ξεδίπλωσαν μια περιορισμένη ρήξη με τη σταλινική παράδοση, μια στροφή κυρίως προς τη σοσιαλδημοκρατική κατεύθυνση του «εθνικού και δημοκρατικού δρόμου» προς τον σοσιαλισμό. Όμως ποτέ αυτή η ρήξη δεν στράφηκε προς την ιστορία με έναν συνεκτικό τρόπο, επιχειρώντας να δώσει μια συλλογική εκτίμηση για την ήττα.

Ο Άγγελος Ελεφάντης, στο σημαντικό για τη διαμόρφωση των νεολαίων του «ανανεωτικού ρεύματος» βιβλίο «Η Επαγγελία της Αδύνατης Επανάστασης», γράφει:

«Στον αδιάλλακτο επαναστατικό ρομαντισμό των παλαιών πολεμιστών θα πρέπει να αναζητήσουμε την αιτία της πρώιμης αυτοαπομόνωσης

του ΚΚΕ... ο σταλινισμός ήταν στις τοτινές συνθήκες η μόνη υπαρκτή επαναστατική προσπάθεια της εργαζόμενης ανθρωπότητας...» (Επαγγελία, εκδόσεις Ολκός).

Η «ανανέωση» στάθηκε σε πολλά σημεία στο πλευρό της κυρίαρχης αφήγησης: «Το ΚΚΕ γεννήθηκε και γαλουχήθηκε... άντρωσε και αναπτύχθηκε σε μεγάλη λαϊκή δύναμη με τη διδασκαλία του Στάλιν».

Η αφήγηση αυτή μπορεί να συμπυκνωθεί στο εξής σχήμα: α) Το ΚΚΕ βγήκε από την πρώιμη περίοδο της συγκρότησής του, «αναπτύχθηκε σε μεγάλη λαϊκή δύναμη», όταν με την επέμβαση της Διεθνούς εγκαταστάθηκε η ηγεσία του Ν.Ζ. (όπως γλαφυρά λέει ο Ελεφάντης, όταν «ήρθε η ώρα των Κούτβηδων»...). β) Η ηγεσία Ζαχαριάδη, με την «τομή» της 6ης Ολομέλειας της ΚΕ του 1934, συνέδεσε σταθερά τη στρατηγική και την τακτική του ΚΚΕ με το σταλινισμό («τη μόνη υπαρκτή επαναστατική προσπάθεια...») και τις νεότερες επεξεργασίες της Διεθνούς προς τα Λαϊκά Μέτωπα και τις αντιφασιστικές συμμαχίες. γ) Αυτή η ηγεσία, και ειδικά με το «Γράμμα» του Ζαχαριάδη σχετικά με τον ιταλοελληνικό πόλεμο, προσανατόλισε σωστά το ΚΚΕ και «έθεσε τις βάσεις για την εποποιία του ΕΑΜ».

Εδώ σταματά η ενότητα των οπαδών αυτού του αφηγήματος. Μπροστά στο κρίσιμο ερώτημα πώς και γιατί «χάθηκε» η νικηφόρα επανάσταση του 1941-1945, οι ερμηνείες που ξεκινούν από το έδαφος των παραπάνω απόψεων διασπώνται. Ας δούμε δύο διαμετρικούς πόλους: Ο ίδιος ο Ν. Ζαχαριάδης δηλώνει ότι η στρατηγική και η κατεύθυνση του κόμματος ήταν σωστή, αλλά υπονομεύτηκε από μια σειρά «λάθη» και «προδοσίες» (Λίβανος, Γκαζέρτα, Βάρκιζα), που η ηγεσία του κόμματος δεν κατόρθωσε να αντιμετωπίσει, γιατί υποτίμησε την «κομματικότητα» και δεν αντέδρασε έγκαιρα στον «προβοκατόρικο ρόλο» του Γιώργη Σιάντου και άλλων («Βοήθημα», Αιτίες που χάσαμε την πρώτη επανάσταση, σελ. 212-219). Ο Θανάσης Χατζής (στο ογκώδες βιβλίο του «Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε») ισχυρίζεται το ακριβώς αντίθετο: ο Ζαχαριαδικός μηχανισμός που, υπό τον Ιωαννίδη, αποκατέστησε σταδιακά τον έλεγχό του στο εσωτερικό του ΚΚΕ, είχε λάθος στρατηγική, υποτιμώντας την πάλη για την εξουσία, εγκλωβίστηκε στην επιδίωξη της εθνικής ενότητας και οδήγησε το κίνημα στην ουρά του Παπανδρέου και του Σκόμπι, παρά την ενστικτώδη αντίσταση του «αυθεντικού λαϊκού αγωνιστή» Γ. Σιάντου, πολλών στελεχών του ΚΚΕ και των καπεταναίων του ΕΛΑΣ.

Είναι φανερό ότι στη βάση του παραπάνω σχήματος δεν είναι δυνατόν να απαντηθεί ουσιαστικά το ερώτημα του πώς και γιατί πτώθηκε το μεγάλο κίνημα της Αντίστασης.

Εδώ γίνεται σημαντική η ιστορική παρέμβαση της σημερινής ηγεσίας του ΚΚΕ και οι «αναθεωρήσεις» της ΚΕ σχετικά με την ιστορία του κόμματος και του κινήματος. Είτε με τα αρχειακά δεδομένα που φέρνει στην επιφάνεια, είτε με τα συμπεράσματά της που στρέφουν τη συζήτηση σε μεγαλύτερο βάθος: Δείχνοντας, για πρώτη φορά στην ιστορία του ΚΚΕ, ως πηγή της κακοδαιμονίας τα στρατηγικά και προγραμματικά στοιχεία στην πολιτική του ΚΚΕ πριν τη μεγάλη

δοκιμασία του '40 (6η Ολομέλεια του 1934) και, ακόμα, τη σχέση αυτής της ιδεολογικοπολιτικής «στροφής» με τις μεγάλες αλλαγές που συντελούνταν μέσα στην 3η Διεθνή και την ΕΣΣΔ.

Οι πολιτικοί λόγοι αυτής της «αναθεώρησης» από την πλευρά του ΚΚΕ δεν είναι αντικείμενο του παρόντος άρθρου. Κάποιοι «κουκουεδογενείς» μέσα στην Αριστερά έκαναν λόγο για μια «τροτσκιστική στροφή». Ο ισχυρισμός είναι πέρα για πέρα στον αέρα. Όμως το ΚΚΕ στρέφει πράγματι την προσοχή όλων των αριστερών σε κάποια ζητήματα που, μέχρι σήμερα, υπογράμμιζαν μόνο οι «αιρετικές φωνές», κυρίως οι οργανώσεις και οι διανοούμενοι που δεν καθορίζονταν από το αντι-τροτσκιστικό μένος που δημιούργησαν οι παλιότερες εποχές των «εκκαθαρίσεων»...

Δεν μπορούμε να συζητήσουμε σοβαρά για το '40, αν δεν κατανοήσουμε τις ανατροπές που είχαν προηγηθεί.

Η μεγάλη δεκαετία του '30

Το πρώτο μισό της δεκαετίας του '30 χαρακτηρίζεται στην Ελλάδα από μια σημαντική άνοδο της ταξικής πάλης και μια γενικευμένη ριζοσπαστικοποίηση των μαζών, φαινόμενα που κορυφώθηκαν με την εξέγερση της Θεσσαλονίκης το Μάη του 1936.

Μέσα σ' αυτή τη διαδικασία, το ΚΚΕ αναπτύχθηκε παίρνοντας για πρώτη φορά διαστάσεις ενός (σχετικά) μαζικού εργατικού κόμματος. Τα στοιχεία δείχνουν ότι κινήθηκε μεταξύ των 4,5 και των 10 χιλιάδων μελών. Το φαινόμενο ήταν παγκόσμιο: Το κύρος της 3ης Διεθνούς –που πάνω της αντανάκλασε η αμείωτη ακόμα αίγλη της νικηφόρας Οκτωβριανής επανάστασης– λειτουργούσε ως μαγνήτης που έλκυε την εργατική ριζοσπαστικοποίηση της εποχής προς τα ΚΚ.

Στην Ελλάδα είχε προηγηθεί η παρέμβαση της Κομιντέρν για τον ορισμό καθοδηγητικής ομάδας στο ΚΚΕ. Το φαινόμενο αυτό υπήρξε πολύ πιο άναρχο και ασταθές από ό,τι φαντάζονται οι εκ των υστέρων θαυμαστές των «ατσάλινων» κούτβηδων που, τάχα, εγκατέστησαν δια μαγείας μια «μονολιθική» πειθαρχία και αφοσίωση.

Η πρώτη ηγετική ομάδα των «κούτβηδων» είχε ως επικεφαλής τους Ανδρόνικο Χαϊτά και Κ. Ευτυχιάδη. Παρά τα θρυλούμενα ηγετικά προσόντα του Χαϊτά, η ομάδα αυτή σύντομα αποπροσανατολίστηκε και βυθίστηκε στο φραξιονισμό και την κρίση. Μερικές δεκάδες στελεχών κλήθηκαν στη Μόσχα για «επανεκπαίδευση», διαδικασία από την οποία επέστρεψε μόνο ένα τμήμα τους. Ο Χαϊτάς και ο Ευτυχιάδης εκτελέστηκαν κατά τις εκκαθαρίσεις του 1937-38 ως μπουχαρινικοί.

Η δεύτερη ηγετική ομάδα, που εγκαταστάθηκε το 1931, είχε επικεφαλής την τριάδα: Ν. Ζαχαριάδης, Γ. Κωνσταντινίδης (Ασημίδης), Γ. Μιχαηλίδης (είναι η τριάδα της Γραμματείας του Πολιτικού Γραφείου που διορίστηκε από την Κομιντέρν). Ο Ασημίδης γρήγορα διαφώνησε με τον Ζαχαριάδη, κυρίως πάνω στην εκτίμηση ότι ο φασισμός στην Ελλάδα προετοιμαζόταν κυρίως από τους...

βενιζελικούς («σοσιαλφασίστες») και απομονώθηκε ως τροτσκιστής. Ο Ασημίδης διαγράφηκε, ιδιώτευσε και αν και ως δικηγόρος υπερασπίστηκε συχνά τα στελέχη του ΚΚΕ και τους διωκόμενους συνδικαλιστές, το 1944 εκτελέστηκε από την ΟΠΛΑ στον Γκύζη.

Ο Γ. Μιχαηλίδης παρέμεινε προσκολλημένος στον Ν. Ζαχαριάδη, που στο μεταξύ είχε λάβει τον τίτλο του «Αρχηγού» του κόμματος. Το 1938 πήρε την εντολή να βγει από τις φυλακές (υπογράφοντας δήλωση μετανοίας) για να βοηθήσει στην εξάρθρωση του δικτύου που ο Ν. Ζαχαριάδης θεωρούσε χαφιέδες. Έγινε χαφιές και συνεργάστηκε με τον Μανιαδάκη για την εγκατάσταση της διαβρωμένης Προσωρινής Διοίκησης του ΚΚΕ.

Παρ' όλα αυτά, η ηγεσία Ζαχαριάδης σταθεροποιήθηκε. Κομβική παρέμβασή της ήταν η 6η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ το 1934, που άλλαξε την ταξική ανάλυση της ελληνικής κοινωνίας που διέθετε το ΚΚΕ και, συνακόλουθα, τη στρατηγική για την κοινωνική επανάσταση που το ΚΚΕ είχε κληρονομήσει από την Κομιντέρν της εποχής του Λένιν. Σύμφωνα με τη νέα ανάλυση, ο κοινωνικός σχηματισμός στην Ελλάδα καθοριζόταν από την καθυστέρηση («τσιφλικάδικα κατάλοιπα»), την οποία η αστική τάξη δεν μπορούσε να ξεπεράσει, από την εξάρτηση από το ξένο κεφάλαιο, η οποία δεν ήταν στοιχείο δυναμικής, αλλά εμπόδιο στην ανάπτυξη του καπιταλισμού, ενώ –κατά συνέπεια– ο χαρακτήρας της επερχόμενης επανάστασης στην Ελλάδα δεν θα μπορούσε παρά να είναι αστικοδημοκρατικός.

Πολλά χρόνια μετά, μέσα στη φωτιά της μάχης, ο Ν. Ζαχαριάδης γράφοντας για τον χαρακτήρα και τις κινητήριες δυνάμεις της Αντίστασης (εισήγηση στην 12η Ολομέλεια της ΚΕ, Ιούνιος 1945), υπογραμμίζει:

«Ο χαρακτήρας της επανάστασης αυτής ήταν αστικοδημοκρατικός, γιατί αστικοδημοκρατικά ήταν τα καθήκοντα που είχε να λύσει. Ο δρόμος για τη νεοελληνική λαϊκή δημοκρατική αναδημιουργία περνούσε υποχρεωτικά και πρώτα απ' όλα από τούτα τα ορόσημα: α) Την αποκατάσταση και ολοκλήρωση της εθνικής ανεξαρτησίας. β) Το σπάσιμο των μισοφεουδαρχικών σχέσεων στο χωριό, πράγμα που απαιτούσε να δημιουργηθεί στο χωριό λεύτερο, βιώσιμο, φτωχομεσαίο αγροτικό νοικοκυριό. γ) Την ανάπτυξη ορισμένων βασικών βιομηχανικών προϋποθέσεων. Η ανάπτυξη αυτή έπρεπε να στηριχθεί βασικά στην εσωτερική αγορά. δ) Την απαλλαγή της από τη ληστρική εξάρτηση από το ξένο κεφάλαιο. Όταν πραγματοποιούνταν οι προϋποθέσεις αυτές, δηλαδή όταν δημιουργούνταν η νεοελληνική λαϊκή δημοκρατία, θα φτιάχναμε και τις βάσεις για ένα μελλοντικό ανώτερο κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικό ανέβασμα» («Βοήθημα», σελ. 202).

Το ΚΚΕ, σήμερα, υποδεικνύει με σαφήνεια αυτή τη στρατηγική αντίληψη για το χαρακτήρα της επανάστασης ως βασική αιτία για την ήττα του 1941-1945. Και έχει δίκιο. Ο ρεφορμισμός των σταδίων –γιατί περί αυτού πρόκειται– που έβλεπε μια μαζική ένοπλη εξέγερση να έχει ως στόχο την ολοκλήρωση της

δημοκρατικής εξέλιξης, την ολοκλήρωση της καπιταλιστικής ανάπτυξης (στην πόλη και στο χωριό!) και την κατάκτηση μιας κάποιας χημικά καθαρής εθνικής ανεξαρτησίας (στην εποχή του ιμπεριαλισμού!) έδενε το κίνημα στην ουρά της ντόπιας αστικής τάξης, στην ουρά των ντόπιων αστικών πολιτικών δυνάμεων και δι' αυτών στην ουρά των Άγγλων. Εγκλώβιζε την ηγεσία του στο δίλλημα μεταξύ της «εθνικής ενότητας» και της ορμής των μαζών, οδηγώντας με «σιδερένια πειθαρχία» στην... ήττα.

Οφείλουμε να θυμίσουμε ότι στην ανάλυση της 6ης Ολομέλειας απάντησε έγκαιρα ο Παντελής Πουλιόπουλος με το ιστορικό βιβλίο του «Σοσιαλιστική ή Δημοκρατική Επανάσταση στην Ελλάδα;». Σε αυτό το βιβλίο, ο Π. Πουλιόπουλος βάζει τα θεμέλια για μια σύγχρονη ταξική ανάλυση: Ο ελληνικός καπιταλισμός, έχοντας πάρει μέρος στους προηγούμενους πολέμους με την πλευρά των νικητών, είναι «ο πιο δυναμικός των Βαλκανίων», η σχέση εξάρτησης με τους δυτικούς ιμπεριαλιστές είναι εθελούσια επιλογή της ντόπιας κυρίαρχης τάξης και βάση για μια ταχύτερη ανάπτυξη του καπιταλισμού, τα «τσιφλικάδικα» κατάλοιπα στην ύπαιθρο είναι υπό την ηγεμονία μιας σύγχρονης αστικής τάξης που βασίζει σε αυτή τη συμμαχία με τους μεγαλογαιοκτήμονες τον σταθερό έλεγχό της πάνω στις εξελίξεις της ανάπτυξης. Απαντώντας προδρομικά σε μια συκοφαντία (ότι, τάχα, οι τροτσκιστές πάντα υποτιμούν το αγροτικό ζήτημα), ο Παντελής Πουλιόπουλος, μέσα από την καθυστέρηση της αγροτικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα, βγάζει το συμπέρασμα ότι είναι απολύτως εφικτή και επίκαιρη μια μαζική αγροτική εξέγερση που, σε συμμαχία με την εργατική τάξη στις πόλεις, ενισχύει την προοπτική για μια κοινωνική επανάσταση, όπου το προλεταριάτο και οι κομμουνιστές θα πρέπει να παλέψουν για να πάρει σοσιαλιστικό χαρακτήρα. Δεν πρόκειται κυρίως για μια νοσταλγία για το «τραγούδι του Οκτώβρη», αλλά περισσότερο για μια πρόβλεψη της μεγάλης κοινωνικής καταιγίδας που εκδηλώθηκε στη δεκαετία του '40, σε αντίθεση με τα δογματικά «σχηματάκια» της 6ης Ολομέλειας.

Η ηγεσία Ζαχαριάδη, που σταθεροποιήθηκε με την 6η Ολομέλεια και τα επόμενα συνέδρια του ΚΚΕ, πολύ σύντομα δοκιμάστηκε, με αρνητικά αποτελέσματα, στην πραγματική πολιτική ζωή. Έμεινε άναυδη μπροστά στην έκρηξη της εργατικής πάλης το Μάη του '36 και δεν κατόρθωσε να οργανώσει τίποτα ως αλληλεγγύη στην εξεγερμένη Θεσσαλονίκη. Μπροστά στον κίνδυνο της δικτατορίας επέλεξε (μετά από πολλές κωλοτούμπες που προκαλούσε η θεωρία του «σοσιαλφασισμού») τη συνεργασία με τους φιλελεύθερους (Σύμφωνο Σοφούλη-Σκλάβαινα), δίνοντάς τους ψήφο ανοχής στη Βουλή και παρακολουθώντας στη συνέχεια παθητικά την «κοινοβουλευτική» πορεία, που κάλεσε τον Ι. Μεταξά να αναλάβει την εξουσία...

Όμως το σημείο όπου η ηγεσία του Ν. Ζαχαριάδη δοκιμάστηκε σκληρότερα είναι ακριβώς αυτό που οι μετέπειτα «θρύλοι» έχτισαν ως, τάχα, το ισχυρότερο ατού των «κούτρηδων»: η οργανωτικότητα.

Ελάχιστες βδομάδες μετά το ξέσπασμα της δικτατορίας του Μεταξά, πιάστηκε

ο Ν. Ζαχαριάδης Σε λιγότερο από έναν χρόνο μετά την 4η Αυγούστου του 1936, είχε συλληφθεί το σύνολο των καθοδηγητικών στελεχών του ΚΚΕ. Λίγο αργότερα, στις εξορίες αναπτυσσόταν η άποψη ότι «το Κόμμα ανασυγκροτείται μέσα στις φυλακές!» Το κόμμα που μαζικοποιήθηκε από το 1931 ως το 1936, σε ελάχιστο χρόνο συντρίφτηκε από τα χτυπήματα του Μανιαδάκη.

Αυτό, από μόνο του, δεν θα έλεγε κάτι καταδικαστικό. Δεν ήταν άλλωστε πρωτόγνωρο στη δεκαετία του '30. Για παράδειγμα στη γειτονική Ιταλία το καθεστώς του Μουσολίνι είχε ήδη πετύχει την προσωρινή διάλυση του PCI.

Η σημερινή ηγεσία του ΚΚΕ προσθέτει στη συζήτηση κάτι ποιοτικά διαφορετικό:

«Στα χρόνια 1939-1940 η Ασφάλεια πέτυχε κάτι πολύ πιο σημαντικό από το πέρασμα με το μέρος της κάποιων στελεχών του ΚΚΕ. Δημιούργησε “ανώτατο όργανο” καθοδηγούμενο από αυτήν, με όσα συνεπαγόταν η τέτοια εξέλιξη» («Το ΚΚΕ στον ιταλο-ελληνικό πόλεμο», έκδοση του τμήματος ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ).

Οφείλουμε να θυμίσουμε ότι ■
στην ανάλυση της 6ης Ολομέλει-
ας απάντησε έγκαιρα ο Παντελής
Πουλιόπουλος με το βιβλίο του
«Σοσιαλιστική ή Δημοκρατική
Επανάσταση στην Ελλάδα;»

Και πράγματι, ο Μανιαδάκης κατόρθωσε να συγκροτήσει μια ελεγχόμενη από την Ασφάλεια ΚΕ –τη διαβόητη «Προσωρινή Διοίκηση»– ακόμα και να εκδίδει τον δικό του «ΡΙζοσπάστη». Το χειρότερο όμως είναι ότι το «κέντρο» του κόμματος, μέσα στις φυλακές, –ο Ζαχαριάδης στην Κέρκυρα και ο Ιωαννίδης στην Ακροναυπλία– θεωρούσε ότι η χαφιέδικη ηγεσία της Προσωρινής Διοίκησης ήταν η αυθεντική, ενώ αντίστροφα, οι λίγοι κομμουνιστές που πάλευαν να σώσουν το κόμμα μέσα από το δίκτυο της «Παλιάς ΚΕ» (ουσιαστικά με την καθοδήγηση του Πλουμπίδη)... ήταν οι χαφιέδες! Δεν είναι σε γνώση μας ανάλογος βαθμός διάβρωσης σε κανένα άλλο ΚΚ στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία.

Το ΚΚΕ έχει σήμερα ουσιαστικά αποκαταστήσει την Παλιά ΚΕ,¹ συμπεριλαμβάνοντας τις απόψεις της στα επίσημα κομματικά ντοκουμέντα. Πέρα από αυτό, φροντίζει να μας υποδείξει το μίτο για να ερμηνεύσουμε τη διάβρωση πολιτικά, πέρα από τις αστυνομικές ιστορίες:

«Ο εκθρόνος κινήθηκε στο έδαφος που εξ αντικειμένου είχε δημιουργηθεί με τις συνεχείς θέσεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς για τον πόλεμο. Δεν ήταν δυνατό (και δεν ήταν εύκολο) για πολλά μέλη και στελέχη του Κόμματος να ξεχωρίζουν αποχρώσεις θέσεων και να αντιλαμβάνονται σε κάθε περίπτωση την έντεχνη κρατική παρέμβαση. Το πολιτικό τους κριτήριο αδυνατίζε εξαιτίας των αλληλοσυγκρουόμενων αποφάσεων της ΚΔ, που άλλαζαν σε ελάχιστο χρόνο». («Το ΚΚΕ στον ιταλοελληνικό πόλεμο», σελ. 117).

Και εδώ η σημερινή ΚΕ του ΚΚΕ έχει δίκιο. Μόνο που η παραπάνω φράση υστερεί σε σχέση με την πραγματικότητα της ιδεολογικοπολιτικής αποσύνθεσης που είχε προκληθεί. Για να την κατανοήσουμε, οφείλουμε να προσπαθήσουμε να ανασυνθέσουμε στο μυαλό μας τις συγκλονιστικές συνέπειες που είχαν για τα ΚΚ (αλλά και για τα μεμονωμένα στελέχη) οι διαδοχικές «στροφές» της Κομιντέρν:

Στην περίοδο του επαναστατικού κύματος του '17, η 3η Διεθνής, στην εποχή του Λένιν, συμπύκνωσε την πολιτική πείρα του κινήματος στο «σώμα» των αποφάσεων των 4 πρώτων συνεδρίων της: Τελευταίο «μήνυμα» αυτής της μνημειώδους εργασίας, ένα «μήνυμα» με τη σφραγίδα του Λένιν, είναι οι αποφάσεις του 4ου Συνεδρίου: Ενιαίο Εργατικό Μέτωπο, Μεταβατικό Πρόγραμμα, Μεταβατική Πολιτική. Μετά το θάνατο του Λένιν και το ξέσπασμα της εσωκομματικής πάλης στην ΕΣΣΔ, οι κομμουνιστές ξαφνικά πληροφορούνταν, δια της Κομιντέρν, ότι όλα αυτά ήταν λάθος: ο καπιταλισμός διερχόταν την «3η και τελική περίοδο» καταστροφικής κρίσης του, τα ΚΚ βρίσκονταν περικυκλωμένα από μια θάλασσα «σοσιαλφασιστών», τα πολιτικά καθήκοντα ταυτίζονταν με τη διεκδίκηση της «δικτατορίας του προλεταριάτου». Αυτό το σύντομο διάλλειμα «αριστερισμού», υπό την ηγεσία του Ζινόβιεφ, ως μοναδική χρησιμότητα είχε την κατεδάφιση της προηγούμενης πολιτικής και μαζί την κατεδάφιση των ηγετικών ομάδων που είχαν χτιστεί στο εσωτερικό των ΚΚ στην περίοδο του 3ου και 4ου Συνεδρίου της Κομιντέρν.

Και αίφνης, οι κομμουνιστές πληροφορούνταν, ξανά δια της Κομιντέρν, ότι όλα αυτά ήταν λάθος. Το δίλημμα πλέον ήταν: «Φασισμός ή αστική δημοκρατία;» και τα ΚΚ όφειλαν να αναπτύξουν πλατιά Λαϊκά Μέτωπα, σε συνεργασία με τις αστικές δημοκρατικές δυνάμεις και να ανοιχθούν ακόμα και στο ενδεχόμενο της συμμετοχής σε αστικές δημοκρατικές κυβερνήσεις που θα στέκονταν, λέει, εμπόδιο στον φασισμό.

Σε αυτό το υπέδαφος διαρκών αλλαγών στρατηγικής, με μοναδικό πλέον κριτήριο τα συμφέροντα και τους διπλωματικούς προσανατολισμούς της ρωσικής ηγεσίας, η είδηση του Συμφώνου μη-επίθεσης μεταξύ της χιτλερικής Γερμανίας και της ΕΣΣΔ, του Συμφώνου Μολότοφ-Ρίμπεντροπ, είχε διαλυτικές συνέπειες. Πολλοί αγωνιστές-στρίες στη σημερινή Αριστερά έχουν αποδεχθεί ότι το σύμφωνο ήταν ένας «τακτικός ελιγμός» που ήταν αναγκαίος για να «κερδηθεί χρόνος» κ.ο.κ. Όμως η σκέψη αυτή δεν αντέχει στη δοκιμασία των γεγονότων και των αρχειακών δεδομένων. Είναι π.χ. δεδομένο για όλους τους ιστορικούς του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (συμπεριλαμβανομένου του επικεφαλής της άμυνας του Στάλινγκραντ, Ν. Χρουτσόφ) ότι η ΕΣΣΔ αιφνιδιάστηκε από τη γερμανική επίθεση κι ότι είχε αξιοποιήσει το «χρόνο που κέρδισε» με το Σύμφωνο για κάθε άλλου είδους υποθέσεις, παρά για προετοιμασία της από μια επίθεση της ναζιστικής Γερμανίας.

Πολύ περισσότερο, η σκέψη αυτή υποτιμά τις τεράστιες πολιτικές δυσκολίες που το Σύμφωνο πρόσθεσε πάνω στις πλάτες των ηγεσιών και των στελεχών των ΚΚ στην Ευρώπη, που ήδη παρέβαιαν μπροστά σε τεράστια κλίμακα δοκιμασίες.²

Η διαδικασία αυτή δεν εξελίχθηκε ως μια αφηρημένη ιδεολογικοπολιτική συζήτηση. Οι «στροφές» συνδυάζονταν με αλλαγές προσώπων, με ανατροπές συσχετισμών, με εκκαθαρίσεις.

Η ηγεσία Ζαχαριάδη παρακολούθησε όλες αυτές τις «στροφές», φροντίζοντας να παραμένει μέσα στο πλειοψηφικό ρεύμα των «νικητών» στην Κομιντέρν. Εγκατέστησε μέσα στην πολιτική του ΚΚΕ το ρεφορμισμό των σταδίων, αλλά όχι με οποιαδήποτε μορφή αυτής της μεταρρυθμιστικής στρατηγικής: Εγκατέστησε τον σταλινικό ρεφορμισμό των σταδίων. Και σε αυτόν το χαρακτηρισμό κάθε λέξη έχει τη σημασία της, όπως αποδείχθηκε με τραγικό τρόπο στη δεκαετία που ακολούθησε.

Το ΚΚΕ μπροστά στον πόλεμο

Οι κομμουνιστές της εποχής βάδιζαν προς τη μεγάλη δοκιμασία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, έχοντας ένα ιδεολογικό δεδομένο, αυτό της ανάλυσης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από τον Λένιν, την Αριστερά του Τσίμερβαντ και, τελικά, την 3η Διεθνή. Αυτό το δεδομένο δεν έλυνε όλα τα κρίσιμα ζητήματα τακτικής που θα αντιμετώπιζαν τα ΚΚ, έθετε όμως με σαφήνεια τα όρια μέσα στα οποία θα μπορούσε να κινηθεί η τακτική: α) Ο χαρακτήρας το πολέμου δεν κρίνεται από τα «επεισόδια» της αρχής του, από το ποιος έριξε την πρώτη τουφεκιά ή από το ποιος κίνησε πρώτος το στρατό του. Κρίνεται από το ποιες τάξεις καθοδηγούν τον πόλεμο, για ποιους λόγους και με ποιους σκοπούς. β) Κατά συνέπεια, η καθοδηγητική αρχή για την τακτική των κομμουνιστών είναι η προσπάθεια της μετατροπής της κρίσης, που δημιουργεί ένας διεθνής πόλεμος, σε κοινωνική επανάσταση, σε αγώνα για τη σοσιαλιστική απελευθέρωση της εργατικής τάξης. γ) Σε αντίθεση με τις απόψεις των παλιών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, αυτή η στρατηγική δεν είναι σωστό να τεμαχιστεί σε στάδια: Πρώτα η άμυνα, ή πρώτα η νίκη, και μελλοντικά βλέπουμε. Αντίθετα, το επαναστατικό κίνημα οφείλει, μέσα στην τρομερή κρίση του πολέμου, να χαράξει το δικό του δρόμο προς τη δική του «έξοδο» από την πολεμική κρίση, όπως έκαναν οι Μπολσεβίκοι το '17. Το ζήτημα της ανεξαρτησίας των ΚΚ απέναντι στα διλλήματα μεταξύ «χορτάτων» και «πεινασμένων» ιμπεριαλιστών θεωρούνταν αναντικατάστατη προϋπόθεση για τη δράση.

Παρότι (όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω) μεταξύ του Α΄ και του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου υπάρχουν διαφορές, οι αναλογίες μεταξύ τους είναι δεδομένες και δεν επιτρέπουν αλλαγή στρατηγικής: η σύγκρουση που ξέσπασε στα 1939-1940 είναι η σύγκρουση μεταξύ των «πεινασμένων» και «χορτάτων» ιμπεριαλισμών, όπως αυτοί διαμορφώθηκαν από την κατάληξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Όμως αυτό το πλαίσιο ανάλυσης είχε υποβαθμιστεί και εξασθενήσει μέσα από τις μετατοπίσεις της Διεθνούς κατά τη δεκαετία του '30.

Παρ' όλα αυτά, η στάση του ΚΚΕ, όπως συγκεκριμενοποιήθηκε με το γνωστό «γράμμα» του Νίκου Ζαχαριάδη πάνω στο ξέσπασμα του ιταλοελληνικού

πολέμου, αποτελεί «υπέρβαση»: Ο γραμματέας του ΚΚΕ ορίζει τον πόλεμο ως «εθνικοαπελευθερωτικό» και κάνει το παραπάνω βήμα να καλέσει:

«Στον πόλεμο αυτό που τον διευθύνει **η κυβέρνηση Μεταξά**, όλοι μας πρέπει να δώσουμε όλες μας τις δυνάμεις, **δίχως καμιά επιφύλαξη**»
(31 Οκτώβρη 1940, οι υπογραμμίσεις δικές μας).

Την πολιτική προς την οποία προσανατολίζεται ο Ν. Ζαχαριάδης φωτίζει καλύτερα το «σημείωμα» που έστειλε για διαπραγμάτευση προς τη δικτατορία του Μεταξά και που το ΚΚΕ επιλέγει σήμερα να υπενθυμίσει, συμπεριλαμβάνοντάς το στον τόμο για τον ιταλοελληνικό πόλεμο. Αυτό το σημείωμα περιλάμβανε 4 προτάσεις:

1) Το ΚΚΕ αναλαμβάνει τη γραμμή του «Ανοιχτού Γράμματος» να την κρατήσει **ως το τέλος του πολέμου** (υπογράμμιση δική μας).

2) Η κυβέρνηση δίνει γενική αμνηστία.

3) Ξαναβγαίνει ο «Ριζοσπάστης».

4) Όποιο μέλος του ΚΚΕ διαφωνήσει με τη γραμμή του «Ανοιχτού Γράμματος» **θα διαγραφεί από το ΚΚΕ** (η υπογράμμιση δική μας).

(«Το ΚΚΕ στον ιταλοελληνικό πόλεμο», σελ. 138).

Στο σημείωμα αυτό ο Ν. Ζαχαριάδης αναλαμβάνει να κρατήσει μια πολιτική («υπό τη διεύθυνση της κυβέρνησης Μεταξά... δίχως καμιά επιφύλαξη») μέχρι το τέλος του πολέμου! Ταυτόχρονα αποδεικνύει τεράστιες αυταπάτες για τις προθέσεις της «κυβέρνησης» (δηλαδή της δικτατορίας) Μεταξά (αμνηστία, επανακυκλοφορία «Ριζοσπάστη»), ενώ προτιμάμε να αφήσουμε ασχολίαστη τη δέσμευση για τη διαγραφή όποιου διαφωνήσει με αυτή την πρωτοφανή «διαπραγμάτευση» με ένα φασιστικό/δικτατορικό καθεστώς.³

Πολλοί σήμερα μέσα στην Αριστερά εξακολουθούν να πιστεύουν και να αναπαράγουν την άποψη ότι το ΕΑΜ χτίστηκε πάνω στην πολιτική που προδιαγράφει το Ανοιχτό Γράμμα του Ν. Ζαχαριάδη. Είναι μια αντίληψη που χτίστηκε μέσα στις ανώμαλες για την Αριστερά συνθήκες της δεκαετίας του '50 και δεν έχει καμιά σχέση με τις πραγματικότητες του 1940 και τις συνέπειες του Γράμματος ακόμα και μέσα στις γραμμές του ΚΚΕ.

Στην πραγματικότητα η δημοσίευση του Γράμματος οδήγησε σε παροξυσμό την πολιτική σύγχυση που προϋπήρχε.

Το «Γράμμα» έγινε σημαία της χαφιέδικης Προσωρινής Διοίκησης. Ο «Ριζοσπάστης» που εξέδιδε ο Μανιαδάκης, κάνει έκκληση στα μέλη του ΚΚΕ «να τσακίσουν τους άτιμους χαφιέδες που πάνε να διαστρεβλώσουν τη γραμμή του κόμματος... τη γραμμή που έβαλε ο σ. Ζαχαριάδης με το Ανοιχτό Γράμμα... ο πόλεμός μας είναι επαναστατικός-αντιιμπεριαλιστικός... γι' αυτό το λόγο τις διαφορές μας με τη δικτατορία τις θέσαμε στην μπάντα... Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας υπό τον Μεταξά». Τη γραμμή αυτή έτρεξε να στηρίξει από την Ακροναυπλία ο Γ. Ιωαννίδης:

«Αναγνωρίζουμε για μοναδική πραγματική καθοδήγηση του ΚΚΕ την Προσωρινή Διοίκηση. Υιοθετούμε πέρα για πέρα την πολιτική γραμμή

που αυτή χάραξε για την υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων του ελληνικού λαού και την ακεραιότητα και την ανεξαρτησία της χώρας μας».

Αντίθετα, η Παλιά ΚΕ καταγγέλλει το Γράμμα ως πλαστό, επιμένει στη θέση ότι ο πόλεμος είναι ιμπεριαλιστικός και εξακολουθεί να υποστηρίζει την ανατροπή του Μεταξά. Ο Πλουμπίδης αρθρογραφεί στον παράνομο «Ριζοσπάστη», δηλώνοντας ενυπόγραφα ότι το Γράμμα είναι κατασκευή του Μανιαδάκη και ότι όσοι το ακολουθήσουν, «*παίρνουν λαθεμένη πορεία, προς τα δεξιά*». Ανάλογη στάση κρατούν οι εξόριστοι στη Φολέγανδρο (Στ. Αναστασιάδης), στην Ανάφη, ενώ ο Θαν. Χατζής, από το Μακεδονικό Γραφείο, έγραφε στην αναφορά του:

«Χάος επικρατούσε στις γραμμές των κομμουνιστών. Δεν υπήρχε ούτε ένας που να υποστήριζε στο σύνολο κι ανεπιφύλακτα το γράμμα του Ν. Ζαχαριάδη. Όσοι δεν γνώριζαν το γραφικό χαρακτήρα του, υποστήριζαν πως όλο είναι πλαστό...».

Ακόμα και έξω από τις γραμμές του κόμματος το Γράμμα δεν ήταν πειστικό. Όταν ο Σαράφης κλήθηκε να πολεμήσει στο αλβανικό μέτωπο, έθεσε ως προϋπόθεση την προηγούμενη ανατροπή της κυβέρνησης Μεταξά!

Μπροστά σε αυτές τις επιπτώσεις, ο Ν. Ζαχαριάδης φρόντισε γρήγορα να αναδιπλωθεί. Στο δεύτερο και στο τρίτο γράμμα του (που μετά το '50 οδηγήθηκαν στην αφάνεια...) αλλάζει γραμμή και για τον πόλεμο και για τον Μεταξά. Φροντίζει μάλιστα να δηλώσει ότι το πρώτο γράμμα, «*αν διαβαστεί από μόνο του*», τότε καταντά ένα σοσιαλσοβινιστικό κείμενο που μπορεί να... λερώσει την τιμή του ΚΚΕ!

Όσοι επιμένουν στη θέση ότι ένα μεγάλο μαζικό κίνημα χτίστηκε στη βάση αυτού του σαθρού ντοκουμέντου, υποστηρίζουν μια λαθεμένη στρατηγική επιλογή και υιοθετούν μια αντι-ιστορική, μια σχεδόν μεταφυσική, ερμηνεία για τα θεμέλια του ΕΑΜ.

Η στροφή σήμερα του ΚΚΕ σε αυτή την υπόθεση, αντικειμενικά βοηθάει να σπάσουν τα δεξιόστροφα στερεότυπα, που εμποδίστηκαν μέσα στον κόσμο της Αριστεράς κατά τις ανώμαλες συνθήκες της δεκαετίας του '50, όταν η κρατική καταστολή εδώ εμποδίζει κάθε αυθεντική ιστορική συζήτηση, ενώ στο εσωτερικό του ΚΚΕ το φαινόμενο που ονομάστηκε (λαθεμένα και περιοριστικά κατά τη γνώμη μου...) «προσωπολατρεία», μπορούσε να διαστρεβλώσει τα πάντα...

Πώς χτίστηκε το ΕΑΜ;

Η είσοδος των Ναζί στην Αθήνα, τον Απρίλη του '41, βρίσκει το ΚΚΕ σε κατάσταση μεγάλης αδυναμίας: Με ελάχιστες οργανωμένες δυνάμεις, με το κληρονομημένο πρόβλημα της διάβρωσης από το μηχανισμό του Μεταξά, με μεγάλα προβλήματα πολιτικού προσανατολισμού ως προς τα κεντρικά καθήκοντα της

συγκυρίας, με μεγάλα προβλήματα καχυποψίας μεταξύ των ηγετικών στελεχών που θα έπρεπε να πάρουν τις κεντρικές πρωτοβουλίες.

Η κατάσταση αυτή θα παραταθεί, τουλάχιστον, ως τα τέλη του '41. Χαρακτηριστικό αυτής της αδυναμίας είναι το γεγονός ότι στην περίοδο αυτή τα καθήκοντα του Γραμματέα της ΚΕ αναλαμβάνει, με υπόδειξη του μηχανισμού της Ακροναυπλίας, ο Α. Τσίπας. Κατά τον Θ. Χατζή, ποτέ άλλοτε στην ιστορία του ΚΚΕ δεν υπήρξε τόσο μεγάλη αντίφαση ανάμεσα στην κρισιμότητα των καθηκόντων και τις αδυναμίες του προσώπου που τα αναλάμβανε.⁴

Η άποψη ότι ένα κόμμα που βρισκόταν σε αυτή την κατάσταση –και μάλιστα με βάση μια «γραμμή» που δεν ήταν ενιαία ακόμα και στο εσωτερικό της υπό συγκρότηση ηγετικής ομάδας– έχτισε ένα κολοσσιαίο μαζικό κίνημα, δείχνει ελάχιστα στο σεβασμό στην ιστορία του κινήματος, αναποδογυρίζει τα ιστορικά δεδομένα, βάζοντας τα πόδια απάνω και το κεφάλι κάτω.

■ Ο κατάλογος των εν δράσει ανταρτοομάδων, πριν ο Άρης βγει στο βουνό και πολύ πριν το ΚΚΕ υιοθετήσει αυτή τη μορφή αγώνα, είναι κυριολεκτικά εκπληκτικός για τις συνθήκες μιας κατεχόμενης χώρας

Αντίθετα, τόσο μέσα από τα ιστορικά στοιχεία, όσο και μέσα από τις «αναμνήσεις» των αγωνιστών της εποχής, προκύπτει αβίαστα η εικόνα ότι η κίνηση των πρωτοπόρων στοιχείων αρχικά και των μεγάλων τμημάτων των λαϊκών μαζών στη συνέχεια, μια κίνηση μαζική που πυροδοτείται από τον άμεσο κίνδυνο της πείνας, αλλά, στην ουσία, συνιστά γενικευμένη παρέμβαση του κό-

σμου μπροστά στα προβλήματα μιας πρωτοφανούς εθνικής/κοινωνικής κρίσης, ήταν η κινητήρια δύναμη που έχτισε το κίνημα της περιόδου της Αντίστασης. Το ξέσπασμα αυτού του κινήματος έδωσε τη δυνατότητα στο ΚΚΕ να ανασυγκροτηθεί και να μαζικοποιηθεί και όχι το αντίστροφο.

Στις συνθήκες της πρώιμης κατοχής εμφανίζονται συχνά κάποια «στελέχη» της φυσικής πρωτοπορίας του πληθυσμού, συνήθως φαντάροι που γυρνούν εξαγριωμένοι και ριζοσπαστικοποιημένοι από το μέτωπο, που δηλώνουν στους συντοπίτες τους ότι είναι «εκπρόσωποι» του ΚΚΕ (ακόμα και της ηγεσίας του), και αρχίζουν να παίρνουν πρωτοβουλίες οργάνωσης της αντίστασης. Χαρακτηριστικό γεγονός των διαστάσεων που μπορούσε να πάρει η δράση αυτών των «ασύντακτων» στοιχείων είναι το ξέσπασμα της πρόωρης εξέγερσης στη Δράμα (Σεπτέμβριο του '41) που πνίγηκε στο αίμα από το βουλγαρικό στρατό κατοχής.⁵

Η γενίκευση της κίνησης του πληθυσμού προς την αντίσταση είχε δύο κεντρικούς πυλώνες:

α) Τη δράση της εργατικής τάξης μέσα στις πόλεις, με τα «κλασικά» όπλα του εργατικού κινήματος –την απεργία, τη γενική απεργία, τη διαδήλωση και τα μεγάλα κεντροποιημένα συλλαλητήρια– που χρησιμοποιήθηκαν με σθένος, παρά το μεγάλο κόστος σε ανθρώπινες ζωές, ενάντια σε έναν πάνοπλο αντίπαλο. Το γεγονός ότι

οι εργάτες στις πόλεις αντιμετώπισαν με αυτόν τον τρόπο τον κίνδυνο της πείνας και της επιστράτευσης, είχε τεράστια πολιτική σημασία. Καθόριζε την κοινωνική ραχοκοκαλιά, τον κοινωνικό χαρακτήρα της αντίστασης. Και ταυτόχρονα δημιουργούσε μια ολόκληρη «γενιά» αγωνιστών, μια νέα γενιά πολιτικών στελεχών, που θα μπορούσαν στη συνέχεια να στελεχώσουν το ευρύτερο κίνημα που ξέσπαγε.

Το γεγονός ότι οι πόλεις αντιμετώπισαν έτσι τους κινδύνους της κατοχής, ήταν ένα σάλπισμα που γινόταν ιδιαίτερα αντιληπτό στην ύπαιθρο.

β) Την ορμητική είσοδο των αγροτών στον αγώνα. Ο Θοδωρής Κουτσουμπός, στο καλό βιβλίο του για το 1941-1945, δίνει τον τίτλο: «Πόλεμος των χωρικών και κοινωνική επανάσταση», εξηγώντας μέσα από το σχήμα του «πολέμου των χωρικών» τη μαζική βάση του ένοπλου αγώνα στο πρώτο Αντάρτικο.

Η καθυστέρηση της αγροτικής μεταρρύθμισης στον ελληνικό καπιταλισμό είχε ως άμεση συνέπεια ότι η ύπαιθρος δεν εξαιρούνταν από τον κίνδυνο της πείνας. Η αντίσταση στις διαταγές για συγκέντρωση της σοδειάς, η αντίσταση στη βαριά φορολόγηση της σοδειάς για να τραφεί ο στρατός κατοχής, η αντίσταση στις λεηλασίες από τους ντόπιους συνεργάτες των κατακτητών και τους μαυραγορίτες, γίνονται οι σκληρές κοινωνικές αιτίες που στηρίζουν το ξεκίνημα της ένοπλης αντίστασης στην ύπαιθρο.

Ο κατάλογος των εν δράσει ανταρτοομάδων, πριν ο Άρης βγει στο βουνό και πολύ πριν το ΚΚΕ υιοθετήσει αυτή τη μορφή αγώνα, είναι κυριολεκτικά εκπληκτικός για τις συνθήκες μιας κατεχόμενης χώρας.⁶

Ο Θ. Κουτσουμπός σωστά σημειώνει ότι οι ομάδες αυτές θα μπορούσαν να εκτραπούν σε άλλες πορείες, ακόμα και να γίνουν μάστιγα για τα χωριά. Η τιμή που ανήκει στον Άρη και στα στελέχη του πρώιμου ΕΛΑΣ είναι ότι όχι μόνο συνένωσαν αυτές τις μάχιμες ομάδες, αλλά τις συνένωσαν πάνω στη συγκεκριμένη κοινωνική κατεύθυνση, που έκανε το αντάρτικο να αναγνωριστεί από τους χωρικούς σαν πολύτιμη δύναμη υπεράσπισης και απελευθέρωσής τους. Δεν είναι τυχαίο ότι στο βουνό ή στον κάμπο, σε όλη τη διάρκεια του πρώτου αντάρτικου, ο ΕΛΑΣ κολυμπά σαν το ψάρι «μέσα στο νερό», που δημιουργεί γύρω του η ενεργός υποστήριξη των αγροτών.

Η είσοδος του χωριού στον αγώνα είχε, με τη σειρά της, τεράστιες πολιτικές συνέπειες. Οι γυναίκες κάνουν ένα ιστορικό άλμα, ξεπερνώντας σε ελάχιστο χρόνο την συντηρητική αγροτική ή κτηνοτροφική παράδοση, βγαίνουν από τα δεσμά του νοικοκυριού και της οικογένειας και αναλαμβάνουν πρωταγωνιστικούς ρόλους στην οργάνωση της κοινωνίας και του αγώνα. Η ριζοσπαστικοποίηση των μαζών αποκρυσταλλώνεται σε νέες μορφές οργάνωσης –τις Λαϊκές Επιτροπές και τις Λαϊκές Συνελεύσεις– που παίρνουν στα χέρια τους όλο και περισσότερα καθήκοντα, υποκαθιστώντας τον παλιό κρατικό μηχανισμό, που βρίσκεται υπό κατάρρευση. Οι αντιλήψεις με τις οποίες εκπληρώνονται αυτά τα βασικά καθήκοντα της νέας οργάνωσης της κοινωνίας, σταδιακά, αρχίζουν να παίρνουν τη μορφή της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης και της Λαϊκής Δικαιοσύνης. (βλ. Χρήστος Τυροβούζης, «Αυτοδιοίκηση και Λαϊκή Δικαιοσύνη», εκδόσεις Προσκήνιο).

Στην περίοδο της ανάπτυξης της Αντίστασης τίθενται στο στόχαστρο της λαϊκής δράσης ορισμένα από τα «ιερά και όσια» του αστισμού, όπως η οικογένεια και η ιδιοκτησία: Τα διαζύγια και γενικότερα οι οικογενειακές διαφορές/συγκρούσεις αρχίζουν να κρίνονται στη Συνέλευση του χωριού, υπό το άγρυπνο μάτι της απελευθερωμένης κι απελευθερωτικής συμμετοχής των γυναικών. Οι αγρότες, για να αντιμετωπίσουν την πείνα, βάζουν χέρι στα τσιφλίκια και στα μοναστηριακά κτήματα, προβάλλοντας το ιστορικό αίτημα του αγροτικού κινήματος: Η γη ανήκει σε αυτούς που τη δουλεύουν!⁷ Στις πόλεις, οι εργάτες και οι φτωχοί, πέρα από την οργανωμένη διεκδίκηση αυξήσεων στο μισθό και στο δελτίο τροφίμων, για να αντιμετωπίσουν την πείνα, υποχρεώνονται να καταφύγουν συχνά στη λεηλασία των αποθηκών τροφίμων και των μαγαζιών των μαυραγοριτών.

Η ανάπτυξη αυτού του μεγάλου κινήματος, με ρυθμούς ταχύτερους από κάθε άλλη χώρα στην Ευρώπη (με μοναδική εξαίρεση, ίσως, τη Γιουγκοσλαβία), έβαζε επιτακτικά το ζήτημα της πολιτικής συγκρότησης κι εκπροσώπησης του.

Αυτό απαντήθηκε με την ταχύτατη ανάπτυξη του ΚΚΕ. Οι αδυναμίες του «ισοφαρίζονταν» από τη διαλυτική κρίση όλων των άλλων υποψήφιων να παίξουν αυτό το ρόλο. Στα δεξιά του ΚΚΕ, τα παλιά αστικά κόμματα έμειναν παράλυτα μέχρι να «φανεί το φως» για την κατάληξη του πολέμου. Στα αριστερά του (με την εξαίρεση των μικρών τροτσκιστικών ομάδων, για τις οποίες θα αναφερθώ παρακάτω) δεν υπήρχε τίποτα. Αυτό είναι επίσης ένα τμήμα των εξελίξεων στις δεκαετίες του '20 και του '30, ενώ μόνο όποιος δεν έχει καθόλου αίσθηση του βάρους της ιστορίας μπορεί να θέτει το ερώτημα γιατί στην Ελλάδα (ή και στη Γαλλία, την Ιταλία κ.ο.κ.) δεν υπήρξε μαζική οργανωτική εναλλακτική πέρα από τα ΚΚ.

Όμως έχει σημασία να επιμείνουμε στην αντίφαση ανάμεσα στον πολιτικό ρόλο που οι μάζες ανέθεταν στο ΚΚΕ και στην πολιτική γραμμή που επικρατούσε στο εσωτερικό της ηγεσίας του.

Τη γραμμή αυτή περιγράφει αναλυτικά ο Δημ. Γληνός στη «διακηρυκτική» μπροσούρα του «Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ». Σε όσους επιμένουν στην άποψη ότι με αυτήν «τέθηκαν τα θεμέλια της αντίστασης», να θυμίσουμε ότι τυπώθηκε για πρώτη φορά τον Οκτώβριο του 1942 (όταν το κίνημα στις πόλεις και στα βουνά ήταν ήδη μια συγκλονιστική πραγματικότητα) και κυκλοφόρησε σε περίπου 5.000 αντίτυπα (Χατζής).

Όμως είναι φανερό ότι η πολιτική που περιγράφει ο Γληνός είχε γίνει μέχρι το τέλος του '42 κυρίαρχη στο εσωτερικό της ηγεσίας του ΚΚΕ και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη συνέχεια. Τα βασικά της στοιχεία ήταν: α) Η εκτίμηση ότι ο αγώνας είναι εθνικοαπελευθερωτικός. β) Ως εκ τούτου, θα πρέπει να γίνει «παλλαϊκός», με τη συμμετοχή της αστικής τάξης και των κομμάτων της. γ) Η πεποίθηση ότι η ταξική πάλη αναστέλλεται μέχρι το τέλος του πολέμου. δ) Το «έπαθλο» για τις λαϊκές μάζες θα διεκδικηθεί «μετά», αφού θα έχει προηγηθεί η επίτευξη του στόχου της εθνικής απελευθέρωσης και το έπαθλο θα πάρει τη μορφή μιας κάποιας «λαϊκής δημοκρατίας».

Σήμερα γνωρίζουμε ότι καμιά από αυτές τις προβλέψεις δεν ήταν σωστή. Το ΚΚΕ υπογραμμίζει –και σωστά– ότι στην περίοδο της κατοχής η ταξική πάλη όχι μόνο δεν ανεστάλη, αλλά «έφτασε σε παροξυσμό». Ως εκ τούτου τα εθνικοαπελευθερωτικά καθήκοντα υπήρξαν άρρηκτα δεμένα με τα ταξικά. Γι’ αυτό άλλωστε η αστική τάξη και τα κόμματά της δεν πήραν μέρος στον «εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα».⁸ Αντίθετα, ο αστικός κόσμος διασπάστηκε: Ένα τμήμα «δραπέτευσε» στο εξωτερικό (Λονδίνο και Μέση Ανατολή), ένα τμήμα συνεργάστηκε αρμονικά με τους Ναζί, ένα τμήμα «λούφαξε» και συνομιλούσε με το ΚΚΕ, φροντίζοντας κυρίως να επηρεάζει τη γραμμή του, με το μάτι πάντα στις μεταπολεμικές εξελίξεις. Κυρίως, όμως, γνωρίζουμε ότι η αστική τάξη και οι Σύμμαχοι δεν αποδέχθηκαν ποτέ το διαχωρισμό με το «μετά»: Αντιμετώπισαν τις εξελίξεις του πολέμου και της κατοχής με αποφασιστικό κριτήριο να χτίσουν τις προϋποθέσεις για τη συντριβή του εργατικού και του λαϊκού κινήματος μετά το τέλος του πολέμου. Αυτό το καθαρό ταξικό κριτήριο των ντόπιων καπιταλιστών και των Συμμάχων ήταν αυτό που έλλειψε από τη στρατηγική του ΚΚΕ.

Γνώμη μου είναι ότι η πολιτική που περιγράφει ο Γληνός, ενώ δεν έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην περίοδο της ανάπτυξης του κινήματος της αντίστασης, υπήρξε ο καθοριστικός παράγοντας που ερμηνεύει την ήττα.

Πώς πητήθηκε το ΕΑΜ;

Συχνά ακούγεται ο ισχυρισμός, συνήθως από τους συντρόφους που υποστηρίζουν μια «πατριωτική» γραμμή μέσα στην Αριστερά, ότι «υπάρχει σχέση ανάμεσα στο εθνικό και στο ταξικό», ισχυρισμός που συνήθως συνοδεύεται από μια ομιχλώδη αναφορά στα γραπτά του Λένιν για την Παρισινή Κομμούνα.

Αν αυτό ήταν αρκετό, θα μπορούσαμε να δεχθούμε ως αυτονόητο αυτόν τον ισχυρισμό. Πράγματι κάθε μεγάλη επαναστατική κρίση είναι συνήθως η σύνθεση μιας βαθιάς κοινωνικής κρίσης με μια εθνική κρίση που προκαλείται από πολέμους ή άλλες καταστροφές. Αυτό ήταν αλήθεια στην Κομμούνα, στη Ρωσία του '17 κ.ο.κ.

Όμως το ερώτημα δεν είναι το αν υπάρχει σχέση μεταξύ εθνικού και ταξικού, αλλά το ποια είναι η σχέση ανάμεσα σε αυτά τα δύο στοιχεία. Ο Λένιν έγραφε για την Παρισινή Κομμούνα:

«Εξεγειρόμενο ενάντια στο παλιό καθεστώς, το προλεταριάτο αναλάμβανε δύο καθήκοντα, το ένα εθνικό, το άλλο κοινωνικό: την απελευθέρωση της Γαλλίας από τη γερμανική εισβολή και τη σοσιαλιστική απελευθέρωση του προλεταριάτου από το ζυγό του καπιταλισμού. Η συνένωση αυτών των δύο καθηκόντων αποτελεί το πιο πρωτότυπο χαρακτηριστικό της Κομμούνας».

Ακριβώς επειδή «η συνένωση αυτών των δύο καθηκόντων» είναι η απάντηση της Κομμούνας, οι κομμουνάροι δεν επιδίωξαν την εθνική ενότητα με τους Βερσαγέζους για να αντιμετωπίσουν τους Πρώσους, και δεν ανέστειλαν για «μετά»

τα καθήκοντα σοσιαλιστικής απελευθέρωσης του προλεταριάτου από το ζυγό του καπιταλισμού. Αντίστοιχα, η γαλλική αστική τάξη δεν σκέφτηκε ποτέ το ενδεχόμενο να συμμετάσχει σε «εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα» μαζί με τους κομμουνιστές, αλλά συνεργάστηκε με τους Γερμανούς για να κατασφάξει την Κομμούνα.

Αν αυτό το μάθημα μας το κληροδότησε η Κομμούνα με αρνητικό τρόπο, μέσα από την αιματηρή ήττα της, λίγο αργότερα η Ρώσικη Επανάσταση μας το έδωσε με τον θετικό, με τον νικηφόρο τρόπο: η εθνική κρίση που προκαλούσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η κατάρρευση του τσαρισμού, δεν αντιμετωπίστηκε από τους Μπολσεβίκους μέσω της «ενότητας» με τους δημοκράτες αστούς, αλλά με το σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ!» και την εξέγερση του Οκτώβρη.

Η Ελλάδα του 1941-1945 είναι ένα τρανταχτό παράδειγμα για το πόσο ακριβά μπορεί να πληρωθεί μια πολιτική που επιχειρεί να διαχωρίσει, αντί για να συνενώσει, τα «εθνικά» από τα «ταξικά» καθήκοντα, μέσα σε μια επαναστατική διαδικασία που από τη φύση της είναι μια ενιαία διαδικασία.

Είναι κοινός τόπος, ακόμα και για τους πιο άπειρους αγωνιστές-στριες, η θέση ότι το μεγάλο κίνημα της Αντίστασης, αυτή η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε, οδηγήθηκε σε μια, επιφανειακά, ανεξήγητη αλυσίδα από «γκάφες» ή «προδοσίες»: η συμφωνία στο Λίβανο, η αποκρήρυξη του κινήματος στη Μέση Ανατολή, η συμφωνία στην Καζέρτα, η αποφυγή της κατάληψης της Αθήνας, η υποδοχή των στρατευμάτων του Σκόμπι ως απελευθερωτών, η αυτοκτονική στρατιωτική τακτική στο Δεκέμβρη, η Βάρκιζα, η διαγραφή και η εγκληματική απομόνωση του Άρη, είναι «λάθη» που στοίχειωσαν στις ψυχές των μενάνων και των πατεράδων μας.

Σε αυτή τη λίστα θα προσθέσω δύο ακόμα «σημεία» που, κατά τη γνώμη μου, έχουν μεγάλη σημασία, αν και έχουν υποτιμηθεί στη δημόσια συζήτηση:

1) Στα τέλη του '43 και τις αρχές του '44, την περίοδο που ο αγώνας μπαίνει στην αποφασιστική καμπή προς τις μεταπολεμικές εξελίξεις, την περίοδο όπου το ΚΚΕ έχει ήδη συγκροτήσει στις γραμμές του μια μεγάλη λαϊκή δύναμη, η ηγεσία του ΚΚΕ αποφασίζει να στρέψει τη δύναμη του κόμματος όχι προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των ριζοσπαστικών λαϊκών οργανώσεων, αλλά προς την πίεση μέσα σε αυτές για μια πιο συντηρητική «εθνικοενωτική» πολιτική. Το ΠΓ του ΚΚΕ στέλνει «εγκύκλιο» προς τις κομματικές οργανώσεις, με την οποία απαιτεί «να αποφεύγουν την καταπάτηση θεσμών, που πρέπει να παραμείνουν σεβαστοί» και συνιστά ιδιαίτερη προσοχή στις σχέσεις με την εκκλησία. Σε πολλά χωριά και κωμοπόλεις επανέρχονται οι παλιοί «εκλεγμένοι» (επί Μεταξά!) αυτοδιοικητικοί «άρχοντες». Ο Κώδικας της Λαϊκής Δικαιοσύνης υφίσταται σοβαρές τροποποιήσεις σε συντηρητική κατεύθυνση (Τυροβούζης). Η 10η Ολομέλεια της ΚΕ (Γενάρης 1944) υπογραμμίζει την αντίθεσή της: «στα αριστερά λάθη, που φάνηκαν σαν αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας των εχθρών, με διαθέσεις για αντιαγλική πολεμική [σο: !], για εκτίμηση του ΕΛΑΣ σαν μελλοντικού στρατού [σο: !!] και σοβαρά στραπατσαρίσματα της πολιτικής γραμμής του κόμματος, ιδίως στην ελεύθερη Ελλάδα, όπου εχθρικά στοιχεία ζήτησαν να ικανοποιήσουν ατομικά συμφέροντα σε βάρος του λαού...».

Το τελευταίο μέρος αυτής της φοβερής φράσης («εχθρικά στοιχεία») αφορά σε μεγάλο βαθμό εκείνο το τμήμα του κινήματος (συμπεριλαμβανομένων στελεχών και οργανώσεων του ΚΚΕ) που σε πολλές περιοχές στήριζε τις απαλλοτριώσεις των τσιφλικιών και των μοναστηριακών κτημάτων, πρακτική ενάντια στην οποία το ΚΚΕ πήρε πολιτικά, αλλά και οργανωτικά μέτρα. Με τη συγκρότηση της «Κυβέρνησης του Βουνού», της ΠΕΕΑ, οι πρακτικές αυτές τέθηκαν τελικά «εκτός νόμου»:

«Η Πράξη 12 της ΠΕΕΑ, που αναφερόταν στις διατάξεις για τη Λαϊκή Δικαιοσύνη ξανάφερνε σε ισχύ το πριν την κατοχή ιδιωτικό και ποινικό Δίκαιο. Περιοριζόταν η δικαιοδοσία των Λαϊκών Δικαστηρίων. Δεν θα μπορούσαν να δικάζουν, προς το παρόν, υποθέσεις κληρονομικές, κυριότητας [σο: δηλαδή ιδιοκτησίας, που ήταν το βασικό «αίτημα» των γαιοκτημόνων], διαζυγίου και ακύρωσης γάμου [σο: που ήταν το βασικό «αίτημα» της Εκκλησίας]».
(Χατζής)

Η παραμονή της γης στην
κυριότητα των μεγαλοκτη-
ματιών και των μοναστηρίων
είναι η βάση που ερμηνεύει τη
διαφορετική στάση της αγρο-
τιάς στο Δεύτερο Αντάρτικο.

Αυτή η υποχώρηση είχε σημαντικές πολιτικές συνέπειες: στο τέλος του πολέμου οι αγρότες διαπίστωσαν ότι οι μεγάλες θυσίες τους στην περίοδο της αντίστασης, έμειναν χωρίς υλικό αντίκρισμα στη βελτίωση της ζωής τους. Η παραμονή της γης στην κυριότητα των μεγαλοκτηματιών και των μοναστηρίων (με τη «βούλα» της ΠΕΕΑ, δηλαδή του ΚΚΕ) είναι η βάση που ερμηνεύει τη διαφορετική στάση της αγροτιάς στο Δεύτερο Αντάρτικο.

2) Είναι φυσιολογικό η προσοχή, ιδίως των νέων αγωνιστών-στριών, να στρέφεται κυρίως στα «ένδοξα» γεγονότα, στις μεγάλες μάχες, στα στρατιωτικά ζητήματα κ.ο.κ. Όμως για την έκβαση των επαναστάσεων η πολιτική γραμμή έχει καθοριστική σημασία. Και ένα ιδιαιτέρως αποκαλυπτικό γεγονός για την πραγματική πολιτική του ΚΚΕ είναι η συμμετοχή στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, υπό τον Γ. Παπανδρέου, στις μέρες της «σιδερένιας πραγματικότητας της απελευθέρωσης». (Το βιβλίο του Δημ. Μαριόλη «Η αδύνατη ταξική ανακωχή», για την πολιτική του ΕΑΜ στα υπουργεία Οικονομικών, Εργασίας και στα συνδικάτα μέχρι τα Δεκεμβριανά, από τις εκδόσεις ΚΨΜ, αποτελεί ένα αναντικατάστατο διάβασμα).

Η ντόπια κυρίαρχη τάξη και οι Εγγλέζοι όχι απλώς δέχτηκαν, αλλά τράβηξαν το ΕΑΜ και το ΚΚΕ μέσα στην κυβέρνηση Παπανδρέου, που ως αποστολή είχε την «εθνική ανασυγκρότηση». Το ΕΑΜ ανέλαβε τα υπουργεία Οικονομικών (Σβώλος), Γεωργίας (Ζέβγος), Εργασίας (Πορφυρογένης), Δημοσίων Έργων (Ασκούτοης) και τη θέση του υφυπουργού Οικονομικών (Αγγελόπουλος), ενώ νωρίτερα

του είχε ανατεθεί ο έλεγχος της διοίκησης της ΓΣΕΕ. Ουσιαστικά «ελέγχει» το σύνολο των οικονομικών και παραγωγικών υπουργείων και τα συνδικάτα.

Τι έκαναν οι Εαμικοί υπουργοί μέσα σε αυτή την κυβέρνηση «ανασυγκρότησης»; Με τη σημερινή πολιτική γλώσσα, η απάντηση είναι μονολεκτική. Μνημόνιο: Μειώσεις μισθών (Μπαρτζώτας: «Τραγική ειρωνία! Οι εργάτες σήμερα πληρώνονται λιγότερο απ' ό,τι επί Γερμανών!»), απολύσεις «πλεοναζόντων» δημοσίων υπαλλήλων, κίνητρα στους βιομήχανους για να βάλουν, τάχα, «μπροστά την παραγωγή», απίστευτη ρεμούλα με τους πόρους της διεθνούς βοήθειας. Το χειρότερο όμως ήταν ότι οι Εαμικοί υπουργοί ανέχτηκαν τη νομισματική μεταρρύθμιση του Ζολώτα, μέσω της οποίας εξαερώθηκαν οι λαϊκές αποταμιεύσεις, αλλά και τα προπολεμικά χρέη των καπιταλιστών. Σε ελάχιστο χρονικό διάστημα αυτή η πολιτική εξαπέλυσε έναν απίστευτο υπερπληθωρισμό, «με αποτέλεσμα να εξανεμίζονται οι μισθοί και να απλώνεται επικίνδυνα το φάσμα της πείνας πάνω από τις μεγάλες πόλεις» (Μαριόλης).

Η ντόπια κυρίαρχη τάξη και οι πολύπειροι Εγγλέζοι, πριν φτάσουν στη στρατιωτική λύση, φρόντιζαν να εκθέσουν το ΚΚΕ μέσα στο σκληρό πυρήνα της κοινωνικής επιρροής του, μέσα στην εργατική τάξη και τους φτωχούς των πόλεων:

«Οι πιο σημαντικές και μαζικές αντιδράσεις στην οικονομική πολιτική των Εαμικών υπουργών προήλθαν από την εργατική και λαϊκή βάση του ΕΑΜ... Οι κοινωνικές συμμαχίες της κατοχικής περιόδου κλονίζονται, τα μεσαία και μικροαστικά στρώματα ταλαντεύονται, αναζητώντας πολιτικές λύσεις και στηρίζοντας την πολιτική επιλογή της εθνικής ενότητας, ενώ η εργατική τάξη... βλέπει τις πολιτικές και κοινωνικές προσδοκίες της να διαψεύδονται...» (Μαριόλης).

Το ΚΚΕ σήμερα υποδεικνύει ότι σε αυτή την απαράδεκτη πολιτική επιλογή, το τότε ΚΚΕ δεν ήταν μόνο. Παρά τη διάλυση της Κομιντέρν, το «διεθνές κέντρο» της Μόσχας είχε τη δυνατότητα να στρέψει πολλά Κομμουνιστικά Κόμματα προς τη συμμετοχή στις αστικές κυβερνήσεις «ανασυγκρότησης» του καπιταλισμού, με κορυφαία παραδείγματα το Γαλλικό και το Ιταλικό ΚΚ. Η στρατηγική της «ειρηνικής συνύπαρξης» στη βάση του σεβασμού των συμφωνιών της Γιάλτας και η πολιτική του «κοινοβουλευτικού δρόμου» (τάχα) προς τον σοσιαλισμό είχαν τεθεί σε εφαρμογή πολλά-πολλά χρόνια πριν το 20ό Συνέδριο του ΚΚΣΕ.

Όμως στην Ελλάδα το μέγεθος του κινήματος ήταν τόσο σημαντικό, που δεν άφηνε τους καπιταλιστές και τους Συμμάχους να ψυχάσουν με την προοπτική ενός κοινοβουλευτικού εκφυλισμού του. Η τελική λύση του δράματος θα δινόταν με τον στρατιωτικό-πολεμικό τρόπο.

Δεν υπάρχει λόγος να επιμείνουμε στην ανάλυση των Συμφωνιών που σηματοδοτούν το δρόμο προς την ήττα του κινήματος της Αντίστασης (Λίβανος, Καζέρτα, Βάρκιζα). Έχουν καταγραφεί στη συνείδηση του κόσμου της Αριστεράς ως καταστροφικά λάθη. Αυτό που αξίζει να αναζητήσουμε είναι το κόκκινο νήμα που συνδέει και εξηγεί τα λάθη της ηγεσίας του ΚΚΕ. Κατά τη γνώμη μου, το

συνθέτουν τρία βασικά στοιχεία:

α) Η εμπέδωση της ρεφορμιστικής στρατηγικής των σταδίων στην πολιτική του ΚΚΕ από το 1934 και μετά. Αυτή η στρατηγική εκφράστηκε στα 1941-1945 με την αυταπάτη ότι είναι δυνατόν να διαχωριστεί ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας από την ταξική πάλη, με την υποτίμηση του ζητήματος της εξουσίας, με τη ροπή προς τις πολιτικές εθνικής ενότητας.

β) Αυτή η μεταρρυθμιστική εθνικοενωτική στρατηγική, όμως, ξεδιπλωνόταν σε συνθήκες παγκοσμίου πολέμου, όπου η αστική τάξη της χώρας είχε επιλέξει «στρατόπεδο», αυτό των Αγγλοαμερικάνων. Το ΚΚΕ, υποχωρώντας από την εκτίμηση του πολέμου ως ιμπεριαλιστικού, υποχωρώντας από τη θέση της αδιαπραγμάτευτης ανεξαρτησίας του κινήματος απέναντι και στα δύο ιμπεριαλιστικά στρατόπεδα, έμπαινε στην επιρροή ενός πανίσχυρου μαγνήτη που το έλκυε προς φιλοαγγλική πολιτική και στην υποτίμηση του κινδύνου της μεταπολεμικής επέμβασης του εγγλέζικου ιμπεριαλισμού στην Ελλάδα. Μόνο έτσι μπορούν να εξηγηθούν τα «λάθη» του Λιβάνου και της Καζέρτας, η ένταξη του ΕΛΑΣ υπό την καθοδήγηση του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, η αποδοχή και η υποδοχή του Σκόμπι, αλλά και η κατασταλτική αντιμετώπιση του Πολιτικού Γραφείου απέναντι στις προειδοποιήσεις όχι μόνο των καπεταναίων, αλλά και των στρατιωτικών στελεχών της ΚΕ που (από το 1943!) ζητούσαν να διακοπεί η σχέση με τη Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή στο Βουνό.

γ) Είναι αδύνατον να γίνει κατανοητή όλη αυτή η ιστορία, αν δεν συνυπολογιστεί η κατεύθυνση που έδινε η ΕΣΣΔ.

Για δεκαετίες γινόταν προσπάθεια να συγκαλυφθεί αυτός ο παράγοντας. Το ΚΚΕ παραδέχεται σήμερα, κυρίως, τις έμμεσες συνέπειες: τη σύγχυση που προκαλούσαν στα ΚΚ οι εναλλασσόμενες θέσεις των σοβιετικών και οι αλληλοσυγκρουόμενες οδηγίες της Κομιντέρν. Όμως όποιος έχει αποκτήσει στοιχειώδη ιστορική αίσθηση για τις σχέσεις μεταξύ των ηγετικών ομάδων των ΚΚ και της Μόσχας, είναι αδύνατον να δεχθεί ότι το ΚΚΕ πήρε όλες αυτές τις κρίσιμες αποφάσεις χωρίς λεπτομερέστερες οδηγίες.

Ο Δημ. Βλαντάς, επί χρόνια στενός συνεργάτης του Ζαχαριάδη, γράφει στις αναμνήσεις του ότι η αντιπροσωπεία του ΚΚΕ στο Λίβανο πήρε από τη ρωσική πρεσβεία στο Κάιρο τις εξής κατευθύνσεις για τη συνέχεια: «α) Η συμφωνία του Λιβάνου ανταποκρίνεται προς τη σημερινή κατάσταση πραγμάτων. β) Η στάση της αντιπροσωπείας σας ήταν σωστή. γ) Πρέπει να μπειτε στην κυβέρνηση, και δ) Να φροντίσετε να γίνει γνωστή η γνώμη αυτή στα βουνά» (Δημ. Βλαντάς, «Ο Ζαχαριάδης και οι συνεργάτες του», εκδόσεις Γλάρος). Πρόκειται για επιβεβαίωση της μαρτυρίας του Π. Ρούσου, μέλους του ΠΓ και της αντιπροσωπείας του ΚΚΕ στο Λίβανο, στο βιβλίο του «Η Μεγάλη Τετραετία».

Ο Θ. Χατζής περιγράφει αναλυτικά την κρίσιμη συνεδρίαση της ΚΕ του ΚΚΕ, που συγκλήθηκε τον Αύγουστο του '44 για να εκτιμήσει τη συμφωνία του Λιβάνου, με την αίσθηση ότι αυτή αποτελούσε σημείο ιστορικής καμπής (ο Βλαντάς συνοψίζει το κλίμα μεταξύ των μελών της ΚΕ ως εξής: «Καταγγελία της

συμφωνίας του Λιβάνου. Ανάκληση της αντιπροσωπείας μας. Μόλις αυτή γυρίσει στην Ελεύθερη Ελλάδα, να παραπεμφθεί σε ανταρτοδικείο»). Ο Χατζής σημειώνει ότι η συνεδρίαση αυτή διακόπηκε από την άφιξη της Σοβιετικής Αποστολής (υπό το συνταγματάρχη Ποπόφ), που ζήτησε συνάντηση με το ΠΓ του ΚΚΕ. Η τελική απόφαση ήταν όχι μόνο να εγκριθεί η συμφωνία του Λιβάνου, αλλά και να βάλει το ΕΑΜ υπουργούς στην «εξόριστη» κυβέρνηση στο Κάιρο.

Κατά τη γνώμη μου, είναι βέβαια η παρέμβαση των σοβιετικών υπέρ της πολιτικής που τελικά ακολούθησε το ΚΚΕ. Και η παρέμβαση αυτή είχε ως μοναδικό κριτήριο τα διπλωματικά συμφέροντα της ΕΣΣΔ, που ήδη βρισκόταν σε διαπραγμάτευση με τους αγγλοαμερικάνους για τις ζώνες επιρροής στον μεταπολεμικό κόσμο. Με την άκομψη γλώσσα του Βλαντά: «Ο Στάλιν μας έριξε στο αγγλικό σακί, κατά τα πειρατικά παζάρια του με τον Τσόρτσιλ στην Τεχεράνη το 1943».⁹

Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, εκδηλώθηκε η διαφωνία του Άρν. Στην ιστορική επιστολή του «προς τα μέλη της ΚΕ του ΚΚΕ» (24/3/45), ο πρωτοκαπετάνιος του ΕΛΑΣ εμφανίζεται ενήμερος για το ζήτημα αυτό, όπως και για τη σημασία του:

«Μπορεί όπως μου παράγγειλε ρητά ο σ. Γιάννης [σσ: Ιωαννίδης] δια του Ζήση [σσ: Ζωγράφος] να υπάρχει “σαφής παραίνεση” των Ρώσων συντρόφων προς το ΚΚΕ για το κλείσιμο της συμφωνίας της Βάρκιζας. Όμως αυτό δεν αλλάζει τίποτα... Η διάσκεψη και η συμφωνία της Γιάλτας δεν πρέπει να έχετε καμιά αυταπάτη πως είναι δυνατό να επιδράσει σε τόσο μεγάλο βαθμό, ώστε να στρέψει το τιμόνι της χώρας που αφήσατε να κρατούν γερά στα χέρια τους οι Άγγλοι... Η Σοβιετική Ένωση θα μπορούσε να επέμβει “ενεργότερα”... αν εμείς –εσείς δηλαδή– ήσασταν ικανοί να δημιουργήσετε στην Ελλάδα διαφορετική κατάσταση, ανάλογη περίπου με της Γιουγκοσλαβίας και ίσως και καλύτερη, με μια ορθή και συνεπή πολιτική και όχι γεμάτη “αριστερά” και δεξιά ομορτυνιστικά λάθη στα βασικότερα προβλήματα της χώρας...». Αν διαβαστεί, πέρα από τις συμβατικότητες της κομματικής γλώσσας της εποχής, η επιστολή αυτή προτείνει στην ΚΕ του ΚΚΕ: α) Να αδιαφορήσει για τις «σαφείς παρααινέσεις» των Ρώσων για υποταγή στο καθεστώς που δρομολογούσε η Βάρκιζα, και β) Να αδιαφορήσει για τα όρια της Γιάλτας, επιχειρώντας να τα σπάσει «με μια κατάσταση ανάλογη με της Γιουγκοσλαβίας και ίσως καλύτερη».

Ανάλογη θέση υποστήριξε, αργότερα, ο Ερνέστ Μαντέλ:

«Νομίζω ότι οι επαναστάτες έπρεπε να προσπαθήσουν να κάνουν σε όλες τις κατεχόμενες χώρες ό,τι έκαναν οι Γιουγκοσλάβοι κομμουνιστές στη Γιουγκοσλαβία –ασφαλώς με καλύτερες μεθόδους και καλύτερα αποτελέσματα, που να οδηγούν σε εργατική δημοκρατία και εργατική εξουσία, που θα ασκείται απευθείας από εργατικά συμβούλια και όχι από ένα γραφειοκρατικοποιημένο εργατικό κόμμα και μια

προνομιούχο γραφειοκρατία...». (Ερνέστ Μαντέλ, «Οι Τροτσκιστές και η Αντίσταση στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο», παρατίθεται από την ιστοσελίδα E La Liberta).

Αυτή η επιλογή, της ρήξης με τις οδηγίες που έρχονταν από το «διεθνές κέντρο», οδηγίες που ενίσχυαν την αδιέξοδη μεταρρυθμιστική γραμμή της δεκαετίας του '30, έχοντας πλέον ως αποφασιστικό κριτήριο τη μοιρασιά του μεταπολεμικού κόσμου, δεν έγινε ποτέ από την ηγεσία του ΚΚΕ. Και ένα τεράστιο κίνημα πήρε το δρόμο προς μια απρόσμενη βαριά ήττα.

Οι τροτσκιστικές οργανώσεις και το κίνημα της Αντίστασης

Η σκληρή δεκαετία του '30 ήταν πολύ περισσότερο σκληρή για τους τροτσκιστές.

Είχαν να αντιμετωπίσουν τη «διπλή καταστολή». Από τη μια, τα χτυπήματα του ταξικού εχθρού, γιατί, παρά το απίστευτο κύμα συκοφάντησής τους, παρέμειναν αφοσιωμένοι αγωνιστές-στριες του εργατικού κινήματος και της σοσιαλιστικής επανάστασης. Από την άλλη, τα δολοφονικά χτυπήματα του σταλινικού μηχανισμού που τους καταδίωξε συστηματικά, με αποκορύφωμα τη δολοφονία του ίδιου του Τρότσκι, στο Μεξικό, το 1940.

Όμως το πολιτικό πρόβλημα ήταν ακόμα σκληρότερο. Οι ήττες του διεθνούς κινήματος (στη Γερμανία, την Ισπανία, τη Γαλλία κ.ο.κ.) έμοιαζαν να «επιβεβαιώνουν» τις λαμπρές κριτικές του Τρότσκι. Οι λιγότερο έμπειροι οπαδοί του αισθάνονταν ότι έρχεται η ώρα της αντεπίθεσης. Ο ίδιος ο Τρότσκι προειδοποιούσε ενάντια σε αυτές τις ψευδαισθήσεις: «Για τις μάζες, δεν υπάρχει χειρότερο δηλητήριο από τις ήττες...». Προσπάθησε να προετοιμάσει τις μικρές οργανώσεις που αναφέρονταν στις απόψεις του για μια παρατεταμένη πορεία «ενάντια στο ρεύμα». Είχε δίκιο.

Όμως η παρατεταμένη πορεία «ενάντια στο ρεύμα», ακόμα κι όταν είναι επιβεβλημένη, έχει τον κίνδυνο για σοβαρές παρενέργειες. Οι απομονωμένες ομάδες αναπτύσσουν νοοτροπία «αίρεσης», δογματισμό και αυτάρκεια, που συνήθως εκδηλώνονται με την υπερ-αριστερή, σεχταριστική απόκλιση.

Πριν το ξέσπασμα του Πολέμου, το τροτσκιστικό ρεύμα διατρεχόταν από δυο «μεγάλες συζητήσεις»:

α) Σχετικά με το χαρακτήρα του καθεστώτος στην ΕΣΣΔ. Η άποψη του Τρότσκι (που επιμένει στη θέση του «γραφειοκρατικά εκφυλισμένου εργατικού κράτους» και κατά συνέπεια στην υπεράσπιση της ΕΣΣΔ στο ενδεχόμενο ιμπεριαλιστικής επίθεσης εναντίον της) παρέμενε κυρίαρχη, αν και εντάθηκαν οι αμφισβητήσεις από τη σκοπιά της ανάλυσης του «κρατικού καπιταλισμού» (Σάχτμαν, Ντουναιέφσκαγια, Σ.Λ.Ρ. Τζέιμς κ.ά.). β) Σχετικά με τη δυνατότητα «ίδρυσης» μιας νέας Διεθνούς, της 4ης Διεθνούς, από το αδύναμο και απομονωμένο δίκτυο των τροτσκιστικών οργανώσεων.

Η δολοφονία του Τρότσκι αφαίρεσε από αυτό το ήδη ασθενικό δίκτυο το

μοναδικό «κέντρο» που είχε την πείρα και το κύρος για να τους προσανατολίζει. Και αυτό συμβαίνει την ώρα που ερχόταν η μεγάλη δοκιμασία του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Η νεοϊδρυμένη «4η Διεθνής» δεν μπόρεσε να καθοδηγήσει κατά τη διάρκεια του πολέμου τις ασθενικές οργανώσεις που εμφανίζονταν ως τμήματά της.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος σύμφωνα με τις αναλύσεις του Τρότσκι ήταν μια «συνέχεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου». Όπως, όμως, τονίζει ο ίδιος ο Τρότσκι:

«...συνέχεια δεν σημαίνει επανάληψη. Συνέχεια σημαίνει ανάπτυξη, βάθεμα, όξυνση. Η πολιτική μας... απέναντι στο δεύτερο παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό πόλεμο είναι συνέχεια της πολιτικής που διαμορφώθηκε κατά τον τελευταίο ιμπεριαλιστικό πόλεμο, πρωταρχικά υπό την ηγεσία του Λένιν. Αλλά συνέχεια δεν σημαίνει επανάληψη. Και σε αυτήν την περίπτωση επίσης σημαίνει ανάπτυξη, βάθεμα, όξυνση...». (Τρότσκι, «Βοναπαρτισμός, Φασισμός και Πόλεμος», κείμενα 1939-1940).

Ποια ήταν τα βασικά διαφορετικά χαρακτηριστικά του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, μέσα στη συνέχειά του με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο;

Το πρώτο ήταν το ζήτημα της κατοχής, το γεγονός ότι πολλές χώρες στην Ευρώπη βρέθηκαν κάτω από τη στρατιωτική κατοχή των δυνάμεων του Άξονα. Έθετε αυτό το ζήτημα ειδικά καθήκοντα; Ο πιο «αρμόδιος» για την απάντηση είναι ο ίδιος ο Τρότσκι:

«Στις ηττημένες χώρες, η θέση των μαζών θα επιδεινωθεί αμέσως στο έπακρο. Στην κοινωνική καταπίεση προστίθεται η εθνική καταπίεση, που το κύριο βάρος της θα κληθούν να σηκώσουν οι εργάτες. Από όλες τις μορφές δικτατορίας, η ολοκληρωτική δικτατορία ενός ξένου κατακτητή είναι η πιο ανυπόφορη.

Ταυτόχρονα, στο βαθμό που οι Ναζί θα προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τους φυσικούς πόρους και το βιομηχανικό δυναμικό των ηττημένων εθνών, οι ίδιοι οι Ναζί θα εξαρτώνται αναπόφευκτα από τους ντόπιους εργάτες. Μετά τη στρατιωτική νίκη αρχίζουν πάντα οι οικονομικές δυσκολίες. Είναι αδύνατο να βάλουν έναν φαντάρο πλάι σε κάθε Πολωνό, Νορβηγό, Δανό, Ολλανδό, Βέλγο και Γάλλο εργάτη και αγρότη. Ο εθνικοσοσιαλισμός δεν έχει καμιά δυνατότητα για να μετατρέψει τους ηττημένους λαούς από εχθρούς σε φίλους... Μπορεί να περιμένει κανείς με βεβαιότητα τη γοργή μετατροπή όλων των κατακτημένων χωρών σε πυριτιδαποθήκες...» (Τρότσκι, «Δεν θα αλλάξουμε πορεία», κείμενα 1939-40).

Η ανάλυση του Τρότσκι δείχνει ως αυτονόπη την πάλη ενάντια στην κατοχική καταπίεση («την πιο ανυπόφορη από όλες τις μορφές δικτατορίας»), αλλά ταυτόχρονα τη δείχνει και ως «ευκαιρία», ως δυνατότητα νίκης απέναντι σε έναν πανίσχυρο αντίπαλο, που στο μεταξύ είχε επιβληθεί στρατιωτικά πάνω στις δυνάμεις

της «ιμπεριαλιστικής δημοκρατίας» στην Ευρώπη.

Το δεύτερο ζήτημα ήταν το ζήτημα του Ναζισμού, το γεγονός ότι οι στρατιές της Βέρμαχτ δεν επέβαλαν μόνο μια «ξενική κατοχή», αλλά και ένα πολιτικό πρόγραμμα, αυτό του Εθνικοσοσιαλισμού. Ο Γιώργος Βιτσώρης¹⁰ γράφει σχετικά με αυτό:

«Ο Εθνικοσοσιαλισμός που βρέθηκε επικεφαλής των δυνάμεων του Άξονα, καθόρισε σαν στόχο του όχι μόνο να συντρίψει τους αντίπαλους ιμπεριαλισμούς, αλλά επίσης να αναδιοργανώσει την Ευρώπη σύμφωνα με τις φιλοσοφικές και πολιτικές του αντιλήψεις. Δεν περιορίστηκε μόνο σε στρατιωτική κατοχή. Χρησιμοποιώντας τα ντόπια αντιδραστικά στοιχεία, ανέλαβε την εγκατάσταση φασιστικού καθεστώτος. Επέβαλε το κορπορατιστικό σύστημα. Οι εργατικές οργανώσεις απαγορεύτηκαν τελείως. Οι ρατσιστικοί διωγμοί πήραν ανήκουνστες διαστάσεις: οι Εβραίοι εξολοθρεύτηκαν... και αυτά δεν είχαν έναν προσωρινό χαρακτήρα: ήταν η εθνικοσοσιαλιστική “νέα Ευρώπη” που θα έπρεπε να συνεχίσει να υπάρχει μετά τον πόλεμο, αν αυτός ο πόλεμος κερδιζόταν από τον φασισμό...» (Παρατίθεται από τον Θ. Κουτσουνπό, στο «Πόλεμος των Χωρικών»)

Οι τροτσκιστές στην Ελλάδα, στην πλειοψηφία τους, δεν έβγαλαν τα ανάλογα συμπεράσματα. Έμειναν σταθεροί στην άποψη ότι ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένας πόλεμος ιμπεριαλιστικός και κατά συνέπεια το βασικό καθήκον ήταν η μετατροπή του πολέμου σε κοινωνική επανάσταση. Σ' αυτό είχαν απολύτως δίκιο. Όμως η θέση αυτή είναι μια «ιδεολογική αρχή» που έπρεπε να καθοδηγεί τους επαναστάτες μαρξιστές στην προσπάθεια να επεξεργαστούν τη συγκεκριμένη πολιτική γραμμή, μέσω της οποίας θα μπορούσαν να συμβάλουν στη μετατροπή του πολέμου σε κοινωνική επανάσταση. Η υποκατάσταση της συγκεκριμένης πολιτικής γραμμής από την ιδεολογική κατεύθυνση είναι ένα μεγάλο λάθος με, συνήθως, βαριές συνέπειες.

Οι τροτσκιστές στην Ελλάδα δεν κράτησαν όλοι ακριβώς την ίδια στάση. Οι οπαδοί του Άγι Στίνα (ΚΔΕΕ/ΚΔΚΕ) προσανατολίστηκαν σε ένα σκληρό «ντεφετισμό»¹¹ που έβλεπε το ΕΑΜ με απόλυτα απορριπτικό τρόπο. Η θέση αυτή επηρεαζόταν από τον γενικότερο προσανατολισμό του Στίνα, που απομακρυνόταν από τον τροτσκισμό προς την κατεύθυνση, αρχικά, ενός ομιχλώδους «λουξεμπουργκισμού» και στη συνέχεια προς απόψεις ανάλογες με αυτές που διαμόρφωσε ο Κ. Καστοριάδης. Οι οπαδοί του Πουλιόπουλου (ΕΟΚΔΕ, ΚΚΔΕ) κράτησαν σταθερά τη θέση ότι ο πόλεμος είναι ιμπεριαλιστικός, επέμειναν στην άποψη ότι η ΕΣΣΔ εξακολουθεί να είναι ένα εργατικό κράτος και κατά συνέπεια υπήρχε το καθήκον υπεράσπισής της απέναντι στη ναζιστική επίθεση, αλλά απέτυχαν να αναγνωρίσουν το επαναστατικό δυναμικό του κινήματος Αντίστασης και να επεξεργαστούν μια τακτική σύνδεσής τους με αυτό. Απέτυχαν να δουν ότι το κεντρικό καθήκον στο οποίο αφιέρωναν τη ζωή τους, η μετατροπή του πολέμου

σε κοινωνική επανάσταση, ήταν ακριβώς αυτό που εξελισσόταν γύρω τους με την εκπληκτικών διαστάσεων ενεργοποίηση των εργατικών και λαϊκών μαζών. Αντίθετα, τάσεις που προέρχονταν από τον Αρχαιομαρξισμό, αλλά και μικρότερες ομάδες που δρούσαν μέσα στο ΕΣΚΕ (Επαναστατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας, του Θ. Αποστολίδη) και αργότερα στην ΕΛΔ-ΣΚΕ (Ενωση Λαϊκής Δημοκρατίας – Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας) θα ενταχθούν στο κίνημα αντίστασης και κυρίως στον ΕΛΑΣ. (Για περισσότερα βλέπε στο αναλυτικό βιβλίο του Μ. Εμμανουηλίδη, «Αιρετικές Διαδρομές, ο ελληνικός τροτσκισμός και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», εκδόσεις Φιλίστωρ).

Στα 1946 η Ευρωπαϊκή Γραμματεία της 4ης Διεθνούς, σε απόφασή της για την κριτική της πολιτικής των Ελλήνων τροτσκιστών, υπογραμμίζει ότι η στάση τους ήταν «υπεραρριστεριστική και σχεταριστική», που «δεν κατόρθωσε να διακρίνει και

■ Οι τροτσκιστές απέτυχαν να δουν ότι το κεντρικό καθήκον στο οποίο αφιέρωναν τη ζωή τους, η μετατροπή του πολέμου σε κοινωνική επανάσταση, ήταν ακριβώς αυτό που εξελισσόταν γύρω τους

να αναγνωρίσει τον αντιιμπεριαλιστικό και αντικαπιταλιστικό χαρακτήρα που περιείχε, σε τελευταία ανάλυση, αυτό το κίνημα, καθώς και το επαναστατικό δυναμικό του», για να καταλήξει στην προειδοποίηση ότι «ο μεγαλύτερος κίνδυνος που απειλεί το ελληνικό μας τμήμα, είναι αυτός του σχεταρισμού». Αυτή η σωστή κριτική και αυτή η σωστή θέση ήρθαν, όμως, αργά. (Παρατίθεται από τον Θ. Κουτσουμπό, στο παράρτημά του «Ο Πόλεμος των Χωρικών»).

Ο Πιερ Μπρουέ, ο παθιασμένος τροτσκιστής ιστορικός, γράφει στο «Πώς ο Τρότκι και οι τροτσκιστές αντιμετώπισαν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο»:

«Οι Έλληνες τροτσκιστές καταδίκασαν τον εαυτό τους σε θάνατο, περιοριζόμενοι στις αρνητικές προοπτικές και μη παίρνοντας μέρος στο μαζικό κίνημα».

Παρότι η οργάνωσή μας δεν προέρχεται από τον χώρο της τροτσκιστικής «ορθοδοξίας» –των διακλαδώσεων της 4ης Διεθνούς– αλλά περισσότερο από τις διαδικασίες διαμόρφωσης της μετά το 1968 «Νέας Αριστεράς», η αναφορά μας στον Τρότκι, η αναγνώριση της κορυφαίας συμβολής του στη διαμόρφωση και στην υπεράσπιση του επαναστατικού μαρξισμού, υποχρεώνει να θέσουμε στον εαυτό μας με ευθύτητα το ερώτημα: Τι θα έπρεπε να κάνουν;

Η γνώμη μου είναι ότι θα έπρεπε να αναγνωρίσουν τον αντικατοχικό-αντιφασιστικό αγώνα των μαζών στην Αντίσταση και να αναλάβουν το μερίδιο του βάρους που τους αντιστοιχούσε. Θα έπρεπε να εκτιμήσουν ότι ο αγώνας αυτός και οι οργανώσεις του –το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ– ήταν το πραγματικό (όχι το φαντασιακό και θεωρητικά «καθαρό») «μονοπάτι» που μετέτρεπε τη φοβερή κρίση, στην οποία είχε οδηγήσει ο πόλεμος, σε ευκαιρία κοινωνικής επανάστασης. Θα

έπρεπε να προσπαθήσουν –μέσα σε πρωτοφανείς δυσκολίες– να μείνουν μέσα σε αυτό το κίνημα με το πρόγραμμά τους, με τις προβλέψεις τους, με τις προτάσεις τους. Και στην κρίσιμη ώρα των καθοριστικών αποφάσεων, στα 1944-1945, να είναι εκεί, μαζί με τα στελέχη και τον απλό κόσμο που αντέδρασε στο Λίβανο και στη Βάρκιζα, που μπήκε σε κίνηση ενάντια στην κυβέρνηση Εθνικής Ανασυγκρότησης του Παπανδρέου, παρά τη συμμετοχή των Εαμικών υπουργών. Είναι εξαιρετικά απίθανο ότι θα κατόρθωναν να αλλάξουν την πορεία των πραγμάτων, όμως θα είχαν θέσει τον εαυτό τους και τις οργανώσεις τους στο ίδιο «κάδρο» που οι μανάδες και οι πατεράδες μας έθεσαν τον Άρη. Και θα είχαν χτίσει τα θεμέλια για μια διαφορετική προοπτική του τροτσκισμού στις επόμενες δεκαετίες.

Γιατί, όπως υπογραμμίζει ο Μαντέλ, όταν καταδικάζεσαι «να σηκώνεις το ηθικό βάρος της παθητικότητας και της αποχής από ένα μεγάλο εμφύλιο πόλεμο... (τότε) οδηγείσαι σήμερα σε μια, τουλάχιστον, πολύ δύσκολη θέση» («Οι Τροτσκιστές και η Αντίσταση στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο», Ε La Liberta, ό.π.).

Έχοντας πει αυτά, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι δεν αποτελούν κανενός είδους δικαιολογία για το όργιο δολοφονικής βίας που εξαπόλυσε εναντίον τους το ΚΚΕ στις μέρες λίγο πριν και λίγο μετά τα Δεκεμβριανά.

Ο Μ. Εμμανουηλίδης έχει συγκεντρώσει τον κατάλογο των 84 βεβαιωμένων δολοφονιών τροτσκιστών και αρχαιομαρξιστών. Ο ίδιος υπογραμμίζει ότι αυτός ο αριθμός είναι μικρός: δεν περιλαμβάνει τα θύματα που η δολοφονία τους δεν καταγγέλθηκε (καθώς οι τροτσκιστικές οργανώσεις επέλεγαν να μην προκαλέσουν την επέμβαση του αστικού κράτους στο «εσωτερικό» του εργατικού κινήματος), αλλά και τους τροτσκιστές που πέθαναν υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες ως αντάρτες του ΕΛΑΣ.

Ο Στίνας μιλά για «εκατοντάδες δολοφονίες». Ο Πιέρ Μπρουέ έχει «ξεθάψει» μια αναφορά του Μπαρτζώτα, όπου ο υπεύθυνος της ΟΠΛΑ κοκορεύεται για περισσότερες από «800 εκτελέσεις τροτσκιστών». Ο αριθμός αυτός είναι πολύ μεγάλος. Προφανώς ο Μπαρτζώτας, κατά τις συνήθειες της εποχής, περιλαμβάνει στην κατηγορία «τροτσκιστής» κάθε αγωνιστή –μέλος ή όχι του ΚΚΕ– που διαφώνησε με τις επιλογές της ηγεσίας.

Η ένταση αυτής της «εσωτερικής βίας» που, αν και δεν είχε φτάσει ποτέ στην κορύφωση ενός οργανωμένου κύματος δολοφονιών όπως στα 1944-45-46, όμως προϋπήρχε από τις αρχές της δεκαετίας του '30, εξηγεί, σε έναν βαθμό, τα «λάθη» των ηγεσιών των τροτσκιστικών οργανώσεων το '40.

Και θα πρέπει να προσθέσουμε κάτι ακόμα. Παρά το λάθος τους σχετικά με το ΕΑΜ, δεν πέρασαν «απέναντι», όπως με χυδαίο τρόπο συχνά κατηγορήθηκαν. Μέσα σε πρωτοφανείς δυσκολίες, που κανένας από εμάς δεν έχει αντιμετωπίσει, προσπάθησαν να συνεχίσουν να δρουν, πληρώνοντας το αντίτιμο. Στον τοίχο των εκτελέσεων, στην Καισαριανή ή στο Κούρνοβο, η «συμμετοχή» των τροτσκιστών που έπεσαν φωνάζοντας «Ζήτω η παγκόσμια επανάσταση!» είναι μια από τις αποδείξεις.

Όμως, όπως γράφει ο Βιτσιώρης, συνοψίζοντας την κριτική του στους Έλληνες συντρόφους του:

«Το καθήκον μας ήταν όχι να γυρίσουμε την πλάτη στις μάζες και να μείνουμε “πάνω από το ρεύμα”, αλλά να μπούμε μέσα στον αγώνα με το πρόγραμμα και τα συνθήματά μας... “Ενάντια στο ρεύμα” δεν σημαίνει “πάνω από το ρεύμα”...».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γράφει το Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ: «Τα στελέχη του ΚΚΕ που πήραν την πρωτοβουλία να συγκροτήσουν την Παλιά ΚΕ, έπραξαν σωστά και υπεύθυνα... Στην πορεία της διαπάλης εκείνης της περιόδου, η Παλιά ΚΕ ήταν το μοναδικό εμπόδιο στη δράση της Προσωρινής Διοίκησης» («Το ΚΚΕ στον ιταλοελληνικό πόλεμο», σελ. 113). Αυτή η θέση, κατά τη γνώμη μου, αφήνει έκθετους τους Ν. Ζαχαριάδη και Γ. Ιωαννίδη ως προς την αντιμετώπιση της «διείσδυσης» του Μανιαδάκη στις γραμμές του ΚΚΕ (ενώ ρίχνει κι ένα πρόσθετο φως στις δραματικές συνθήκες της μετέπειτα εκτέλεσης του Ν. Πλουμπίδη υπό την κατηγορία σε βάρος του για καφιδικό ρόλο).
2. Ο Βλαντάς στις αναμνήσεις του αναφέρει ότι η Κομιντέρν είχε στείλει μήνυμα στο ΚΚΕ, μετά την υπογραφή του Συμφώνου Μολότοφ-Ρίμπεντροπ, να υποβαθμίσει την πάλη ενάντια στην κυβέρνηση Μεταξά. Το Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ δημοσιεύει πλέον τη γραπτή οδηγία της Κομιντέρν τον Ιούλη του '39 (πριν την έναρξη του ιταλοελληνικού πολέμου!) που περιλαμβάνει τη φράση: «...δεν υπάρχει λόγος να επιδιώκεται πρώτα απ' όλα την ανατροπή της».
3. Έχει σημασία το γεγονός ότι το ΚΚΕ σήμερα θέτει το ερώτημα αν «ο Ν. Ζαχαριάδης γνώριζε, και σε ποιο βαθμό, τις αλληπάλλπλες, εξελισσόμενες κι αλληλοσυγκρουόμενες αποφάσεις-οδηγίες της ΚΔ». Το Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ υιοθετεί το συμπέρασμα ότι «κατά βάση ο Ζαχαριάδης γενικά ήταν ενημερωμένος... είχε υπόψη του τη γενική κατεύθυνση της Κομ. Διεθνούς πριν το Σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπεντροπ και τη θέση της μετά από αυτό...». Αυτό, κατά τη γνώμη μου, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ανεξήγητη κατά τα άλλα «φιλικότητα» του Γράμματος προς το καθεστώς Μεταξά εδράζεται στην εκτίμηση ότι η ιδεολογική συγγένεια του Μεταξά με τους Ναζί θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις, να εξελιχθεί σε μια ρήξη με το στρατόπεδο των Αγγλογάλλων, ρήξη που, πριν τη γερμανική επίθεση στην ΕΣΣΔ, «ταιριάζει» στις επιθυμίες της ρωσικής διπλωματίας στα Βαλκάνια.
4. Ο Α. Τσίπας κατέρρευσε κι αντικαταστάθηκε από τον Γ. Σιάντο, όταν, κατά τον Θ. Χατζή, σε ένα από τα πολλά μεθύσια του έστειλε τον ταβερνιάρη να ζητήσει να πληρωθεί για το λογαριασμό, στο σπίτι όπου συνεδρίαζαν τα υπόλοιπα μέλη του ΠΓ, σε συνθήκες βαθιάς παρανομίας.
5. Ο Αντρέας Τζήμας, σε μια μετέπειτα αναφορά του σχετικά με τα γεγονότα της Δράμας, αφού περιγράφει την «αριστεριστική» πολιτική της ηγεσίας των εξεγερμένων (με αιτήματα για λύσεις «σοβιετικού τύπου»), σημειώνει ότι τα γεγονότα αυτά έχτισαν στην περιοχή μια πολιτική παράδοση, που τα καθοδηγητικά στελέχη του ΚΚΕ έβρισκαν μπροστά τους για πολλά χρόνια μετά. Αυτή είναι, πιστεύω, η ιστορική βάση για την καχυποψία με την οποία αντιμετωπίστηκαν οι δυνάμεις του αντάρτικου στον Έβρο σε όλη τη μεγάλη δεκαετία.
6. Ο Χατζής αναφέρει: τους «κλαρίτες» στη Ρούμελη, τους «Λαϊκούς Εκδικητές» στην Ανατολική Μακεδονία, τις «Ενοπλες Ομάδες για την Ελευθερία» στο Κιλκίς και στη Νιγρίτα, τις «Ομάδες Αυτοάμυνας» στη Δυτική Μακεδονία, τους «Ελεύθερους Σκοπευτές» στον Όλυμπο, τις «Ομάδες Αιφνιδιασμού» στη Θεσσαλία, τους «Ελευθερωτές» στην Ήπειρο, τους «Αυτοαμυνίτες» στην Πελοπόννησο, τη «Νέα Φιλική Εταιρία» στην Καλαμάτα, το «Μέτωπο Ελεύθερης Ελλάδας» στην Κρήτη κ.ο.κ. Στη Νιγρίτα και στο Κιλκίς εμφανίστηκαν επίσης οι πιο συνδεδεμένες με το ΚΚΕ ανταρτοομάδες «Οδυσσεάς Ανδρούτσος» και «Αθανάσιος Διάκος».
7. Το φαινόμενο της απαλλοτρίωσης των τσιφλικιών είχε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι αφέθηκε να «επιβιώσει» στην ιστορική ανάμνηση, ενώ απασχόλησε έντονα το ΚΚΕ. Έχει σημασία να υπενθυμίσουμε ότι αυτή την τάση την υποστήριξε το Άρς και γενικότερα οι Καπεταναίοι: η πρώτη ένοπλη

«ενέργεια» του Βελουχιώτη είναι η επίθεση στο κτήμα του τσιφλικά Μαραθιά και η εκτέλεσή του για παραδειγματισμό των ομοίων του. Η πράξη αυτή προκάλεσε σκάνδαλο στις διαπραγματεύσεις μεταξύ του ΚΚΕ και των αστικών κομμάτων για τη συγκρότηση του εθνικοαπελευθερωτικού μετώπου και η ηγεσία του ΚΚΕ δεν την αποδέχθηκε (Χατζής). Η «αμαρτία» αυτή δεν ήταν η μοναδική του Βελουχιώτη. Τα λεγόμενα «παραστράτηματα» του αντάρτικου στη Ρούμελη κάνουν το ΠΓ του ΚΚΕ, το 1942, να στείλει τον Βαγγέλη Παπαδάκη στο βουνό, με εντολή να παραλάβει αυτός την ηγεσία των ενόπλων και να διατάξει τον Άρη να επιστρέψει στην Αθήνα για «να αναλάβει άλλα καθήκοντα». Βλέποντας τις πραγματικότητες στο βουνό, ο Παπαδάκης παραβίασε την απόφαση, δεν έδωσε στον Άρη την εντολή της επιστροφής στην Αθήνα και αντίθετα «μετατράπηκε», ο ίδιος, στον Καπετάν Λευτεριά.

8. Ως εξαίρεση εδώ, εμφανίζεται η συμμετοχή ενός αριθμού αξιωματικών –με εμβληματική τη μορφή του Σαράφη– από κάποια στιγμή και μετά στον ένοπλο αγώνα. Δεν αντικατοπτρίζει μια «εθνικοαπελευθερωτική» μειοψηφία του αστικού δυναμικού. Είναι αποτέλεσμα της προηγούμενης βαθιάς κρίσης στο στρατό, μέσα από τη σύγκρουση βενιζελικών-μοναρχικών. Στη δεκαετία του '30 αποστρατεύτηκαν εκατοντάδες βενιζελικοί αξιωματικοί, που οδηγήθηκαν στην ανεργία και την περιθωριοποίηση, με αποτέλεσμα κάποιοι από αυτούς να ριζοσπαστικοποιηθούν ιδιαίτερα. Είναι χαρακτηριστικό το ότι πολλοί από αυτούς κράτησαν στις μετέπειτα αντιπαραθέσεις μια γραμμή στα «αριστερά» του ΠΓ, κυρίως στα στρατιωτικά ζητήματα.

9. Ο Βλαντάς αναφέρεται σε μια ακόμα «επαφή» με την ηγεσία του ΚΚΣΕ, που αφορά τη γραμμή για το δεύτερο Αντάρτικο: «Στα μέσα του Μάρτη του '46, ο Ν. Ζαχαριάδης έκανε ένα ταξίδι αστραπή στη Μόσχα. Συνάντησε τον Στάλιν και του έκθεσε όλη την προπαρασκευή για μια αστραπιαία πολιτικοστρατιωτική εξέγερση. Ο Στάλιν απόρριψε κατηγορηματικά την πρότασή του. Όμως επειδή ένας μίζερος ένοπλος αγώνας στην Ελλάδα θα βοηθούσε τη ρωσική ηγεσία να δημιουργήσει την εντύπωση κινδύνου ενός τρίτου παγκοσμίου πολέμου, που θα της έδινε τη δυνατότητα της συντριβής των αντιρωσικών δυνάμεων στις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες, και κυρίως στην Πολωνία και την Τσεχοσλοβακία, χάραξε στον Ζαχαριάδη μια στρατηγική μίζερου και σποραδικού ανταρτοπολέμου... Από τα χωριά προς τις πόλεις βαθμιαία, με σκοπό αναζήτηση πολιτικής λύσης. Ο πολύπειρος Στάλιν ήξερε ότι με τέτοια στρατηγική ήταν σίγουρη η ήττα μας... Μας έπαιξε σαν πιόνι στη διεθνή σκακιέρα». Κατά τη γνώμη μου, ο Βλαντάς δεν είναι αξιόπιστος, ιδίως ως προς τα πολιτικά συμπεράσματά του: όσο αδιάστακτος και βίαιος υπήρξε ως δεξί χέρι του Ν. Ζαχαριάδη, τόσο χοντροκομμένος και αφοριστικός παρουσιάζεται, όταν βρέθηκε «εκτός». Παρ' όλα αυτά κάποιες από τις αναφορές του σε γεγονότα έχουν επιβεβαιωθεί και από άλλες πηγές. Η συγκεκριμένη αναφορά σχετικά με τη «γραμμή» για το δεύτερο Αντάρτικο «ταιριάζει» με τις εκθέσεις του ΚΚ Γιουγκοσλαβίας και τις μαρτυρίες άλλων στελεχών, που ήρθαν αργότερα στη δημοσιότητα.

10. Ο Γιώργος Βισώρης (1899-1954) ξεκίνησε ως Αρχαιομαρξιστής. Στη σύγκρουση μεταξύ του Τρότσκι και του Δ. Γιωτόπουλου, ακολούθησε τη γραμμή υπέρ της ίδρυσης της 4ης Διεθνούς. Λαμπρός ηθοποιός στο επάγγελμα, μετά από παρέμβαση της Κοτοπούλη, βρέθηκε από τις φυλακές του Μεταξά, εξόριστος στο Παρίσι. Αναδείχθηκε Οργανωτικός Γραμματέας της 4ης Διεθνούς.

Στη διάρκεια του πολέμου υποστήριξε τη συμμετοχή στο κίνημα της Αντίστασης και ανέπτυξε σημαντική ένοπλη δράση ως δυναμιτιστής/σαμποτέρ. Υπήρξε ο σύνδεσμος του τροτσκιστικού ΡΟΙ (Διεθνιστικό Εργατικό Κόμμα) και του «Εθνικού Συμβουλίου» των αντιστασιακών οργανώσεων στη Γαλλία. Για τη δράση του αυτή τιμήθηκε και παρασημοφορήθηκε μεταπολεμικά.

Πέθανε από καρκίνο το 1954 και τάφηκε τιμητικά στο νεκροταφείο Περ Λεσέζ, όπου βρίσκεται το «μνήμα» των εκτελεσμένων κομμουνάρων, δίπλα στον τάφο του Λεόν Σεντόφ, του δολοφονημένου γιου του Τρότσκι.

11. Ο «επαναστατικός ντεφетиσμός» (επαναστατική ηττοπάθεια) αναβαθμίστηκε στις συζητήσεις στην Ακροναυπλία, μεταξύ κυρίως των Π. Πουλιόπουλου και Α. Στίνα, σε «αρχή», σχεδόν σε ιδεολογικό θεμέλιο του επαναστατικού μαρξισμού.

Αντίθετα, ο ίδιος ο Τρότσκι είναι πολύ πιο προσεκτικός, περιγράφοντας την εμπειρία των μπολσεβίκων: «...στο ζήτημα της υπεράσπισης της καπιταλιστικής πατρίδας οι επαναστάτες, φυσιολογικά,

απάντησαν αρνητικά... Αυτή η ξεκάθαρη αρνητική απάντηση λειτούργησε ως βάση για προπαγάνδα και για εκπαίδευση στελεχών. Αλλά δεν μπορούσε να κερδίσει τις μάζες, που δεν ήθελαν τον ξένο κατακτητή... Οι Μπολσεβίκοι στο διάστημα των 8 μηνών [σσ: μετά την επανάσταση του Φλεβάρη του '17] κατέκτησαν την πλατιά πλειοψηφία των εργατών. Αλλά τον αποφασιστικό ρόλο σε αυτή την κατάσταση δεν τον έπαιξε το σύνθημα άρνησης υπεράσπισης της αστικής πατρίδας, αλλά το σύνθημα "Όλη η εξουσία στα σοβιέτ!". Και μόνο αυτό! Η κριτική στον ιμπεριαλισμό και στο μιλιταρισμό του, η αποποίηση της υπεράσπισης της αστικής δημοκρατίας κ.ο.κ. ποτέ δεν θα μπορούσαν να κερδίσουν τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού στο πλευρό των Μπολσεβίκων. Σε όλες τις άλλες εμπόλεμες χώρες, με εξαίρεση τη Ρωσία, η επαναστατική πτέρυγα συνέχισε μέχρι το τέλος του πολέμου να προβάλλει μόνο αρνητικά συνθήματα...» («Βοναпартизм, Фашизм και Πόλεμος, Κείμενα 1939-1940, Pathfinder 1972).

Ο Αμερικανός επαναστάτης μαρξιστής Χαλ Ντράπερ, κεντρικός θεωρητικός της αντίληψης «σοσιαλισμός από τα κάτω», ανέπτυξε την άποψη ότι ο «επαναστατικός ντεφετισμός» ως θέση αρχής, είναι μια κατασκευή του Ζινόβιεφ, μετά το 1924 («War and Revolution: Lenin and the Myth of Revolutionary Defeatism», Hal Draper, 1996).

1919: Η Εκστρατεία στην Ουκρανία

Του Παναγιώτη Λίληη

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από ένα καλά θαμμένο επεισόδιο της αιματοβαμμένης ιστορίας του ελληνικού επεκτατισμού, την αντεπαναστατική εκστρατεία στην Ουκρανία, ενάντια στο νεαρό εργατικό κράτος των Μπολσεβίκων.

Το 1919 ήταν μια σημαντική χρονιά στην παγκόσμια ιστορία. Δεν συγκαταλέγεται βέβαια στις ιστορικές χρονολογίες των μεγάλων επαναστάσεων, όπως του 1789, του 1871 και του 1917. Όμως ο παλιός κόσμος κατέρρευσε με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τέσσερις αυτοκρατορίες (η Αυστροουγγαρία, η Οθωμανική αυτοκρατορία, η Τσαρική Ρωσία και η Γερμανική αυτοκρατορία) διαλύθηκαν. Ήταν επίσης η χρονιά που συγκροτήθηκε η Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνής μέσα στην κόλαση του εμφυλίου πολέμου στη Ρωσία και με φόντο τις νίκες της αντεπανάστασης στη Γερμανία και την Ουγγαρία.

Το 1919 συγκεντρώθηκαν οι νικήτριες δυνάμεις της Αντάντ στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι. Είχαν να διαχειριστούν τη μοιρασιά των λαφύρων από τη νίκη τους –και ιδιαίτερα την επιβολή των όρων της ειρήνης στην ηττημένη

Γερμανία. Αλλά και να αντιμετωπίσουν την μπολσεβίκικη απειλή. Ήδη η δεύτερη κυβέρνηση των σοβιέτ (με πλειοψηφία των μπολσεβίκων) είχε διακηρύξει το πρόγραμμά της για την ειρήνη χωρίς προσαρτήσεις και αποζημιώσεις και είχε εκδώσει το διάταγμα για την εθνική αυτοδιάθεση των λαών.¹

Μετά την οκτωβριανή επανάσταση του 1917, οι δυτικές μεγάλες δυνάμεις σχεδίαζαν την επίθεση στη σοβιετική Ρωσία. Αυτό που τους καθυστέρουσε ήταν τα διαφορετικά συμφέροντα και οι επιδιώξεις μεταξύ του αγγλικού και του γαλλικού ιμπεριαλισμού. Για τον αγγλικό ιμπεριαλισμό μια επέμβαση στη Ρωσία δεν θα απέφερε κέρδη ανάλογα του κόστους της προσπάθειας (ο πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, Λόιντ Τζορτζ, εκτιμούσε ότι μια αποτελεσματική επέμβαση θα απαιτούσε ένα εκατομμύριο στρατό...). Για τη Γαλλία όμως, που ήταν ο βασικός δανειστής της τσαρικής Ρωσίας, τα πράγματα ήταν εντελώς διαφορετικά. Οι μπολσεβίκοι δεν αναγνώριζαν αυτά τα χρέη. Οι τραπεζίτες της Γαλλίας θα θρηνούσαν τα κεφάλαιά τους, αλλά το χειρότερο ήταν η ταπείνωση του γαλλικού κράτους μπροστά στη διεθνή κοινότητα από τις «κόκκινες συμμορίες των σοβιέτ»...

Υπήρχε όμως και ένας ακόμη παράγοντας που δυσκόλευε την εκστρατεία στη Ρωσία. Μόλις είχε τελειώσει ο πόλεμος και οι νικητές-στρατιώτες ήταν κουρασμένοι και απδιασμένοι από την εμπειρία του ιμπεριαλιστικού σφαγείου και μια νέα πολεμική περιπέτεια έκρυβε έναν θανάσιμο κίνδυνο: τη μόλυνση των στρατευμάτων από το μπολσεβίκικο μικρόβιο και την εξάπλωση της επανάστασης στη δύση. Στη Γαλλία, ιδιαίτερα στις πόλεις, κυριαρχούσε ήδη η έκλυτη ζωή και η σεξουαλική απελευθέρωση. Η ζωή έπαιρνε έτσι την εκδίκησή της από τον θάνατο...

Παρ' όλα αυτά όμως η γαλλική κυβέρνηση του Κλεμανσό και μια πολεμόχαρη βουλή, η λεγόμενη «βουλή του γαλάζιου ορίζοντα», αποφάσισαν την επέμβαση και τα πρώτα στρατεύματα έφτασαν στην Οδησό τον Δεκέμβριο του 1918.

Ο Κόκκινος Στρατός

Στις αρχές του 1919, η περικυκλωμένη σοβιετική Ρωσία έδινε μάχη επιβίωσης ενάντια στην πείνα και τους ιμπεριαλιστές επεμβασίες. Δεκατέσσερις καπιταλιστικές χώρες είχαν στείλει στρατεύματα με το σύνολό τους να φτάνει τις 300.000. Μαζί με τους λευκούς στρατούς και διάφορους οπληρχηγούς αποτελούσαν μια δύναμη που προσέγγιζε τα 2,5 εκατομμύρια στρατιωτών. Ταυτόχρονα δρούσαν από τέσσερις διαφορετικές κατευθύνσεις (ανατολικά από τη Σιβηρία, βόρεια από το λιμάνι του Μουρμάνσκ, βορειοδυτικά από τις βαλτικές χώρες ενάντια στην Πετρούπολη και από το νότιο μέτωπο στην Ουκρανία) σε μια πορεία επίθεσης προς τα επαναστατικά κέντρα της Μόσχας και της Πετρούπολης. Αντιμέτωπα με αυτή την απειλή, τα σοβιέτ έπρεπε να αποκτήσουν γρήγορα έναν αξιόμαχο στρατό που να μπορεί να υπερασπίσει την εργατική δημοκρατία.

Ο Κόκκινος Στρατός συγκροτήθηκε ουσιαστικά μετά τη συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ (Μάρτης 1918). Με αυτή τη συνθήκη οι μπολσεβίκοι αναγκάστηκαν να

παραχωρήσουν σημαντικές εδαφικές εκτάσεις της παλιάς ρωσικής αυτοκρατορίας για να κερδίσουν λίγο κρίσιμο χρόνο. «Τα πάντα για το μέτωπο»: Αυτό ήταν το κύριο καθήκον της περιόδου. Χωρίς στρατό και με νικημένη τη γερμανική επανάσταση, τα σοβιέτ έμοιαζε ότι δεν είχαν καμιά ελπίδα. Ήταν η περίοδος του πολεμικού κομμουνισμού.

Μια πλειάδα μπολσεβίκων στελεχών, με επικεφαλής τον Τρότσκι, ανέλαβαν αυτό το τεράστιο καθήκον. Η κατεύθυνση ήταν για έναν μαζικό εργάτο-αγροτικό στρατό, που θα ορకిζόταν πίστη στα σοβιέτ και θα μάθαινε να πολεμάει μέσα στις μάχες. Προϋποθέσεις γι' αυτό ήταν η εργάτο-αγροτική συμμαχία που στηριζόταν στη διανομή της γης και η κρατικοποίηση όλης της βιομηχανίας και των τραπεζών. Αλλά λαμβάνοντας πάντα υπόψη ότι τα έκτακτα μέτρα της επίταξης των τροφίμων θα προκαλούσαν επικίνδυνες τριβές.

Οργανωτικά ο Κόκκινος Στρατός στηρίχθηκε στη μαζική επιστράτευση, στην αξιοποίηση κάποιων τσαρικών αξιωματικών, κάτω από την επίβλεψη πολιτικών επιτρόπων, και στη διαρκή δουλειά διαφώτισης μέσα στις γραμμές των φαντάρων από τους κομμουνιστικούς πυρήνες.² Η αριθμητική ισχύς του έφτασε τα 5 εκατομμύρια στρατιώτες, αλλά η ενεργός δύναμή του ποτέ δεν ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο, γιατί του έλειπε ο βασικός εξοπλισμός (όπλα και πυρομαχικά).³

Η Ελλάδα του Διχασμού και της Μεγάλης Ιδέας

Στην Ελλάδα του 1919, πρωθυπουργός ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, αλλά σε ένα καθεστώς ημι-δικτατορίας. Αφού είχε πέσει από την εξουσία το 1915 μετά από βασιλικό πραξικόπημα, επέστρεψε το 1916 μετά από ανάλογο στρατιωτικό πραξικόπημα, διώχνοντας τον βασιλιά Κωνσταντίνο. Ο μηχανισμός του πραξικοπήματος ήταν, εκτός από τους βενιζελικούς αξιωματικούς, και τα γαλλικά στρατεύματα που πολεμούσαν στο μακεδονικό μέτωπο.

Αμέσως μετά την επικράτησή του, ο Βενιζέλος έβαλε την Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με την πλευρά της Αντάντ ενάντια στο συνασπισμό των Κεντρικών Δυνάμεων, που υποστήριζε ο Κωνσταντίνος. Το Α΄ Σώμα Στρατού έδρεψε τις πρώτες δάφνες του στις επιχειρήσεις ενάντια στον βουλγαρικό στρατό. Λίγο καιρό πιο πριν, το Δ΄ Σώμα Στρατού, που είχε μοναρχικούς αξιωματικούς, είχε παραδοθεί ολόκληρο και αμαχητί στα γερμανικά στρατεύματα.

Πίσω όμως απ' αυτές τις δραματικές εξελίξεις κρυβόταν μια αδυσώπητη διαμάχη μέσα στην ελληνική άρχουσα τάξη για την προώθηση της Μεγάλης Ιδέας.⁴ Η γραμμή του Βενιζέλου ήταν σαφής: Οι νικητές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα έπρεπε να είναι οι αγγλογάλλοι ιμπεριαλιστές και η ένοπλη συμμαχία μαζί τους θα οδηγούσε σε έναν επωφελή συνεταιρισμό για τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι το όραμα για τη Μεγάλη Ιδέα θα έπαιρνε σάρκα και οστά.

Από το μακεδονικό μέτωπο (1917-1918) μέχρι την εκστρατεία στην Ουκρανία (1919) η απόσταση δεν ήταν μεγάλη... Για τον Βενιζέλο ήταν η κατάλληλη στιγμή. Θα προσέφερε στη γαλλική κυβέρνηση ελληνικό στρατό, με αντάλλαγμα τη

στήριξη της Γαλλίας για την κατάληψη της Σμύρνης. Το δίστιχο «Από τη Ρωσία σύρνει / δρόμος ίσια για τη Σμύρνη» ήταν σαφές.

Η μοναδική πολιτική δύναμη που αντέδρασε στην επεκτατική και τυχοδιωκτική πολιτική του βενιζελισμού ήταν το ΣΕΚΕ, που είχε ιδρυθεί πριν λίγους μήνες.⁵ Στη συζήτηση που προκάλεσαν στη βουλή οι δύο σοσιαλιστές βουλευτές Σίδερης και Κουριέλ, αποκάλυψαν το ιμπεριαλιστικό σχέδιο και ζήτησαν τη διενέργεια δημοψηφίσματος για την εμπλοκή της χώρας στην ουκρανική περιπέτεια. Αλλά ακόμη πιο σημαντική ήταν η καθημερινή σχεδόν προσπάθεια ενημέρωσης για τα γεγονότα και η καταγγελία της εκστρατείας, που έκανε ο «Ριζοσπάστης». Ήταν μια πολύτιμη παρακαταθήκη για τους αντιπολεμικούς μαχητές στο Μικρασιατικό Μέτωπο.

Αυτή ήταν η συγκυρία που ο γαλλικός ιμπεριαλισμός αποφάσισε την άμεση επέμβαση στη Ρωσία και ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στην Οδησό για να τον βοηθήσει.

Ουκρανία

Το γαλλικό σχέδιο θεωρούσε σαν πρώτο στόχο την κατάληψη των παραλίων της Νότιας Ουκρανίας, με επίκεντρο την πόλη της Οδησού. Αμέσως μετά θα ακολουθούσαν οι εξορμήσεις για την κατάληψη του Κίεβου και του Χάρκοβου. Το Κίεβο αποτελούσε την πρωτεύουσα του ουκρανικού εθνικισμού, που ήταν σταθερά ενάντια στον μπολσεβικισμό και με βαθιά και αιματηρή αντισημιτική παράδοση. Αντίπαλη ήταν η βιομηχανική πόλη του Χάρκοβου, που ήταν το κάστρο των ουκρανικών σοβιέτ. Τι ήταν όμως η Οδησός με το λιμάνι της; Ήταν μια πόλη εμπορική, με πλούσια καλλιτεχνική ζωή και κοσμοπολίτικο προφίλ. Σχεδόν το 40% του πληθυσμού της ήταν Εβραίοι, άλλοι τόσοι ήταν Ρώσοι και ακολουθούσαν δεκάδες εθνότητες. Το ελληνικό στοιχείο αριθμούσε τότε 5 χιλιάδες άτομα στις 450 χιλιάδες πληθυσμό της πόλης.⁶ Η Οδησός όμως ήταν η νότια πρωτεύουσα της ρωσικής αυτοκρατορίας και η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη της και το 1919 είχε μετατραπεί σε καταφύγιο της ρωσικής αριστοκρατίας και της αστικής τάξης, που εγκατέλειπαν έντρομες τις επαναστατικές Μόσχα και Πετρούπολη. Ταυτόχρονα ήταν η βάση όλων των ιμπεριαλιστικών συνωμοσιών. Ο αρχιστράτηγος του ελληνικού στρατού Κ.Ξ. Νίδερ περιγράφει πολύ γλαφυρά την κατάσταση:

«...πολυβόλα εις τα καίρια σημεία της πόλεως και ρωσικά μπαλέτα εις τα πολυθόρυβα κέντρα της! Πολυτέλεια αφάνταστος και στυγνή δυστυχία! Επανάστασις και οργιώδεις και ακολασταίνουσαι διασκεδάσεις! [...] οι Μπολσεβίκοι εν τω σκότει εκήρυττον την μικράν καθημερινήν των επανάστασιν...»⁷

Παράλληλα η Ουκρανία είχε μια ξεχωριστή ιδιομορφία που θα έπαιζε καθοριστικό ρόλο στην αγριότητα του εμφυλίου πολέμου που θα επακολουθούσε. Εκείνα τα χρόνια ήταν η χώρα με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση εβραϊκού πληθυσμού στον κόσμο (πιθανόν πάνω από 4 εκατομμύρια...) που ζούσε απροστάτευτος και

χωρίς στοιχειώδη πολιτικά δικαιώματα. Για τον τσαρισμό και τον παλιό αντισημιτισμό, η εβραϊκή μειονότητα αποτελούσε το μόνιμο εξιλαστήριο θύμα για να αποπροσανατολίζουν τη λαϊκή οργή από τις ευθύνες του καθεστώτος για τη δυστυχία των ανθρώπων. Το 1919 όμως, το εβραϊκό στοιχείο είχε ήδη περάσει μαζί με τα σοβιέτ και τον Κόκκινο Στρατό. Τώρα ο Εβραίος δεν ήταν «ο τοκογλύφος», αλλά ο πολεμιστής και ο εκπρόσωπος της εργατικής εξουσίας. Έτσι ο νέος αντισημιτισμός πήρε την εκδοχή του αγώνα ζωής ή θανάτου ενάντια στον «ιουδαιομπολσεβικισμό». Μόνο το 1919 έγιναν 1.320 πογκρόμ με 70 χιλιάδες δολοφονημένους, με χιλιάδες βιασμούς, εξαφανίσεις παιδιών και βιαιοπραγίες κάθε είδους.⁸ Αυτό όμως δεν σταμάτησε τον χείμαρρο του μπολσεβικισμού, αντίθετα τον έκανε ακόμη πιο ορμητικό.

Το Νότιο Μέτωπο

Αντιμέτωποι με τον Κόκκινο Στρατό βρέθηκαν και, με συσχετισμούς ισοδυναμίας, οι ελληνογαλλικές δυνάμεις επέμβασης, οι Λευκοί στρατοί του Ντενίκιν, πολωνικά στρατεύματα και ουκρανοί εθνικιστές με την υποστήριξη γαλλικού, ελληνικού και αγγλικού στόλου.

Οι ελληνικές δυνάμεις (24 χιλιάδες στρατιώτες) αποτελούνταν αποκλειστικά από δύο μεραρχίες του Α΄ Σώματος Στρατού. Η στρατολόγηση είχε γίνει σε εθελοντική βάση και οι αξιωματικοί ήταν όλοι επιλεγμένοι από τον χώρο του βενιζελισμού.

Από την άλλη πλευρά ο Κόκκινος Στρατός, από την ίδια του τη φύση, πολεμούσε με εντελώς διαφορετικό τρόπο από τους λευκούς στρατούς και τους ιμπεριαλιστές. Η τακτική του ήταν ένας συνδυασμός διάβρωσης με διεθνιστική προπαγάνδα στις γραμμές των εχθρικών στρατευμάτων, εξέγερσης στις πόλεις στα μετόπισθεν του εχθρού, που συντονιζόταν με τη γρήγορη επιθετική πρωτοβουλία των τακτικών του δυνάμεων.

Οι λίγες και μικρές σχετικά μάχες που ξετυλίχθηκαν το 1919 στο νότιο μέτωπο, όλες κατέληξαν σε πανωλεθρίες και άτακτη υποχώρηση των νέων σταυροφόρων. Παρ' όλα αυτά όμως ο ελληνικός στρατός κατόρθωσε να αφήσει το αιματηρό του στίγμα.

Στη Χερσόνα, οι ελληνογαλλικές δυνάμεις βρέθηκαν πολύ γρήγορα παγιδευμένες από την επέλαση του Κόκκινου Στρατού και την εξέγερση στην πόλη. Για να ξεφύγει από την τανάλια αυτή, ο ελληνικός στρατός συνέλαβε εκατοντάδες άτομα, γυναίκες, γέρους και παιδιά, και τους έκλεισε σε μια ξύλινη αποθήκη στην αποβάθρα του λιμανιού.⁹ Η ελληνική φρουρά, πριν αποχωρήσει από την πόλη, περιέλουσε την αποθήκη με εύφλεκτο υλικό. Ύστερα από την απομάκρυνση του ελληνογαλλικού στρατού από την πόλη, τα γαλλικά πολεμικά πλοία άρχιαν τον βομβαρδισμό και τα πρώτα βλήματα κατευθύνθηκαν στην αποθήκη με τους έγκλειστους... Ήταν 9 Μάρτη του 1919.

Στη Σεβαστούπολη (είχε προηγηθεί ήδη η πτώση της Οδησού στις 6 του

Απρίλη από εξέγερση των σοβιέτ), στασίασαν οι γάλλοι ναύτες, ζητώντας την επιστροφή στα σπίτια τους. Τα σοβιέτ των εργατών και οι γάλλοι ναύτες κατέβηκαν σε κοινή διαδήλωση. Η διαδήλωση ήταν ειρηνική και άοπλη. Ένας ελληνικός λόχος επιτέθηκε με κανονικά πυρά στο πλήθος. Το αποτέλεσμα ήταν 14 γάλλοι ναύτες νεκροί και δεκάδες οι τραυματίες. Πολύ βαρύτερες ήταν οι απώλειες των κατοίκων της Σεβαστούπολης. Τα γαλλικά πολεμικά πλοία ετοιμάστηκαν για επίθεση στο ελληνικό καταδρομικό «Κιλκίς» και στο τορπιλοβόλο «Πάνθηρ». Η κατάπλευση όμως του αγγλικού στόλου από την Ισταμπούλ διέσωσε την τελευταία στιγμή τα ελληνικά πλοία.¹⁰ Ήταν 19 Απρίλη του 1919.

Μετά από λίγες μέρες έληξε η εκστρατεία στην Ουκρανία, αλλά η милитаристική υποκρισία και χυδαιότητα δεν έλειψε: Με τη διαταγή 35 (7 Ιούνη 1919), ο στρατηγός Anselme στέλνει *«τας ευγνώμονάς του αναμνήσεις και τας ευχάς του (στον ελληνικό στρατό) όπως επανέλθωσιν νικηφόρα εις την μεγεθυνθείσαν Ελλάδα»*. Ακολούθησε ο διαδεχθείς τον προηγούμενο στρατηγός Claudel με τη διαταγή 47 (24 Ιούνη 1919) *«για το ωραιότερον παράδειγμα αντοχής και θαυμασίας στάσεως... που προκάλεσε τον θαυμασμό όλων των γαλλικών τμημάτων, άτινα ευρίσκο-ντο εις συνάφεια μετ' αυτών»*.

Για τον στρατηγό Κ.Ξ. Νίδερ, που ήταν ο αρχηγός του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος,

«...ο αγών παρέσχεν εις τα ελληνικά στρατεύματα την ευκαιρίαν να επιδείξωσιν τας περικοσμούσας αυτά υψηλάς αρετάς ορμής και ανδρείας... υπέροχου αλτρουισμού... χρηστού ήθους και ευγενείας... Η δε συμμετοχή της Ελλάδος εις την εκστρατείαν δεν ήτο επιχείρησις άστοχος, ουδέ άκαρπος... τετρακόσιοι μόλις είναι οι νεκροί μας... το δε γέρας της τοιαύτης συμμετοχής μας, η κατάληψις της Σμύρνης...».

Εσείς οι Έλληνες τι θέλετε εδώ;

Η εκτίμηση που είχε η πολιτική και στρατιωτική ελίτ των ιμπεριαλιστικών χωρών για τον μπολσεβικισμό και την αντοχή του απέναντι στην επέμβαση ήταν ένα κράμα μίσους, περιφρόνησης, αλλά και φόβου. Ο μπολσεβικισμός θεωρούταν στίφη βαρβάρων δολοφόνων τελείως άτακτα, η επικράτησή τους με την Οκτωβριανή επανάσταση θεωρούταν μια αφύσικη εξέλιξη, ενώ ο ίδιος Λόιντ Τζορτζ προέβλεπε ότι η ιστορία θα τιμωρούσε τη ρωσική επανάσταση με την Παλινόρθωση. Αυτή ήταν εξάλλου και η ιδεολογική στάση του ελληνικού милитарισμού.

Να πώς γινόνταν η προετοιμασία των στρατευμάτων.

«...Η γνώμη αυτή στερεώθηκε, όταν οι αξιωματικοί άρχισαν να μας κατατοπίζουν με νέες θεωρίες ότι θα πηγαίναμε στη Ρωσία, όλο το 1^ο Σώμα Στρατού, για να πολεμήσουμε, να πετσοκόψουμε και να διαλύσουμε τους Ρώσους επαναστάτες, που τους ονόμαζαν Μπολσεβίκους, γιατί είχαν επαναστατήσει κατά του βασιλιά τους, του Τσάρου, που

ήταν ειλικρινής ορθόδοξος χριστιανός και μεταλάμβανε κάθε Κυριακή των ακράντων μυστηρίων».

Και συμπληρώνει: «Μας ίπαν όταν φίγαμε απ τη Μακεδονία για γοροφίλακες θα παμ εις τη Ρωσία. Αυτήν ήταν Παρηγοργιά να μπούμε μες τα πλία και όχι πως θα εύραμε τα άγρια θηρία».¹¹

Οι μπολσεβίκοι είχαν οργανώσει, από τον Δεκέμβριο του 1918, μια σειρά από «Επιτροπές διαφώτισης» των ξένων στρατευμάτων, που είχαν σταλεί για να καταπνίξουν την επανάσταση. Στην Οδησό η σχετική Επιτροπή διέθετε 10 επιμέρους εθνικά τμήματα. Η ζύμωση στους φαντάρους γινόταν με διάφορους τρόπους, είτε με άμεση επαφή, είτε με τη διακίνηση προκηρύξεων.

Ξανά ένα παράδειγμα:

«Όλοι σκύψαμε και πήραμε από ένα: ήταν προκηρύξεις με ελληνικά γράμματα γραμμένες: Σύντροφοι, αδέρφια Έλληνες φύγετε. Σας προσκάλεσαν για να κάνετε πόλεμο εναντίον μας. Είδατε όμως ότι οι Μπολσεβίκοι είναι εργάτες, αγρότες και φοιτητές, ο καθαυτό λαός. Μη στρέψετε λοιπόν τα όπλα σας εναντίον των αδελφών σας ετούτες τις άγιες μέρες».¹²

Έτσι οι έλληνες φαντάροι έμαθαν ότι ήταν οι μέρες του Πάσχα από τους άθεους μπολσεβίκους!

Οι μαρτυρίες των φαντάρων

Οι μαρτυρίες των φαντάρων σκόρπισαν τις εκθέσεις των στρατηγών. Η μαχητικότητα και το φρόνημα του Κόκκινου Στρατού είχαν εντυπωσιάσει τους έλληνες στρατιώτες:

«Ήμαστε οχυρωμένοι στα προχώματα και οι Μπολσεβίκοι μας επιτέθηκαν με άγριες κραυγές μέσα στα πυκνά πυρά μας, αδίστακτα. Έπεφταν σωρό οι φονευμένοι, αλλά οι υπόλοιποι συνέχιζαν την επίθεση αψηφώντας το θάνατο. Είναι πολλοί, λες και, όταν πέφτουν μαχόμενοι, το χώμα τους ανασταίνει. Η θέση μας είναι δύσκολη. Και ήταν αστεία η επαναλαμβανόμενη κουβέντα του διοικητή μας Γεωργίου Κονδύλη “η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει”».¹³

«Οι Μπολσεβίκοι έχουν το καλύτερο προτέρημα του ανθρώπου: όταν υποχωρεί ο εχθρός, δεν τον χτυπούν ποτέ πισώπλατα».¹⁴

Αλλά δεν δίστασαν να γράψουν και για τον πανικόβλητο ελληνικό στρατό, που έτρεχε να σωθεί με κάθε τρόπο:

«Απ το τροχάδι το πολύ τους γελιούς Πετάξαν και στο καράβι εκί για να αράξουν... Μετέβισαν εις Οδισό κι ακόμι Τρομαγμένοι φανταζουμε τον φόβο τους που είχαν ι Καιμένοι...».¹⁵

«Κε εμείς τρέχομι, τρέχομι! Όρες 8 ύταν οι Οδησός κε την πιραμε δια 4ρις όρας!». ¹⁶

Και η τελευταία ατίμωση του «ένδοξου ελληνικού στρατού» ήταν όταν, στο δρόμο από την Οδησό στη Ρουμανία, εγκατέλειπε τους τραυματίες του στους «βάρβαρους μπολσεβίκους»:

«Πίσω τους ξεχνούσαν τους τραυματίες και τους ανάπηρους, που δεν είχαν τρόπο να προχωρήσουν ανάμεσα στις ανατινάξεις. Ικέτευαν εκείνοι οι δυστυχισμένοι βοήθεια, δεν δίνανε σημασία». ¹⁷

Τι αξία μπορούσε να έχει ένας τέτοιος στρατός;

Σήμερα στην Ελλάδα όλοι οι μηχανισμοί προπαγάνδας επιζητούν είτε να θάψουν μέσα σε μια αδιαπέραστη ομίχλη και σιωπή την ουκρανική εκστρατεία, είτε να εξορκίσουν την αιματοβαμμένη ιστορία του ελληνικού επεκτατισμού, προβάλλοντας πάνω στους γειτονικούς λαούς αλυτρωτικά και μεγαλοϊδεατικά σχέδια στα Βαλκάνια...

Πρέπει να αντισταθούμε! Έρχονται δύσκολες μέρες και νύκτες... και η εμπειρία του 1919 μας χρειάζεται.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Eric Toussaint: «Η Ρωσική επανάσταση, η αποκέρυξη των χρεών, ο πόλεμος και η ειρήνη», 2018 project.
2. RCP: «Our policy in creating the army», 1919.
3. Megan Trudell: «The Russian civil war», 2000, και Orlando Figes: «The Red Army and mass mobilization», 1990.
4. Γ.Θ.Μαυρογορδάτος: «Η κοινωνική διαστρωμάτωση και ο εθνικός διχασμός», 1982, και Δ.Α.Σακκής: «Ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός του ΙΘ΄ Αιώνα στην πολιτιστική του εκδοχή».
5. Κ.Παλούκης: «Σχέδιο ιστορίας για το προπολεμικό συνδικαλιστικό κίνημα», 2010.
6. wikipedia.
7. Κ.Ξ.Νίδερ: «Η εκστρατεία της Ουκρανίας (1929-30)».
8. Elias Heiletz: «The slaughter of the Jews in the Ukraine in 1919», (1920 New York).
9. Κ.Αυγιντίδης: «Η στρατιωτική επέμβαση των καπιταλιστικών χωρών στη Σοβιετική Ένωση και η Ελλάδα», 1999.
10. ό.π.
11. Χρ. Καραγιάννης: «Η ιστορία ενός στρατιώτη», 1977.
12. Σκούρτη Χρίστου: «Βιβλίων Βασάνων και Πιοιμάτων», 1995.
13. Χρ.Καραγιάννης: «Η ιστορία ενός στρατιώτη», 1977.
14. ό.π.
15. Σκούρτη Χρίστου: «Βιβλίων Βασανων και Πιοιμάτων», 1995.
16. Αλεξόπουλος Σωτήρης: «Το ημερολόγιο του Εύζωνα Χρήστου Δ.Αλεξόπουλου».
17. Χρ. Καραγιάννης: «Η ιστορία ενός στρατιώτη», 1977.

Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος
Ο Μαυροκόκκινος Δεκέμβρης
Άκρα και Κέντρο στην εξέγερση του
2008 (πλήθος, ηγεμονία, στρατηγική)
 Τόπος, 2018 • 320 σελ. • €14,40

Του Νικόλα Κολυτά

Μια ξεχωριστή προσέγγιση, μιας ξεχωριστής εξέγερσης

Η εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008 αποτέλεσε μια τομή για το κίνημα στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς. Πάνω από μια δεκαετία μετά, έχουν γραφτεί πάρα πολλά για τη δυναμική των κινητοποιήσεων, το χαρακτήρα των γεγονότων και το αποτύπωμά τους σήμερα. Ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, με το βιβλίο του «Ο Μαυροκόκκινος Δεκέμβρης», επιδιώκει μια τομή μέσα στην τομή. «Σκάβει» ακόμη περισσότερο στο πριν, στη διάρκεια και στο μετά της εξέγερσης, μελετώντας το χώρο, το χρόνο, τα υποκείμενα και τις αντικειμενικές συνθήκες της εξέλιξης των γεγονότων.

Το πιο σημαντικό όμως στο βιβλίο είναι ότι ο συγγραφέας καταπιάνεται με την εξέγερση ως τέτοια. Δεν υπάρχει καμία πρόθεση ωραιοποιήσεων, αγιοποιήσεων και προσαρμογής των γεγονότων σε αυθαίρετες εκτιμήσεις και συμπεράσματα. Όπως αναφέρεται στο οπισθόφυλλο: «Ο Δεκέμβρης δεν έγινε εθνική γιορτή. Δημιουργικός και καταστροφικός μαζί συσπείρωσε απέναντί του το “μετριοπαθές” Κέντρο και τα (δεξιά) άκρα». Ο αντικρατικός χαρακτήρας της εξέγερσης δεν κρατικοποιήθηκε ποτέ εκ των υστέρων. Ο Δεκέμβρης μέχρι σήμερα δεν έχει αποτελέσει ένα μουσειακό υλικό στα χέρια αυτών που έβαλε στο στόχαστρο, αλλά αντίθετα ένα αγκάθι που εκτός από το φόβο οδήγησε και στην περαιτέρω οχύρωση του αστικού κράτους και των πολιτικών του εκπροσώπων.

Αυτός είναι και ο λόγος που το βιβλίο δεν ξεκινάει από τη δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου. Βρίσκεται σε έναν διαρκή διάλογο με τη νίκη, αλλά και την ήττα του '68, μελετάει τις κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες της μεταπολίτευσης και εστιάζει

εξαιρετικά στην κομβικότητα της δεκαετίας του '90 ως ένα σημείο ορόσημο για την αντιμετώπιση του νεοφιλελεύθερου κέντρου και της ακροδεξιάς: «Αποπολιτικοποίηση της οικονομίας, ηθικιστική πολιτική, συρρίκνωση της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας: Πρόκειται για τάσεις που στη δεκαετία του 1990 γίνονται όλο και πιο ισχυρές, “πηγαίνουν” μαζί –και νομιμοποιούνται αποκλειστικά ως οικονομικά “αποτελεσματικές”», αναφέρει χαρακτηριστικά. Πάνω σε αυτή τη βάση, ήταν πολύ πιο εύκολο να επιβληθούν πολιτικές λιτότητας, φτωχοποίησης και κάθε είδους διακρίσεων, δίνοντας πολιτικό χώρο στην ακροδεξιά για τη «βρόμικη» δουλειά. Για την αντιμετώπιση του εσωτερικού και του εσω-εξωτερικού εχθρού, δηλαδή των αναρχικών, της ριζοσπαστικής Αριστεράς, των απεργών, αλλά και των μεταναστών.

Η επίθεση απέναντι σε αυτόν τον εχθρό ανέδειξε και τους πρωταγωνιστές του Δεκέμβρη. Πριν όμως την εξέταση των υποκειμένων, ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος εστιάζει στο χώρο των γεγονότων. Τονίζει τη σημασία της αθηναϊκής αστικής γεωγραφίας ως έναν κομβικό παράγοντα στην εξέλιξη των γεγονότων λόγω της συγκέντρωσης φτωχοποιημένων πληθυσμών στο κέντρο της πόλης, όπου από τη μία βρίσκονται όλα τα θεσμικά κάστρα και από την άλλη ο πυρήνας της κινηματικής δραστηριότητας.

Παρ' όλα αυτά φαίνεται σε κάποια σημεία να υπερτονίζει την έννοια της κοινότητας και της γειτονιάς ως χώρους σφυρηλάτησης αγώνων έναντι των εργατικών χώρων και των συνδικάτων, εκεί δηλαδή που εμφανίζονται με τον πιο ωμό τρόπο οι ταξικές αντιθέσεις και η διάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων. Για παράδειγμα, αναφέρει:

«Στα χρόνια των μεγάλων εργατικών αγώνων, τα κόμματα και τα συνδικάτα θεωρούνταν οργανώσεις του ταξικού χρόνου, όπου συνυφαίνονταν ο προσωπικός και ο συλλογικός χρόνος· όταν οι οργανώσεις αυτές εξέλειψαν, φάνηκε να παίρνει τη σκυτάλη ο ταξικός χώρος: η κοινότητα και η γειτονιά».

Ο Δεκέμβρης, όμως, είχε πρόσωπο και αυτό ξεδιπλώνεται σε όλο το βιβλίο. Δεκέμβρης ήταν οι μαθητές, οι εργαζόμενοι, οι άνεργοι, οι μετανάστες, οι Τσιγγάνοι, τα παιδιά των «βορείων προαστείων». Ο τρόπος με τον οποίο απελευθερώθηκαν κοινωνικές δυνάμεις και βγήκαν στο προσκήνιο εκείνες τις ημέρες είναι κάτι το οποίο παρουσιάζεται όχι μνημειακά, αλλά βαθύτατα πολιτικά. Ο εσωτερικός και εσω-εξωτερικός εχθρός κυριάρχησε το Δεκέμβρη όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά σε ολόκληρη τη χώρα, αναδεικνύοντας όλες τις αντιφάσεις και τα αδιέξοδα του πολιτικού συστήματος. Το βιβλίο παρουσιάζει εξαιρετικά αυτό το ξεγύμνωμα του κράτους από κάθε επίφαση νομιμότητας και διασφάλισης δικαίου απέναντι στην ορμή των εξεγερμένων. Περνάει από «κόσκινο» τη στάση των κομμάτων, των ΜΜΕ και διάφορων δημοσιολόγων, αναδεικνύοντας ότι ο Δεκέμβρης αποτέλεσε μια σύγκρουση στην οποία δεν χωρούσαν οι ίσες αποστάσεις. Όλοι πήραν θέση και αυτή αποτυπώνεται διεξοδικότατα στο βιβλίο.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα κεφάλαια που διαπνέει όμως όλο το βιβλίο αφορά την οχύρωση του αστικού κράτους μετά τον μεγάλο κρότο της εξέγερσης. Ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος αναφέρεται στη λεγόμενη «παθητική επανάσταση». Στην προσπάθεια των κυβερνήσεων να εξασφαλίσουν ευρείες συναινέσεις, να επεκτείνουν τις καταπιέσεις και να επιβάλουν μια νέα κανονικότητα στην οποία τα κινήματα αντίστασης θα αποτελούν απλώς μια «κακή» ανάμνηση. Το κράτος της «αντιεξέγερσης», σύμφωνα με τον ίδιο, είναι «η πολιτική μορφή του μνημονιακού εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας». Σκοπός του είναι η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης προς τους «θεσμούς» και τα προσκόμματα σε κάθε αμφισβήτηση της καπιταλιστικής εξουσίας. Όπως αναφέρει, η συγκεκριμένη συνθήκη «συμπίεζει τον ορίζοντα της Αριστεράς, περιορίζοντάς τον στην υπεράσπιση του πολιτικού φιλελευθερισμού, που εγκαταλείπουν οι φιλελεύθεροι –μπροστά στη διαφαινόμενη άνοδο της Αριστεράς».

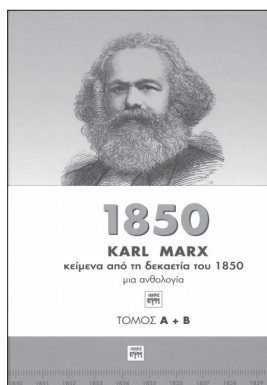
Η «παθητική επανάσταση» και το κράτος της «αντιεξέγερσης» σηματοδοτούν την προσαρμογή του ελληνικού καπιταλισμού μέσα σε συνθήκες κρίσης. Η αποεπένδυση και η εσωτερική υποτίμηση αποτυπώνουν, σύμφωνα με τον συγγραφέα, τον εκσυγχρονισμό μέσα στην ελληνική κρίση. Έναν εκσυγχρονισμό ο οποίος αποφέρει καρπούς για το κεφάλαιο και συρρικνώνει τη δύναμη των εργαζομένων. Η «άγρια νεολαία» του Δεκέμβρη πολιτικοποιήθηκε πάνω στο ασυμβίβαστο με τη νέα μνημονιακή κανονικότητα. Αναζήτησε πολιτική έκφραση στους «αγανακτισμένους», στις πλατείες και στο ευρύτερο αντιμνημονιακό κίνημα. Ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως και το Δεκέμβρη, ανέλαβε το πολιτικό κόστος της παρέμβασης στις κινηματικές διεργασίες της εποχής και συγκρότησε συγκεκριμένη πολιτική πρόταση εξόδου από τα μνημόνια. Όμως, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο βιβλίο, «όσο η ανάληψη της κυβέρνησης έμοιαζε αναπόφευκτη, οι πιέσεις να προσαρμοστεί ο ΣΥΡΙΖΑ στην “κανονικότητα” της παθητικής επανάστασης πλήθυναν».

Έτσι λοιπόν, παρότι ο ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε ένα κόμμα διαφορετικό στον πολιτικό χάρτη, «με ισχυρές κοινωνικές εκπροσωπήσεις, κοινωνικές αναφορές και ανάλογες εκπροσωπήσεις, με οργανώσεις και δεσμούς με τα κοινωνικά κινήματα, με μέριμνα για το τώρα και το μετά», δεν κατόρθωσε να νικήσει. Συμβιβάστηκε με τις πιέσεις της μνημονιακής επίθεσης και πέρασε στο αντίπαλο στρατόπεδο, αξιοποιώντας τον αρχηγισμό, την οργανωτική πλαδαρότητα και τον εκλογοκεντρισμό. Ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος αποφεύγει τις βεβαιότητες και τους αφορισμούς. Ισχυρίζεται ότι η αποτυχία του ΣΥΡΙΖΑ δεν ήταν αναπόφευκτη. Δεν αποδίδει όμως τη συνθηκολόγηση μόνο στην υποχώρηση του ριζοσπαστικού συσχετισμού στο εσωτερικό του κόμματος, αλλά και στην αποτυχία ανατροπής αυτού του συσχετισμού. Αποτιμά τον ΣΥΡΙΖΑ ως ένα εγχείρημα που εμφανώς έχει κλείσει τον κύκλο του από τη σκοπιά της ριζοσπαστικής Αριστεράς, όμως χρήζει περαιτέρω ανάλυσης και πολιτικής αποτίμησης. Το ερώτημα του πώς ένα κόμμα που στήριξε τον ΜαυροΚόκκινο Δεκέμβρη έφτασε να εφαρμόζει μνημόνια είναι ένα ερώτημα που, σύμφωνα με τον ίδιο, χρειάζεται προσοχή.

Σε αυτό το πλαίσιο προσεγγίζει κριτικά τις θεωρίες του μετααναρχισμού και του

μεταμαρξισμού και ασχολείται με τις έννοιες του πλήθους, του λαού και της ηγεμονίας. Προσπαθεί να εστιάσει στη σύγχρονη ριζοσπαστική θεωρία, χωρίς όμως να αρνείται τη σημασία της ταξικής πάλης και την αντικαπιταλιστική προοπτική. Επιμένει στην ανάγκη διαμόρφωσης μιας σύγχρονης ριζοσπαστικής στρατηγικής, που θα καταφέρει να ενοποιήσει τη συλλογική λαϊκή θέληση σε μια κατεύθυνση ρήξης με την καπιταλιστική εξουσία. Ο ίδιος αντιμάχεται τη στρέβλωση του Γκράμσι για την ηγεμονία και την υπερασπίζεται μέσα από την ανάδειξη των ταξικών ανταγωνισμών και όχι μέσα από τη δημιουργία ενός εκλογικού συνασπισμού αυτονομημένου από αυτούς.

Ο «ΜαυροΚόκκινος Δεκέμβρης» είναι ένα βιβλίο χρήσιμο θεωρητικά, ιστορικά και πολιτικά. Ένα βιβλίο που δεν αντιλαμβάνεται την εξέγερση του 2008 ως μια μεμονωμένη έκρηξη ή αναλαμπή, αλλά ως ένα κρίσιμο σημείο αφετηρίας μιας νέας εποχής. Το υπόβαθρο, η εξέγερση, η παθητική επανάσταση, το κράτος της αντιεξέγερσης και οι θεωρητικές επεξεργασίες γύρω από όλα αυτά δεν συμβάλλουν να κατανοήσουμε μόνο το τι συνέβη το 2008, αλλά το τι σημασία είχε το 2008. Κάτι που είναι δύσκολα προσεγγίσιμο και κατανοήσιμο.

Karl Marx
**Κείμενα από
 τη δεκαετία του 1850**
Μία ανθολογία

ΚΨΜ, 2018 • 1600 σελ. (2 τόμοι) • €75,00

Της Μαριλένας Καρρά

*«Εν τω μεταξύ οι Γάλλοι εργοστασιάρχες
 αντιμετωπίζουν τους εργάτες τους τόσο αδιάτακτα,
 λες και δεν υπήρξε καμία επανάσταση».¹*

Στο Προλογικό του Σημείωμα, ο Θανάσης Γκιούρας, μεταφραστής της δίτομης συλλογής κειμένων του Karl Marx, «Κείμενα από τη δεκαετία του 1850. Μία ανθολογία», γράφει:

«Πώς πραγματεύεται κανείς την ήττα μιας επανάστασης; Πώς αντιμετωπίζει κανείς το γεγονός της οικονομικής εξαθλίωσης, της αστυνομικής δίωξης και του εκπατισμού ως επιπλέον συνέπειες της ήττας της επανάστασης; Πώς συνεχίζει κανείς υπό αυτές τις συνθήκες ένα έργο επιστημονικής κριτικής, που απαιτεί συστηματική μελέτη και στοχασμό; Με αυτά τα ερωτήματα ο Karl Marx και η οικογένειά του εγκαινίασαν τη δεκαετία του 1850, καταφθάνοντας διωγμένοι από το Παρίσι στο Λονδίνο, όπου και επρόκειτο να παραμείνουν εφεξής».²

Με αυτά τα ερωτήματα ο Karl Marx εγκαινιάζει το πρόγραμμά του για μια κριτική της πολιτικής οικονομίας. Εγκαινιάζει μια ολόκληρη παράδοση ανανέωσης αυτού που είναι η κριτική, διαρρηγνύοντας όμως την παράδοση. Την εγκαινιάζει επισημαίνοντας πως, σε κρίσιμες στιγμές που απαιτούν ανάληψη πολιτικής ευθύνης, η διαμεσολάβηση της βούλησης από την εμβριθή κατανόηση των αντικειμενικών περιστάσεων προϋποθέτει την κριτική των περιστάσεων αυτών, όπως ακόμη προϋποθέτει την αυτοκριτική. Το πέρασμα από τα κείμενα της δεκαετίας του 1840³ σε εκείνα του 1850 δεν σημασιοδοτεί κάποια

αφηρημένη στοχαστική ωρίμανση του φιλοσόφου, περισσότερο μάλλον αναδεικνύει την επαλληλία των στρωμάτων που διαμορφώνουν το εννοιολογικό οπλοστάσιο της μαρξικής προβληματικής.

Μέσα από την ετερογένεια των κειμένων που φιλοξενούνται στην εν λόγω δίτομη έκδοση –από τα λεγόμενα «δημοσιογραφικά» μέχρι τις επιστολές, από τις πολυδιαβασμένες μαρξικές αναπτύξεις στα *«Βασικές Γραμμές της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας»*, *«Ταξικοί Αγώνες στη Γαλλία και «Η 18η Μπριμαίρ»* μέχρι εν πολλοίς άγνωστα κείμενά του, όπως το *«Αποκαλύψεις για τη δίκη των κομμουνιστών στην Κολωνία»*– αυτό που εμφανίζεται δεν είναι παρά διαφορετικές όψεις των στοχασμών του Μαρξ, στοχασμών ολοποιοτικών, που χαρτογραφούν τις παγκόσμιες πολιτικές και οικονομικές ανακατατάξεις από τη δύση μέχρι την ανατολή. Φαίνεται, ήδη μέσα από ένα ξεφύλλισμα της ανθολογίας αυτής, πως ο Μαρξ γυρίζει το βλέμμα του προς κάθε σημείο του ορίζοντα, αναζητώντας επαναδιαπραγματεύσεις των προοπτικών που ανοίγονται στον παγκόσμιο πολιτικό χάρτη. Από τη Γαλλία μέχρι την Αγγλία, από την Αμερική μέχρι τις Ινδίες, τη Ρωσία, την Αυστρία, την Ιρλανδία και πλήθος άλλων τόπων ο Μαρξ δείχνει πως παράλληλα με την παραγωγή και τη σχεσιακή χαρτογράφηση των εννοιών, η κριτική, στραμμένη προς την πράξη και την πραγμάτωση, εδαφικοποιεί προτού χρειαστεί να απεδαφικοποιήσει ξανά. Οι ταχύτατες περιστροφές του βλέμματος του Μαρξ προς κάθε σημείο του κόσμου, η ακρίβεια των επιστροφών του στα προνομιακά του παραδείγματα, ακρίβεια που θα έλεγε κανείς ότι δανείστηκε από κάποιον γεωμέτρη, μοιάζει να παίζει τον ρόλο αντίρροπης δύναμης. Μιας αντίρροπης δύναμης έναντι της δύναμης του χρόνου που τρέχει κυνηγώντας τους πτηνόμενους επαναστάτες. Ενάντια στον χρόνο της κεφαλαιοκρατικής ανάπτυξης, ο Μαρξ δεν τοποθετεί μια αιώνια και αφηρημένη, ιδεαλιστική φιλοσοφική ανάπτυξη, αλλά μια επαλληλία διεθνών ανακατατάξεων που διαμεσολαβούν τις παράλληλες, αλλά και τις κατοπινές στοχαστικές εργασίες του για την αξία και το χρήμα, το κεφάλαιο και την υπεραξία, τη συσσώρευση και τη βία της προόδου.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο είναι δύσκολο να υποστηρίξει κανείς ότι ανιχνεύεται μια κεντρική προβληματική ή ότι όλα οργανώνονται ωθούμενα από μία και μοναδική κεντρομόλο δύναμη. Μπορούμε, όμως, να επισημάνουμε ενδεικτικά μία, κατά την άποψή μας τουλάχιστον, αξιομνημόνευτη σχέση: μεταξύ επανάστασης και κρίσης, μεταξύ κρίσης και επανάστασης που βαίνει προς την αιματοκυλισμένη της ήττα.

Ο Μαρξ επισημαίνει ότι οι καπιταλιστικές κρίσεις μπορούν, από τη μία, να αποτελέσουν δυνητικά μια ευκαιρία για επανάσταση ή, από την άλλη, να χρησιμοποιηθούν ως όπλο υπέρ της αντεπανάστασης. Αμφότερα τα δύο παραδείγματα απαντώνται στη Γαλλία με εξέχουσες στιγμές την επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1848 και την Παρισινή Κομμούνα το 1871. Ο Μαρξ γράφει στο *«Ταξικοί αγώνες στη Γαλλία»*:

«Η χειραφέτηση των εργατών –ακόμη και ως σύνθημα– έγινε ένας

αβάσταχτος **κίνδυνος** για τη νέα πολιτεία, διότι αποτελούσε μια διαρκή διαμαρτυρία απέναντι στην αποκατάσταση της **πίστωσης**, η οποία βασίζεται στην αδιατάρακτη και ανέφελη αναγνώριση των υφιστάμενων οικονομικών ταξικών σχέσεων».⁴

Η επανάσταση, που ξεσπάει ως κορύφωση των ταξικών συγκρούσεων, δεν ζητά παρά την άρση του στιγμιαίου χαρακτήρα της καπιταλιστικής κρίσης, μιας κρίσης που έχει γίνει κανόνας. Είκοσι χρόνια αργότερα ο Μαρξ, αναστοχαζόμενος τα γεγονότα της Κομμούνας,⁵ θα παρατηρήσει ότι μια τεχνητή κρίση επιστρατεύεται ως πολιτικό όπλο που επιτυγχάνει αποτελεσματικά, από κοινού με άλλες πρακτικές καταστολής, τη διάλυση της επανάστασης. Αλλά και αντίστροφα, από τη σκοπιά του κεφαλαίου, ο Μαρξ δείχνει πως ελλοχεύει ένας κίνδυνος αντάξιος του ωραίου κινδύνου που εγκυμονεί μια επανάσταση:

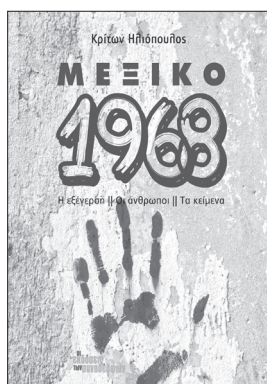
«Αποσκοπώντας να σώσουν την ιδιοκτησία τους, έκαναν τα πάντα για να καταπνίξουν την επανάσταση και να συντρίψουν τις μάζες. Ανακαλύπτουν τώρα ότι αυτές οι ίδιες [οι ανώτερες τάξεις] αποτελούσαν τα εργαλεία μιας επανάστασης στην ιδιοκτησία μεγαλύτερης από κάθε επανάσταση που είχαν στοχαστεί οι επαναστάτες του 1848. Τους κοιτά κατάματα μια γενική χρεοκοπία».⁶

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο αντιλαμβανόμαστε ότι, στους κόλπους της μαρξικής σκέψης, η αυστηρή νομοτέλεια εγκαταλείπεται από μια σειρά δυνατοτήτων. Υπό το φως του δυνητικού, του δυνατού, του εν δυνάμει πραγματοποιήσιμου βλέπουμε ότι στον Μαρξ το ερώτημα περί ιστορικού χρόνου συνιστά ένα διαρκές αντικείμενο επαναδιαπραγμάτευσης. Έτσι, η δίτομη νεοεκδοθείσα ανθολογία, στον βαθμό που επανασυστίνει στο ελληνικό κοινό τη μαρξική σκέψη, άρα στον βαθμό που φέρει τη δυνατότητα μιας διάρρηξης παγιωμένων απόψεων και προκατειλημμένων αποτιμήσεων της σκέψης αυτής, αξίζει την προσοχή μας. Το σύντομο σημείωμα που εδώ σχεδιάσαμε, κλείνει προσωρινά, με μερικές διαπιστώσεις του Μαρξ –όπως παρατίθενται στον πρόλογο του μεταφραστή– στον απόηχο των επαναστάσεων του 1848, διαπιστώσεις που μέσα από τη μεταφορική εκφορά τους διαρρηγνύουν μαζί με τις αυταπάτες περί νομοτέλειας και εκείνες που αποκαθιστούν στον ορίζοντα της μαρξικής προβληματικής μονάχα μια σχέση από αιτιότητες:

«Οι λεγόμενες επαναστάσεις του 1848 δεν ήταν παρά απλά συμβάντα –απλές ρωγμές και σχισμές στην ξερή κρούστα της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Ωστόσο, ανήγγειλαν την άβυσσο. Κάτω από τη φαινομενικά στέρεα επιφάνεια, κατέδειξαν ωκεανούς **ρευστής ύλης**, που χρειάζονταν απλώς επέκταση για να μετατρέψουν σε σπαράγματα ολόκληρες ηπείρους από σκληρή πέτρα».⁷

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Marx Karl, *Κείμενα από τη δεκαετία του 1850. Μια ανθολογία*, τόμος Β. Αθήνα: ΚΨΜ, 2018. σ. 1450. Από επιστολή του Karl Marx, Λονδίνο, 8 Δεκεμβρίου 1857 προς τον Friedrich Engels, Μάντσεστερ.
2. Ό. π., τόμος Α. σ. 19.
3. Βλέπε σχετικά Marx Karl, *Κείμενα από τη δεκαετία του 1840. Μια ανθολογία*. Αθήνα: ΚΨΜ, 2014.
4. Marx, *Κείμενα από τη δεκαετία του 1850*, ό. π. τόμος Α. σ. 116. Έμφαση δική μου.
5. Βλέπε ενδεικτικά περισσότερα στο Marx Karl και Engels Friedrich, *Marx-Engels «Collected Works»*, Volume 22, Marx : 1870-71. International Publishers, 1975. σ. 496.
6. Marx, «Κείμενα από τη δεκαετία του 1850», ό. π. τόμος Β. σ. 908.
7. ό. π. τόμος Α. σ. 25. Έμφαση δική μου.

Κρίτων Ηλιόπουλος
Μεξικό 1968
Η εξέγερση, οι άνθρωποι, τα κείμενα
 Εκδόσεις των Συναδέλφων, 2018 • 160 σελ. • €10,00

Της Κατερίνας Καλλέργη

Το παγκόσμιο κίνημα του Μάη του 1968 έχει αποτελέσει πεδίο διεξοδικής συζήτησης τόσο στους ακαδημαϊκούς, όσο και στους κινηματικούς χώρους της Ελλάδας. Έχουν γραφτεί πολλά βιβλία, δοκίμια και αναλύσεις, με τα περισσότερα να εστιάζουν στον Γαλλικό και τον Αμερικάνικο Μάη. Ελάχιστα κείμενα έχουν γραφτεί για τον Μάη στη Λατινική Αμερική και ιδιαίτερα στο Μεξικό. Το κενό αυτό έρχεται να αναπληρώσει το βιβλίο του Κρίτωνα Ηλιόπουλου «Μεξικό 1968: Η εξέγερση. Οι άνθρωποι. Τα κείμενα».

Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο, με τίτλο «Η εξέγερση», πραγματεύεται τις αιτίες, τις αφορμές και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εξέγερσης. Το δεύτερο «Το χρονικό των γεγονότων» είναι ένα αναλυτικό ημερολόγιο των στιγμών του Μεξικάνικου '68 από την απαρχή της εξέγερσης τον Ιούλιο έως τον Οκτώβρη μαζί με τα απόνερα του αιματηρού τέλους της. Στο τρίτο μέρος «Κείμενα και πρόσωπα» γίνεται μια καταγραφή κειμένων που έγραψαν άτομα που έζησαν ή επηρεάστηκαν από το μεξικάνικο '68.

Ποια είναι όμως αυτή η εξέγερση που σημάδεψε τόσο τη μεξικάνικη ιστορία και τόσα λίγα έχουν γραφτεί (στην Ελλάδα τουλάχιστον) γι' αυτή; Το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο διαδραματίστηκε το μεξικάνικο '68 είναι ένα πλαίσιο καπιταλιστικής ανάπτυξης του Μεξικού. Μάλιστα, η απόφαση ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες του '68 θα πραγματοποιούνταν στο Μεξικό ήταν μία επιβράβευση του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος που κυβερνούσε τη δεκαετία του '60, καθώς είχε καταφέρει να μετατρέψει το Μεξικό σε «φορέα σταθερότητας και ασφάλειας», σε μια περίοδο που η ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής βρισκόταν σε αναβρασμό. Το μεξικάνικο σύνταγμα χαρακτηριζόταν «επαναστατικό», αφού είχε προκύψει από

τη δεκάχρονη επανάσταση του 1910-1920, όμως στην πραγματικότητα τα προοδευτικά και δημοκρατικά άρθρα του δεν εφαρμόζονταν και οι πολιτικές συνθήκες ήταν τουλάχιστον συντηρητικές. Η κατάσταση αυτής της «ομαλότητας», όπου ο Ζαπάτα και ο Βίγια είχαν ενσωματωθεί στα σχολικά βιβλία ως εθνικοί ήρωες, θα διαταραχθεί με τα γεγονότα του καλοκαιριού του '68.

Το βιβλίο ξεκινάει με την αναφορά στην μπαζούκα, το αντιαρματικό όπλο που χρησιμοποίησε ο μεξικάνικος στρατός εναντίον της πόρτας ενός σχολείου και των μαθητών, στο κέντρο της Πόλης του Μεξικού τα ξημερώματα της 30ής Ιουλίου 1968, γεγονός το οποίο σηματοδότησε την εξέγερση και έμεινε γνωστό στη συλλογική μνήμη ως «*bazookazo*». Η πραγματική αφετηρία όμως εντοπίζεται στις 22 Ιουλίου, όταν δύο παρέες μαθητών από δύο σχολεία του κέντρου της Πόλης του Μεξικού πλακώθηκαν στο ξύλο και επενέβηκε η αστυνομία. Εκεί θα μπορούσαν να είχαν τελειώσει όλα, όμως εμφανίστηκαν οι γρεναδέρος (τα αντίστοιχα ΜΑΤ) και η αστυνομική καταστολή πήρε ασύλληπτες διαστάσεις με επιθέσεις σε μαθητές και συλλήψεις. Την επόμενη μέρα η Εθνική Ομοσπονδία Τεχνικών Σπουδαστών (FNET) κάλεσε για τις 26 Ιουλίου σε διαδήλωση ενάντια στην κρατική καταστολή και την αστυνομική βία. Η FNET όμως δεν αποτελούσε κάποιον κινηματικό θεσμό. Ήταν σε άμεση συνεργασία με τη διοίκηση του Πολυτεχνείου και τα μέλη της εκπαιδεύονταν για να γίνουν τα μελλοντικά στελέχη του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος. Έτσι, δεν επρόκειτο για ένα αντικυβερνητικό κάλεσμα, αλλά για μια προσπάθεια εκτόνωσης των πραγμάτων, καθώς η αστυνομική βία ήταν εξόφθαλμη και η οργή των φοιτητών μεγάλη.

Για τις 26 Ιουλίου, όμως, είχε καλεστεί και μια άλλη διαδήλωση, των οργανώσεων της Αριστεράς, «επετειακή» για την υποστήριξη της Κουβανικής Επανάστασης. Στο βιβλίο χαρακτηριστικά αναφέρονται οι μνήμες του Πάκο Ιγκνάσιο Τάιμπο II:

«[...] Ξαφνικά βρεθήκαμε σε μία πορεία με φοιτητές του Πολυτεχνείου, που διαδήλωναν εναντίον της βίας και των επιθέσεων από συμμορίες, προχωρώντας προς το Σόκαλο. Έβριζαν τη FNET, την οργάνωση για τον έλεγχο των φοιτητών που είχε στήσει η κυβέρνηση στην Πολυτεχνική. Έδειχναν πιο κεφάτοι και αρκετά λιγότερο σοβαροί από εμάς. Έμοιαζαν να είναι γνήσια εξεγερμένοι. Έμοιαζαν πιο αθώοι.»

Η περιγραφή αυτή είναι χαρακτηριστική για την απόσταση μεταξύ των φοιτητών και της Αριστεράς. Οι οργανώσεις της Αριστεράς χαρακτηρίζονταν από μία έντονη γραφειοκρατία και μικρή γείωση με τη νεολαία, ενώ οι φοιτητές το εντελώς αντίθετο: ήταν ζωντανόι και γειωμένοι στην πραγματικότητα, χωρίς όμως να έχουν πάντα τα θεωρητικά εργαλεία να την αναλύσουν και να οργανώσουν τις αντιδράσεις τους. Αυτές οι δύο διαφορετικές ομάδες συνενώθηκαν –με πρωτοβουλία των φοιτητών για να καταφέρουν να φτάσουν στο Σόκαλο. Το Σόκαλο είναι μία τεράστια πλατεία στο Κέντρο του Μεξικού, χτισμένη πάνω στα ερείπια της πόλης των Αζτέκων. Σ' αυτή βρίσκεται ένας καθεδρικός ναός και

το παλάτι- προεδρικό μέγαρο. Σ' αυτή την πλατεία απαγορεύονταν αυστηρά οι συγκεντρώσεις και οι πορείες ποτέ δεν επιτρεπόταν να φτάσουν εκεί, παρά τις συχνές προσπάθειες των πιο «ασεβών» φοιτητών και μαθητών. Στις 26 Ιουλίου λοιπόν, η φοιτητική πορεία και η πορεία των οργανώσεων της Αριστεράς αποπειρούνται από διαφορετικές κατευθύνσεις να εισβάλουν στο Σόκαλο. Η απάντηση των αστυνομικών δυνάμεων ήταν η χρήση άγριας βίας και οι συλλήψεις. Οι μαθητές των Προπαρασκευαστικών σχολείων του κέντρου μπήκαν τότε και αυτοί στη μάχη και, μετά το δυνάμωμα της κρατικής καταστολής, κλείστηκαν μαζί με άλλους στα σχολεία τους για να βρουν καταφύγιο.

Ο συγγραφέας μεταφέρει την άποψη ότι όλα θα μπορούσαν να έχουν τελειώσει εκεί, αν αποσυρόταν η αστυνομία. Αυτό είναι μια πραγματικότητα που ισχύει σε όλη την πορεία εκκίνησης του Μεξικάνικου '68. Η υπερβολική χρήση βίας αντί να πετύχει τον στόχο της καταστολής, κατάφερε μόνο να εξοργίσει και να συσπειρώσει ακόμα περισσότερο τους εξεγερμένους. Το ίδιο συνέβηκε και με τις μαζικές συλλήψεις, καθώς ειδικά τα πρώτα βράδια, αλλά και στη συνέχεια, όσο περισσότεροι συλλαμβάνονταν, τόσο περισσότεροι έβγαιναν στο δρόμο. Η απάντηση της κυβέρνησης σε αυτό ήταν να κατεβάσει τον στρατό και τη νύχτα στις 30ής Ιουλίου μία μονάδα αλεξιπτωτιστών επιτέθηκε με μπαζούκα στην πόρτα του σχολείου Σαν Ιλδεφόνσο, εισβάλλοντας στο πανεπιστημιακό άσυλο, καθώς τα προπαρασκευαστικά σχολεία ανήκαν στα πανεπιστήμια. Ακολούθησε φοιτητική διαδήλωση, ενώ η κυβέρνηση κατηγορήσε για τα πάντα τον κομμουνιστικό δάκτυλο και αρνήθηκε ακόμα και τη φωτογραφία του μπαζούκα. Για να βρεθεί ο αποδιοπομπαίος τράγος, η αστυνομία εισέβαλε στα γραφεία και το τυπογραφείο του ΚΚ Μεξικού, συλλαμβάνοντας στελέχη και κατάσχοντας υλικό. Οι εφημερίδες έγραψαν ότι ήταν μια κομμουνιστική συνωμοσία, με στόχο να διαταραχθεί η πολιτική σταθερότητα πριν τους Ολυμπιακούς αγώνες. Το ΚΚ όμως ήταν ένα πολύ μικρό κόμμα, με ελάχιστη επιρροή στα συνδικάτα και ακόμα μικρότερη στο φοιτητικό κίνημα.

Τις επόμενες μέρες, ο FNET εξέδωσε ψήφισμα υπέρ της κυβέρνησης και αποκόπηκε εντελώς από το κίνημα. Άρχισαν όμως να εμφανίζονται οι πρώτες *μπριγάδες*, ομάδες φοιτητών που στόχο είχαν την ενημέρωση του κόσμου και την επικοινωνία των αιτημάτων του κινήματος. Οι *μπριγάδες*, σε όλο το διάστημα μέχρι τη σφαγή του Τλατελόλκο και την υποχώρηση του κινήματος, έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξή του. Χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα, από μοιράσματα υλικών, θεατρικά δρώμενα, καταλήψεις λεωφορείων, μέχρι γρήγορες διαδηλώσεις και τρικάκια, προσπαθούσαν να έρθουν σε επικοινωνία με τον λαό και να κερδίσουν τη συνείδηση του κόσμου υπέρ τους. Αυτό βέβαια δεν ήταν πάντα εύκολο. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες ανήκαν σε μεγάλο βαθμό στη μικροαστική τάξη και για τους περισσότερους ήταν η πρώτη φορά που επιχειρούσαν να έρθουν σε επαφή με την εργατική τάξη. Όπως αναφέρεται και στο βιβλίο για τους φοιτητές της φιλοσοφικής:

«Είναι άτομα που δεν είχαν ποτέ οικονομικά προβλήματα και σπουδάζουν για το κέφι τους [...] έβλεπες ένα σωρό καλοντυμένα αγόρια και κορίτσια –γιατί η φιλοσοφική ήταν η πιο κυριλέ σχολή του πανεπιστημίου– να γράφουν συνθήματα με μπογιές στους τοίχους και να συμμετέχουν σε όλα».

Το πιο δύσκολο λοιπόν ήταν να βρεθούν δίοδοι επικοινωνίας ανάμεσα στους φοιτητές –παιδιά από τις καλές συνοικίες της Πόλης του Μεξικού– και στα λαϊκά στρώματα από τα οποία ζήτηγαν αγωνιωδώς υποστήριξη. Αυτή η αγωνία μεταφέρεται πολύ χαρακτηριστικά και μέσα από τις σελίδες του βιβλίου. Ο Κρίτων Ηλιόπουλος έχει καταφέρει να συλλέξει πολλές μαρτυρίες, μέσα από τις οποίες γίνεται φανερό ότι το φοιτητικό κίνημα κατάλαβε γρήγορα την ανάγκη να ενωθεί με την εργατική τάξη. Κεντρικό πανό στην πρώτη από τις μεγαλύτερες πορείες στις 13 Αυγούστου μάλιστα έγραφε: «Λαέ μαζί μας. Λαέ μη μας εγκαταλείπεις».

Εξίσου σημαντικό ρόλο έπαιξε και η Εθνική Απεργιακή Επιτροπή CNH, η οποία γεννήθηκε στις 9 Αυγούστου 1968 μετά από μία τεράστια συνέλευση, στην οποία συμμετείχαν 38 Επιτροπές Αγώνα εκλεγμένες από το Εθνικό Αυτόνομο Πανεπιστήμιο του Μεξικού (UNAM), τη Γεωπονική, το Πολυτεχνείο και τη σχολή Ανωτάτων Παιδαγωγικών, ενώ υποστήριξη δήλωσαν εκπρόσωποι και από άλλες σχολές και αρκετά δευτεροβάθμια σχολεία. Το σημείο αυτό ήταν καθοριστικό για την εξέλιξη του κινήματος, καθώς από το αυθόρμητο πέρασε στις οργανωμένες δομές. Το κίνημα απέκτησε κεντρική εκπροσώπηση, η οποία ήταν αιρετή και κυκλική, με στόχο να μη δημιουργηθεί κάποια γραφειοκρατία του κινήματος. Ο όρος απεργιακή χρησιμοποιήθηκε όχι για να δηλώσει κάποια εργατική απεργία –η CNH δεν κατάφερε να ενωθεί με το εργατικό κίνημα– αλλά επειδή φοιτητές και κάποιοι μαθητές μετά τα πρώτα γεγονότα κήρυξαν «απεργία»: αποφάσισαν την αποχή επ’ αόριστο από τα μαθήματα και την κατάληψη σχολών και σχολείων. Η CNH αποτέλεσε το κύριο όργανο του κινήματος και από την ίδρυση της κιόλας υιοθέτησε τα λεγόμενα «6 Σημεία», τα βασικά αιτήματα του κινήματος τα οποία αφορούσαν κυρίως την απόδοση ευθυνών, την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων, την εναντίωση στην κρατική βία και την απαίτηση για διάλυση του σώματος των γρεναδέρων (MAT). Στη CNH συναντιούνται αντιπρόσωποι από τις επιτροπές αγώνα και συζητούν επί ώρες για να λάβουν αποφάσεις σχετικά με τη δράση, τη συνέχιση και τα χαρακτηριστικά του κινήματος. Η πολύωρες αυτές διαδικασίες κατάφερναν να διατηρούν όμως κάποιου είδους ζωντάνια, η οποία ίσως πήγαζε από το γεγονός ότι όσοι συμμετείχαν σε αυτές ήταν οι ίδιοι που κάθε μέρα στους δρόμους έστηναν οδοφράγματα και πήγαιναν σε εργοστάσια και πλατείες με τις μπριγάδες και όχι κάποιοι αποκομμένοι από το κίνημα και τον πραγματικό κόσμο.

Όλο τον Αύγουστο οι συγκρούσεις αντί να μειώνονται, αυξάνονται. Από τις 13 Αυγούστου ήδη οι διαδηλωτές είχαν καταφέρει να φτάσουν στο Σόκαλο και οι φοιτητές πλέον ήταν οι «κυρίαρχοι» στο κέντρο της Πόλης. Η Σύγκλητος ανακοίνωσε την υποστήριξή της στα 6 σημεία, η συνέλευση καλλιτεχνών και

συγγραφέων έστειλε στη CNH αντιπρόσωπο, τον Χοσέ Ρεβουέλτας, ενώ κάποιες –μικρές μεν, σημαντικές όμως– ομάδες εργατών αρχίζουν να δηλώνουν ανοιχτά την υποστήριξή τους (μεταξύ αυτών το συνδικάτο νοσοκομείων και 37 ιερείς). Μετά τις 20 Αυγούστου ξεκίνησε μια απόπειρα για δημόσιο διάλογο μεταξύ κυβέρνησης και φοιτητών, με έκκληση του Συλλόγου Καθηγητών.

Οι βουλευτές και οι γερουσιαστές αρχικά αγνόησαν την έκκληση και η CNH δήλωσε ότι θα μπει σε διάλογο μόνο αν κάθε συζήτηση γίνεται δημόσια. Ανεξαρτήτως αποτελέσματος ανακοινώνει μία μεγάλη διαδήλωση για τις 27 Αυγούστου. Εκείνη τη μέρα έγινε ίσως η μεγαλύτερη διαδήλωση του κινήματος, με πάνω από πεντακόσιες χιλιάδες συμμετέχοντες και εκατοντάδες εργατικά πανό. Μπροστά από το προεδρικό μέγαρο φωνάζουν συνθήματα στον πρόεδρο Δίας Όρδας, ενώ αποφασίζουν να μείνουν στην πλατεία μέχρι την 1η Σεπτεμβρίου, όπου κάθε χρόνο ο πρόεδρος βγάζει ένα διάγγελμα προς τον λαό. Τα ξημερώματα όμως επιτίθενται τανκς στον συγκεντρωμένο κόσμο, ο οποίος υποχωρεί συγκροτημένα και φωνάζοντας συνθήματα. Την επόμενη μέρα ακολουθεί ένα ακόμα φιάσκο της κυβέρνησης, η οποία υποχρεώνει τους δημόσιους υπάλληλους να κατέβουν σε αντισυγκέντρωση με πρόφαση την «προσβολή της σημαίας». Οι υπάλληλοι κατεβαίνουν φωνάζοντας «είμαστε πρόβατα και μας σέρνουν», ενώ κυριαρχούν αντικυβερνητικά συνθήματα. Η κυβέρνηση απαντάει ξανά με καταστολή.

Η δυναμικότητα του κινήματος συνέχισε να αυξάνεται όλο τον Σεπτέμβρη, με πιο χαρακτηριστική την Πορεία της Σιωπής στις 13 Σεπτέμβρη. Πέντε μέρες μετά οι γρεναδέρος εισβάλλουν στο Πανεπιστήμιο, ενώ στις 2 Οκτώβρη σηματοδοτείτε το τέλος του κινήματος με τη σφαγή στην Πλατεία των Τριών Πολιτισμών. Εκείνη τη μέρα, περιπολικά, ελεύθεροι σκοπευτές και τανκς περικύκλωσαν την πλατεία, ενώ μέλη του επίλεκτου τάγματος Ολύμπια –ξεχωρίζοντας από ένα άσπρο γάντι– βρέθηκαν ανάμεσα στο πλήθος. Ο αριθμός των νεκρών υπολογίζεται στους 250-400, καθώς πολλά πτώματα εξαφανίστηκαν ή δεν παραδόθηκαν ποτέ για αναγνώριση. Στο βιβλίο παρατίθεται η γλαφυρή περιγραφή του Μονσεβαίς σχετικά με εκείνη τη μέρα.

«Πολυβόλα, μπαζούκας και πολεμικά τουφέκια διέλυναν την αθωότητα. Τα λυπημένα πρόσωπα μετέτρεπαν σε χλομάδα και αηδία το τέλος μίας παρατεταμένης εσωτερικής πίστης: δεν μπορεί να μας συμβεί αυτό, δεν το αξίζουμε, είμαστε αθώοι και είμαστε ελεύθεροι. Συνέχιζαν να βονίζουν οι σφαίρες, το βουητό τους συσσωρευνόταν ως μια μορφή κουλτούρας, οδηγούσε σε οπισθοχώρηση τις διαδηλώσεις και τις φωνές διαμαρτυρίας και τις καλές μεταρρυθμιστικές προθέσεις του παρελθόντος».

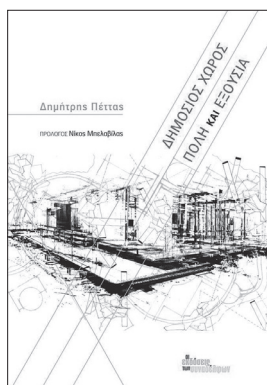
Η 3 Οκτωβρίου βρήκε το κίνημα διαλυμένο, με τους περισσότερους επικεφαλής του νεκρούς, τραυματισμένους ή φυλακισμένους. Τα απομεινάρια της CNH συμφώνησαν με την κυβέρνηση την «Ολυμπιακή Εκεχειρία» και λίγο μετά απόφασαν το σταμάτημα της απεργίας. Στο τρίτο μέρος του βιβλίου, «Κείμενα και

Πρόσωπα», καταγράφονται πολλές προσωπικές μαρτυρίες ατόμων που έζησαν τα γεγονότα, αλλά και πολλά –λογοτεχνικά και ποιητικά– κείμενα που παράχθηκαν εκείνη –ή για εκείνη– την περίοδο. Αποτελεί μια σπουδαία δουλειά και σε αυτή αποτυπώνεται όλη η φρίκη της σφαγής, το μούδιασμα και ο θρήνος που κυριάρχησε μετά.

Ο Μεξικάνικος Μάης του '68 δεν κατάφερε να αφήσει χειροπιαστά αποτυπώματα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε το γεγονός ότι η Αριστερά είχε πολύ μειοψηφική θέση και τα μέλη της φαίνονταν κυρίως ως «γραφικά» και δεν κατάφεραν να παρέμβουν και να καθορίσουν το κίνημα. Φυσικά σημαντικός παράγοντας σε αυτό ήταν και το γεγονός ότι τα πιο σημαντικά μέλη του κινήματος πέθαναν ή έμειναν για πολλά χρόνια φυλακισμένα. Στις σκληρές συνθήκες που επικρατούσαν στο Μεξικό και στον απόηχο της αιματηρής καταστολής του μαζικού κινήματος, οι περισσότερες οργανώσεις υποχρεώθηκαν να περάσουν στην παράνομη-ένοπλη δράση και αντιμετώπισαν τον «βρώμικο πόλεμο» που εξαπέλυσε το μεξικανικό κράτος. Αποτέλεσμα αυτού ήταν και το γεγονός ότι δεν σχηματίστηκε –τουλάχιστον όχι με τους ρυθμούς και τη δυναμική της Ευρώπης και της Αμερικής– η νέα επαναστατική Αριστερά, που θα μπορούσε να εγγυηθεί τη συνέχεια του κινήματος.

Ωστόσο ο Μεξικάνικος Μάης μένει μέχρι τώρα αποτυπωμένος στη συλλογική μνήμη του μεξικάνικου λαού. Ο συγγραφέας, σχολιάζοντας «το τέλος και τι απέμεινε» επιλέγει να παραθέσει τον Ραούλ Άλβαρες Γκαρίν σε συνέντευξή του:

«...μετά το '68, όταν ήρεμα συναντιούνται δύο άτομα που συμμετείχαν τότε, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να κάνουν ο ένας στον άλλο την ίδια ερώτηση: “Είσαι ακόμα στον αγώνα;”... δεν έχει σημασία τι δρόμο πήραν, άλλος επέλεξε το αντάρτικο, άλλος ένα πολιτικό κόμμα κι άλλος έμεινε απέξω ή διδάσκει στο πανεπιστήμιο. Το κοινό ζητούμενο υπάρχει: “Είσαι στον αγώνα;”»

Δημήτρης Πέττας
**Δημόσιος χώρος,
 πόλη και εξουσία**

Εκδόσεις των συναδέλφων, 2018 • 200 σελ. • €13,00

Της Εύας Παπατζανή

Η συζήτηση για το δημόσιο χώρο απασχολεί έντονα, μέχρι και σήμερα, θεωρητικούς πολεοδόμους, γεωγράφους, κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους, τον πολεοδομικό και αστικό σχεδιασμό, τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο, τις κρατικές και αυτοδιοικητικές αρχές, καθώς και κινήματα πόλης και πολιτικές συλλογικότητες. Η θεωρητική συζήτηση αυτή έχει διαχρονικά υιοθετήσει διαφορετικές οπτικές· από την τεχνική σκοπιά σχεδιασμού του δημόσιου χώρου, τις συμβολικές του διαστάσεις, τη σχέση του με την κοινωνική ζωή και την καθημερινότητα, τη δημόσια σφαίρα και τις διαστάσεις του δημόσιου-ιδιωτικού, τις διαδικασίες αποκλεισμού και διαχωρισμού και το ρόλο του σε ευρύτερες οικονομικές αναπροσαρμογές. Στο βιβλίο του «Δημόσιος χώρος, πόλη και εξουσία», που εκδόθηκε το 2018 από τις Εκδόσεις των Συναδέλφων, ο Δημήτρης Πέττας καταπιάνεται με το πολυδιάστατο αυτό θέμα, διαβάζοντάς το από την οπτική του πλέγματος των σχέσεων εξουσίας, μέσω μιας ενδελεχούς βιβλιογραφικής επισκόπησης και επιστημονικής ανάλυσης. Η σε βάθος θεωρητική συζήτηση του βιβλίου ανατροφοδοτείται συνεχώς από παρατηρήσεις και συμπεράσματα, που προκύπτουν από ποιοτική έρευνα πεδίου, που υλοποίησε ο συγγραφέας σε τρεις πλατείες της κεντρικής Αθήνας. Ταυτόχρονα, τα παραπάνω διατρέχονται από μια σαφή πολιτική στάση στην οποία ο Δημήτρης Πέττας παραμένει πιστός από την αρχή έως το τέλος του έργου του. Όπως αναφέρει:

«...ο δημόσιος χώρος δεν μπορεί να προσεγγιστεί αποκομμένος από ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές διαδικασίες, οι οποίες διαμορφώνουν τις συνθήκες

των σύγχρονων πόλεων. Επιπλέον, για όσους στοχάζονται πάνω σε ζητήματα πόλης από μια κριτική σκοπιά, οι διαδικασίες αυτές είναι αποτέλεσμα σχέσεων εξουσίας και κυριαρχίας, σχέσεων που αναπτύσσονται σε διάφορα επίπεδα και κλίμακες και περιλαμβάνουν ένα πλήθος αστικών παραγόντων, οι οποίοι με τη σειρά τους εκφράζουν διαφορετικές μνήμες, αφηγήσεις και επιδιώξεις και χρήσεις του χώρου».

Στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου, ο Δημήτρης Πέττας καταπιάνεται με μια ανάλυση για τη γενεαλογία του δημόσιου χώρου, με αναφορές που ξεκινούν από το ασιατικό γαιοκτητικό σύστημα, την αρχαία ελληνική πόλη-κράτος, τη φεουδαρχία και το μεσαίωνα, την πρωτοκαπιταλιστική περίοδο, μέχρι τον βιομηχανικό καπιταλισμό και τον μεταφορντισμό. Αναφορικά με την παραγωγή του δημόσιου χώρου, διαχρονικά και μέχρι σήμερα, ο Δημήτρης Πέττας διακρίνει δύο βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, τις οποίες –άμεσα ή έμμεσα– συγκρίνει και σε όλη την έκταση του βιβλίου. Η πρώτη είναι αυτή που μπορεί να περιγραφεί ως «κριτική αστική θεωρία» και στηρίζεται κυρίως στο έργο του γάλλου μαρξιστή κοινωνιολόγου Henri Lefebvre, σύμφωνα με τον οποίο «ο χώρος είναι το προϊόν των κοινωνικών σχέσεων οι οποίες τον διαμορφώνουν, αλλά ταυτόχρονα ο ίδιος χώρος παρεμβάλλεται στην αναπαραγωγή των εκάστοτε κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων». Παρουσιάζεται και σχολιάζεται η τριπλή κατά τον Lefebvre ανάλυση της παραγωγής του χώρου ως χωρική πρακτική, αναπαραστάσεις του χώρου και χώροι της αναπαράστασης και γίνονται αναφορές για τις συνδέσεις του έργου του με μια μαρξιστική ανάλυση για την εξουσία. Η δεύτερη προσέγγιση, που διακρίνει ο Δημήτρης Πέττας, είναι η μεταμοντέρνα και μεταδομιστική θεωρία η οποία αντλεί έννοιες και εργαλεία από το έργο των Gilles Deleuze, Felix Guattari και Michel Foucault. Με βάση αυτή, δίνεται έμφαση όχι τόσο στα κοινωνικά υποκείμενα και στις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά περισσότερο σε συνθήκες, συστήματα και ροές, που θεωρείται ότι κατέχουν σημαντικό ρόλο από μόνα τους στην παραγωγή του δημόσιου χώρου. Στην προσέγγιση αυτή αναδύονται έννοιες που απασχολούν σε όλο το βιβλίο, όπως αυτές της «επικράτειας», της «απεδαφικοποίησης»/«επανεδαφικοποίησης» και της «συνάθροισης». Παρά το γεγονός ότι οι εν λόγω θεωρητικοί δεν είναι γεωγράφοι ή κοινωνιολόγοι της πόλης, ο Δημήτρης Πέττας εντοπίζει κρίσιμες συνάψεις του έργου τους με τις πολλαπλές διαστάσεις του δημόσιου χώρου και το αξιοποιεί ιδιαίτερα στην ανάλυση των εμπειρικών ερευνητικών του αποτελεσμάτων για τις πλατείες στην πόλη της Αθήνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο «Σχέσεις εξουσίας» και με βασική αναφορά στο έργο του Foucault, ο Δημήτρης Πέττας απορρίπτει μια προσέγγιση της εξουσίας που στηρίζεται στο δίπολο εξουσιαστή-εξουσιαζόμενου. Απορρίπτει επίσης και την ύπαρξη μίας και μοναδικής εξουσίας, που δύναται να τεθεί υπό την κατοχή ενός ατόμου, μιας ομάδας ή μίας τάξης, υποστηρίζοντας τον κρίσιμο ρόλο ποικίλων θεσμών που παρουσιάζονται ως ανεξάρτητοι από την πολιτική εξουσία χωρίς να είναι. Επιπλέον, επιχειρηματολογεί πως σε ό,τι αφορά τη διερεύνηση των σχέσεων εξουσίας, οι δύο παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις

παραπέμπουν σε διαφορετικές εστιάσεις της ανάλυσης: Η «κριτική αστική θεωρία» επικεντρώνεται «στα υποκείμενα και τις διαλεκτικές μεταξύ τους σχέσεις, το κράτος, τις αντιτιθέμενες τάξεις», με τις σχέσεις εξουσίας να αναδύονται στα πλαίσια μιας ευρύτερης στρατηγικής οικονομικής παραγωγής και κοινωνικής αναπαραγωγής, ενώ η μεταμοντέρνα προσέγγιση επικεντρώνεται στα συστήματα και τις λειτουργίες, με την παραγωγή του χώρου να μην αποτελεί πάντα μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής των κυρίαρχων δυνάμεων και του κράτους, αλλά να εξαρτάται και από άλλους παράγοντες (π.χ. πολιτισμικούς, συμβολικούς, εθνοτικούς κ.ά.). Προσκειμένος, άμεσα ή έμμεσα, πιο φιλικά στη δεύτερη προσέγγιση, ο συγγραφέας επιχειρεί να στοιχειοθετήσει, μεταξύ άλλων, ένα μεθοδολογικό εργαλείο που θα του επιτρέψει μια σε βάθος ανάλυση των σχέσεων εξουσίας στους χώρους που μελετάει, ξεπερνώντας κυρίαρχα, σύμφωνα με αυτόν, δίπολα στην ανάγνωση του δημόσιου χώρου.

Ο συγγραφέας επισημαίνει πως η ανάπτυξη σχέσεων εξουσίας στο δημόσιο χώρο δεν συνεπάγεται πάντα εμφανείς κοινωνικές συγκρούσεις, αλλά τις περισσότερες φορές την εδραίωση συνθηκών αποκλεισμού και διαχωρισμού. Μπορεί, για παράδειγμα, σε μια πλατεία ή ένα πάρκο μιας πόλης να μην αναπτύσσονται κινήματα διεκδίκησης του χώρου από διαφορετικές ομάδες, παρ' όλα αυτά «σιωπηρά» να αποκλείονται ομάδες ανθρώπων συγκεκριμένων χαρακτηριστικών (εθνοτικών, εισοδηματικών, έμφυλων κλπ). Η έννοια του χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού έχει απασχολήσει την κλασσική επιστήμη της κοινωνικής γεωγραφίας ήδη από τη Σχολή του Σικάγου των αρχών του προηγούμενου αιώνα μέχρι και σήμερα. Στις κλασσικές σπουδές του διαχωρισμού, η επικέντρωση γίνεται γύρω από τους οικονομικούς και εθνοτικούς παράγοντες, που καθορίζουν τον διαχωρισμό με βάση την περιοχή κατοικίας στις πόλεις, τη χωρική απόσταση δηλαδή μεταξύ διαφορετικών ομάδων, τον γνωστό ως «στεγαστικό διαχωρισμό» ο οποίος βέβαια αντανάκλα τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες στον αστικό χώρο. Ο Δημήτρης Πέττας, ξεφεύγοντας από μια κλασσικού τύπου κοινωνικο-οικονομική ανάλυση για τον στεγαστικό διαχωρισμό, επισημαίνει και αναλύει 4 σημαντικούς διαχωριστικούς μηχανισμούς που επιδρούν στον δημόσιο χώρο: α) την καταστολή και την επιτήρηση, β) τον αποκλεισμό, γ) τον διαχωρισμό με κριτήριο την καταναλωτική ισχύ και τον αποκλεισμό μέσω επιλογής συγκεκριμένων επιτρεπόμενων χρήσεων και δραστηριοτήτων και δ) τη συνειδητή περιχαράκωση. Η ανάλυση αυτή αποτελεί χρήσιμο εργαλείο στην έρευνα γύρω από τα ζητήματα διαχωρισμού, που συμπληρώνει τις παραδοσιακές προσεγγίσεις και διευρύνει το φάσμα των χωρικών πεδίων προς διερεύνηση.

Στο επόμενο κεφάλαιο του βιβλίου γίνεται μια αναλυτική περιγραφή των σχέσεων μεταξύ δημόσιου χώρου και συλλογικών διεκδικήσεων. Σε αυτό, ο Δημήτρης Πέττας συζητάει τα κοινωνικά κινήματα (και ειδικά αυτά που συνδέονται με συγκεκριμένους δημόσιους χώρους, όπως την Αραβική Άνοιξη ή τα κινήματα Occupy) και τα κινήματα πόλης, με σκοπό να τα ορίσει και να τα διαχωρίσει. Με δεδομένη την παραδοχή ότι το αστικό περιβάλλον αποτελεί τον κατεξοχήν τόπο

διεξαγωγής της ταξικής πάλης και με αναφορές (μεταξύ άλλων) στο «δικαίωμα στην πόλη» και πιο συγκεκριμένα το «δικαίωμα στην πόλη – έργο» του Lefebvre, ο συγγραφέας ξετυλίγει μια ανάλυση που στόχο έχει να καθορίσει τα κριτήρια για την ένταξη ενός κινήματος σε αυτό που αποκαλείται «κίνημα πόλης». Καταλήγει προτείνοντας 7 τέτοια κριτήρια: 1) Τη σύνδεση των συνθηκών του αστικού περιβάλλοντος με ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στο λόγο του κινήματος, 2) τη χωρικά περιορισμένη (συνήθως τοπική) κλίμακα δράσης, 3) την υιοθέτηση άμεσων στόχων, 4) την ανάπτυξη συλλογικής ταυτότητας, 5) την υιοθέτηση του «προτάγματος της αυτονομίας» ως μιας διαδικασίας ρήξεων με την κυρίαρχη αφήγηση και τις κυρίαρχες πρακτικές, 6) την ανάπτυξη των κινήματων πόλης εκτός των νομικά θεσμισμένων δομών και μηχανισμών του κράτους και 7) την πρόθεση δημιουργίας «ετεροτοπιών» μέσω της έκφρασης συλλογικών ταυτοτήτων και ετεροτήτων που έρχονται σε ρήξη με τις κυρίαρχες. Τα κριτήρια αυτά, κατά τον συγγραφέα, οφείλουν να χαρακτηρίζουν ένα «κίνημα πόλης» για να οριστεί ως τέτοιο και καταλήγει σε αυτά, μέσω μιας επιστημονικής ανάλυσης με συγκεκριμένες αναφορές που υποδηλώνουν ταυτόχρονα και πολιτική στάση. Όπως σωστά επισημαίνει ο συγγραφέας, ενώ είναι κρίσιμη, και κατά την άποψή μας, η αναγκαιότητα «σύνδεσης των συνθηκών του αστικού περιβάλλοντος με ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στο λόγο του κινήματος», συχνά η σύνδεση αυτή δεν χαρακτηρίζει το λόγο των κινήματων πόλης, αλλά αποφεύγεται ως αντιθετική με τη στόχευση της συγκεκριμενοποιημένης και αποτελεσματικής δράσης. Επιπλέον, συχνά τα «κινήματα πόλης» συνδιαλέγονται με θεσμούς του κράτους όπως η τοπική αυτοδιοίκηση ή πολιτικές δημόσιας διαβούλευσης κ.ά., προσπαθώντας να προωθήσουν τις συγκεκριμένες διεκδικήσεις τους, ακριβώς επειδή προηγουμένως είχαν αποφύγει τις συνδέσεις με ευρύτερες πολιτικές ανατρεπτικές κατευθύνσεις. Επίσης, χρειάζεται να σημειωθεί μια κριτική στην άποψη του συγγραφέα ότι από τα «κινήματα πόλης» οφείλουν να απουσιάζουν μορφές «ευρύτερων νομικά θεσμισμένων μηχανισμών, όπως πολιτικά κόμματα» – ένα κριτήριο που υποδηλώνει συγκεκριμένη πολιτική στάση αναφορικά με τη γνωστή συζήτηση περί «αυτονομίας των κινήματων». Την ίδια στιγμή ο Δημήτρης Πέττας αναγνωρίζει την αναγκαιότητα δημιουργίας μηχανισμών οργάνωσης και λήψης αποφάσεων εκ μέρους των «κινήματων πόλης».

Στο τέταρτο κεφάλαιο ο συγγραφέας αναφέρεται στις οικονομικές διαστάσεις του δημόσιου χώρου, στη σημασία του στις διαδικασίες κίνησης και συγκέντρωσης του κεφαλαίου και προσδιορίζει τον ρόλο του δημόσιου χώρου στις συνθήκες παραγωγής και κατανάλωσης, με κύριες αναφορές στο έργο του David Harvey και στις έννοιες της αξίας χρήσης και της ανταλλακτικής αξίας του Karl Marx. Παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους κατά τον 20ό αιώνα μεταβλήθηκαν οι συνθήκες παραγωγής και κατανάλωσης, με επικέντρωση αφενός στις αρχές του φορντισμού και τείλορισμού στην παραγωγή και αφετέρου του μεταφορντισμού και του καθεστώτος «ευέλικτης οικονομικής συσσώρευσης». Αναδεικνύεται το γεγονός πως ο αστικός σχεδιασμός έχει μετατραπεί σε ένα εργαλείο οργάνωσης

των διαδικασιών παραγωγής και κατανάλωσης, οι αρχές χωρικής ανάπτυξης συνδέονται με τους μηχανισμούς συσσώρευσης κεφαλαίου και οι πολιτικές αναβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος και του δημόσιου χώρου εξαρτώνται άμεσα από την προσέλκυση επενδύσεων, μέσω πολιτικών «city marketing». Το κεφάλαιο αυτό αναδεικνύεται ως ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο σε μια περίοδο που, ειδικά στην Ελλάδα της κρίσης, η εκμετάλλευση μεγάλων δημόσιων χώρων της Αθήνας και άλλων πόλεων βρέθηκε στο επίκεντρο πολιτικών και σχεδιασμών με στόχο την προσέλκυση επενδύσεων στην κατεύθυνση της «ανάπτυξης», και δημόσια έργα και δημόσιοι χώροι σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν μέσω μεγάλων «χορηγών».

Στο πέμπτο κεφάλαιο ο Δημήτρης Πέττας αναλύει την παράμετρο του χρόνου και τους τρόπους με τους οποίους συμβάλλει στις οικονομικές διαδικασίες, στην κοινωνική αναπαραγωγή, στις συνδέσεις του με τον αστικό χώρο και εντέλει στον δημόσιο χώρο. Διακρίνει τέσσερις διαστάσεις αυτού που ονομάζει «αστικός χρόνος»: τον χρόνο οικονομικής παραγωγής και κατανάλωσης και τον χρόνο κοινωνικής αναπαραγωγής, τον ιστορικό χρόνο, τον χρόνο μεταβολής των συνθηκών του αστικού δομημένου περιβάλλοντος και τον ατομικό χρόνο. Συζητάει το ρόλο συγκεκριμένων δημόσιων χώρων και ειδικότερα των δρόμων και των ανοικτών δημόσιων χώρων ως πεδία του αστικού χρόνου αλληλεξαρτώμενα από τις μεταλλαγές των κυρίαρχων μοντέλων καπιταλιστικής παραγωγής και κατανάλωσης και κοινωνικής αναπαραγωγής.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, που αντλεί από την ιδιαίτερα αξιόλογη ερευνητική δουλειά στο πεδίο της πόλης της Αθήνας, ο Δημήτρης Πέττας αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους πλέγματα σχέσεων εξουσίας επέδρασαν στη διαμόρφωση της καθημερινότητας τριών δημόσιων χώρων: την πλατεία Εξαρχείων, Αγίου Παντελεήμονα και Συντάγματος. Εξετάζει σχέσεις εξουσίας τόσο μεταξύ συλλογικών υποκειμένων και θεσμικών μηχανισμών, όσο και μεταξύ διαφορετικών «εδαφικών παραγωγών», δηλαδή διαφοροποιημένων χωρο-κοινωνικών «επικρατειών». Για την πλατεία Εξαρχείων συζητούνται και αναλύονται οι διαφορετικές χρήσεις της εκ μέρους διαφορετικών ομάδων και συγκεκριμένα των πολιτικών συλλογικοτήτων από τη μία πλευρά και των χρηστών ναρκωτικών από την άλλη. Αναλύονται οι δυο αυτές διαφορετικές «εδαφικές παραγωγές», παραγωγές χώρων και καθημερινών κοινωνικών σχέσεων και επιχειρηματολογείται πως εμφανίζονται τόσο «εδαφικές παραγωγές αποκλεισμού» όσο και «εδαφικές παραγωγές ένταξης», οι οποίες βρίσκονται σε διαρκή καθημερινή σύγκρουση. Στην περίπτωση της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα συζητούνται οι συγκρούσεις που αναπτύχθηκαν από το 2008 και μετά, μεταξύ του «κινήματος απόρριψης» και του «κινήματος υποστήριξης» των μεταναστών. Οι δράσεις της τοπικής Επιτροπής Κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα σε συντονισμό με τη νεοναζιστική οργάνωση της Χρυσής Αυγής αναλύονται ως «εδαφικές παραγωγές αποκλεισμού» των μεταναστών. Αντιθετικές «εδαφικές παραγωγές ένταξης» αναπτύχθηκαν από πρωτοβουλίες κατοίκων και πολιτικές και αντιρατσιστικές

συλλογικότητες της ευρύτερης περιοχής. Έτσι, στη συγκεκριμένη περίπτωση ο δημόσιος χώρος δεν αποτέλεσε το διακύβευμα της σύγκρουσης, αλλά το πεδίο της δράσης του «κινήματος απόρριψης» και το υπόβαθρο παραγωγής και αναπαραγωγής των σχέσεων εξουσίας. Σε ό,τι αφορά την πλατεία Συντάγματος, ως «τελετουργικός» δημόσιος χώρος και χώρος οικονομικών και διοικητικών λειτουργιών, αποδίδεται με τον όρο «δημόσιος χώρος-αρένα» και διαχωρίζεται από τις προηγούμενες περιπτώσεις ως προς τη λειτουργία της, αλλά και τις σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσονται σε αυτήν.

Κλείνοντας, ο Δημήτρης Πέττας σχολιάζει την «ανθεκτικότητα» των παραπάνω εδαφικών παραγωγών, βάσει της παραμέτρου του χρόνου και των ρυθμών. Επιπλέον, με βάση τα κριτήρια ορισμού των «κινήματων πόλης», διερευνά ποια από τα κινήματα που εμφανίζονται στις πλατείες της έρευνάς του βρίσκονται εντός ή πλησίον μίας αντίστοιχης κατηγοριοποίησης. Σχολιάζει και ασκεί κριτική στα κινήματα και τις δράσεις που προέρχονται από τον αναρχικό-αντιεξουσιαστικό χώρο, τις οργανώσεις και επιτροπές κατοίκων με αναφορές στην Αριστερά και την επιτροπή κατοίκων Αγ. Παντελεήμονα, με διαφορετικούς όρους κάθε φορά. Εντοπίζει πως, ενώ τα κινήματα που διερεύνισε, δεν πληρούν όλα τα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό τους ως «κινήματα πόλης», συνήθως δρουν ή συγκροτούνται ως τέτοια. Επισημαίνει ότι η «επιτυχία» ή η «αποτυχία» των κινήματων αυτών έγκειται σε μεγάλο βαθμό στη συστηματικότητα της χωρικής τους παρουσίας και της διεκδίκησης της καθημερινής τους επικράτειας, συμπέρασμα ιδιαίτερα κρίσιμο για κάθε είδους κίνημα, παρέμβαση και ομάδα που στοχεύει σε σχετικά χωρο-κοινωνικά ζητήματα σήμερα. Συνολικά, η προσέγγιση του Δημήτρη Πέττα, που συνδέει τη θεωρία με την πολιτική, αλλά και την καθημερινή βιωμένη εμπειρία, αναδεικνύει το βιβλίο του όχι μόνο ως ένα κρίσιμο ανάγνωσμα για την επιστημονική και ερευνητική κοινότητα, αλλά και ένα σημαντικό πολιτικό εργαλείο στα χέρια των κοινωνικών κινήματων και των κινήματων πόλης και γειτονιάς. Άλλωστε, όπως ο ίδιος σημειώνει, «το τι είδους πόλεις και δημόσιους χώρους θέλουμε, σχετίζεται άμεσα με το τι είδους κοινωνία θέλουμε».

Θέσεις 147

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ / ΚΡΙΤΙΚΗ / ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΣΕΩΝ

Περιεχόμενα Μετάλλαξη τελειωμένη, μετάλλαξη χωρίς τελειωμό / Διεκδικήσεις του ελληνικού και τουρκικού κράτους στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο / Ο Καστοριάδης και η υλιστική-διαλεκτική κριτική της καπιταλιστικής τεχνικής / Η παράδοση συνύπαρξη δύο κομμουνιστικών κομμάτων σε ένα: Η περίπτωση ΚΚΚ και ΑΚΕΛ (1941-1944) / Ζητήματα κράτους και ιδεολογίας στις μαρξικές προσεγγίσεις / Το χρήμα, η φιλαργυρία και ο θησαυρισμός στα έργα του Μπαλζάκ / Μια δι' αναρχικήσεως επί της προσώψεως της εισηγήσεως στη μαρξιστική οικονομική θεωρία

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2019

Θέσεις, Τεύχος 147, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2019

Έπεται η μελέτη του Μιχάλη Σκομβούλη, Ο Καστοριάδης και η υλιστική-διαλεκτική κριτική της καπιταλιστικής τεχνικής, η οποία εξετάζει κριτικά τις σχετικές απόψεις του Καστοριάδη και διερευνά την προοπτική ενός «τεχνικού συνόλου» πέραν της καπιταλιστικής κυριαρχίας.

Στη συνέχεια δημοσιεύεται το άρθρο των Σπύρου Σακελλαρόπουλου και Αλέξη Αλέκου, Η παράδοση συνύπαρξη δύο κομμουνιστικών κομμάτων σε ένα, το οποίο εξετάζει την περίπτωση του ΚΚΚ και του ΑΚΕΛ στην Κύπρο κατά την περίοδο 1941-1944. Ακολουθώντας ο Πάνος Ραμαντάνης, σκιαγραφεί και σχολιάζει ορισμένα ζητήματα κράτους και ιδεολογίας στις μαρξικές προσεγγίσεις.

Τα δύο άρθρα του Αδαμάντιου (Μάκη) Πασχαλίδη που ακολουθούν, εικονογραφούν τους τρόπους με τους οποίους γίνονται αντιληπτά το χρήμα, η φιλαργυρία, ο θησαυρισμός, η τοκογλυφία και οι κοινωνικές διαφορές στα έργα του Μπαλζάκ: Επιδράσεις του χρήματος στους ήρωες του δράματος Μπάρμπα Γκοριό του Μπαλζάκ και Ο θησαυρισμός και η φιλαργυρία του Γκομπσέκ. (Από την ομώνυμη νουβέλα του Μπαλζάκ).

Η ύλη του τεύχους ολοκληρώνεται με το 2ο μέρος της κριτικής του Γιώργου Σταμάτη (Μια δι' αναρχικήσεως επί της προσώψεως της εισπήδηση στη μαρξιστική οικονομική θεωρία), προς την Εισαγωγή που συνέγραψε ο Bertram Schefold στον 3ο τόμο του Κεφαλαίου της ΜΕΓΑ (Συνοδική Έκδοση [των έργων] Μαρξ-Ενγκελς).

Πληροφορίες: ΕΚΔΟΣΕΙΣ νήσος, Σαρρή 14, 10553 Αθήνα. Τηλ. / FAX 3250058,
e-mail: nissos92@otenet.gr (www.theseis.com)

Σ' αυτό το τεύχος των θέσεων η Συντακτική Επιτροπή, Μετάλλαξη τελειωμένη, μετάλλαξη χωρίς τελειωμό, αναλύει τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαμορφώνεται το νέο πολιτικό σκηνικό δικομματισμού μετά τη συμφωνία των Πρεσπών, με την ανοικτή πλέον ομοιογία, στο όνομα μιας επαγγελματικής «προοδευτικής συμμαχίας», της μετάλλαξης του ΣΥΡΙΖΑ σε κόμμα της (μετα)μοντέρνας Κεντροαριστεράς.

Ακολουθεί το 2ο μέρος της μελέτης του Σπύρου Λαπατσιώρα, Διεκδικήσεις του ελληνικού και τουρκικού κράτους στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Το δεύτερο αυτό μέρος, παρουσιάζει τους τρόπους με τους οποίους διακανονίστηκαν αντίστοιχες διακρατικές διαφορές σε παγκόσμιο επίπεδο, οι οποίοι περιγράφουν ένα πλαίσιο κατανόησης των στοιχείων που συγκροτούν την ελληνοτουρκική διένεξη σχετικά με την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών.

Μαρξιστική Σκέψη, τόμος 28 Φεβρουάριος - Ιούλιος 2019

έμπαιναν νικητές στην Αβάνα, μετά από ένα τριχρονο ηρωικό ένοπλο αγώνα ενάντια στην αιματηρή δικτατορία του Μπατίστα, δεν είναι έτσι μια συνηθισμένη επέτειος. Προσφέρει πλούσιες αφορμές σε έναν αναστοχασμό για την πορεία της επανάστασης που ενέπνευσαν ο Φιντέλ και ο Τσε, αλλά και του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος στον 20ό αιώνα. Το αφιέρωμα της Μαρξιστικής Σκέψης χωρίζεται σε δυο μέρη.

Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει πηγές για την επανάσταση, από τη μεριά των υπερασπιστών αλλά και των πολεμίων της. Ο αναγνώστης θα βρει λόγους του Φιντέλ και του Τσε, προγραμματικά ντοκουμέντα του Κινήματος 26ης Ιούλη, μαρτυρίες οπαδών και συμπαθούντων όπως οι Μάθιους, Κεβέδο, Ντανιέλ, Αλμέιδα Μαρτς, αλλά και μετέπειτα ντοκουμέντα της CIA, επιστολές Αμερικανών αξιωματούχων όπως ο Ντουάιτ Αϊζενχάουερ και ο Ερλ Σμιθ, διακηρύξεις Κουβανών και Αμερικανών αντικαθεστωτικών, κ.ά., αποκαλυπτικά για τις πολιτοίκιλες συνωμοσίες τους ενάντια στην Κούβα.

Στο δεύτερο μέρος, ο αναγνώστης θα βρει αναλύσεις της πορείας της επανάστασης από την έναρξή της ως σήμερα: από το χρονολόγιο και την επισκόπηση της επανάστασης, κείμενα για τις στρατιωτικές πτυχές της, το ρόλο της εργατικής τάξης και βιογραφίες του Τσε, ως αναλύσεις για τη θεμελίωση του ΚΚ της Κούβας, το καθεστώς του Μπατίστα, τις σχέσεις ΗΠΑ-Κούβας και ΕΣΣΔ-Κούβας, την Ειδική Περίοδο και τις τωρινές προκλήσεις της επανάστασης.

Πληροφορίες: Εκδόσεις Τόπος, Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου, info@motibo.com, τηλ. 210 8222835, βιβλιοπωλείο τηλ. 210 3221580.

Ο νέος τόμος 28 της Μαρξιστικής Σκέψης επιχειρεί να τιμήσει την 60ή επέτειο της Κουβανικής Επανάστασης με ένα αφιέρωμα αντάξιο της σημασίας της. Στόχος του είναι να φωτίσει την ιστορία της επανάστασης, με τις επιτυχίες και τις αντιθέσεις της, όσο και την παρούσα σύνθετη οικονομικο-πολιτική κατάσταση στην Κούβα.

Η Κουβανική Επανάσταση, αναμφισβήτητα η πιο σημαντική παγκόσμια στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, όχι μόνο νίκησε τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό στην αυλή του, αλλά κατόρθωσε να ξεπεράσει τις τεράστιες δυσκολίες της δεκαετίας του 1990. Σε πείσμα όλων των προβλήσεων, ήταν η μόνη που επέζησε από την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Σε αυτή την εξέλιξη έβαλε τη σφραγίδα του ο Φιντέλ Κάστρο, ο ιστορικός της ηγέτης, ήταν όμως ταυτόχρονα μια απόδειξη της ζωτικότητας και της αντοχής της.

Τα 60 χρόνια από τη νίκη της επανάστασης στις 1 Γενάρη του 1959, όταν οι αντάρτες του Φιντέλ και του Τσε